

UNIRÉGIÓ

**EGYETEMEK A HATÁR MENTI
EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN**

UNIRÉGIÓ

**EGYETEMEK A HATÁR MENTI
EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN**

**SZERKESZTETTE:
RECHNITZER JÁNOS – SMAHÓ MELINDA**

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA
PÉCS–GYŐR, 2007

Készült az „Egyetemek a határ menti együttműködésben” (AT-HU/05/01/018) című Ausztria–Magyarország Interreg IIIA 2004–2006 program keretében.
(Projektvezető: Dr. Rechnitzer János)
Projekt partnerek: Fakultät für Interdisziplinäre Forschung und Fortbildung, Universität Klagenfurt Standort Wien; Donau Universität Krems

A projekt az Európai Unió társfinanszírozásával valósult meg.

Szerzők

1. FEJEZET: RECHNITZER JÁNOS – SMAHÓ MELINDA
2. FEJEZET: MEZEI KATALIN
3. FEJEZET: HARDI TAMÁS
4. FEJEZET: PÁTHY ÁDÁM – TÓTH PÉTER
5. FEJEZET: BERTALAN LAURA – BŐSZE VIKTÓRIA –
REISINGER ADRIENN – TÓTH PÉTER
6. FEJEZET: SMAHÓ MELINDA
7. FEJEZET: BIRKNER ZOLTÁN
8. FEJEZET: RECHNITZER JÁNOS – SMAHÓ MELINDA
9. FEJEZET: FÁTH JÁNOS
10. FEJEZET: GERHARD STROHMEIER
11. FEJEZET: SZABÓ IMRÉNÉ

ISBN 978–963–06–2629–3

© Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, 2007.

© Bertalan Laura, Birkner Zoltán, Bősze Viktória, Fáth János, Hardi Tamás, Mezei Katalin, Páthy Ádám, Reisinger Adrienn, Rechnitzer János, Smahó Melinda, Gerhard Strohmeier, Szabó Imréné, Tóth Péter, 2007

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartott. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOMJEGYZÉK

ÁBRAJEGYZÉK	9
TÁBLÁZATJEGYZÉK.....	11
ELŐSZÓ.....	15
1. A FELSŐOKTATÁS SZERKEZETE ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI IRÁNYAI A NYUGAT-DUNÁNTÚLON	23
1.1. A FELSŐOKTATÁS EURÓPAI ÉS MAGYARORSZÁGI TRENDJEI	23
1.2. A REGIONÁLIS SZERKEZET SAJÁTOSSÁGAI	28
1.3. A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ FELSŐOKTATÁSA	39
1.4. A NYUGAT-DUNÁNTÚLI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK KAPCSOLAT-RENDSZERE.....	52
1.4.1. Lokális, intraregionális kapcsolatok	52
1.4.2. Interregionális, határ menti kapcsolatok.....	58
1.5. TUDÁSRÉGIÓ, EGYETEMRÉGIÓ, HATÁRRÉGIÓ: AJÁNLÁSOK AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK JÖVŐBELI IRÁNYAIRA	69
2. A FELSŐOKTATÁS ÉS A TERÜLETI FEJLŐDÉS KAPCSOLATA, ELMÉLETI ÖSSZEFÜGGÉSEI.....	73
2.1. AZ EURÓPAI EGYETEMFEJLŐDÉS MÉRFÖLDKÖVEI A KÖZÉPKORTÓL NAPJAINKIG..	74
2.2. AZ EGYETEMI FUNKCIÓKAT VIZSGÁLÓ KÖZGAZDASÁGI ISKOLÁK ÉS EREDMÉNYEIK..	80
2.2.1. Az egyetemi oktatás gazdasági-társadalmi hatásai.....	80
2.2.2. Az egyetemi kutatások gazdasági hatásai.....	82
2.2.3. Az egyetemek társadalmi felelősségének területi vetületei	86
2.3. A FELSŐOKTATÁS TERÜLETI HATÁSAINAK MÉRÉSE ÉS OSZTÁLYOZÁSA.....	88
2.3.1. Hatástanulmányok	88
2.3.2. Tudáshatások	93
2.3.3. Egyéb hatások	95
2.4. ÖSSZEGZÉS	100
3. FELSŐOKTATÁSI VONZÁSKÖRZETEK A NYUGAT-DUNÁNTÚLON.....	105
3.1. A RÉGIÓBÓL FELVETT HALLGATÓK TOVÁBBTANULÁSI IRÁNYAI.....	106
3.1.1. A saját régióban továbbtanulók számának változása	106
3.1.2. Hol tanulnak tovább a régió fiataljai?.....	109
3.2. A FELVETTEK LAKÓHELYÉNEK TELEPÜLÉSTÍPUSONKÉNTI BONTÁSA	112
3.2.1. A régió intézményeibe felvett hallgatók megoszlása településtípusonként	112
3.2.2. A régióból származó felvett hallgatók megoszlása településtípusonként ...	114
3.3. AZ INTÉZMÉNYEK VONZÁSKÖRZETEI AZ ÉSZAK-DUNÁNTÚLON	117

3.4. A VONZÁSKÖRZETEK ÁTALAKULÁSA KARONKÉNT	120
3.4.1. A vizsgálat elemei	120
3.4.2. A vonzaskörzetek jellemzői	121
3.4.3. A vonzaskörzetek átalakulása	122
3.4.4. Az egyes intézmények adatai	122
3.5. ÖSSZEFOGLALÁS, TAPASZTALATOK	137
4. HALLGATÓI ÉLETKÖRÜLMÉNYEK ÉS MOBILITÁS	141
4.1. ALAPADATOK, MÓDSZERTAN	141
4.2. A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS EREDMÉNYEI	146
4.2.1. Anyagi helyzet, életminőség	146
4.2.2. Nyelvismeret	158
4.2.3. Munkavállalás itthon és külföldön, jövőkép	163
4.2.4. Külföldi ösztöndíjak	164
4.2.5. Egyéb külföldi kapcsolatok	166
4.2.6. Külföldi tartózkodás, információszerzés	167
5. NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM	175
5.1. AZ INTÉZMÉNY FŐBB JELLEMZŐI	175
5.2. KUTATÁS ÉS NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK	178
5.2.1. Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar	178
5.2.2. Erdőmérnöki Kar	183
5.2.3. Benedek Elek Pedagógiai Kar	185
5.2.4. Faipari Mérnöki Kar	187
5.2.5. Közgazdaságtudományi Kar	189
5.2.6. Apáczai Csere János Kar	191
6. SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM	193
6.1. AZ INTÉZMÉNY FŐBB JELLEMZŐI	193
6.1.1. Hallgatói létszám alakulása	193
6.1.2. Szervezeti felépítés	194
6.1.3. Oktatók	197
6.1.4. Képzési profil, kutatási irányok	198
6.2. NEMZETKÖZI, HATÁR MENTI KAPCSOLATOK	203
6.2.1. Szerződéses kapcsolatok, ösztöndíjprogramok	203
6.2.2. Határ menti oktatási és kutatási projektek	206
6.2.3. Egyéni akciók, nem formalizált kapcsolatok	209
6.3. REGIONÁLIS KAPCSOLATOK	209
6.3.1. Megyével való együttműködések	210
6.3.2. Várossal való együttműködés	210
6.4. ÖSSZEFOGLALÁS	211

7. „ZALAI EGYETEM”	213
7.1. A RÉGIÓ ÉS ZALA MEGYE HELYZETE	213
7.2. AZ INTÉZMÉNYEK FŐBB JELLEMZŐI.....	214
7.2.1. BGF Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézet	214
7.2.2. PTE Egészségtudományi Kar Zalaegerszegi Képzési Központ	217
7.2.3. BME Gépészmérnöki Kar Zalaegerszegi Képzés	219
7.2.4. Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar.....	220
7.2.5. Pannon Egyetem Nagykanizsai Telephely	225
7.3. NEMZETKÖZI ÉS REGIONÁLIS KAPCSOLATOK	227
7.4. ÖSSZEFOGLALÁS	230
8. BERZSENYI DÁNIEL FŐISKOLA	233
8.1. AZ INTÉZMÉNY FŐBB JELLEMZŐI.....	233
8.1.1. <i>Hallgatói, oktatói létszám alakulása</i>	233
8.1.2. <i>Kutatási tevékenység</i>	237
8.2. NEMZETKÖZI, REGIONÁLIS KAPCSOLATOK.....	237
9. EGYETEM, VÁROS, RÉGIÓ BÉCSI REGIONÁLIS NÉZŐPONTBÓL	243
9.1. VÁROS ÉS EGYETEM	243
9.1.1. Régi alapítású egyetemek	243
9.1.2. Új egyetemek	244
9.1.3. Szakfőiskolák.....	245
9.1.4. Unirégió projekt (Ausztria).....	246
9.2. HAGYOMÁNY ÉS MODERNSÉG AZ EGYETEMEK REGIONÁLIS HELY- MEGHATÁROZÁSÁBAN.....	246
9.2.1. Bécsi Műszaki Egyetem	246
9.2.2. Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem.....	248
9.3. NEMZETKÖZISÉG ÉS NAGYRÉGIÓ.....	251
9.4. VESZÉLYBEN A „HAGYOMÁNYOS” EGYETEM?	252
9.5. A REGIONÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉS INTÉZMÉNYI SZEREPLŐI A BÉCSI RÉGIÓBAN ..	254
9.6. PÉLDÁK RÉGIÓN BELÜLI ÉS HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSEKRE	255
9.7. A BÉCSI RÉGIÓ AZ OSZTRÁK FELSOÓKTATÁSBAN	257
9.8. ÖSSZEFOGLALÁS	262
10. AZ EGYETEMI PROFILALKÍTÁS ÉS A TUDÁSTRANSZFER SZEREPE A REGIONÁLIS FEJLESZTÉSBEN	265
FÜGGELÉK	283
A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ FELSOÓKTATÁSI INTÉZMÉNYEI.....	285
A KÖNYVBEN GYAKRAN ELŐFORDULÓ INTÉZMÉNYNEVEK	287
A KUTATÁS SORÁN HASZNÁLT KÉRDŐÍV	295
VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA	303

ÁBRAJEGYZÉK

1.1. ábra	A felsőoktatási intézmények elhelyezkedése Magyarországon, 2005/2006...	27
1.2. ábra	A felsőoktatásba (alapképzés, nappali tagozat) jelentkezők száma állandó lakóhely szerint, kistérségenként (fő), 2006	32
1.3. ábra	Regionális Egyetemi Tudásközpontok és Kooperációs Kutatóközpontok Magyarországon, 2004–2006.....	37
1.4. ábra	A felsőoktatási intézmények Nyugat-dunántúli régióban működő karai, 2006	40
1.5. ábra	A Nyugat-dunántúli régióban kihelyezett képzési központokkal jelen lévő, régióon belüli vagy régióon kívüli székhellyel rendelkező felsőoktatási intézmények, 2006	41
1.6. ábra	Nappali tagozatos hallgatók száma a Nyugat-Dunántúl felsőoktatási központjaiban (fő), 2004	42
1.7. ábra	A Nyugat-Dunántúl felsőoktatási képzési kínálata a hallgatói létszám alapján (fő, 2003/2004)	43
1.8. ábra	Felsőoktatási és kutatás-fejlesztési intézmények a Centrope régióban.....	59
1.9. ábra	A JORDES+ régió	60
1.10. ábra	A felsőoktatási intézmények nemzetközi kapcsolathierarchiája	62
1.11. ábra	A népesség nyelvismerete, 2001	66
2.1. ábra	Egyetem és régió kölcsönhatásának modellje	79
2.2. ábra	Az egyetem helyi és regionális fejlesztési hatásai	91
2.3. ábra	Diffúziós modell.....	96
2.4. ábra	Az egyetemek regionális gazdasági hatásainak különböző megközelítései ...	97
3.1. ábra	A régióon belül továbbtanulók aránya az összes felsőoktatásba felvett nappali tagozatos hallgató százalékában kistérségenként, 2006	108
3.2. ábra	A nyugat-magyarországi felsőoktatási központokba felvett hallgatók összetétele a lakóhely településtípusa szerint, 2001, 2006	113
3.3. ábra	A régiók részesedése a nyugat-dunántúli intézményekbe felvett hallgatókból, 2006.....	117
3.4. ábra	Az Észak-Dunántúlról a vizsgált intézményekbe felvett hallgatók aránya kistérségenként, 2006	118
3.5. ábra	A nyugat-dunántúli felsőoktatási intézmények domináns piacterületei, 2006....	119
3.6. ábra	A SZE-MTK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006	123
3.7. ábra	A SZE-JGK piaci részesedése az egyes kistérségekben, (%) 2005/2006	125
3.8. ábra	A SZE-ESZI piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006.....	126
3.9. ábra	A felvett hallgatók megoszlása lakóhelyük kistérsége szerint (%) 2005/2006 ...	127
3.10. ábra	A NYME-AK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006 ...	128
3.11. ábra	A NYME-MÉK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006 ...	129
3.12. ábra	A NYME-BPK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006.....	130
3.13. ábra	A NYME-FMK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006	131
3.14. ábra	A NYME-KTK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006	132

3.15. ábra	A BDF-BTK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006	133
3.16. ábra	A BDF-TMK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006	134
3.17. ábra	A BDF-TTK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006	135
3.18. ábra	A BGF-PSZFK-ZA piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006.....	136
3.19. ábra	A PE-GMK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%) 2005/2006	137
3.20. ábra	A NYME-KTK és a SZE-JGK egyes kistérségekből érkező hallgatóinak létszámváltozása (%) 2003/2004, 2005/2006	139
4.1. ábra	A kutatás során az alappopulációt adó felsőoktatási intézmények	142
4.2. ábra	A felmérésben szereplő hallgatók megoszlása lakóhelyük szerint (%)	146
4.3. ábra	A lakóhelyek megoszlása intézmények szerint (sig=0,000)	150
4.4. ábra	A havi kiadások (Ft) és a lakóhely kapcsolata (sig=0,000)	151
4.5. ábra	A pozitív válaszok aránya a kiadások kategóriáiban	152
4.6. ábra	A mintába került hallgatók fogyasztási szerkezete az egyes kategóriákban.	153
4.7. ábra	A kiadások szerkezetének településtípus szerinti különbségei	154
4.8. ábra	A szülők iskolai végzettségének hatása a nyelvismeretre (nyelvismeret és nyelvvizsgák összevont indexei).....	161
4.9. ábra	A hallgatók felsőoktatási tanulmányuk befejezése utáni terveinek meg- oszlása (% , N=1304)	164
5.1. ábra	A NYME-re jelentkezett és felvételt nyert hallgatók száma (fő), 2000–2005	176
6.1. ábra	A SZE hallgatói létszámának alakulása (fő), 2000/2001–2005/2006	194
6.2. ábra	A SZE szervezeti felépítése, 2007.....	195
6.3. ábra	A SZE hallgatóinak karonkénti megoszlása (%), 2002/2003–2005/2006	196
6.4. ábra	A Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola hallgatói létszámának alakulása, 2003/2004–2005/2006.....	197
6.5. ábra	A SZE K+F bevételeinek alakulása 1999–2005 (folyó áron, millió Ft)	201
6.6. ábra	A SZE Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont finanszírozási struktúrája, (ezer Ft), 2006	202
6.7. ábra	Erasmus hallgatói mobilitás a SZE-en, 1998–2005	204
6.8. ábra	EURO-COOP partner régiók	208
8.1. ábra	A BDF hallgatói létszámának alakulása (fő), 2001–2005	234
8.2. ábra	A BDF hallgatói létszámának változása karonként és képzési formánként (fő), 2002, 2005	235
8.3. ábra	A BDF-re első helyen jelentkezők és a felvettek számának alakulása (fő), 2001–2006	235
10.1. ábra	Felsőoktatási intézmények és regionális fejlesztési intézmények a Bécsei régióban és a Nyugat-Dunántúlon.....	270

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1.1. táblázat	A magyar felsőoktatás néhány jellemzőjének időbeli alakulása (fő), 1980–2005 ..25
1.2. táblázat	Felsőoktatási hallgatók számának alakulása régióként, 1994–2005.....29
1.3. táblázat	Oktatók számának alakulása régióként, 1994–200529
1.4. táblázat	Az összes jelentkezők és felvettek száma (fő) és aránya (%) a felsőoktatási intézményekben, állandó lakóhely szerint, régióként, 2001, 200630
1.5. táblázat	A nappali tagozatra jelentkezők és felvettek száma (fő) és aránya (%) a felsőoktatási intézményekben, állandó lakóhely szerint, régióként, 2001, 200631
1.6. táblázat	A kutatás-fejlesztés regionális szerkezetének változása, 2001, 200433
1.7. táblázat	Kooperációs Kutatóközpontok Magyarországon, 2004–200536
1.8. táblázat	Regionális Egyetemi Tudásközpontok Magyarországon, 2004–200638
1.9. táblázat	A Nyugat-dunántúli székhelyű felsőoktatási intézmények jellemző adatai, 2005/200640
1.10. táblázat	Alapképzési szakok a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményeiben, 2006/200744
1.11. táblázat	Szakmátrix, a Nyugat-Dunántúl felsőoktatási intézményeiben akkreditált szakok száma, illetve a közös szakok, 2007/200846
1.12. táblázat	A Nyugat-dunántúli régióban élő, és felsőoktatási intézménybe jelentkezők száma, valamint a felvettek számának időbeli alakulása (fő), 2001–2006.....47
1.13. táblázat	A régió legnagyobb felsőoktatási intézményeinek kereslete és a felvettek számának alakulása (fő), 2001–200647
1.14. táblázat	Oktatók számának alakulása a a kiemelt nyugat-dunántúli felsőoktatási intézményekben (fő), 2000–200649
1.15. táblázat	A nyugat-dunántúli felsőoktatási intézmények oktatóinak besorolása (fő), 2005/2006.....51
2.1. táblázat	A tárgyi alapú és a tudásalapú gazdaság főbb vonásai77
2.2. táblázat	Az egyetem küldetésének változásai77
3.1. táblázat	A hazai régiókból származó hallgatók száma (fő) és számának változása (%), 2001–2006.....106
3.2. táblázat	A saját régiójában továbbtanuló hallgatók aránya az összes, az adott évben felvett hallgató közül (%)107
3.3. táblázat	A Nyugat-dunántúli régióból, illetve a megyékből felvett nappali tagozatos hallgatók céltelepülések szerinti megoszlása (%), 2001, 2006.....109
3.4. táblázat	A régióból származó hallgatók száma (fő, 2006) és számának változása (%), 2001–2006, 2001=100%) a lakóhely településtípusa és céltelepülés szerint...115
3.5. táblázat	A megyeszékhelyről származó hallgatók főbb céltelepülései, 2001, 2006177
4.1. táblázat	Az egyes felsőoktatási intézmények kutatás szempontjából releváns karainak hallgatói létszáma (fő), 2005/2006143
4.2. táblázat	A minta összetétele karok szerint144
4.3. táblázat	A válaszadók megoszlása évfolyamok szerint.....145
4.4. táblázat	A kérdőívre válaszolók megoszlása nemek és kor szerint.....145
4.5. táblázat	A hallgatók havi átlagos „jövedelme” a függő változók kategóriái alapján (N=892)147
4.6. táblázat	Tartós fogyasztási cikkekkel rendelkezők aránya a teljes mintában (%) .155

4.7. táblázat A nyelvismeret és a nyelvvizsgával való rendelkezés átlagpontoszámai a függő változók csoportjai alapján (N=1332)	162
4.8. táblázat A hallgatók által leggyakrabban említett célországok (említések száma, db) ...	165
4.9. táblázat A hallgatók megoszlása ausztriai kapcsolataik száma és lakóhelyük régiója alapján (% , N=1317)	167
4.10. táblázat A hallgatók éves átlagos ausztriai tartózkodása (nap) a függő változók kategóriái alapján (N=989)	168
4.11. táblázat A jövőbeni tervek, a német nyelvtudás, valamint a német elméleti és gyakorlati ismeretek kapcsolata	171
5.1. táblázat A NYME hallgatóinak és oktatóinak létszáma (fő) 2001/2002–2005/2006 ..	176
5.2. táblázat A NYME hallgatói és oktatói létszáma karonként (fő), 2005/2006	177
5.3. táblázat A NYME hallgatóinak Erasmus-aktivitása, 2005/2006	177
5.4. táblázat A NYME-MÉK kutatási feladatok és forrásai, 2002–2005	178
5.5. táblázat A NYME-MÉK doktori iskoláinak hallgatói létszáma az egyes képzési formák szerint (fő), 2002/2003–2005	180
5.6. táblázat A NYME-MÉK nemzetközi kapcsolatai	180
5.7. táblázat A NYME-MÉK ausztriai kapcsolatai	181
6.1. táblázat A SZE teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak száma oktatói munkakörök szerint (fő), 2005/2006	198
6.2. táblázat A SZE képzési profiljának alakulása	199
6.3. táblázat A SZE belső kutatási főirányai, 2004/2005	200
6.4. táblázat A SZE K+F bevételeinek alakulása 1999–2005 (folyó áron, millió Ft) ...	201
6.5. táblázat A SZE hallgatóinak részvétele a nemzetközi ösztöndíj-programokban, 2005/2006	204
6.6. táblázat Hallgatói mobilitás a CEEPUS program keretében (ki- és beutazó hallgatók száma, fő), 1999–2003	206
7.1. táblázat A BGF-PSZFK-ZA hallgatói létszámadatai (fő) 2005/2006	215
7.2. táblázat A BGF-PSZFK-ZA főállású oktatói (fő), 2005/2006	216
7.3. táblázat PTE-ETK-ZA hallgatói létszámadatai (fő) 2005/2006	218
7.4. táblázat BME-GÉK-ZA hallgatói létszámadatai (fő)	220
7.5. táblázat A PE-GMK hallgatói létszámadatai (fő) 2005/2006	222
7.6. táblázat A PE-GMK főállású oktatói (fő) 2005/2006	223
7.7. táblázat A PE-GMK-on működő doktori iskolák létszámadatai (fő), 2004–2006 ..	223
7.8. táblázat A PE-NK hallgatói létszámadatai (fő), 2005/2006	226
7.9. táblázat A PE-NK főállású oktatói (fő) 2005/2006	226
7.10. táblázat A PE-GMK két kiválasztott határ menti projektjének adatai	228
8.1. táblázat A BDF teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak létszáma (fő), 2001–2005	236
8.2. táblázat A BDF tudományos fokozattal rendelkező oktatóinak száma	237
9.1. táblázat Belföldi és külföldi rendes hallgatók száma a Bécsi régióban és Ausztriában (fő), 2005/2006	258
9.2. táblázat Az egyetemek főállású tudományos és művészi személyzete a Bécsi régióban és Ausztriában (fő), 2005	259
9.3. táblázat Szakfőiskolák belföldi hallgatói származási régiók szerint a Bécsi régióban (fő), 2005/2006	260
9.4. táblázat Külföldi rendes hallgatók száma (fő) és részaránya (%) az osztrák egyetemeken a legjelentősebb származási országokból, 2005	261
9.5. táblázat Külföldi hallgatók száma (fő) és aránya(%) osztrák szakfőiskolákon, 2005/2006	261

ELŐSZÓ

A magyarországi felsőoktatási intézményhálózat 1990-es évekbeli kibővítését követően megkezdődött a demográfiai hullám lecsengése, évről-évre csökken a középfokú oktatási intézményekből kilépő érettségizett hallgatók létszáma. Közép- és hosszú távon tehát a nappali képzésben résztvevő hallgatók számának csökkenésével kell számolni. Ennek következtében a felsőoktatási intézmények versenyhelyzetbe kerülnek, hallgatóik – s az államilag nem támogatott képzések esetében – finanszírozási forrásaik megszerzése piaci körülmények között történik.

Az élethosszig tartó tanulás, a tanulás életformává válása ugyanakkor már napjainkra is érezhető módon élénkítette, és várhatóan a jövőben is tovább növeli az egyetemek, főiskolák – elsősorban másoddiplomás és távoktatási tagozatos – képzései iránti keresletet. Ez a tendencia a képzési struktúrájuk átalakítására ösztönzi az intézményeket, a továbbképzés mind vertikálisan, mind horizontálisan nagy hangsúlyt kap majd. Vertikális irányú továbbképzés alatt a nappali tagozatos képzés során megszerzettnél magasabb szintű végzettség elérését értjük, míg a horizontális továbbképzés egy adott képzettségi szinten (főiskolai, egyetemi) további diplomák megszerzését jelenti. Ausztriában az élethosszig tartó tanulás intézményei már kiépültek, így például az 1995-ben alapított kremsi Duna Továbbképző Egyetem képzési profilja az európai állami felsőoktatási intézmények között egyedülálló, az intézmény kizárólag posztgraduális továbbképzésre szakosodott.

Az európai oktatási rendszer átalakulóban van, a Bolognai folyamat eredményeként egységes Európai Felsőoktatási Tér szerveződik. Ebben az új rendszerben meghatározó a kétszintű képzés, amely alapszintű (bachelor) és kiegészítő szintű (master) képzésből fog állni. Mind Ausztriában, mind Magyarországon elkezdődött a képzési rendszer átalakítása, az új szakszerkezet kialakítása és azok új szakmai programjainak összeállítása.

A felsőoktatási intézmények hallgatókért folytatott versenyét Magyarország európai uniós csatlakozása és a Bolognai folyamatban való részvétele tovább fokozza, ugyanis e két tényezőnek köszönhetően a külföldi intézmények egyre intenzívebben kapcsolódhatnak be a hallgatókért folytatott versenybe, s a magyar egyetemek, főiskolák versenytársaivá válhatnak. Továbbá a kreditrendszer bevezetése és a diplomák elismerése is a hazai és a külföldi felsőoktatási rendszerek átjárhatóságát erősíti. Megfelelő stratégia hiányában különösen a határ közelében fekvő magyar intézmények vannak kitéve a határon túli intézmények elszívó hatásának. Ezért a határrégióban fekvő magyar felsőoktatási intézményeknek alapvető érdeke, hogy feltárják a határ menti együttműködési lehetőségeket, stratégiai kapcsolatokat építsenek ki a szomszédos országok intézményeivel, azaz megtalálják a versenyben az együttműködési lehetőségeket.

Tapasztalható, hogy egyre nagyobb az érdeklődés a tervezett, programokra építő, több intézményt magában foglaló kapcsolatok iránt. Ezek a kezdeményezések abból fakadnak, hogy a Bécs–Pozsony–Győr–Sopron–Szombathely térségben jelentős szellemi és gazdasági erőforrások halmozódtak fel, amelyek egy átgondolt fejleszt-

téssel a térséget Közép-Európa növekedési csomópontjává tehetik. Erre alapozva a határ régióban eddig több együttműködési program került kidolgozásra, illetve áll kidolgozás alatt (Jordes+, Centrope). A JORDES+ régió magyar részről Győr-Moson-Sopron megyét foglalja magába, így a közös stratégiát megalapozó magyar háttér tanulmány ennek a megyének az oktatási, képzési rendszerét, kutatási potenciálját és humán erőforrásainak minőségét, valamint ezekre alapozott együttműködési lehetőségeit elemzi, elsősorban a fejlesztési elképzelések és a szereplők oldaláról. A Centrope régió jövőképében szintén megjelenik egy közös felsőoktatási-kutatási térség víziója, amely a közép-európai régió ilyen jellegű intézményeinek hálózatos együttműködésén alapul. Ezek az elemzések, stratégiák, jövőképek azonban nem tartalmaznak konkrét, már működő, illetve intézményi szinten tervezett oktatási-kutatási együttműködéseket, sőt, inkább a kapcsolatok bővítésének, javításának szükségességét fogalmazzák meg. Az intézmények oldaláról ezt az igényt Magyarország EU csatlakozása és a Bolognai folyamat is felerősíti.

A korrekt helyzetfelmérés és a továbblépés érdekében ezért mindenképpen szükségesnek tartottuk empirikusan felmérni a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményeinek határon átnyúló kapcsolatait, azok jellemzőit, irányait és motivációit, amit az intézmények régióon belüli kapcsolatainak és regionális beágyazottságának függvényében próbáltunk meg értékelni.

Osztárk partnerintézetünkkel (IFF Wien)¹ közös elvek alapján pályázatot dolgoztunk ki a határ menti régiók jelentősebb felsőoktatási intézményeinek kapcsolataira és arra, hogy miként képesek bekapcsolódni a regionális folyamatok alakításába. Az osztárk program a 2004–2006 közötti időszakban, a magyar pedig 2005 és 2007 között került kidolgozásra. Mindkét projekt az Európai Unió Interreg III A programjának² támogatásával valósult meg.

Az egységesen Unirégiónak nevezett projekt célja a határ régióban (Bécs, Alsó-Ausztria, Burgenland, Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala) a tudáshordozóknak tudományos igénnyel való empirikus felmérése, összehasonlítása, majd mindezek alapján a lehetséges szakmai kapcsolatok, azok szervezeti és működési kereteinek meghatározása. A határ régióban magyar oldalon közel 33 ezer hallgató és 1200 oktató található, s a kutatás során az ezeket befogadó intézmények (Széchenyi István

¹ A kutatás során az ausztriai Fakultät für Interdisziplinäre Forschung und Fortbildung, Universität Klagenfurt Standort Wien (IFF Wien) két osztálya (Abteilung für Wissenschaftskommunikation und Hochschulforschung, Abteilung „Stadt, Region und räumliche Entwicklung“) volt intézetünk partnere. Az osztárk oldali projektet Univ.-prof. Dr. Ada Pellert és Univ.-prof. Dr. Gerhard Strohmeier vezette, a kutatásban osztárk oldalon Dr.in Angelika Brechelmacher, Dr. János Fáth, Mag. Christine Gamper és Dipl.-Kfm. Attila Pausits vett részt.

² A magyar oldali kutatás az AT-HU-05/01/018 Unirégió. Egyetemek a határ menti együttműködésben című, 100 000 euró nagyságrendű Interreg IIIA projekt keretében valósult meg. A magyar projekt az osztárk Uniregio. Universität und Regionalentwicklung című projekt kapcsolt projektje.

Egyetem, Győr; Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron; Berzsényi Dániel Főiskola, Szombathely, Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely) határ menti kapcsolatainak feldolgozását tartottuk szükségesnek és végeztük el. A kutatás során összesen 25 interjút készítettünk a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményeinek vezetőivel és nemzetközi referenseivel, valamint a felsőoktatási intézményeknek helyet adó települések polgármestereivel. Az interjúk segítségével felmértük a régióbeli felsőoktatási intézményeknek a szomszédos országok egyetemeivel kialakított kapcsolatait, valamint a kooperációk főbb jellemzőit, mint például az együttműködés iránya, tartalma, tartóssága, rendszeressége, nagyságrendje, stb., de ugyanakkor az együttműködések hátráltató tényezőkre is rákérdeztünk. Elemzésünket tovább árnyalja az iskolaválasztás térbeli dimenziójának vizsgálata, amelynek során az Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján kísérletet tettünk az egyes felsőoktatási intézmények vonzáskörzetének lehatárolására, valamint piaci részesedésének elemzésére.

A kutatás másik metszete az volt, hogy számba vegyük a felsőoktatási intézmények és a régió gazdasági-társadalmi szereplőinek együttműködését, nagy hangsúlyt helyezve ezeken belül az önkormányzatokra. A nemzetközi tendenciák megerősítik, s a kapcsolódó osztrák kutatás is kiemelten kezelte azt a felismerést, hogy egy felsőoktatási intézmény csak a lokális/regionális beágyazódás révén képes működni és fejlődni. Napjainkban nem lehet elválasztani az intézményi stratégiát a helyi/területi fejlesztés irányaitól, de azok adottságaitól, az azokra gyakorolt hatások rendszerétől sem. Kitértünk tehát az elemzett intézmények és az azokat befogadó települések szintjén a gazdasági, közösségi, társadalmi hatások számbavételére, s mindezek alapján a felsőoktatás település- és térségfejlesztő hatásainak regisztrálására.

Harmadrészt, 1300 fős mintával kérdőíves felmérést végeztünk a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményeinek nappali tagozatos hallgatói körében. Ennek során a hallgatók életkörülményeit mértük fel, illetve arra a kérdésre kerestünk választ, hogy a régió elhelyezkedéséből fakadó előnyök – például több határ közelsége –, továbbá az egyes intézmények által nyújtott lehetőségek és a személyes kompetenciák miként határozzák meg a hallgatók jövőbeni terveit, mobilitási motivációját.

A projekt eredményei felhasználhatók a határregió tudományos és oktatási kapcsolatainak építésében, így információt szolgáltathatnak a kutatási kapacitások jobb megismeréséhez, lehetőséget teremtenek az oktatói cseréhez és az intézményi akcióterek bővítéséhez, és hozzájárulhatnak a határ menti közös stratégiák, jövőképek megvalósításához. Az összegyűjtött és rendszerezett adatok, információk beépülhetnek az intézményi stratégiákba (intézményfejlesztési tervekbe), adalékokat és eligazítást nyújthatnak az intézményi és regionális szintű felsőoktatási kapacitások elemzéséhez, azok pontosabb meghatározásához. A kutatás eredményei rámutatnak a nemzetközi kapcsolatok intézményi szintű jellegére, ugyanakkor motivációt nyújthatnak az intézmények határ menti kapcsolatainak átláthatóvá tételéhez és tudatosabb, nemzetköziesedési stratégia alapján történő formálásához, ami

a határmentiségből következő lehetőségek jobb kihasználását szolgálhatják. A kutatás eredményeiből mindemellett fontos tájékoztatást nyerhetünk a felsőoktatás település- és térségfejlesztő hatásairól is.

A kötet követi a kutatás szerkezetét. Az első részben a Nyugat-Dunántúl felsőoktatását, annak legfontosabb jellemzőit mutatjuk be, kiemelt hangsúlyt adva az intra- és interregionális kapcsolatoknak. Ezen keretek között nagy hangsúlyt helyezünk az osztrák és azon belül is a határ menti, közeli felsőoktatási egységekkel való együttműködésre. Ebben a bevezetőnek szánt fejezetben adjuk meg a kutatás összegzését is, utalva arra, hogy miként lehet és érdemes a jövőben ebben a régióban hasznosítani az osztrák felsőoktatásnak a szomszédban található jelentős kapacitásait.

Külön fejezet szánunk a felsőoktatás és a regionális fejlődés elméleti összefüggéseinek bemutatására. Tapasztaljuk, hogy a regionális fejlődésben új elemek jelennek meg, ezek között a szellemi erőforrásokhoz köthető tényezők egyre határozottabban kiemelkednek. Így a régiók felsőoktatási bázisa számos összefüggés következtében kiemelkedő jelentőségű lehet a fejlesztésben, a jövőbeli állapotok elérésében.

Két tanulmányban elemezzük a Nyugat-Dunántúl felsőoktatásának sajátosságait. Az egyik elemzési szint a kiemelkedő jelentőségű intézmények vonáskörzetének feltárása, valamint azok időbeli változása, átrendeződése. Erősen tapasztalható már a vizsgált régióban az intézmények hallgatókért folytatott versenye, de jól regisztrálható az intézményválasztásban bekövetkezett szemléletváltás is. A második metszet a felsőoktatási intézmények hallgatói körében végzett online kérdőíves felmérés eredményeinek bemutatása. A hallgatói kérdőív már az életminőségről, anyagi helyzetről szólt, illetve arról, hogy a régióbeli főiskolások, egyetemisták miként képzelik a jövőjüket, döntően a külföldi tanulmányok folytatását, valamint a munkavállalást illetően.

Négy esettanulmány foglalkozik a magyar intézmények bemutatásával, ezzel jelezni kívántuk, hogy a régióban a meghatározó felsőoktatási egységek más és más stratégiát követnek a nemzetközi kapcsolatokban, s azon belül is az osztrák intézményekkel kialakított együttműködésekben. Hasznosak ezek az esettanulmányok abból a szempontból is, hogy a régióban található intézményi egységekről olyan részletes intézményi szintű információkat (létszám, szerkezet, külső kapcsolatok, kutatási irányok, stb.) tartalmaznak, amelyek a statisztikai és egyéb kiadványokban – az egyes intézmények szervezeti felépítésének sajátosságaiból adódóan – nem szerepelnek.

A kötetben közreadunk két osztrák tanulmányt, amelyek a partnerintézetünk kutatási eredményének tekinthetők. Bécs, mint a nagyrégió meghatározó centruma a felsőoktatás vonatkozásában is kiemelkedő helyet foglal el, így nem jelentéktelen, hogy az ottani meghatározó intézmények milyen fejlesztési aktivitást, irányt jelölnek ki a maguk számára. Hasznosnak tartjuk megismertetni az osztrák kutatók álláspontját az egyetemeknek a regionális tudástranszferek alakításában betöltött szerepéről, s ezzel együtt a térségről alkotott ítéletekről éppen a Bécsi régió szemszögéből.

A kötetet a felsőoktatás és határmentiség kapcsolatát, illetve ezen tényezőknek a területi fejlődésre gyakorolt hatásait feldolgozó hazai cikkek és tanulmányok válogatott irodalomjegyzékével zártuk, megadva ezzel a további kutatási forrásokat.

A projekt lehetővé tette, hogy a kutatás eredményei magyar és német nyelven is önálló kötetben jelenjenek meg, így ne csak az érdekelt intézményekben, szakmai körökben, fejlesztési szervezetekhez jussanak el itthon, hanem a téma iránt érdeklődő külföldiek is megismerjék a határ régió felsőoktatási intézményeinek sajátosságait és együttműködési törekvéseit.

Győr, 2007. május

Prof. Dr. Rechnitzer János
témavezető, intézetigazgató

I. RÉSZ

A RÉGIÓ ÉS AZ EGYETEM

1. A FELSŐOKTATÁS SZERKEZETE ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI IRÁNYAI A NYUGAT-DUNÁNTÚLON

RECHNITZER JÁNOS – SMAHÓ MELINDA

1.1. A felsőoktatás európai és magyarországi trendjei

A felsőoktatási intézmények gazdasági és társadalmi hatásai az elmúlt század 50-es éveitől számszerűsíthetők. Európában ebben az időszakban hirtelen 1,8 milliőről 4,8 millióra nőtt a hallgatói létszám. Mindez tömegszerűvé tette a felsőoktatást, aminek hatására a 60-as években már kezdték felismerni, hogy a felsőoktatásban nemcsak országos, hanem térségi és regionális fejlesztési lehetőségek is rejlenek. Valójában az 1960-as évektől jelentek meg mind Németországban, mind Olaszországban azok az elvek és gyakorlati intézkedések, amelyek a régiók fejlesztését összekapcsolják a felsőoktatási intézmények telepítésével. Így pl. az NSZK-ban az 1970-es felsőoktatási törvény a lemaradó, rurális régiókat a fejlesztés szempontjából már kiemelten kezelte, illetve az ipari szerkezetváltásra orientált régióknál megindította a felsőoktatási egységek megújítását, részben újabbak telepítésével, részben pedig a meglévők szakmai bázisának fejlesztésével. Ugyanez vonatkozik Svédországra is, ahol ebben az időszakban, a 70-es években öt új egyetemet telepítettek olyan térségekbe, ahol részben kedvezőtlen volt a gazdasági szerkezet, vagy a leépülő gazdasági ágazatok kedvezőtlen jövődöbéli hatásait kompenzálni akarták.

Ha megnézzük a felsőoktatás decentralizációját – és ez egy nagyon izgalmas és érdekes összefüggés európai viszonylatban –, akkor tapasztaljuk, hogy a fővárosok súlya mindenütt jelentősen csökkent (Horváth 1998), a felsőoktatási intézmények hallgatói létszáma az egyes országok fővárosaiban mérséklődött. Az 1990-es évekre radikális csökkenés mutatkozott az elsődleges centrumokban, míg a másodlagos és harmadlagos felsőoktatási központokban a hallgatói létszámok jelentősen nőttek. A 60-as évektől tehát megindult az egycentrumú vagy kétcentrumú felsőoktatási rendszerek korábbi térbeli struktúrájának felbomlása.

Érdekes az országsort abban a vonatkozásban is végigtekinteni, hogy mely országok azok, amelyek unitárius államszervezettel rendelkeznek, tehát valójában egyközpontúak, illetve melyek azok, ahol a föderatív berendezkedés jellemző, s ezzel a többközpontúság természetes térszervező elve érvényesül. Egyértelműen látható, hogy ott esik vissza a főváros felsőoktatási súlya, ahol a regionalizáció egyre látványosabban előretör a századfordulóra. Jó példa lehet Olaszország, ahol ugyan mindig gyenge vagy mérsékelt volt a főváros súlya a felsőoktatási intézmények vonatkozásában, de Róma szerepe – éppen a regionalizáció erősödésével – még látványosabban csökkent.

Milyen konklúziók vonhatók le az európai regionális fejlődés és a felsőoktatás összefüggéséből?

Az első, hogy az államok területi szerkezete – s ebben a centralizáció és a decentralizáció mértéke – egyértelműen meghatározza a felsőoktatás regionális szerkezetét. Kimutatható, hogy a fővárosok korábbi – hatvanas évekbeli – túlsúlya látványosan mérséklődött, ezzel sokkal differenciáltabb lett a felsőoktatás területi elhelyezkedése. A polarizáltabb térszerkezet kialakításában azok az országok jártak elől, ahol az elmúlt 20–30 évben a decentralizáció nagyobb prioritást kapott az államszervezésben.

A másik tanulság, hogy a kutatás a felsőoktatás meghatározó alapfunkciója, amelynek jelentős regionális hatásai vannak, és ezek kimutathatók az egyes térségek fejlettségében, vagy megújítási képességében. Mindennek az a szükségszerű következménye, hogy a nemzeti felsőoktatási- és technológiapolitikában szükséges érvényesíteni a regionális struktúrákat. Így mind az intézményhálózat alakításánál és fejlesztésénél, mind az arra épülő kutatás-fejlesztést szolgáló infrastruktúra kiépítésénél figyelembe kell venni a regionális adottságokat, egy-egy térség kínálta lehetőségeket és persze szükségleteket.

A harmadik megállapítás az lehet, hogy a felsőoktatásban egy rugalmas struktúrát kell kialakítani, egy olyan intézményi szerkezetet, ami a technológiai, a gazdasági és a társadalmi innovációk fogadására egyaránt alkalmas. Az elmúlt 30 esztendőben azok az országok és térségek voltak sikeresek, ahol létrejöttek ilyen típusú intézmények. Gondoljunk Észak-Olaszországra, Észak-Spanyolországra, Északkelet-Franciaországra, vagy Dániára. Mindenütt megtalálhatók azok a felsőoktatási intézmények, amelyek a gyors technológiai váltást, egyben a gazdasági innovációt segítették elő, mert ráfűződtek a regionális gazdaságra, azzal egy szerves integrációt (kommunikációt) voltak képesek kialakítani.

A területi decentralizáció az európai regionális politikában az elmúlt évtizedben még jobban előtérbe került. Hiszen éppen a versenyképesség következtében merült fel a kérdés, hogy miként lehet az intézményeknek nagyobb mozgásteret biztosítani, s ehhez milyen intézményi nagyság, kritikus tömeg tartozik. Egy elaprózott hálózat, egy viszonylag megosztott struktúra nehezebben működik, ugyanakkor jelentős ráfordításokat köt le. A regionális centrumban, vagy egy fejlődő nagyközpontban koncentrálódó intézményhálózatnak a kisugárzása térségi szinten sokkal erőteljesebb. A decentralizáció erősítése mellett szükségszerűen felmerült a kérdés, hogy mindezen hatások mellett miként lehet az intézmények nemzetközi kapcsolati rendszerét kiépíteni vagy fejleszteni, azaz minél szélesebb bekapcsolódást biztosítani számukra a nemzetközi tudományos hálózatokba, aminek révén növelhető a versenyképesség, fokozódhat az oktatási és kutatási minőség.

A magyar felsőoktatás Európa más nemzeteihez hasonlóan a nagy átalakulás korszakát éli. Ennek első és legfontosabb jele az oktatás tömegessé válása. Míg 1990-ben az összes érettségizett diák 31,7 százalékát vették fel a felsőoktatási intézmények közel 17 ezer helyére, addig 2005-ben már az érettségizettek 68,6 százaléka jutott be a bővült intézményi kör által nyújtott közel 53 ezer férőhelyre. Szintén megdőböntő

változás, hogy a nem nappali tagozatos hallgatók 1990-ben 26 ezren voltak, s számuk 2005-re 163 ezerre, azaz több mint hatszorosára emelkedett (1.1. táblázat).

1.1. TÁBLÁZAT

*A magyar felsőoktatás néhány jellemzőjének időbeli alakulása (fő)
1980–2005*

Év	Jelentkezők száma (nappali tagozatra)	Felvettek száma (nappali tagozatra)	Nappali tagozaton tanulók száma	Nem nappali tagozaton tanulók száma
1980	33 339	14 796	64 057	37 109
1989	44 138	15 420	72 381	28 487
1990	46 767	16 818	76 601	25 786
1991	48 911	20 338	83 191	23 888
1992	59 119	24 022	92 328	25 078
1993	71 741	28 217	103 713	30 243
1994	79 805	29 901	116 370	38 290
1995	86 548	35 081	129 541	50 024
1996	79 369	38 382	142 113	56 919
1997	81 924	40 355	152 889	80 768
1998	81 065	43 629	163 100	95 215
1999	82 815	44 538	171 516	107 385
2000	82 957	45 546	176 046	118 994
2001	84 380	49 874	184 071	129 167
2002	88 978	52 552	193 155	148 032
2003	87 110	52 703	204 910	162 037
2004	95 871	55 179	212 292	166 174
2005	91 583	52 863	217 245	163 387

Forrás: Munkaerőpiaci Tükör 2006, 218–219. o.

Az európai országok megosztott képzési szerkezetének egységesítése, annak az angolszász rendszerhez (Bolognai folyamat) való igazítása az elmúlt évtized végén kezdődött meg és 2003-ra kulminált, sőt még napjainkban is tart. A nemzeti felsőoktatási piacok megnyitása, a hallgatói és – csak részben – oktatói mobilitás felgyorsulása az Európai Unió kibővülésével (2004) még nagyobb lendületet kapott.

A verseny, mint új tényező megjelenik a felsőoktatásban, hiszen az állami intézmények mellett egyre több magán, nonprofit (alapítványi), sőt felekezeti szervezet is létrejött vagy újjáalakult, továbbá a külföldi székhelyű intézmények szintén telephelyeket, kihelyezett egységeket létesítenek az országban.

Az intézmények már új eszközökkel növelik kínálatukat, ami nemcsak a szakszerkezet bővítésében figyelhető meg, hanem új képzési formák bevezetésében (távoktatás, e-learning), vagy a telephelyi szolgáltatások körének és minőségének megújításában, de a felsőoktatási marketing egyre több elemének alkalmazásában is.

Keresleti oldalon szintén alapvető változások regisztrálhatók. Szakmák, szakmacsoportok értékelődnek fel és le, s ennek következtében a jelentkezők tömege érdeklődik új szakterületek iránt, míg más, tradicionális, korábban magas szintű képzést nyújtó szakmáknál a jelentkezések visszaesése tapasztalható. A gazdasági élet igényei a képzés iránt szintén gyorsan, sőt túlságosan gyorsan változnak. Az intézményeknek ehhez nagyon nehéz igazodni, hiszen a képzési folyamatra való felkészülés és egy új szakterületre való átállás idővel jár.

A hallgatói elvárások átrendeződése ugyancsak látványos. Az intézmény választásnál már nemcsak a hírnév, az elismert oktatási–tudományos értékek, vagy az oktatók minősége a meghatározó, hanem számos, eddig nem érvényesült új tényező is megjelenik. Így a felsőoktatási centrum jó elérhetősége, a gyors megközelíthetősége, az intézményi szolgáltatások kínálata és minősége (pl. diákotthoni elhelyezés, annak komfort fokozata, nyelvi képzés), a telephelyet adó város lakhatási és megélhetési költségei, szórakozási, művelődési ajánlatai, illetve a jövőbeli elhelyezkedési lehetőségek, a székhely település és régiója gazdasági és a (köz)szolgáltatási ellátottsága, kínálata, s jövőbeli fejlődési irányai.

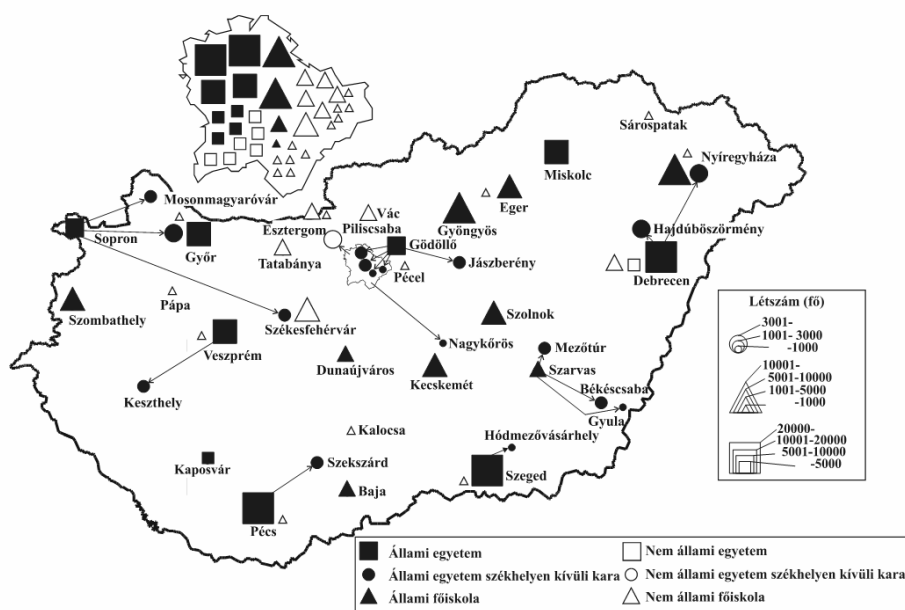
A felsőoktatás átrendeződésének vagyunk tehát tanúi, s ebben az egész szerkezetet és annak működését alapjaiban megrázó folyamatban a különféle szereplők másként és másként reagálnak a változásokra.

Állami szinten a felsőoktatás, mint alapvető szolgáltatás jelenik meg, s ennek a jelentős szektornak a zavartalan és fejlesztő jellegű működtetése a cél, a központi források csökkentése, vagy legalábbis szinten tartása mellett. Ennek számos eleme figyelhető meg az ezredfordulótól, így az intézményi integrációk (2000–2001), az új felsőoktatási törvény (2001, 2006), a kétszintű képzési rendszer bevezetése (2003–2006), az akkreditációs rendszer működtetése és szempontjainak szigorítása (az új kétszintű képzési rendszer kapcsán), az államilag támogatott fejlesztések leépülése és helyette új fejlesztés finanszírozási technikák (Public Private Partnership) bevezetése (2004). Tovább folytathatjuk a sort olyan intézkedésekkel, mint az állami szinten támogatott helyek számának csökkentése (2007-től erőteljesen, de addig is folyamatos mérséklés vagy átcsoportosítás volt megfigyelhető), az állami helyek leosztásának új rendszere (a hallgató viszi a támogatást, nem az intézmény kapja, 2007), az intézményi finanszírozás folyamatos módosítása (pl. normatívák egységesítése, finanszírozási fűkek beépítése, elszámolási rendszerek bevezetése), a tandíj, vagy fejlesztési hozzájárulás bevezetése (2008). Mindez együtt jár az intézményi autonómia átalakításával (szenátus és gazdasági tanács), a vezetői kinevezési rendszer megváltoztatásával, vagy éppen az oktatói követelmények szigorításával, de ugyanakkor intézményi keretben történő kezelésével.

A felsőoktatás szervezeti és területi szerkezete mindezek ellenére 2000 és 2006 között lényegesen nem változott. Néhány dezintegrációs folyamat indult meg és járt sikerrel, sőt új intézmények alakultak és jelentek meg a piacon (*1.1. ábra*).

1.1. ÁBRA

A felsőoktatási intézmények elhelyezkedése Magyarországon, 2005/2006

Forrás: Saját szerkesztés.

Az intézmények más-más módon reagáltak a körülmények változásaira. Már a kilencvenes évek közepén megindult, majd az évtized végére felerősödött a szakkinálat-bővítési hullám, azaz egy minél szélesebb szakkinálat biztosítása, s ezzel a piaci jelenlét erősítése vált elsődlegessé. Ennek kapcsán bővültek a képzési formák, a hagyományos nappali és levelező tagozatos képzés mellett megjelent a távoktatás, illetve a képzőhelyek (konzultációs központok) telepítése, megindult a térbeli terjeszkedés. Az országot átszövik az intézményi jelenlétek egyre trükkösebb formái, de a legfontosabb célpont a legnagyobb piacot nyújtó főváros, Budapest lett. A növekvő oktatási igények nem jártak együtt az oktatók számának növekedésével, így természetessé vált a több munkahely, illetve az azok közötti ingázás. Az intézmények egy kisebb része kezdte meg a minőségi fejlesztést, azaz az oktatói bázis tudatos átalakítását, a képzési struktúra fejlesztő jellegű kiépítését, az új képzési formák szervezését. Ugyanakkor jellemző, hogy egyre kifinomultabb eszközöket alkalmaznak az egyre határozottabban formálódó felsőoktatási piac befolyásolására. Látnyosan fejlődik a felsőoktatási marketing, megkezdődik a piacelemzés és befolyásolás (pl. egyetemi és főiskolai rangsorok megjelenése), a direkt és indirekt intézményi reklámok, az intézményi pályakövetés és az öregdiák hálózat kiépítése, az egységes intézményi megjelenés és arculat, illetve más piacbefolyásolási módszerek.

Fogyasztói szinten, vagyis a hallgatók vonatkozásában a változások szintén új reakciókat váltottak ki, de egyben a korábbiaktól eltérő lehetőségeket is jelentettek.

Tendencia volt a képzés időszakának meghosszabbítása, különféle további szakok, szakirányok felvétele, egyszerre két szak végzése, az intézmények nyújtotta oktatási szolgáltatások kihasználása (pl. nyelvi képzés). Megjelent a külföldi részképzés, mint lehetőség, s bár ezek a programok még napjainkban is nagyon korlátozott számú hallgatót tudnak fogadni, nagyszerű lehetőségeket kínálnak a kitekintésre, a szakmai ismeretek összevetésére. Az Európai Unió tagságával bővebb lehetőségek kínálkoznak a külföldi képzésre, ennek költségeit azonban még csak a felső közép-osztály tagjai tudják biztosítani. A képzési hitel (diákhitel) javítja a növekvő megélhetési költségekből adódó terheket, de hozzájárulhat a gondtalan diákevek megteremtéséhez is. Nőnek a diákmunka lehetőségek, sőt a hallgatók egyre nagyobb számban munkahely mellett végzik a nappali képzést is, a jövő és az anyagi források biztosítása érdekében. Az intézmények regionális vonzáskörzete beszűkül, az intézményválasztásban a közeli vagy helyi intézmények jóval erőteljesebben jönnek számításba, mint korábban.

1.2. A regionális szerkezet sajátosságai

A felsőoktatás regionális átrendeződése az intézményi hálózat bővítésével, az átlagosan finanszírozott hallgatói helyek számának növekedésével, valamint a képzés formáinak és jellegének változásával együtt zajlott (1.2. és 1.3. táblázat). A régiók közül a Közép-Dunántúl a nyertes, ahol 1994-ben csupán közel 5800 fő tanult és 2005-re számuk megközelítette a 30 ezer főt. Az 1994–2005 közötti időszakban a hallgatói létszám növekedésének országos szintjét még meghaladja Észak-Magyarország (129%), Dél-Dunántúl (120%), és az Észak-Alföld (103,8%), míg Közép-Magyarország (90,3%), Dél-Alföld (82,4%) és az elemzett Nyugat-Dunántúl (96,9%) növekedésének mértéke elmarad az országos dinamikától. A nappali tagozatos hallgatók esetében súlyosabb a helyzet a Nyugat-Dunántúlon, hiszen a növekedési ütem már jóval elmarad az országos változás mértékétől (87,4%). Szemben a Dél-Alfölddel, ahol viszont kiemelkedő a nappali tagozatos hallgatók számának az országos változáshoz viszonyított növekedési üteme (123,3%).

Az oktatók száma nem változott jelentősen a két időpont között, azaz a lényegében tíz éven belül két és félszeresére emelkedett hallgatói létszámot valójában ugyanaz az oktatói állomány képi. Az állomány szerkezete megváltozott, mondhatni fokozatosan előregedett, hiszen míg 1994-ben 33,2% volt a vezető oktatók aránya, addig 2005-ben már 44,7%, azaz csökkent a tanársegédek, az adjunktusok száma, ami az egészséges utánpótlás alakításának kérdését veti fel. Leglátványosabb csökkenést a közép-magyarországi régióban regisztrálhatunk (közel 10%), míg a legnagyobb növekedést a Közép-Dunántúl produkálta, ahol szinte megkétszereződött az oktatók száma. A Nyugat-Dunántúlon egy kismértékű, több mint tíz százalékos növekedés mutatható ki az oktatók számában, s ezen belül is a docensek aránya emelkedett az országos átlag fölötti mértékben.

1.2. TÁBLÁZAT
Felsőoktatási hallgatók számának alakulása régióként, 1994–2005

Régió	Összes hallgatók						Nappali tagozatos hallgatók						Ezer lakosra jutó összes hallgatók	
	Szám (fő)		Változás dinamikája (%)		Számának változása (%)		Szám (fő)		Számának változása (%)		Szám (fő)		Számának változása (%)	
	1994	2005	Országos vált. = 100%		1994=100%		1994	2005	1994=100%		1994	2005	1994=100%	
Nyugat-Dunántúl	11 731	32 966	281	96,9	8 442	16 487	195	11,73	33,00	281				
Közép-Dunántúl	5 789	29 297	506	174,5	3 272	17 072	522	5,18	26,39	509				
Dél-Dunántúl	11 416	39 682	348	120,0	9 343	20 248	217	11,41	40,87	358				
Közép-Magyarország	68 803	179 969	262	90,3	52 195	108 779	208	23,70	63,06	266				
Észak-Magyarország	11 340	42 454	374	129,0	8 117	14 812	182	8,70	33,64	387				
Észak-Alföld	17 395	52 423	301	103,8	13 065	28 713	220	11,26	34,17	303				
Dél-Alföld	19 729	47 370	240	82,8	9 205	25 341	275	14,34	35,17	245				
Magyarország	146 203	424 161	290	100	103 639	231 452	223	14,16	42,12	297				

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 1994/1995, 2005/2006; Területi statisztikai évkönyv 1994, 2004.

1.3. TÁBLÁZAT
Oktatók számának alakulása régióként, 1994–2005

Régió	Főállású oktatók száma (fő)						Főállású oktatók számának változása (%)						Tanár		Docens	
	1994		2005		1994=100%		1994		2005		1994		2005		1994	
	1994	2005	1994	2005	1994=100%		1994	2005	1994=100%		1994	2005	1994=100%		1994	2005
Nyugat-Dunántúl	1 003	1 146	114	106	188	242	413									
Közép-Dunántúl	517	990	191	57	163	114	291									
Dél-Dunántúl	1 552	1 817	117	150	243	235	418									
Közép-Magyarország	8 251	7 544	91	1 033	1 213	1 806	2 207									
Észak-Magyarország	1 008	1 066	106	97	145	249	363									
Észak-Alföld	1 965	2 099	107	227	334	471	599									
Dél-Alföld	2 075	2 015	97	219	332	429	540									
Magyarország	16 371	16 677	102	1 889	2 618	3 546	4 831									

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 1994/1995, 2005/2006; Területi statisztikai évkönyv 1994, 2004.

Az ezredforduló után a felsőoktatási piacon változások figyelhetők meg, hiszen 2001 és 2006 között 11 százalékkal csökkent az intézményekbe jelentkezők száma, ám ez a mérséklődés döntően a nem nappali képzésre vonatkozik (1.4., 1.5. táblázat, 1.2. ábra). A lakóhely szerinti jelentkezők alapján a legnagyobb visszaesést a legjelentősebb felsőoktatási kapacitással rendelkező Közép-Magyarország jelentette, majd Észak-Magyarország következett. Nyugat-Dunántúl visszaesése jóval az átlag feletti. Az is megfigyelhető, hogy kismértékben csökkent a jelentkezők száma, azaz az intézményi reagálás a „fizetős” piac – a nem nappali képzés – fokozatos beszűkülésére az volt, hogy növelték a felvettek arányát (2001-ben 65,9%, 2006-ban 70,8% volt a felvételi sikeresség). A „sikertelenség” területi szerkezete, azaz a felsőoktatási intézménybe fel nem vettek vonatkozásában a közép-magyarországi régióban élők jártak elől (2001-ben 63,7%, 2006-ban 69,1%), míg a legsikeresebbek a nyugat-dunántúli jelentkezők voltak (2001-ben 72,2%; 2006-ban 75,4%). A kistérségi jelentkezési aktivitás egyértelműen a regionális központokban, megyeszékhelyeken, gazdasági és kulturális potenciállal rendelkező középvárosokban érvényesül, ugyanakkor a jelentkezési aktivitás alapján a kistérségek fejlettsége és elmaradottsága jól követhető.

1.4. TÁBLÁZAT

Az összes jelentkezők és felvettek száma (fő) és aránya (%) a felsőoktatási intézményekben, állandó lakóhely szerint, régióként, 2001, 2006

Régió	Jelentkezők, összesen			Felvettek, összesen			Felvettek a jelentkezők százalékában	
	2001	2006	Változás (%)	2001	2006	Változás (%)	2001	2006
Nyugat-Dunántúl	12 178	11 787	96,8	8 789	8 891	101,1	72,2	75,4
Közép-Magyarország	48 844	40 232	82,4	31 103	27 815	89,4	63,7	69,1
Közép-Dunántúl	14 382	13 806	96,0	9 797	9 823	100,2	68,1	71,2
Észak-Magyarország	17 718	15 767	89,0	11 390	11 110	97,5	64,3	70,5
Észak-Alföld	21 586	19 724	91,4	14 080	14 094	100,1	65,2	71,5
Dél-Dunántúl	12 105	11 700	96,6	8 013	8 264	103,1	66,2	70,6
Dél-Alföld	18 196	17 101	93,9	12 475	12 362	99,1	68,6	72,3
Nem adta meg	1 317	2 410	182,9	845	1 536	181,8	64,2	63,7
Külföld	2 554	n.a.	-	1 529	n.a.	-	59,9	-
<i>Összesen</i>	<i>146 326</i>	<i>132 527</i>	<i>90,6</i>	<i>96 492</i>	<i>93 895</i>	<i>97,3</i>	<i>65,9</i>	<i>70,8</i>

Megjegyzés: az összesen sor adatai a külföld nélkül értendők.

Forrás: www.felvi.hu alapján saját szerkesztés.

1.5. TÁBLÁZAT

*A nappali tagozatra jelentkezők és felvettek száma (fő) és aránya (%)
a felsőoktatási intézményekben, állandó lakóhely szerint, régióként, 2001, 2006*

Régió	Jelentkezők (alapképzés, nappali tagozat)			Felvettek (alapképzés, nappali tagozat)			Felvettek a jelentkezők százalékában (alapképz., nappali)	
	2001	2006	Válto- zás (%)	2001	2006	Válto- zás (%)	2001	2006
Nyugat-Dunántúl	7332	7682	104,8	4917	5266	107,10	67,06	68,55
Közép- Magyarország	26227	24932	95,1	13332	14604	109,54	50,83	58,58
Közép-Dunántúl	8096	8807	108,8	4947	5538	111,95	61,10	62,88
Észak- Magyarország	9831	9850	100,2	5808	6423	110,59	59,08	65,21
Észak-Alföld	12022	12440	103,5	7495	8153	108,78	62,34	65,54
Dél-Dunántúl	7309	7462	102,1	4270	4600	107,73	58,42	61,65
Dél-Alföld	10303	10816	105,0	6448	7118	110,39	62,58	65,81
Nem adta meg	758	1847	243,7	442	1139	257,69	58,31	61,67
Külföld	1764	n.a.	–	953	n.a.	–	54,02	–
<i>Összesen</i>	<i>81 878</i>	<i>83 836</i>	<i>102,4</i>	<i>47 659</i>	<i>52 841</i>	<i>110,87</i>	<i>58,21</i>	<i>63,03</i>

Megjegyzés: az összesen sor adatai a külföld adatai nélkül értendők.

Forrás: www.felvi.hu alapján saját szerkesztés.

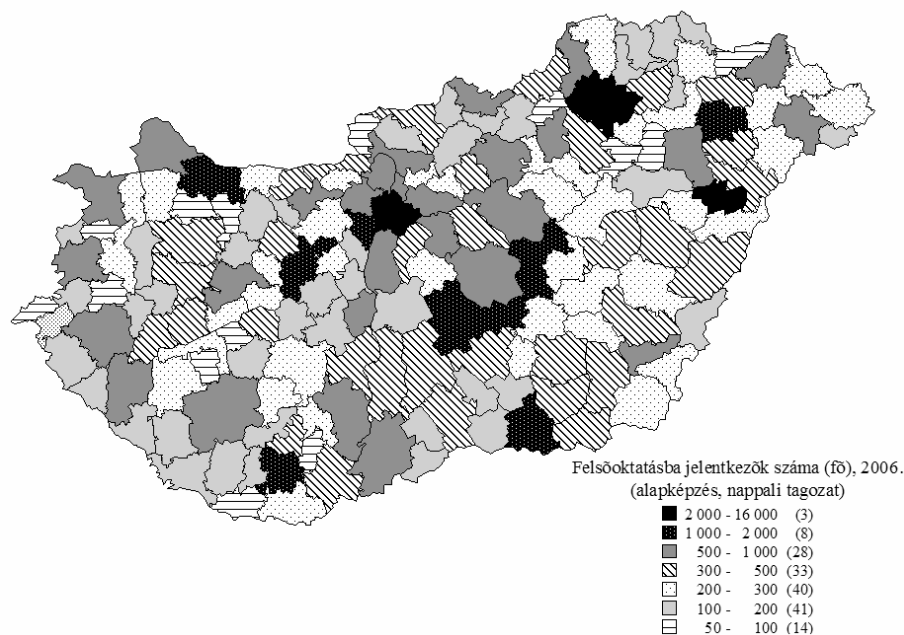
Egy településen a felsőoktatási intézmény jelenléte mindig rangot, kiemelt szerepkört jelentett. A centrumok a maguk eszközeivel bekapcsolódtak az intézmények letelepedésébe, azok megtartásába és természetesen fejlesztésébe.

Míg Magyarországon 1994-ben 31 település 94 intézményében 146 ezer felsőoktatási hallgató tanult, addig 2005-ben már 28 településen 72 felsőoktatási intézményben 424 ezer hallgatót vettek számba (ebből 231 ezer fő nappali tagozatos hallgató). Különlegessége még a felsőoktatás intézményi szerkezetének, hogy az említett 28 településen összesen 90 képzési hely található, ebből 13 településen csak olyan kihelyezett képzési helyek működnek, amelyek más városokban, felsőoktatási központokban lévő intézményekhez kapcsolódnak.

A változás látványos és megdöbbentő, nincs ma az országnak olyan megyeszékhelye, ahol ne lenne felsőoktatási intézmény, de ugyanakkor nincsen olyan magára valamit is adó középváros sem, ahol ne lenne legalább egy képzőhely, vagy valamilyen felsőfokú intézmény képviselője, jelenléte (pl. kihelyezett képzés, konzultációs központ, felsőfokú szakképzés).

1.2. ÁBRA

*A felsőoktatásba (alapképzés, nappali tagozat) jelentkezők száma
állandó lakóhely szerint, kistérségenként (fő), 2006*

Forrás: www.felvi.hu adatai alapján saját szerkesztés.

A lokális szint és a felsőoktatás kapcsolata egyre intenzívebbé válik, az intézmény helyi gazdasági erőként jelenik meg, hiszen foglalkoztatóhely, a költségvetése révén fogyasztási egység, működési szükségletei következtében folyamatos keresletet indukál a lokális gazdaság, illetve a közszolgáltatások iránt. A hallgatók igénybe veszik, de egyben alakítják is a helyi gazdaságot, befolyásolják az ingatlanpiacot, keresletet támasztanak a kereskedelemben, a vendéglátásban, a szórakoztatóiparban és más szolgáltatásokban. A megtelepedett oktatók szintén keresletet indukálnak a helyi gazdaság számos szektorában, s ezek együttesen – döntően növelő jelleggel – hatnak az önkormányzati adóbevételekre. Az intézményi profiltól függően gazdasági egységek telepedhetnek meg a felsőoktatási intézmény mellett, annak vonzásában, ami ismételt keresletet gerjeszt, de növelheti a munkahelyi kínálatot is.

A felsőoktatási intézmények a helyi gazdaság motorjai lehetnek azzal, hogy tudást, ismeretet állítanak elő, gazdasági egységeket vonzanak, helyi vállalkozások alapítását segítik elő vagy azok működését javíthatják. A tudástermelés növelheti a helyi gazdaság versenyképességét, de egyben hat a helyi társadalom műveltségi szintjére, kultúrájára is. Az intézmény nyújtotta oktatás, a kutatás és a szolgáltatások a helyi gazdaságban, s annak régiójában készségeket és képességeket indukálnak, erősítik az innovációs folyamatokat, és befolyásolják a lokális, a regionális társadalom és a kultúra minőségét (részletesebben lásd 2. fejezet).

A tudásbázisok térben koncentrálnak, ugyanakkor valamilyen módon össze is kapcsolódnak. A felsőoktatási központok elkülönülnek egymástól, de számos területen kapcsolatban állnak egymással. Az elkülönülés sajátos formája, amikor az intézményeket országhatárok választják el egymástól. Ezek a határok hosszú évtizedekig áttörhetetlen akadályok voltak, azonban a rendszerváltást követően fokozatosan fellazultak, majd az európai uniós tagsággal elvileg megszűntek.

Kutatásaink éppen arra irányultak, hogy miként képesek együttműködni két ország határ menti felsőoktatási központjai, miként tudják kihasználni a helyzetükből fakadó lehetőségeket (pl. közelség, intézményi koncentráció, szakterületek azonossága és elkülönülése, kooperációs-együttműködési feltételek támogatása), s ezzel a saját régiójuk és a közös régió fejlődését segíteni, annak egy új, tudásalapú fejlesztését szolgálni.

Az új területi erőforrások fővárosi koncentrációja nem csökkent, sőt növekedett, az újdonságokat megjelenítő tevékenységek, szervezetek és egyben információk változatlanul Budapesten összpontosultak. A kutatás-fejlesztésben bekövetkező jelentős átrendeződés a fővárost is sújtotta, amely azonban vezető szerepét változatlanul megtartotta, sőt – több vidéki tudományos intézet megszüntetésével – valamelyest növelte. Ugyanezt tapasztalhattuk a kutatás-fejlesztést szolgáló források vonatkozásában is. Budapest viszont veszített szerepéből a felsőoktatásban, hiszen a vidéki egyetemi központokban és több újonnan alakult felsőoktatási centrumban látványosan nőtt a hallgatói létszám, miközben mindezt nem követette ugyanolyan arányban a tudományos fokozottal rendelkezők területi eloszlása (1.6. táblázat).

1.6. TÁBLÁZAT

A kutatás-fejlesztés regionális szerkezetének változása, 2001, 2004

Régió	Területi GDP megoszlása (%)		K+F helyek megoszlása (%)		K+F helyeken dolgozók megoszlása (%)		K+F ráfordítások megoszlása (%)		Tudomány doktora címmel rendelkezők megoszlása (%)	
	2001	2003	2001	2004	2001	2004	2001	2004	2001	2004
Közép-Magyarország	44,1	44,9	51,3	49,4	57,7	54,9	69,2	69,2	62,2	60,9
Közép-Dunántúl	10,4	10,2	6,8	6,2	5,4	5,3	6,0	4,9	4,5	4,4
Nyugat-Dunántúl	10,4	10,7	6,4	7,6	5,1	4,6	5,0	4,0	2,8	3,7
Dél-Dunántúl	7,2	7,0	8,3	8,9	7,1	9,6	3,6	3,6	7,1	7,4
Észak-Magyarország	8,3	8,1	5,0	5,7	4,5	4,9	2,0	2,9	3,4	3,6
Észak-Alföld	10,1	10	10,7	11	9,1	9,7	6,8	8,1	10,0	10,5
Dél-Alföld	9,6	9,2	11,4	11,1	11,1	11,1	7,5	7,4	10,1	9,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Területi statisztikai évkönyvek és K+F statisztikák.

Míg a gazdasági szerkezet megújítása az ország nyugati és északnyugati térségeiben gyorsabban és sikeresebben történt meg, addig ezek a térségek rendkívül kedvezőtlen helyzetben voltak és vannak a kutatás-fejlesztés, de a felsőoktatás vonatkozásában is. Egyedül a főváros gazdaságának átrendeződése és az ottani kutatás-fejlesztés, illetve felsőoktatási bázis között lehet valamiféle előremutató kapcsolatot fellelni a nagyfokú koncentráció következtében, de a nem fővárosi centrumokban ugyanezt egyáltalán nem mutathatjuk ki, sőt, kimondottan annak ellenkezője tapasztalható.

A magyar területi szerkezetnek az átmenet időszakában történt megújítása nincs kapcsolatban a kutatás-fejlesztéssel és a felsőoktatással. A nyugat-európai trendektől eltérően kimutatható, hogy Magyarországon még nem a tudásalakító bázisok generálják a telephelyválasztást, a külföldi és a hazai működő tőke letelepedését vagy éppen a gazdasági szerkezetek megújítását. Vélhetően a piacgazdaság kialakulását jelentő első mennyiségi és szerkezet átalakító fázist követi majd egy következő szakasz, amikor megkezdődik a gazdasági egységek és a tudományos, felsőoktatási erőforrások fokozatos egymásra találása. Ennek néhány jegye már felismerhető Budapest vonatkozásában (pl. kutató-fejlesztő centrumok telepítése, a K+F megrendelések növekedése). A nem fővárosi tudományos és felsőoktatási centrumokban a rendelkezésre álló kapacitások gyorsabb területi fejlődést eredményezhetnek, s egyben a lokális és regionális gazdaság átrendeződéséhez szintén kedvezőbb feltételeket kínálhatnak.

A felsőoktatás látványos mennyiségi növekedése hozzájárult ahhoz, hogy a regionális egyetemi és főiskolai centrumok megerősödjenek, sőt újabbak szerveződjenek. Számos új tudományterület oktatása kezdődött meg azokban a felsőoktatási centrumokban, ahol korábban csak egy-két tudományterület ismereteinek oktatása történt. A hallgatói létszám látványos növekedése több centrumban hozzájárult azok gazdasági bázisainak kiszélesedéséhez, újabb szolgáltatások megjelenéséhez, a helyi gazdaság élénkítéséhez. A hallgatói létszám növekedése viszont nem járt együtt a tudományos humánkapacitás egyenletesebb területi eloszlásával: főként az új tudományterületek vezető oktatói a fővárosból vagy más egyetemi központokból járnak át tanítani, így csak lassan alakulhatnak ki további szakmai műhelyek, nem is beszélve a helyi társadalmak alakításáról.

A felsőoktatás szervezeti reformja lezajlott, de ebben nem érvényesültek regionális hatások. Egy nagy egyetem vagy főiskola régióként ugyan felismerhető, de az intézményeknél még jelentős területi átfedések vannak. Bár a képzési kínálat nem teljes az egyes régiókban, megfigyelhető a párhuzamosság, ami inkább a versenyt fokozza, mint az együttműködést, a szellemi erőforrások koncentrációját. Lassan, de felismerik az intézmények, hogy egy régióban működnek, és annak igényeihez és szükségleteihez kell alakítaniuk a képzési stratégiájukat. Megfigyelhető, hogy a tudományos kutatóintézetek (többségében néhány, nem fővárosi akadémiai intézet) aktívan bekapcsolódott a lokális és regionális felsőoktatási együttműködésekbe, így segítették a szervezeti integrációt vagy annak további alakítását.

A helyi önkormányzatok változó intenzitással ismerték fel a felsőoktatásban, és kisebb részt a tudományos kutatásban rejlő település- és térségfejlesztési lehetőségeket. Általános megállapítások a helyi önkormányzatok magatartására nem tehetők. Az elmondható, hogy azokban a centrumokban segítették határozottabban a szektor fejlesztését (döntően létesítmények átadásával, kisebb mértékben anyagi eszközök biztosításával), ahol korábban nem volt jelen, vagy egyoldalú volt a felsőoktatás, illetve ahol a jelentős tradíciókat (néhány egyetemi város) képes volt a személyes kapcsolatok varázsa erősíteni. Lassan felismerik a nagyobb centrumok is, hogy a tudományos és felsőoktatási kapacitások fejlesztése meghatározó lehet a település jövője szempontjából. A mérsékelt felismerést még mérsékeltebben követi ennek a fejlesztési célnak az anyagi forrásokkal történő támogatása.

A területi politika, a felsőoktatási politika és a tudománypolitika nem talált egymásra az elmúlt tíz esztendőben. Mindhárom politika önmaga megalkotásával volt elfoglalva, így sem a területi politikának nem voltak kézzel fogható üzenetei a tudomány és a felsőoktatás felé, sem pedig a formálódó felsőoktatási-, és tudománypolitika nem tudott mit kezdeni a területi szerkezettel, a területi folyamatokkal. Az Országos Területfejlesztési Konceptió (1998, 2005) foglalkozik a kutatás-fejlesztés és a felsőoktatás kívánatos területi szerkezetével, de az abban megjelölt fejlesztési irányok mögött nem álltak átfogó kutatások, és a szakmai egyeztetések hiányában inkább elutasítást, mint támogatást kapott. Néhány gyenge jelét tapasztalhattuk a területi sajátosságok érvényesítésének a tudománypolitikában (pl. Bay Zoltán Intézetek telepítése, OTKA műszerközpontok), de például a felsőoktatás fejlesztési koncepcióinál a regionális szempontok (pl. tudományterületek hiánya, elérhetőség, kapacitások koncentrációja) nem jelentek meg határozottan, azok nem épültek a területi gazdaságok fejlődési és megújítási irányaira. A területfejlesztés intézmény- és eszközrendszerének átalakításánál (pl. decentralizált források) nem vették figyelembe a kutató-fejlesztő és felsőoktatási kapacitásokat, illetve ha igen, úgy azokhoz nem voltak képesek forrásokat rendelni. A kutatás-fejlesztés és a felsőoktatás fejlesztési forrásainak területi decentralizációjára még kísérletek sem történtek.

Bár nem decentralizált forrásokból jöttek létre, de a kutatás-fejlesztés egyközpontúságát némileg oldják a kooperációs kutatóközpontok és a regionális egyetemi tudásközpontok. A kooperációs kutatóközpontok a felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek és a vállalati szféra kapcsolatának erősítése érdekében jöttek létre. A cél olyan intézményhálózat kialakítása volt, amelyben megvalósul az oktatás, a K+F, a tudás- és technológia-transzfer stratégiai célú integrációja, továbbá valódi műszaki áttörést eredményező, új technológiai tudást létrehozó kutatási programok folynak (www.nkth.gov.hu). A kooperációs kutatóközpontok döntő hányada a Strukturális Alapok finanszírozásában valósult meg. 2006-ban 19 kooperációs kutatóközpont működött Magyarországon, közülük hét Budapesten, míg Miskolcon, Szegeden és Debrecenben kettő-kettő, a többi egyetemi városban és az egri Eszterházy Károly Főiskolán pedig egy-egy ilyen intézmény létesült (1.3. ábra, 1.7. táblázat).

1.7. TÁBLÁZAT

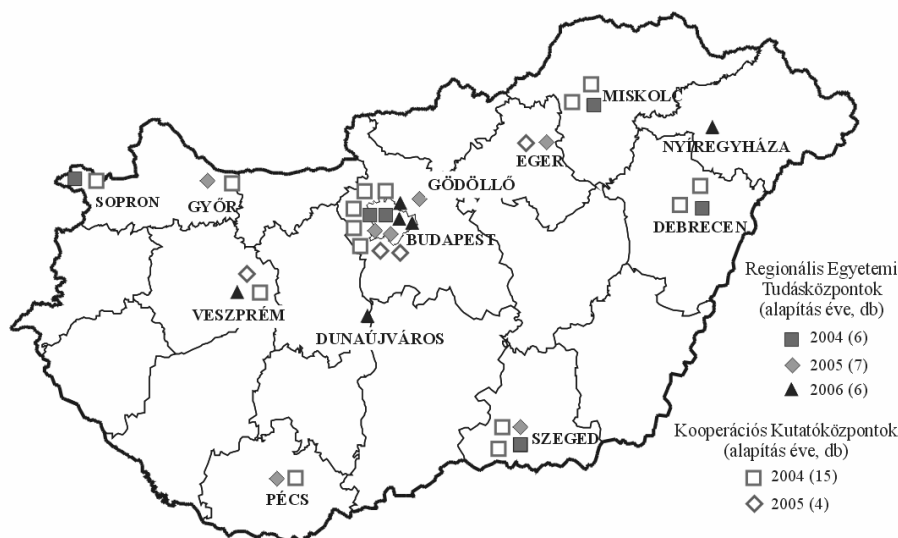
Kooperációs Kutatóközpontok Magyarországon, 2004–2005

<i>Egyetem</i>	<i>Régió</i>	<i>Kutatási terület</i>
2004		
Nyugat-Magyarországi Egyetem	Nyugat-Dunántúl	Környezeti erőforrás
Széchenyi István Egyetem	Nyugat-Dunántúl	Járműipar, logisztika
Pannon Egyetem	Közép-Dunántúl	Fenntartható fejlődés
Pécsi Tudományegyetem	Dél-Dunántúl	Lézertechnológia
MTA Kémiai Kutatóközpont	Közép-Magyarország	Életminőség
Eötvös Loránd Tudományegyetem	Közép-Magyarország	Informatika
Eötvös Loránd Tudományegyetem	Közép-Magyarország	Környezettudomány
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Közép-Magyarország	Intelligens polimerek
Országos Gyógyintézeti Központ	Közép-Magyarország	HumánBiotech
Miskolci Egyetem	Észak-Magyarország	Mechatronika, anyag-tudomány
Miskolci Egyetem	Észak-Magyarország	Innovációmenedzsment
Debreceni Egyetem	Észak-Alföld	Farmainnováció
Debreceni Egyetem	Észak-Alföld	Infopark
Szegedi Tudományegyetem	Dél-Alföld	Élet- és anyagtudomány
MTA SZBK Enzimológiai Intézet	Dél-Alföld	Biotechnológia
2005		
Pannon Egyetem	Közép-Dunántúl	Vegyipar
Semmelweis Egyetem	Közép-Magyarország	Hatóanyagtervezés
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Közép-Magyarország	Távközlés, informatika
Eszterházy Károly Főiskola	Észak-Magyarország	Élelmiszerbiztonság

Forrás: www.gkm.gov.hu alapján saját szerkesztés.

1.3. ÁBRA

*Regionális Egyetemi Tudásközpontok és Kooperációs Kutatóközpontok
Magyarországon, 2004–2006*

Forrás: www.gkm.gov.hu és www.nkth.gov.hu adatai alapján saját szerkesztés.

Hasonló indítatásból, a Pázmány Péter program keretében 2004–2006 között jöttek létre a Regionális Egyetemi Tudásközpontok. Olyan szakterületi és regionális vonzáscentrumok kialakítására törekedtek, amelyek vállalkozásokkal és más, kutatással, innovációval foglalkozó szervezetekkel együttműködve nemzetközi színvonalú, fókuszált kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységeket tudnak végezni. Ezek a központok intenzíven együttműködnek a gazdasági szférával, ösztönzőleg hatnak a régiók technológiai és gazdasági fejlődésére (www.nkth.gov.hu). Az említett két évben összesen 19 Regionális Egyetemi Tudásközpont kezdte meg működését, amelyek közül hét központ (37%) a fővárosban, egy-egy budapesti felsőoktatási intézmény bázisán folytatja tevékenységét. A Nyugat-dunántúli régióban a Nyugat-Magyarországi Egyetemen (Sopron) és a Széchenyi István Egyetemen (Győr) működik regionális egyetemi tudásközpont, előbbi az erdő- és fahasznosítás, míg az utóbbi a járműipar területére szakosodott (részletesebben lásd 3. fejezet) (1.3. ábra, 1.8. táblázat).

1.8. TÁBLÁZAT
Regionális Egyetemi Tudásközpontok Magyarországon, 2004–2006

<i>Egyetem</i>	<i>Régió</i>	<i>Projekt címe</i>
Támogatott tudásközpontok, 2006		
Pannon Egyetem	Közép-Dunántúl	Informaticai Biztonsági Kutató-Fejlesztő Központ (IBKFK) és Pannon Egyetem Környezetvédelmi és Hulladékháztartási Innovációs Tudásközpont
Budapesti Corvinus Egyetem	Közép-Magyarország	Kutatás-fejlesztés az Élelmiszerláncban – Regionális Egyetemi Tudásközpont
Nyíregyházi Főiskola	Észak-Alföld	FOOD-ENERG Tudáscentrum
Eötvös Loránd Tudományegyetem	Közép-Magyarország	Budapesti Tudásközpont: a sejtkommunikáció zavaraira visszavezethető betegségek kutatásán alapuló új technológiák fejlesztése
Dunaújvárosi Főiskola	Közép-Dunántúl	Dunaújvárosi Anyagtudományi és Logisztikai Tudásközpont
Budapesti Műszaki Főiskola	Közép-Magyarország	Közlekedésinformatikai és Telematikai Tudásközpont
Támogatott tudásközpontok, 2005		
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Közép-Magyarország	Információtechnológiai Innovációs és Tudásközpont (IT2)
Szegedi Tudományegyetem	Dél-Alföld	Környezet- és Nanotechnológiai RET: a dél-alföldi régió életminőségét javító integrált rendszerek fejlesztése
Pécsi Tudományegyetem	Dél-Dunántúl	MEDIPOLISZ Dél-Dunántúli Innovációs Egyetemi Tudásközpont az Életminőséget Javító Gyógyszerek és Gyógyító Eljárások Fejlesztésére
Széchenyi István Egyetem	Nyugat-Dunántúl	Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont
Eötvös Loránd Tudományegyetem	Közép-Magyarország	e-Science Regionális Egyetemi Tudásközpont
Szent István Egyetem	Közép-Magyarország	Természeti erőforrásokra alapozott környezetipari tudásközpont a Szent István Egyetemen
Eszterházy Károly Főiskola	Észak-Magyarország	Egerfood - Fogyasztóközpontú, komplex nyomkövetési rendszerek, új élelmiszerbiztonsági paraméterek és eszközök újszerű info-kommunikációs rendszerrel
Támogatott tudásközpontok, 2004		
Debreceni Egyetem	Észak-Alföld	Csúcstechnológiák a Debreceni Egyetem vonzáskörzetében: genomikai, nano- és biotechnológiai alkalmazások
Szegedi Tudományegyetem	Dél-Alföld	Dél-Alföldi Neurobiológiai Tudásközpont (DNNT): Terápiás célú idegrendszeri kutatások a molekulától az integrált idegrendszeri működésig.
Semmelweis Egyetem	Közép-Magyarország	Molekuláris és info-bionikai kutatások a medicinában
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Közép-Magyarország	Elektronikus Jármű és Járműirányítási Tudásközpont
Miskolci Egyetem	Észak-Magyarország	Tudásintenzív mechatronikai és logisztikai rendszerek
Nyugat-Magyarországi Egyetem	Nyugat-Dunántúl	Erdő és Fahasznosítási Regionális Egyetemi Tudásközpont létrehozása és működtetése

Forrás: www.nkth.gov.hu

1.3. A Nyugat-dunántúli régió felsőoktatása

A Nyugat-dunántúli régióban két egyetem és két főiskola székhelye található, ám ezen kívül számos régióon kívüli felsőoktatási intézmény képzési egysége (kar, intézet, képzési hely) is színesíti a régió felsőoktatási kínálatát (1.4. ábra). A négy nyugat-dunántúli felsőoktatási intézményben – különféle tagozatokon és képzési szinteken – összesen csaknem 33 ezer hallgató tanul (1.9. táblázat).

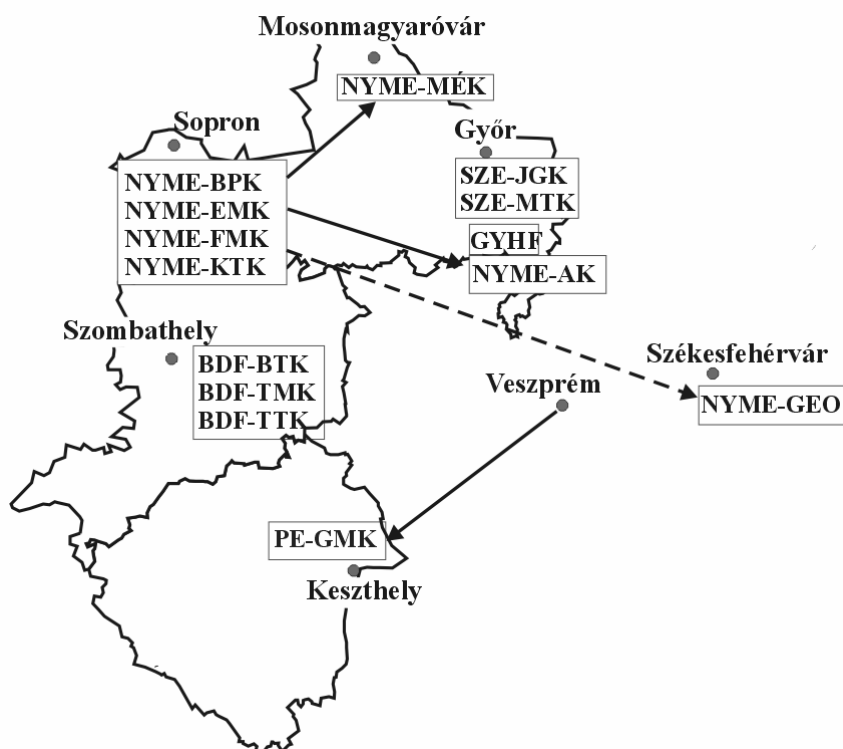
A régió – összhallgatószám alapján – legnagyobb egyeteme a soproni székhelyű Nyugat-Magyarországi Egyetem, melynek szervezetét hét kar alkotja. Az Erdőmérnöki Kar, a Faipari Mérnöki Kar, a Közgazdaságtudományi Kar és a Benedek Elek Pedagógiai Kar Sopronban működik, míg a Mezőgazdaság- és Élelmiszer-tudományi Kar Mosonmagyaróváron, az Apáczai Csere János Kar pedig Győrben kapott helyet. Az egyetem Geionformatikai Kara a Nyugat-dunántúli régióon kívül, Székesfehérváron működik. A Nyugat-Magyarországi Egyetemnek a 2005/2006-os tanévben 14 ezer hallgatója volt, amelyből nyolcezer főiskolai, közel négyezer fő pedig egyetemi szintű képzésben vett részt. Az egyetem képzési profiljának sajátossága, hogy egyedül itt képeznek erdőmérnököket és faipari mérnököket az országban. Az egyetemen hat doktori iskola működik a környezettudományok, az anyagtudományok és technológiák, a közgazdaságtudományok, a növénytermesztési és kertészeti tudományok, az állattenyésztési tudományok, valamint az erdészeti és vadgazdálkodási tudományok területén, összesen 230 hallgatóval (www.nyme.hu). 2007 januárjában született döntés a Berzsényi Dániel Főiskola és a Nyugat-Magyarországi Egyetem egyesüléséről. A fúzió eredményeként a Nyugat-Dunántúlon – egy átmeneti időszak után – várhatóan 2008-ban létrejön az ország ötödik egyeteme, amelynek leendő tíz kara széles képzési kínálatot biztosít a határ menti térségben.

A Nyugat-dunántúli régió másik egyeteme a korábbi Széchenyi István Főiskola jogutóda. A Széchenyi István Egyetem 2002-ben jött létre két karral, majd 2007-től a karok száma háromra nőtt (Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Műszaki Tudományi Kar). A campus jellegű, mindhárom karnak otthont adó győri intézményben összesen 12 ezer hallgató tanul, közülük több mint kilencezren főiskolai szintű tanulmányokat folytatnak, míg az egyetemi hallgatók száma meghaladja a kétezer főt. Az intézményben jelenleg 26 szakon folyik képzés, ebből hat egyetemi szak. Az egyetem műszaki képzése összhangban van a térség ipari hátterével, elsősorban a járműgyártás, a logisztika, az informatika és a telekommunikáció területén. A Széchenyi István Egyetemen két doktori iskola működik, egyik a multidiszciplináris társadalomtudományok, másik pedig a multidiszciplináris műszaki tudományok területén (www.sze.hu).

Győr városában található az egyházi kezelésű Győri Hittudományi Főiskola és Pappnevelő Intézet, melyben teológus szakon főiskolai és egyetemi szintű, míg hittanári szakon főiskolai szintű képzés folyik. Az intézmény hallgatóinak száma közel 300 fő.

1.4. ÁBRA

A felsőoktatási intézmények Nyugat-dunántúli régióban működő karai, 2006

Forrás: Saját szerkesztés.

1.9. TÁBLÁZAT

A Nyugat-dunántúli székhelyű felsőoktatási intézmények jellemző adatai, 2005/2006

<i>Felsőoktatási intézmény</i>	<i>Felsőfokú szak-</i>	<i>Főiskolai szintű</i>	<i>Egyetemi szintű</i>	<i>Szakirányú tovább-</i>	<i>PhD, DLA-</i>	<i>Összesen</i>	<i>Ok-tatók száma</i>
	<i>képzésben részesülő hallgatók száma</i>						
Berzsényi Dániel Főiskola	351	5972	313	57	0	6693	265
Nyugat-Magyarországi Egyetem	500	8168	3754	1192	230	13844	549
Széchenyi István Egyetem	218	9421	2165	169	100	12073	337
Győri Hittudományi Főiskola	0	253	14	0	0	267	30
<i>Összesen</i>	<i>1069</i>	<i>23814</i>	<i>6246</i>	<i>1418</i>	<i>330</i>	<i>32877</i>	<i>1181</i>

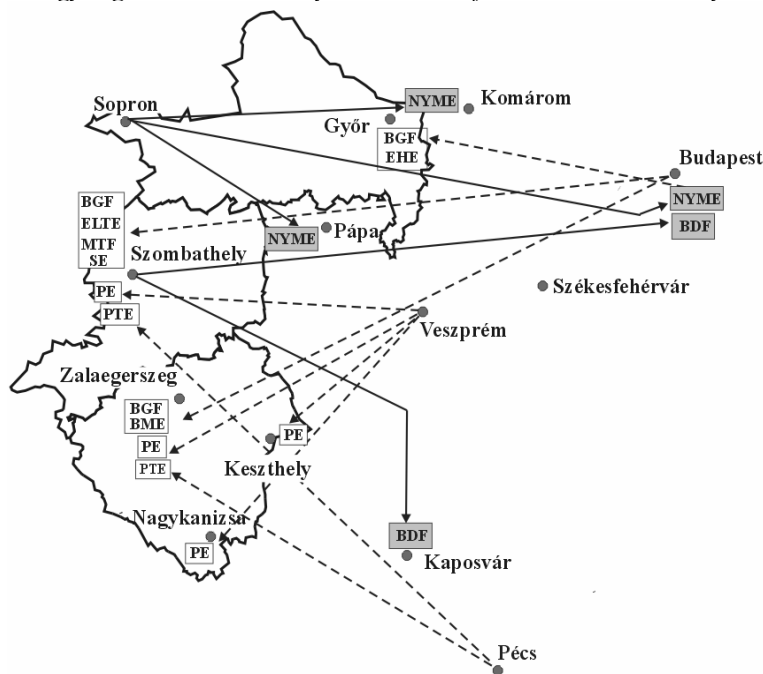
Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2005/2006.

A szombathelyi székhelyű Berzsényi Dániel Főiskola fő profilja a tanárképzés, ám 2000-től a jövőbeli egyetemmé válás reményében nemtanári szakokkal – többek között közgazdasági szakkal is – bővült a főiskola képzési kínálata. Az intézmény mindhárom kara (Bölcsészettudományi Főiskolai Kar, Természettudományi Főiskolai Kar, Testnevelési és Művészeti Főiskolai Kar) Szombathelyen működik, hallgatóinak létszáma 2005-ben közel hétezer főre tehető. Az országban egyedülálló módon csak ezen a főiskolán képeznek szlovén nemzetiségi tanárokat. A Berzsényi Dániel Főiskola 2007-ben – karai önállóságának megőrzése mellett – egyesül a Nyugat-Magyarországi Egyetemmel, az új felsőoktatási intézmény várhatóan 2008-ban jön létre (www.bdtf.hu; Nyugat-Dunántúli..., 2005).

A Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményei a régió kívül is megjelennek kihelyezett képzéseikkel. A Nyugat-Magyarországi Egyetem Komáromban, Pápán és Budapesten folytat kihelyezett képzést, a Berzsényi Dániel Főiskola kihelyezett képzési központjai pedig Budapesten és Kaposváron találhatók. A Széchenyi István Egyetem (Győr) Budapesten folytat kihelyezett képzést távoktatás formájában.

1.5. ÁBRA

A Nyugat-dunántúli régióban kihelyezett képzési központokkal jelen lévő, régió belüli vagy régió kívüli székhellyel rendelkező felsőoktatási intézmények, 2006

Jelmagyarázat: Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF), Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE), Magyar Táncművészeti Főiskola (MTF), Semmelweis Egyetem (SE), Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME), Pannon Egyetem (PE), Pécsi Tudományegyetem (PTE), Nyugat-Magyarországi Egyetem (NYME), Berzsényi Dániel Főiskola (BDF), Evangélikus Hittudományi Egyetem (EHE).

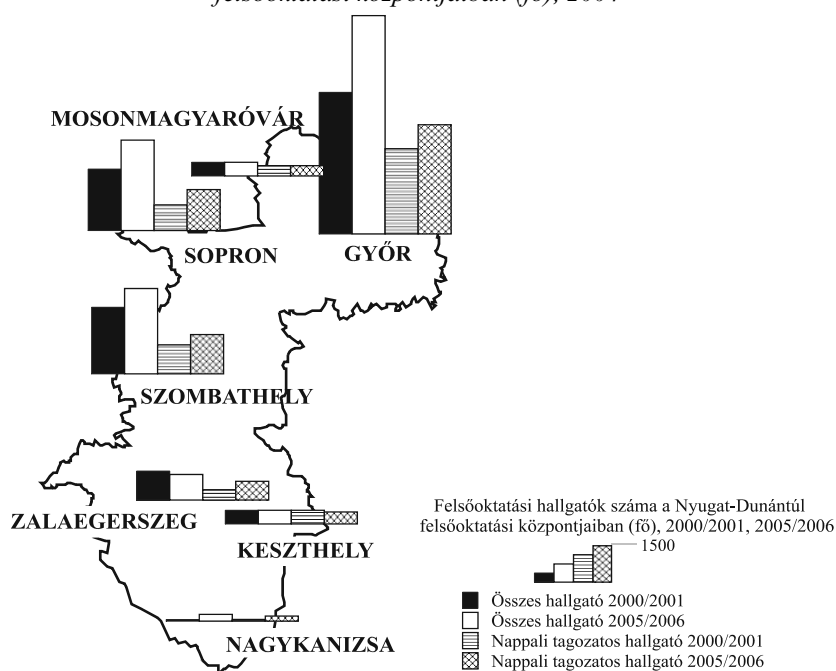
Forrás: Saját szerkesztés.

A Nyugat-Dunántúlon a régió kívüli székhellyel rendelkező felsőoktatási intézmények intézetei, képzései is megtalálhatók. Zalaegerszegen a Budapesti Gazdasági Főiskola, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Pannon Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Karának kihelyezett képzéseit választhatják a hallgatók, míg Nagykanizsán a Pannon Egyetem működtet kihelyezett képzési helyet, Keszthelyen pedig a Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kara található (1.5. ábra).

Szombathelyen a Budapesti Gazdasági Főiskola, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Magyar Táncművészeti Főiskola és a Semmelweis Egyetem kihelyezett képzéseit találják meg az érdeklődők, s emellett a Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kara is működtet képzési központot a városban. Győrben a Budapesti Gazdasági Főiskola és az Evangélikus Hittudományi Egyetem várja a hallgatókat kihelyezett képzéseivel.

1.6. ÁBRA

Nappali tagozatos hallgatók száma a Nyugat-Dunántúl felsőoktatási központjaiban (fő), 2004

Forrás: KSH. Megyei statisztikai évkönyvek, 2004.

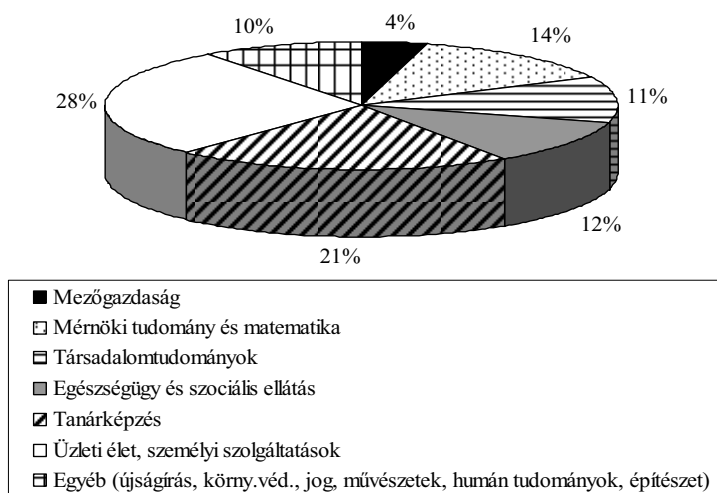
A Nyugat-dunántúli régióban található felsőoktatási intézményeket a 2004/2005 tanévben 17 500 nappali tagozatos hallgató látogatta. A szétagolt intézményi struktúra következtében azonban a hallgatók városok közötti eloszlása jelentősen különbözik az intézményenkénti megoszlástól. A régió belül a legtöbb nappali tagozatos hallgató (körülbelül 8200 fő) Győrben koncentrálódik, Sopronban és Szombat-

helyen a hallgatószám kevéssel háromezer fő alatti, míg Zalaegerszegen közel 1500 hallgató vesz részt nappali tagozatos felsőoktatási képzésben. Mosonmagyaróváron és Keszthelyen ezer fő körülire tehető a nappali tagozatos hallgatók száma, míg a régió belül Nagykanizsán a legkisebb, körülbelül 300 fő (1.6. ábra).

A régió felsőoktatási kínálata átrendezés alatt áll, hiszen az intézmények megkíséreltek reagálni a felsőoktatást érintő változásokra. A korábbi, elsősorban pedagógiai túlsúlyú és műszaki orientációs képzés napjainkra lassan átrendeződik (Rechnitzer 1989). A lassú jelzöt azért kellett alkalmaznunk, mert jelenleg is 21,2 százalékot tesz ki a tanárképzésben tanulók száma az összes hallgatóból (1.7. ábra). A kilencvenes években megjelent üzleti élet és személyi szolgáltatások szakterületén képezett hallgatók száma és aránya a régióban napjainkra meghatározóvá vált (27,9%). Erőteljesen feljöttek az egészségügyi és szociális ellátásra irányuló képzések (11,6%) és a társadalomtudományi általános ismereteket nyújtó stúdiumok (11,2%). A műszaki képzés aránya az elmúlt évtizedekben valamelyest csökkent, de még mindig számottevő a régió felsőoktatásában (13,5%). A felsőoktatási kínálat új elemei továbbá az építészet (2,9%), a művészeti képzés (2,0%), a jogászképzés (1,8%), a környezetvédelem (1,8%) és az újságírás (1,7%). A régió korábbi, hagyományos mezőgazdasági képzését már csak a hallgatók 4,3 százaléka veszi igénybe.

1.7. ÁBRA

A Nyugat-Dunántúl felsőoktatási képzési kínálata a hallgatói létszám alapján (fő), 2003/2004

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2004/2005.

Az új, kétszintű képzés megváltoztatja a felsőoktatás kínálatát, de magát az oktatás szerkezetét is, erre a régió intézményei értelemszerűen reagáltak, hiszen az új szakstruktúra akkreditációját az alapszakok és néhány mesterszak vonatkozásában elvégezték (1.10. táblázat).

1.10. TÁBLÁZAT
Alapképzési szakok a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményeiben, 2006/2007

Sorszám	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	
Alapszakok	andragógia	anglisztika	biológia	ének-zene	fizika (csillagászat)	földrajz	gazdálkodási és menedzsment	germanisztika	informátikus	könyvtáros	ipari termék- és formatervező	kémia	kommunikáció és médiatudomány	környezettan	magyar	matematika	műszaki menedzser	nemzetközi tanulmányok	pedagógia	rekreáció-, életmód- és egészségfej.	romanisztika (francia szakirány NT)	szabad bölcsészet (filozófia)	szlavisztika	tanító
	Berzsenyi Dániel Főiskola																							
	Nyugat-Magyarországi Egy.																							
	Pannon Egyetem																							
	Széchenyi István Egyetem																							
Pécsi Tudományegyetem																								
Sorszám	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.		
Alapszakok	testnevelő edző	történelem	állattenyésztő méhmé	élelmiszertermé	erdőművek	faipari mé	földmért és földrendező mé	gazdasági és vidékfej- lesztési agromé	gazdaságinformátikus	keresk. és marketing	könyvüipari mé	környezetgazdálkodási agromé	környezetmérté	környezetmérté	közszolgálati	mezőgazdasági méhmé	mezőgazdasági szakoktató	műszaki szakoktató	nemzetközi gazdaság	mezőgazdasági méhmé	szociálpedagógia (szhk: Pápa)			
	Berzsenyi Dániel Főiskola																							
	Nyugat-Magyarországi Egy.																							
	Pannon Egyetem																							
	Széchenyi István Egyetem																							
Pécsi Tudományegyetem																								

Megjegyzés: szhk = székhelyen kívüli képzés.

Forrás: Felvételi tájékoztató, 2007.

Alapképzési szakok a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményeiben, 2006/2007

Forrás: Felvételi tájékoztató, 2007.

A régió intézményei összesen 75 alapszakot kínálnak, ebből 25 alapszak valamilyen formában ismétlődik, azaz intézményi versenyhelyzetben van, míg az egyedi alapszakok (a régióon belül csak egy intézménynél található, mondhatni speciális alapszakok) száma 50, ami intézményi bontásban a következő: BDF 18; NYME 19; SZE 13. A régió felsőoktatási intézményeinek azonos alapszakjai a következők:

SZE–BDF–NYME: gazdálkodás-menedzsment;

SZE–BDF: műszaki menedzser, nemzetközi tanulmányok;

BDF–NYME: ipari formatervező, környezettan, rekreáció-, életmód- és egészségfejlesztés, tanító;

SZE–NYME: gazdasági informatikus, kereskedelem–marketing, környezetmérnöki, közszolgálati, műszaki szakoktatói.

1.11. TÁBLÁZAT

Szaktátrix, a Nyugat-Dunántúl felsőoktatási intézményeiben akkreditált szakok száma, illetve a közös szakok, 2007/2008

Intézmény	BDF	NYME	SZE
BDF	25	-	-
NYME	5	30	
SZE	3	6	21

Forrás: Felvételi tájékoztató, 2007.

Megállapítható, s témánk szempontjából fontosnak tekinthető, hogy viszonylag mérsékelt számban találunk ismétlődő alapszakokat az intézményekben. Ám ezek mindegyike nagyszámú hallgatói keresletre számíthat, így az intézményi működés és a tartós fennmaradás vonatkozásában tekinthető jelentősnek ez a kiélezett versenyhelyzet (1.11. táblázat).

A régió felsőoktatási keresletét a jelentkezők számának alakulásából határozhatjuk meg (1.12. táblázat). 2004-ben volt a legmagasabb a jelentkezők száma a régióban az ország különféle felsőoktatási intézményeibe, majd visszasimul a trend a korábbi 11–12 ezer főre. Az alapszintű nappali képzésre nőtt a kereslet, a levelező, kiegészítő képzésre viszont csökkent. Az elemzések alapján megállapítható, hogy a felvételi arány 2006-ban volt a legmagasabb (75,4%), ezen belül a nappali képzésre felvettek aránya csak 2003-ban – az egyik jelentkezési csúcson – volt magasabb (70,1%), mint a 2006. évi arány (68,5%). A levelező és nappali arány elmozdulása figyelhető meg az évek során, ami 2006-ra már az összes felvettek vonatkozásában eléri a nappali tagozatos képzés javára az 59,2 százalékot.

A felsőoktatási piac tehát a régióban is átalakul, a jelentkezők száma csökken, fokozatosan telítődik a levelező képzésre aspirálók köre, míg a nappali képzés favorizálása változatlan, sőt a jelentkezők egyre nagyobb részét teszi ki a felsőoktatásba belépni szándékozó fiatalabb korosztály.

1.12. TÁBLÁZAT

A Nyugat-dunántúli régióban élő, és felsőoktatási intézménybe jelentkezők száma, valamint a felvettek számának időbeli alakulása (fő), 2001–2006

Év	Jelentkezők			Felvettek		
	Összesen	Alap nappali	Állami hely	Összesen	Alap nappali	Állami hely
2001	12178	7332	8977	8789	4917	5359
2002	13659	7769	9785	9845	5105	5834
2003	14026	7640	9486	10271	5352	6175
2004	14306	8430	10377	10218	5293	6369
2005	12878	8064	9854	9500	5063	6170
2006	11787	7682	9335	8891	5266	6176

Forrás: www.felvi.hu

A regionális keresletből sajnos nincs módunk kiszűrni, hogy az miként jelentkezett a régió felsőoktatási intézményeinél, csupán arra van adatunk, hogy az egyes intézményekbe jelentkezők száma miként alakult, illetve mennyi hallgatót tudtak felvenni. Az első helyen jelentkezőket azért emeltük ki, mert vélhetően a választást erősen meghatározza az elsőnek jelölt intézmény, azaz a szándék ennek a felsőoktatási helynek a választásában döntő. A régió három intézményének első helyen jelentkezőit és felvett hallgatóit hasonlítjuk össze az összes képzési formára (1.13. táblázat).

1.13. TÁBLÁZAT

A régió legnagyobb felsőoktatási intézményeinek kereslete és a felvettek számának alakulása (fő), 2001–2006

Év	Első helyen jelentkezők			Felvettek összesen		
	BDF	SZE	NYME	BDF	SZE	NYME
2001	2152	3551	3848	1876	2975	2687
2002	3035	4228	4496	2611	3144	3346
2003	2949	3489	4714	2495	3272	3603
2004	2608	5462	4664	2195	4479	3650
2005	2076	4191	3777	1796	3812	3413
2006	1541	3807	3532	1277	3444	3010
2007	1208	3050	2836			

Forrás: www.felvi.hu alapján saját szerkesztés.

A három meghatározó felsőoktatási intézmény képzései iránti kereslet egyértelműen követi az országos és a regionális trendeket. A jelentkezési maximumok 2003–2004-ben voltak, majd egy látványos csökkenés figyelhető meg mindegyik

intézménynél, arányaiban ugyanakkora mértékben. A felvett hallgatók száma is csökkent az előző évekhez mérten, a mérséklődés döntően a levelező és távoktatási képzésre vonatkozott, ami visszavezethető a piac lassú, de látványos telítődésére.

A bejutás valószínűsége (a felvettek és az első helyen jelentkezettek aránya) érdekesen alakult intézmények szerint, 2000 és 2006 között. A BDF esetében az idősorban 87 százalékról 82 százalékra, azaz kismértékben csökkent, a SZE esetében 84 százalékról 90 százalékra emelkedett, a NYME tekintetében viszont 70 százalékról 85 százalékra nőtt. Mindezek jelzik, hogy az intézmények más és más stratégiát követnek a tartós fennmaradás, a jelentkezők minél nagyobb számban történő fogadása érdekében.

Kutatásaink megállapították, hogy megváltozott a hallgatói állomány képzettségi szintje, így nőtt a nyelvvizsgával rendelkezők száma és aránya. Az intézmények és szakok között nagy különbségek figyelhetők meg, az üzleti és társadalomtudományi képzésekre jelentkezők nagyobb számban rendelkeznek nyelvvizsgával, mint a nagyobb tömegeket jelentő tanító, vagy műszaki képzésre. A jelentkező nyelvismeretében az angol és a német nyelv dominál, s ezt a nyelvi struktúrát tekintik a hallgatók a képzésben elvárt ismeretkörnek.

Az Erasmus ösztöndíjjal kiutazott hallgatók száma³ a régió három nagy felsőoktatási intézményében 2005/2006-os tanévben 130 fő volt (BDF 42 fő, arány a hallgatók számában: 0,61%; NYME 34 fő, 0,24%; SZE 54 fő, 0,62%). A régió vezető felsőoktatási intézményei 4,8 százalékkal részesedtek az összes Erasmus helyből, és ez a hallgatói állományuk 0,3 százalékát érintette. A külföldi ösztöndíjprogramokban való alacsony hallgatói részvételt a felmérésünk is megerősítette, a vizsgált mintában két százalék körül volt a nemzetközi felsőoktatásba valamilyen módon eddig bekapcsolódottak aránya⁴. Ausztriában illetve Németországban a vizsgált hallgatók fele járt valamilyen formában, s közel harmada tervezi, hogy a képzés során valamilyen külföldi részképzésbe bekapcsolódik, ezek között kiemelkedő szereppel bír a jelzett két ország⁵.

A tanulmányok befejezése után a válaszadók többsége Budapesten kíván dolgozni, s a külföldi munkavállalást tervezők aránya jelentős. A megkérdezettek közel 20 százaléka a képzőhelyen tervezi a jövőjét, s ennél valamivel kevesebb a lakó-

³ Egyetemközi ügyek, HVG. 2007. január 20. 57. o. Az országos sorrendben a Széchenyi István Egyetem, Győr a 13. helyet foglalta el, a Berzsenyi Dániel Főiskola a 15., a Nyugat-Magyarországi Egyetem a 17. helyen végzett.

⁴ A vizsgált hallgatók vélhetően egyrészt túlbecsülték aktivitásukat, másrészt pedig a legismertebbnek számító Erasmus programon kívül más külföldi ösztöndíjat (CEEPUS, Magyar Ösztöndíjbizottság által kiírt ösztöndíjak) vagy nem hivatalos formát választottak a külföldi képzésre, pontosabban tapasztalatszerésre. A Erasmus elemzés szerint a programra jelentkezők száma csak az egyik intézményben haladta meg a hallgatói létszám 1 százalékát (BDF 75 fő, 1,09%), a másik két helyen ez alatt volt (NYME 72 jelentkező, 0,52%; SZE 85 jelentkező, 0,89%) (HVG, 2007. január 20. 57. o.).

⁵ Az Erasmus elemzés is megerősíti a hallgatók nemzetközi érdeklődésének irányát, hiszen Németországba utazott a legtöbb diák 25,4% (676 fő), és a hatodik Ausztria 156 fővel, 5,9% részesedéssel (HVG, 2007. január 20. 58. o.).

helyre visszatérők aránya. Magasnak kell tekinteni a további képzésben való részvételt, s ezen belül a külföldön történő tanulást. Céltudatosnak és határozottnak kell tekinteni a hallgatók életpálya építését, mert a jövőképpel nem rendelkezők aránya nem éri el a válaszadók öt százalékát.

A kutatások bemutatták a régióbeli felsőoktatási intézmények vonzáskörzetének átalakulását. Az intézmények jellege, a képzés sajátossága természetesen befolyásolja a területi hatások érvényesülését, ám az egyedi képzést nyújtó intézmények esetében (erdőmérnök, faipari mérnök, zeneművészeti képzés, speciális mérnöki tudományok) nem lehet karakteres regionális vonatkozásokat találni. Az általános, nagy tömegeket megmozgató képzések esetében (tanár, közgazdász, műszaki, társadalomtudományi, jogász) az intézmények jól elhatárolható regionális vonzáskörzettel rendelkeznek, amelyek nem egy, hanem több tervezési-statisztikai régióra terjednek ki. Tapasztalható, hogy 2000 és 2006 között az intézményi vonzáskörzetek jobban besűrűsödnek, azok 80–100 km-es körzetre koncentrálódnak. Nem lehet éles határt húzni az egyes intézmények ugyanazon szakjainak vonzáskörzete között, az átfedések és az átjárások természetesek, folyamatosan változnak. Új jelenséggé kell regisztrálni, hogy az országhatáron kívüli vonzás is megjelenik az intézményeknél, különösen érvényes ez Szlovákia magyar lakta területeire.

A régió vizsgált intézményeiben közel 1200 fő oktatta a 33 ezer hallgatót. Az oktatói létszám állandónak tekinthető, abban jelentős változás nem következett be, tehát lényegében ugyanazon számú oktató foglalkozott a növekvő számú hallgatóval. Egyedül a Széchenyi István Egyetemen figyelhető meg érzékelhető ugrás a 2001/2002 és a 2002/2003 tanév között, ami vélhetően az egyetemre válás következtében emelkedő oktatói szükségletből adódik. Egy ellentétes tendencia volt megfigyelhető a Nyugat-Magyarországi Egyetemen, ahol a nagy ugrás után (2001/2002) erős visszaesés, majd stabilitás (2002/2003) következett be az oktatói létszámban (1.14. táblázat).

1.14. TÁBLÁZAT

*Oktatók számának alakulása a
a kiemelt nyugat-dunántúli felsőoktatási intézményekben (fő), 2000–2006*

<i>Intézmény</i>	<i>2000/ 2001</i>	<i>2001/ 2002</i>	<i>2002/ 2003</i>	<i>2003/ 2004</i>	<i>2004/ 2005</i>	<i>2005/ 2006</i>
Nyugat-Magyarországi Egyetem	434	500	421	435	446	430
Széchenyi István Egyetem	274	279	294	297	300	297
Berzsenyi Dániel Főiskola	226	242	245	240	231	235
<i>Összesen</i>	<i>934</i>	<i>1 021</i>	<i>960</i>	<i>972</i>	<i>977</i>	<i>962</i>

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2000–2005.

Az oktatók területi elhelyezkedése követi az intézményi struktúrát, hiszen 39,5 százalékuk Győrben, 29,6 százalékuk Sopronban és 24,8 százalékuk Szombathelyen oktat. A

belső mobilitás tapasztalataink szerint minimális, rendszeres átképzésre nem kerül sor, azok inkább eseti, alkalmi jelleggel regisztrálhatók (pl. kiegészítő képzések esetében).

Az oktatói karban tehát jelentős számszerű változás nem tapasztalható, mindez jelzi, hogy annak összetételében sem történtek nagymértékű átalakulások az elmúlt időszakban (1.15. táblázat). A besorolások utalnak a tudományos, szakmai aktivitására, de ugyanakkor az oktatók korösszetételét és lehetséges karrier perspektíváit is érzékeltetik.

A régióban az egyetemi tanárok az összes oktatók közel 10 százalékát teszik ki, akik között egy fő az MTA tagja, két fő levelező tag, 23 fő az MTA doktora. A felsőoktatási adatokon túli információk szerint⁶ a régióban dolgozó akademikusok aránya nem éri el az országos érték négy százalékát, a nagydoktorok vonatkozásában hasonlóan 3–4 százalék között mozog a részesedés. A fentebb jelzett felsőoktatási adatok ennél valamivel kisebb arányokat mutatnak. A docensek és a főiskolai tanárok együtt – mivel ez tudományos minősítéshez kötött kategória – 22,5 százalékot alkotnak az oktatók között, s a minősített oktatók száma a régióban 347 fő (BDF 64; NYME 192; SZE 90), ami szintén rendkívül mérsékelt az ország kandidátusainak és PhD fokozattal rendelkezőinek számához mérten (4,2%). Erős az adjunktusi mezőny, illetve a főiskolai docensek aránya, számuk együttesen 356 fő, ami az állomány 37,1 százalékát jelenti. Vélhetően közöttük is vannak minősítettek, de jelentős lehet a PhD képzésben résztvevők száma, azonban az erre vonatkozó adatok sajnos nem ismertek. Megdöbbentően alacsony a tanársegédek száma (122 fő), az állomány 12,6 százalékát képviseli az utánpótlás harmadik generációja.

A régió oktatói szerkezete tehát követi a magyar felsőoktatás személyi állományának kimondottan kedvezőtlen szerkezetét. Jellemző, hogy egy viszonylag szűk, magasan kvalifikált – a régió esetében megdöbbentően alacsony – tudós, vezetői oktató réteg, szinte ezzel azonos arányt képviselő – véleményünk szerint kisszámú – kezdő oktatói kör között helyezkedik el egy bővebb, a tudományos pályán minősítést szerzett, illetve kimutatható eredményekkel rendelkező docensi állomány, s azzal közel azonos az oktatói hétköznapiakat élő adjunktusi állomány. A szendvics szerkezetéhez még hozzá kell számítani a PhD képzésben résztvevő nappali tagozatos hallgatókat, akik valamelyest bővíthetik a tanársegédi kört. S mindezeket csak fokozza, hogy a szakmai arculatot adó professzori kör többsége nem a régióban, illetve annak felsőoktatási központjaiban él, hanem lejáróként⁷ vesz részt az oktatásban.

A felsőoktatási intézmények – oktatási funkciójuk mellett – kutatási tevékenységet is folytatnak. A Nyugat-Dunántúlon 2004-ben 194 kutatóhelyen 1500 kutató 1572 kutatás-fejlesztési feladatot teljesített, amelyből 142 projekt nemzetközi együttműködés keretében valósult meg⁸. A régió kutatás-fejlesztési költségei az

⁶ Kutatás és fejlesztés, 2004. KSH. Budapest, 2005.

⁷ Az egyetemi köznyelv intercity professzornak nevezi a heti egy-két napot a vidéki intézményben töltő, többségében Budapesten élő és dolgozó, ott másik tényleges – egyetemi, kutatóintézeti – főállást ellátó magas tudományos minősítéssel rendelkező oktatókat.

⁸ Kutatás és fejlesztés, 2004. KSH. Budapest, 2005.

országos érték 3,9 százalékát tették ki, míg a magyar nyelvű könyvek 6,3 százalékát és az idegen nyelvű publikációk 3,1 százalékát képviselte a Nyugat-Dunántúl.

1.15. TÁBLÁZAT

*A nyugat-dunántúli felsőoktatási intézmények
oktatóinak besorolása (fő), 2005/2006*

<i>Oktatói besorolás</i>	<i>BDF</i>	<i>NYME</i>	<i>SZE</i>	<i>Összesen</i>	<i>Megoszlás (%)</i>
egyetemi tanár	9	60	23	92	9,6
egyetemi docens		109	53	162	16,8
egyetemi adjunktus		66	100	166	17,3
egyetemi tanársegéd	1	39	22	62	6,4
főiskolai tanár	29	12	14	55	5,7
főiskolai docens	75	53	62	190	19,8
főiskolai adjunktus	75	38	12	125	13,0
főiskolai tanársegéd	32	23	5	60	6,2
nyelvtanár	12	24	5	41	4,3
egyéb oktató	2	6	1	9	0,9
<i>Összesen</i>	<i>235</i>	<i>430</i>	<i>297</i>	<i>962</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Statisztika tájékoztató. Felsőoktatás 2005/2006.

Az eredmények enyhén szólva alacsonyok, mondhatni nem számottevők, a főváros kutatás-fejlesztési koncentrációja meghatározónak tekinthető, a régió tudományos arculata csak néhány ponton emelhető ki.

A kutatás-fejlesztési eredmények hasznosítására és a felsőoktatási intézmények iparral való együttműködésének elősegítésére – a Pázmány Péter program keretében – a Nyugat-Dunántúlon két Regionális Egyetemi Tudásközpont jött létre. 2004-ben hagyták jóvá az Erdő és Fahasznosítási Regionális Egyetemi Tudásközpont létrehozását, amely a szakterületen meghatározó szerepet betöltő felsőoktatási intézmény, a Nyugat-Magyarországi Egyetem vezetésével alakult meg, további 12 partnerszervezet részvételével. A tudásközpont célja, hogy olyan magas színvonalú kutatás-fejlesztési (K+F) és innovációs tevékenység valósuljon meg, amely hosszú távon biztosítja a Nyugat-dunántúli régió fejlődését. A szervezet ehhez olyan kiemelkedő oktatási, kutatás-fejlesztési (K+F) és innovatív háttér biztosítására törekszik, amellyel az erdészeti és faipari szakmáknak, a régió kis és középvállalkozásainak, a Nyugat-Magyarországi Egyetem hallgatóinak és doktoranduszainak versenyképessége nyugat-európai szintre növekedhet (ERFARET, 2006).

A Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont a Széchenyi István Egyetem bázisán, a győri járműipari hagyományokra alapozva konzorciumi formában jött létre és működik a 2006–2008 közötti időszakban. A Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont célja, hogy 8–10 teljes állású kutatóval, a Széchenyi István

Egyetem oktatóival és PhD hallgatóival, valamint korszerű kutatási eszközökkel világszínvonalú kutatási potenciált hozzon létre a járműgyártási tradíciókra alapozva, a Széchenyi István Egyetem (Győr) tudásbázisán. Ez hozzásegíti a konzorciumi partnereket (Futómű Kft., a Borsodi Műhely Kft. és a SAPU Bt.) és a tudásközpontokhoz kapcsolódó vállalatokat a világpiacra is versenyképes, magas hozzáadott értékű termékek fejlesztéséhez és gyártásához. Emellett a tudásközpont kiemelt célja, hogy kisugárzó hatásával az egyetemen folyó oktatást és a vállalati továbbképzéseket erősítse (www.nkth.gov.hu; JRET 2006).

Magyarország a Bolognai folyamathoz való csatlakozással vállalta, hogy 2010-ig kialakítja az Európai Felsőoktatási Térség feltételeit. E cél elérése érdekében – a tervek szerint – 2005 és 2008 között nagyszabású felsőoktatási intézményfejlesztésre kerül sor magántőke bevonásával. Ennek keretében a Nyugat-dunántúli régióban a Nyugat-Magyarországi Egyetem és a Berzsenyi Dániel Főiskola fejlesztése, korszerűsítése, kapacitásainak bővítése várható, illetve valósult meg (www.om.hu).

1.4. A nyugat-dunántúli felsőoktatási intézmények kapcsolatrendszer

1.4.1. Lokális, intraregionális kapcsolatok

A kutatási eredmények feldolgozását kezdjük a lokális kapcsolatokra vonatkozó elemzésekkel. A felsőoktatási intézmény működése szempontjából egyre nagyobb jelentőségűek azok az interakciók, amik a helyi/regionális gazdasággal, közszolgáltatással, társadalmi szereplőkkel, azok szervezeteivel és kiemelkedő módon az önkormányzatokkal alakítanak ki.

Az egyetemek helyi és regionális fejlesztési hatásai két meghatározó metszetben (input, output) értelmezhetők.

Az input hatások a telephely választásból következnek: a felsőoktatási intézmény megtelepedésével és fejlődésével növekszik a helyi kereslet (kiadási hatások), amelynek metszetei az üzleti életben mérhetők (pl. kereskedelem, vendéglátás, közszolgáltatások, lakás és ingatlanpiac). Ezek a gazdasági tevékenységek jövedelmet termelnek, ami az önkormányzatok bevételeinek emelkedéséhez vezethet, miközben kiadások (pótlólagos beruházások pl. oktatási férőhelyek, növekvő közszolgáltatási költségek), illetve működést és fejlesztést ösztönző támogatások (pl. ingatlan átadás, telek vásárlás támogatása, átadott pénzeszközök, közösen működtetett intézmények) is jelentkeznek. Egy településen a helyi háztartások a felsőoktatási intézmény megtelepedésének az igazi nyertesei. Hatásukra nő a foglalkoztatás, a kiáramló jövedelmek erős keresletet indukálnak, ami növeli a fogyasztást, s mindezek együttesen újabb multiplikátor hatásokat váltanak ki (további munkahelyek, jövedelmek).

Korábbi vizsgálataink bizonyították, hogy Győrben a Széchenyi István Egyetem (korábbi főiskola) befolyása a lokális gazdaságban nem jelentéktelen (*Rechnitzer–Hardi* 2003). A modellszámítások azt mutatják, hogy az intézmény átgűrűző termelési-fogyasztási hatása együttesen 3,6 milliárd forint volt, míg a jövedelmi hatása

1,9 milliárdra tehető. Mindez azt jelenti, hogy az intézmény „gazdaságában” megjelenő egy forint növekménynek 1,43 Ft tovaggyűrűző hatása van a helyi termelésben és jövedelmekben. A helyi gazdaság tehát jelentősen profitál az intézményből, azaz az egyetemnek nyújtott támogatás lényegében a város gazdaságában csapódik le, annak teljessítményeit fokozza.

A felsőoktatási intézmény kibocsátásai, outputjai ún. tudáshatásokat eredményeznek. A létrehozott szellemi tőke a centrumban és régiójában magas képzettséget eredményez, ami új vállalkozások letelepedését, a meglévők fejlesztését segíti. Az elemzések igazolták, hogy Győrben az ország legjelentősebb gépipari vállalatának, az Audinak a letelepedését és dinamikus fejlesztését nagyban ösztönözte az egyetem jelenléte, annak erős műszaki képzési bázisa, illetve az egyre látványosabb kutatás-fejlesztési potenciálja (Lukács 2006). A vállalkozások megtelepedésével migrációs folyamatok indultak el, de ezt a vándorlást maga a kedvező gazdasági, piaci környezet is serkentette. A kutatások igazolták, hogy a hallgatók közel 18–20 százaléka a felsőoktatási intézmény székhelyén képzei el a jövőjét, ott kíván letelepedni, még ha közismerten telített is egyes szakmák munkahely kínálata (pl. közgazdász, társadalomtudomány, jogász, szociális munkás, tanító, informatikus, stb.).

A tudáshatások között kell kiemelni az egyetem és a gazdaság kapcsolatait, amire a kutatásaink során is számos igazolást nyertünk. Ebben a tudásáramlásban új trendek jelennek meg a gazdasági konszolidáció előrehaladásával, illetve a felsőoktatás működési formáinak letisztulásával. Korábban – a rendszerváltozástól a kilencvenes évek végéig – megfigyelhető volt, hogy az egyetemi kutatások visszaszorultak, illetve az oktatók–kutatók azokat vagy azok egy részét kihelyezték magánvállalkozásokba (közvetlen érdekelttség, intézményi eszközök, létesítmények, kapcsolatok és a tudás olcsó, mondhatni térítésmentes használata). A közszolgálat és a magánvállalkozás bonyolult és gyakran elvtelen összekapcsolása nem kedvezett az intézményeknek, hiszen nem voltak képesek fejleszteni, pótlólagos forrásokat mobilizálni. Az ezredforduló után egyre több szabályozás látott napvilágot a közintézményekben dolgozók magánvállalkozásai működési feltételeinek pontosítására. Továbbá mind a közszférában, mind a gazdasági egységeknél jelentősebb fejlesztési igények jelennek meg, amik már nehezen vezényelhetők az oktatók–kutatók magánvállalkozásaiban. S mindezt még ösztönözte, hogy lassan felismerést nyert a kutatás-fejlesztés decentralizációjának szükségessége (Döry–Rechnitzer 2000), ami később nagyobb kutatóbázisok kialakítását tette lehetővé.

Kutatásaink is bizonyították, hogy a régióban lévő felsőoktatási intézményeknél a hagyományos gazdasági kapcsolatok fokozatosan átrendeződnek, azok szervezett, sőt intézményes formát öltenek (Regionális Egyetemi Tudásközpont, Kutatási Kompetencia Központ). Ezek a formák még csak a kezdeti lépéseket teszik meg, de már az egy-két éves tapasztalatok is jelzik, hogy szervezesebben integrálódnak az egyetemi oktatásba, kutatásba, új kapcsolatokat teremtenek a gazdasággal, növelve a gyakorlatorientáltságot, a közvetlen hatások, elvárások gyorsabb, rugalmasabb kielégítését. A vizsgálatok igazolták, hogy felismerhetők az új spin off hatások, a

kutatói aktivitást mutató felsőoktatási intézmények körül új kisvállalkozások letelepülése kezdődött el, illetve a kis- és középvállalkozások egyre nagyobb számban építik fejlesztéseiket a régió egyetemeinek tudásbázisaira. Győrben és Sopronban innovációs központok jöttek létre, az ipari parkokba új, fejlődőképes kis- és közepes vállalkozások települtek, egyre erőteljesebb az érdeklődés a regionális innovációs alap által nyújtott pályázatokért. Igazolható, hogy a régió vállalkozásai – ugyan még nem a kívánt mértékben, de fokozatosan növekvő arányban – a termék és tevékenység innovációikban építenek a felsőoktatási intézményekre, azokkal kapcsolatok kialakítására törekcszenek (*Grosz–Csizmadia* 2006).

A felsőoktatási intézmények harmadik output hatása mindazoknak a vonzerőknek a megteremtése, amelyek a magasabb szintű képzésből, annak szellemi kisugárzásából következnek. Érvényesül ez a bevándorlásokban, a kedvező migrációs folyamatokban, hiszen a magasabb képzettséget nyújtó intézmények jelenléte, annak kisugárzó szerepe befolyásolja a háztartások megtelepedését. Az egyetemek, főiskolák jelenléte hat a város és térsége szellemi életére, kulturális kínálatára és keresletére, a városi miliő alakítására. Az egyetemi város megnevezés a vizsgált települések mindegyikében feltüntetésre került, a városmarketing fontos eszköze az intézmények bemutatása, azok eredményeinek, neves oktatóinak és fejlesztési irányainak ismertetése (pl. a honlapokon, az ismertető kiadványokban előkelő helyen szerepelnek az intézmények).

A vizsgált felsőoktatási intézmények és városok kapcsolataira a fentebb leírtak változó intenzitással érvényesülnek. Az önkormányzati interjúk megerősítették az elméleti megállapításokat, azokat pro- és kontra adalékokkal igazolták. Ugyanakkor a kapcsolatok intenzitását, azok jellegét, mélységét, tartósságát át- és átszövik politikai és emberi, mondhatni személyi hatások. A politikai dimenziók vélt vagy valós intézményi megítélésekből, egyes irányadó politikai szereplők véleményalkotásából fakadnak, amelyek a vizsgált esetek többségében inkább kedvezőtlen, mint előremutató irányba terelték a kapcsolatokat (pl. intézményről alkotott kép, beágyazottság megítélése, megrendelés az intézményektől).

A felsőoktatási intézményfejlesztések és a városfejlesztésre vonatkozó politikai elképzelések gyakran találkoztak, azok megértésre találtak, bár a megoldási módokban, a megvalósítás tempójában éreztünk ellentmondásokat. A felsőoktatás átalakulása, megújítása lassabb folyamat, más logika szerint történik, míg a helyi politika gyorsabb eredményeket ösztönöz, hiszen lokális politikai aktoroknál a siker fokmérője más idődimenzióra programozott. S végül szólni kell a személyi elkötelezettségről, ami a két vezető testület kapcsolatában, emberi kontaktusaiban, mint fontos közvetítő rendszerekben mérhető le, ezzel is jelezve a helyi társadalom egyre szerteágazóbb hálózatát vagy a beépültség mértékét.

A kutatáson belül nem volt kiemelt vizsgálati téma a régió felsőoktatási intézményeinek intraregionális, régióon belüli kapcsolati hálózata, de az interjúk során óhatatlanul felmerült a meglévő és lehetséges együttműködések kataszterének áttekintése. Az intézmények keresik az együttműködések kereteit, éppen a Nyugat-

dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács kezdeményezésére új akciók indultak el, amik egy hálózati felsőoktatási szerkezet létrejöttére irányulnak.

Mint jeleztük, a régió felsőoktatási intézményeinek oktatási, kutatási szerkezetében lényeges különbségek találhatók, viszonylag kisszámú a közös képzési terület, ám ezeken – főleg a NYME és a SZE vonatkozásában – nagyszámú hallgató található. A közgazdászképzésben jelentős az átfedés, míg a NYME közgazdász hallgatóinak száma egyetemi ágon, nappali képzésben 744 fő (12,8% az egyetem nappali tagozatos hallgatóihoz képest), addig a SZE hallgatóinak száma főiskolai (1074 fő) és egyetemi ágon (916 fő), ugyanezen képzési formában együttesen 1980 fő, azaz az egyetem nappali tagozatos hallgatóinak 28,4 százaléka (*Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2005/2006*).

Hasonlóan a BDF és a NYME között is vannak oktatási átfedések, de ezek nem mozgatnak nagy hallgatói létszámot. A verseny az verseny, így érthető, hogy az intézmények kapcsolódó szakterületei egymástól mereven elzárkóznak, illetve csak olyan szakmai felületeken érintkeznek, amelyek nem sérthetik a képzés érdekeit. Ilyen felületek a konferenciák látogatása, az együttes jelenlét a nemzetközi, döntően határ menti programokban, általában külső meghívásra, esetenként egy-egy szak alapításában való együttes részvétel (érvényes ez a mesterképzésre), személyes kutatási kontaktusok. A régió belüli intézmények között – még a doktori képzés szintjén is – minimális az átoktatás, ebben a formában inkább a korábbi alapképzésben való részvétel továbbélése, illetve a szakirányú képzésben speciális ismeretek nyújtása fordul elő.

Nem tapasztaltuk, hogy áthallgatás sűrűn fordulna elő: esetenként találtunk egy-egy példát, jellemzőnek azonban nem nevezhető ez a képzési szerkezet. A magyar viszonyok sajátossága – az országban egyedülként –, hogy a soproni székhelyű Nyugat-Magyarországi Egyetem egyik főiskolai kara a 2000-ben végrehajtott felsőoktatási integráció torzszülöttjeként egy másik egyetemi városban, Győrben működik. Logikus lenne, ha ez a kar a Széchenyi István Egyetembe integrálódna, de – döntően a személyi tényezők – ezt folyamatosan megakadályozzák. Így mind az oktatási infrastruktúrában, mind a képzés személyi állományában párhuzamos kapacitások tömege épül ki egy településen, az együttműködés leghalványabb jelét sem mutatva. Értelmetlen, de egyben jó példa arra, hogy sem a helyi, sem a regionális, sem pedig a felsőoktatás állami szintű érdekei nem képesek személyi és vélt intézményi érdekeken felülemelkedni. Ebben a konstellációban egyértelmű, hogy a Nyugat-Dunántúl felsőoktatási intézményeinek intraregionális együttműködéséről nem beszélhetünk.

A Nyugat-Dunántúlon 2001-ben létrejött a Regionális Felsőoktatási Intézményvezető Fórum, amely a 2003. év elejére kimerült és megszűnt. A Regionális Fejlesztési Ügynökség által koordinált fórum számos ajánlást fogalmazott meg a régió számára a fejlesztési tervek vonatkozásán, valamint az I. Nemzeti Fejlesztési Terv humán-erőforrás-fejlesztési fejezeteihez, de nagyobb jelentőségű együttműködések nem jöttek létre tevékenysége során. A felsőoktatási programon kívül a Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács 2001-ben elfogadta a Nyugat-dunántúli

régió Kutatás és Fejlesztési Cselekvési Tervét, amely „A Nyugat-dunántúli Régió Felsőoktatásának Fejlesztési és Együttműködési Programja”, valamint „A Nyugat-dunántúli Régió Innovációs Stratégia Programja” által nevesített, konkrét megvalósítást célzó intézkedéseken alapult (*Hálózatos együttműködés fejlesztése...* 2005).

A fenti program inspirálására került kidolgozásra a „Hálózatos együttműködés fejlesztésének támogatása a Nyugat-dunántúli Régió felsőoktatásában” című kutatási jelentés, amit a DHF Európa Kft. állított össze a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ) Vas megyei Szervezete gondozásában.

A javasolt hálózati együttműködés egy megállapodásban konkretizálódott, amit 10 szervezet⁹ írt alá 2006 májusában. Az alapelvek között meghatározó a hálózati szemlélet, az alulról építkezés, a közös megjelenés, a szakszerkezet alakítása, de a kutatás-fejlesztés közös elvei, az innovációk támogatása és témánk szempontjából a nemzetközi kapcsolatok alakítása, azok hálózataiban való részvétel.

A célokkal összhangban számos (12) együttműködési területet jelöl ki a megállapodás. Ezek többségében kiváló irányok, hiszen az oktatás módszertanra (gyakorlat-orientált képzés, módszertani eljárások, közös tananyag, közös távoktatás, szakmai kompetenciák összekapcsolása), kutatás-fejlesztésre (közös projektek, helyzetelemzés), és szakmai szervezetekre (egyeztető fórum, képzés-fejlesztés dokumentumai, hallgatói szerződések) vonatkoznak. A megállapodás végén a következő projektjavaslatok találhatók:

1. Együttműködések fejlesztése a karrierszolgáltatások területén – Regionális Karrier-szervezési Műhely
2. Nyugat-Pannon Virtuális Egyetemi Hálózat létrehozása
3. Regionális bázisvállalati rendszer kiépítése és működtetése
4. Kis- és középvállalkozás (KKV) akadémia
5. Szervezetfejlesztés

Az együttműködési törekvések megalapozása a 2007–2013 közötti Nyugat-dunántúli Regionális Operatív Programban is megjelenik, ahol az 1. Regionális gazdaságfejlesztés prioritáson belül kidolgozásra került az 1.3. A gazdasági fejlődést szolgáló humán erőforrás-fejlesztés regionális eszközrendszerének fejlesztése intézkedés, s ennek keretében az 1.3.1. Regionális felsőoktatási hálózati együttműködés, korszerű képzési módszerek alkalmazásának elősegítése konstrukció. A 400 millió forintot megcélzó konstrukció – amely 2007 júniusában indulna, és 2008 decemberében zárulna – 10% magánereő bevonását tervezi.

⁹ Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács, Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht., Berzsenyi Dániel Főiskola, BGF Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézet, Nyugat-magyarországi Egyetem, Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kihelyezett Képzési Hely, Pécsi Tudományegyetem, Széchenyi István Egyetem, Zalaegerszeg Felsőfokú Oktatásért Közalapítvány.

A Nyugat-Dunántúl felsőoktatási intézményei a 2004–2006 közötti tervezési időszakban is érdekelve voltak az európai uniós források – képzéseik korszerűsítésére irányuló – felhasználásában. Az intézmények az alábbi programokban vettek részt:

- HEFOP 3.3. program
 - Berzsényi Dániel Főiskola: Kompetencia-alapú tanítás–tanulás elterjesztése a nyugat-dunántúli térségben (összeg: 115,4 millió Ft);
 - Széchenyi István Egyetem: A Széchenyi István Egyetem képzési struktúrájának átalakítása a Bolognai Egyezmény követelményeinek megfelelően (összeg: 223,6 millió Ft).
- ROP 3.3. program
 - Berzsényi Dániel Főiskola: A Berzsényi Dániel Főiskoláról a munkaerőpiacra (összeg: 47,1 millió Ft);
 - Nyugat-Magyarországi Egyetem: Gyakornoki Hálózat felállítása a Nyugat-dunántúli régióban (összeg: 38,1 millió Ft);
 - Perintparti Alapítvány: A régióban működő karrierirodák szolgáltatási körének kialakítása a munkaerőpiac szereplőinek bevonásával (összeg: 44,8 millió Ft);
 - Széchenyi István Egyetem: SZE-Karrieriroda, Híd a hallgatók és a piaci szereplők között (összeg: 59,6 millió Ft).

A programok még nem fejeződtek be, így értékelésükre nincsen lehetőség, az azonban látható, hogy ezek nem az intraregionális együttműködéseket szolgálták, hanem az egyes intézmények oktatás-fejlesztését, illetve a hallgatói kapcsolatépítés lehetséges módjaira koncentráltak.

A tervezett együttműködési megállapodást és az arra épülő programot alapvetően módosítja, hogy a Berzsényi Dániel Főiskola és a Nyugat-Magyarországi Egyetem egyesülését a két intézmény elhatározta. Az integrációval a Nyugat-Dunántúlon létrejön egy nagy intézmény tíz karral, közel 20 ezer hallgatóval és négy telephellyel (Sopron, Szombathely, Mosonmagyaróvár, Győr). A megaegyetem mellett működik tovább a Széchenyi István Egyetem 11–12 ezer hallgatójával egy telephelyen, jelenleg három, de a jövőben négy karral, illetve két önálló intézettel. A régió felsőoktatási piaca lényegében kétszereplőssé vált, de nem a legkedvezőbb területi és települési eloszlásban és intézményi, illetve képzési szerkezetben. A jövő arról szól a régióban, hogy a két intézmény miként képes megtalálni a közös – szakmai szempontból nagyon mérsékelt – szálakat, s ezeket miként képes hálózati rendszerre alakítani. Látva a magyar felsőoktatás megújítási irányait, nagy reményeket nem fűzünk a két meghatározó intézmény regionális szintű együttműködéséhez.

1.4.2. Interregionális, határ menti kapcsolatok

Az intézményesült felsőoktatási kapcsolatok közül nagy múltra tekint vissza az Alpok-Adria Munkaközösség Rectori Konferenciája, amely a térségben működő egyetemek, főiskolák rektorait és elnökeit hivatott összefogni. Az Alpok-Adria Munkaközösség területén működő egyetemek, főiskolák csatlakozhatnak a konferenciához, tagságuk azonban nem automatikus, hanem kérvényezni kell. A Rectori Konferencia célja az egyetemek és főiskolák közötti együttműködés elősegítése a tudományos és művészeti együttműködési lehetőségek kihasználásával. A szervezetet 1979-ben kilenc Alpok-Adria térségbeli intézmény alapította, ma 19 régió¹⁰ 48 egyeteme, illetve főiskolája vesz részt az együttműködésben.

Az osztrák–magyar–szlovák határ régióban a kilencvenes évektől fejlődtek erőteljesen a gazdasági és településközi kapcsolatok. Számos együttműködési szint és forma jött létre, amelyek hozzásegítették mindkét oldal szereplőit, hogy keressék a kapcsolatokat. A térségi kapcsolatok elmélyülését jelzi, hogy az együttműködésben részt vevő területek közös jövőképet fogalmaztak meg, közös fejlesztési stratégiát dolgoztak ki (JORDES+, CENTROPE). Intézményi keretek is kialakultak, így létrejött a West/Nyugat Pannonia Eurorégió (1998). Számos intézmény, szervezet talált partnert a másik oldalról, így aztán egy sokszintű hálózati rendszer kialakulását figyelhetjük meg.

A Centrope régió – Zala megye kivételével – magában foglalja az Unirégió projekt által vizsgált határ menti térséget, sőt, egy tágabb térségbe, bővebb összefüggésrendszerbe helyezi azt (1.8. ábra). A Centrope partnerrégiók felismerték, hogy jövőjük szempontjából kulcsfontosságú a képzés, a tudomány és az oktatás területe, ezért az együttműködés keretében megkezdődött egy közös, a régió kutatóintézeteinek és tanintézményeinek hálózatára épülő képzési, felsőoktatási és kutatási térség kialakítása. Míg a térségben található két főváros – Bécs és Pozsony – országai K+F támogatásainak körülbelül felét koncentrálnak, és régió túl jelentőségű kutatási potenciálokkal rendelkeznek, addig Győr, Krems és Eisenstadt inkább a regionális gazdasági szükségletekre és a konkrét alkalmazási lehetőségekre összpontosít (*Vision 2006*).

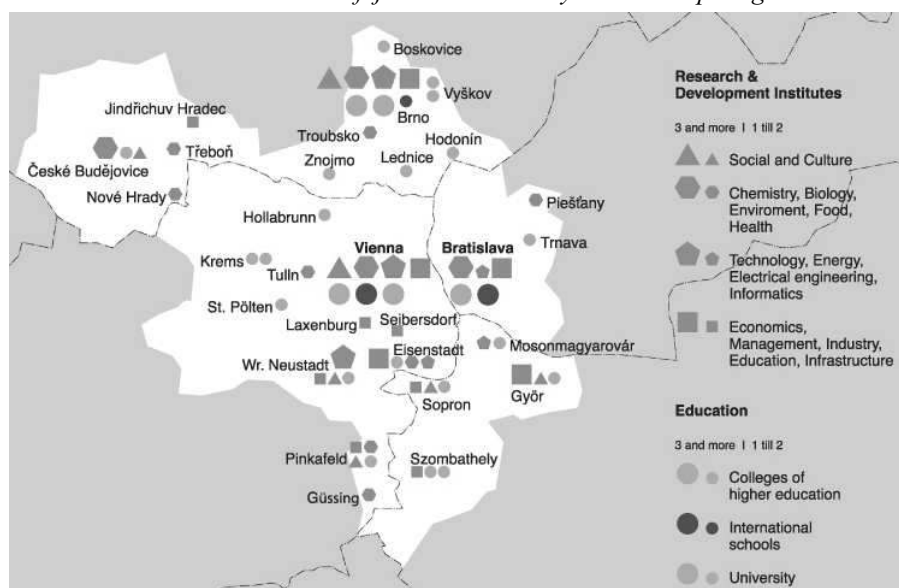
Bár a partnerrégiók közötti, határokon átnyúló felsőoktatási és kutatási együttműködések száma az elmúlt évtized során folyamatosan nőtt és a kapcsolatok is elmélyültek, összességében az esetlegesség, az egyéni kezdeményezésektől való függés és az intézményesség hiánya jellemzi az együttműködést. Pedig egy ilyen, határokon átívelő oktatási, kutatási térség létrejöttével a Centrope régió nemzetközileg vonzóbbá válna a kutatók, a transznacionális vállalatok és a tőke számára egyaránt.

¹⁰ Stájerország szövetségi tartomány, Karintia szövetségi tartomány, Felső-Ausztria szövetségi tartomány, Salzburg szövetségi tartomány (aktív megfigyelő), Burgenland szövetségi tartomány, Horvát Köztársaság, Szlovén Köztársaság, Veneto tartomány, Friuli-Venezia Giulia tartomány, Trentino-Dél-Tirol tartomány, Lombardia tartomány, Emilia-Romagna tartomány, Bajor Szabad Állam, Győr-Moson-Sopron megye, Vas megye, Somogy megye, Zala megye, Baranya megye és Ticino kanton (aktív megfigyelő).

E cél eléréséhez a jelenlegi együttműködések mind vertikálisan mind horizontálisan fejleszteni kell, s a sikerhez nagyban hozzájárul a Centrope régióban rendelkezésre álló szinergiahatások kihasználása is (*Vision 2006*).

1.8. ÁBRA

Felsőoktatási és kutatás-fejlesztési intézmények a Centrope régióban

Forrás: www.centrope.com

A Centrope régió 2015-ig terjedő jövőképe (*Vision CENTROPE 2015*) az oktatás, a tudomány és kutatás területén a tennivalók között említi a különféle kooperatív főiskolai és kutatási projektek megvalósítását, amelyek között olyan határokon átvéelő képzési lehetőségek kapnának kiemelt szerepet, mint például a közös szakirányok. A stratégia hangsúlyozza az információs kapcsolatok fontosságát, s ennek érdekében a részrégiók kutatási létesítményeinek hálózatba kapcsolásával egy – Centrope régió belüli – kutatási és fejlesztési kooperációs platform létrehozását irányozza elő, amely egyúttal a térség egységes nemzetközi fellépését is biztosítja ezen a területen (*Vision 2006*).

A Bécs–Pozsony–Győr régió közös területfejlesztési stratégiájának (JORDES+) egyik központi eleme a Tanuló Régió létrehozása, ahol a megfelelően képzett lakosság adja a fejlődés fő hajtóerejét. A Tanuló Régió a tanulás és a területfejlesztés gyakorlati alkalmazását egyesíti, célja a régió tudásszintjének és oktatási színvonalának emelése. A koncepció olyan tudásalapú regionális infrastruktúra kiépítését tűzi ki célul, amelyben politikai döntéshozók, oktatási és kutatási intézmények, valamint a tudományos élet szereplői vesznek részt, s mellettük a keresleti oldal (gazdaság, kutatás-fejlesztési ágazatok) is képviselteti magát. Az együttműködés földrajzi kiterjedéséből következően a Tanuló Régió megvalósítása az osztrák–

magyar–szlovák határon átnyúló intézményi kapcsolatok kialakítását és fenntartását feltételezi, melyben magyar oldalról a Győr-Moson-Sopron megyei szereplők, intézmények érintettek (1.9. ábra) (Mezei 2004; JORDES+ 2005).

1.9. ÁBRA

A JORDES+régió

Forrás: JORDES+ 2005.

Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye, valamint Burgenland tartomány területét foglalja magába az 1,3 millió lakost számláló West/Nyugat Pannonia Euroregio. A térség EuRegio Top címet viselő jövőképe és fejlesztési stratégiája a határregió oktatási és kutatási potenciáljának elemzésénél rámutat arra, hogy az euroregio oktatási és kutatási súlypontja a nyugat-magyarországi megyékben van. A dokumentum a képzés és ifjúság vonatkozásában az erősségek között említi a térség főiskolai és szakköziskolai kínálatát, a régió kulturális sokszínűségét és többnyelvűségét, ám az oktatási intézmények közötti együttműködés hiányosságai, egy magyar oldali valódi universitas hiánya és a nyelvtudás hiányosságai (mindkét oldalról) a gyenge pontok között szerepelnek (EuRegio Top 2003).

A stratégia felsorolja az oktatás és képzés területén – főként középiskolai és szakiskolai szinten – már megvalósult együttműködéseket, majd ezek bővítését, továbbépítését irányozza elő. A felsőoktatási intézmények vonatkozásában a kétnyelvű oktatás lehetőségének megteremtését, valamint a hallgatók elé állított adminisztratív akadályok

lebontását hangsúlyozza a dokumentum, s bár ezeken a területeken 2003 óta történt némi előrelépés, a jövőben további előrehaladás, fokozott kooperáció szükséges. Ezt az Euregio Top stratégia meg is erősíti, hiszen a térség regionális politikai céljai és intézkedései között szerepelteti az iskolai és szakmai képzésben, valamint az egyetemi szinten kívánatos együttműködések kialakítását, bővítését (*EuRegio Top* 2003).

A CADSES térség kettébontásával létrejött Közép-Európai Tér (Central European Space, CES) 2007–2013 közötti operatív programjának prioritásai között szerepel a „tudományos és technológiai hálózatok létrehozása és fejlesztése, valamint a regionális K+TF és innovációs kapacitások fokozása”. Ez a célkitűzés érinti a térség egyetemeit, felsőoktatási intézményeit és kutatóintézeteket, valamint azok nemzetközi kapcsolatrendszerét. A kitűzött cél megvalósítása érdekében három intézkedéscsoportot fogalmaztak meg (CES 2006):

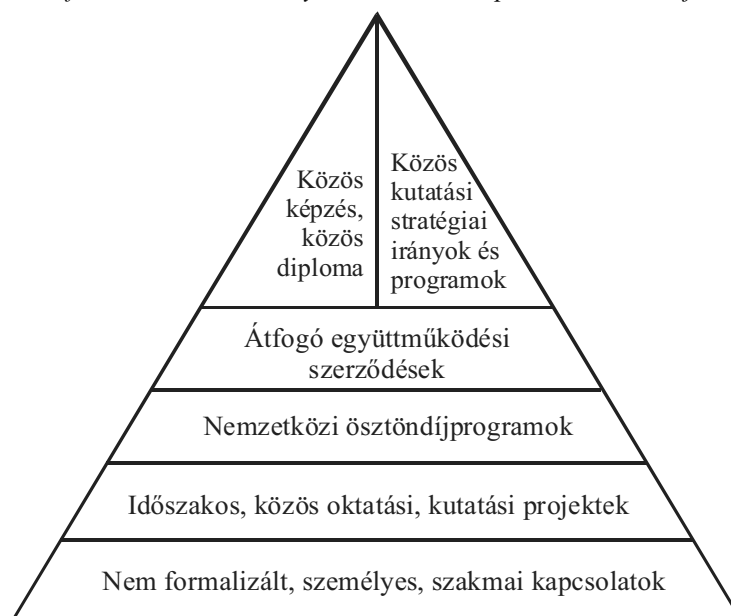
- Az innováció keretfeltételeinek javítása terén az innovációs rendszer kulcsszereplői – köztük az egyetemek és kutatóintézetek – számára koordinációs és cseremechanizmusok kiépítését, a kulskompetenciák területén transznacionális klaszterek kialakítását, valamint az innováció köz- és magánszférabeli regionális szereplői közötti transznacionális kooperáció előremozdítását szorgalmazza a dokumentum.
- Az innováció alkalmazási és áramlási lehetőségeinek megteremtését kapacitásbővítéssel, – többek között – a felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek transznacionális hálózatának kialakításával kívánják elősegíteni.
- A tudás hasznosításának előmozdítása érdekében a meglévő transznacionális oktatási és képzési hálózatok javítása, illetve új hálózatok létrehozása szükséges a felsőoktatás és az élethosszig tartó tanulás területén. E célt szolgálja továbbá a képzési lehetőségek és a munkaerő-piaci szervezetek közötti transznacionális együttműködések ösztönzése is.

A felsőoktatásban a határ menti kapcsolatok döntően az intézmények kétoldali együttműködését, illetve az oktatók tudományos kapcsolatait jelentették. Néhány példát lehet csak felsorolni a múltból arra, hogy szervezett, nagyobb hallgatói állományt érintő multilaterális együttműködések jöttek volna létre a határrégióban.

Magyarország európai uniós tagságával viszonylag gyorsan megváltozik a felsőoktatási képzések iránti kereslet. A magyar hallgatóknak lehetősége nyílik arra, hogy más európai felsőoktatási intézményben folytassák tanulmányaikat. Megnő tehát az érdeklődés az osztrák, azon belül a határrégióban lévő intézmények iránt. A Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményei kitétek a versenynek, ami arra kell, hogy ösztönözze őket, hogy együttműködéseket építsenek ki, legyenek azok szervezeti vagy szakmai kooperációk, részben a magyar régióban, de a határrégióban is.

A felsőoktatási intézmények nemzetközi kapcsolatai sokfélék lehetnek, melyeket az együttműködés jellege, tartalma, időtartama, intenzitása alapján kategorizálhatunk, sőt ezen jellemzők alapján egy hierarchikus rendszerbe is helyezhetünk (1.10. ábra).

1.10. ÁBRA

A felsőoktatási intézmények nemzetközi kapcsolathierarchiája*Forrás: Saját szerkesztés.*

A piramis csúcán a tartós, intézményi szempontból stratégiai fontosságú együttműködések helyezkednek el. Ennek tipikus formáit jelentik a közös diplomát adó képzések, valamint a külföldi egyetemekkel közösen művelt stratégiai kutatási irányok. Nem véletlen, hogy a hierarchia csúcsát jelentik ezek az együttműködések, hiszen elmélyült, kellően megalapozott, stabil kapcsolatok meglétét feltételezik, egy-egy magyar felsőoktatási intézmény esetében maximum néhány ilyen szintű kooperációval találkozhatunk.

Az eggyel alacsonyabb szinten található átfogó szerződések hosszú távú, általános együttműködési megállapodások, amelyek oktatási és kutatási együttműködésre is kiterjedhetnek. Ezek a keretszerződések általában határozatlan idejűek, felbontásig, illetve visszavonásig érvényesek. Az átfogó szerződésekhez egy-egy rövidebb időszakra érvényes munkaterv tartozik, amely az együttműködés konkrét menetét rögzíti.

A felsőoktatási intézmények döntő többsége bekapcsolódik a nemzetközi ösztöndíjprogramokba (Erasmus, CEEPUS), s ennek révén tagja valamilyen nemzetközi intézményhálózatnak. Ezek a kapcsolatok az átfogó szerződésekhez lazábbak, rövidebb távúak és ennél fogva könnyebben alakíthatók. Tartalmukat tekintve az egyes intézmények hallgatóinak és oktatóinak cseréjére, küldésére és fogadására terjednek ki.

Az egyetemek, főiskolák – külföldi partner bevonásával – részt vehetnek európai uniós programokban, így például a Phare CBC, Interreg, CADSES stb. programokban, valamint a kifejezetten kutatási célú EU5, EU6 és a 2007-től induló EU7

keretprogramokban. Ugyanakkor más források megszerzése vagy egy-egy oktatási, kutatási projekt együttes lebonyolítása is motiválhatja a projekt szintű intézményi együttműködések. Bár a kutatási projektek általában tanszékekhez vagy intézetekhez kötődnek, pályázóként az intézmény egésze jelenik meg. Mivel a projekt szintű együttműködések általában nem tartósak, és többé-kevésbé ad-hoc jellegűek, a projekt cél elérése után az együttműködés általában megszűnik, de intenzitása mindenképpen alábbhagy. Az ilyen kezdeményezések tudatos kapcsolatépítés és az együttműködés szándékos elmélyítése nélkül nem vezetnek stratégiai jelentőségű együttműködések kialakulásához. A kapcsolathierarchia e szintjéhez tartozó projektek meglehetősen sokfélék és szerteágazóak lehetnek egy-egy nagyobb egyetem esetében, s a kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy az intézmények egyetemi, sőt gyakran kari szinten sem képesek teljes körűen átlátni a különféle – köztük a határ menti és egyéb nemzetközi – projektek sokaságát.

A felsőoktatási intézmények nemzetközi kapcsolathierarchiájának legalsó szintjét a nem formalizált együttműködések, személyes szakmai kapcsolatok, egyéni akciók jelentik. Általában ezek a legkiterjedtebb kapcsolatok, hiszen a saját szakterületén az intézmények oktatóinak szinte mindegyike rendelkezik külföldi kapcsolatokkal, nemzetközi konferenciákon vesz részt, kisebb-nagyobb megbízásokat teljesít (bizottsági tagság, bíráló, vendégoktató, stb.), s valamilyen szinten része a nemzetközi tudományos közösségnek (külföldi publikációk, nemzetközi elismertség). Az ilyen kapcsolatok nyilvántartása, rendszerezése nem jellemző, inkább ápolásuk lényeges, hiszen ezek a relációk a magasabb szintű kapcsolatok kialakulásának alapját jelenthetik.

Egy felsőoktatási intézmény nemzetközi kapcsolatrendszerére évtizedek alatt formálódik ki, a tradicionális egyetemek sokkal bővebb és stabilabb kapcsolatokkal rendelkeznek, mint a fiatalabb intézmények. A nemzetközi kapcsolatok kiterjedtségét az intézmény „életkora” mellett annak jellege is nagyban meghatározza. A főiskolák főként oktatási funkciókat látnak el, esetükben a kutatási együttműködések és a nemzetközi kapcsolatok jóval kisebb hangsúlyt kapnak, mint egy tradicionális egyetemen.

Az együttműködés jelentőségének kiemelése és a főbb kapcsolattípusok általános ismertetése után a Nyugat-dunántúli régió és a szomszédos osztrák tartományok – mint mintatér – felsőoktatási intézményei közötti kapcsolatokat tekintjük át, az együttműködést elősegítő és akadályozó tényezőkkel együtt.

A határmentiség a Nyugat-dunántúli régió egyik meghatározó imázsalkító eleme. Az osztrák–magyar határregió a magyar térszerkezetben a dinamikát, a megújítást, az innovációt, a modernizációs folyamatok sikerességét és eredményességét jelenítette meg. A kilencvenes évek nagy átrendeződésében ezek a kedvező jelzők és jellemzők egyértelműek voltak, a hatások ténylegesen kimutathatókká váltak. Az ezredforduló után a körülmények megváltoztak, az európai uniós tagsággal aztán egyértelművé vált, hogy a kivételezett helyzet – gondolunk itt az előcsatlakozási alapok felhasználására, az azok működtetéséből szerzett tapasztalatokra – megváltozott, módosult. A nyugati határregió már nincs kivételezett helyzetben, a szomszédok már nem olyan aktívak az együttműködésben, lényegében két egymással

versenyző régió található egymás mellett. Ebben az osztrák szomszéd Burgenland sikeresebb volt, hiszen a 2000–2006. közötti európai uniós támogatásokat, mint 1. célterület jól ki tudta használni. Alapvető szerkezeti, intézményi átalakításokat volt képes megalapozni, ami javította Ausztrián belüli kedvezőtlen helyzetét, s egyben a felzárkózás esélyét is megteremtette. A kilencvenes években a felsőoktatási piac bécsi egyeduralma is megtört az osztrák fővárosi régióban. Jelenleg Bécsújhelyen (Bécsújhelyi Szakfőiskola) műszaki és gazdasági szakokon folyik képzés, Kismartonban pedig létrejött a Burgenlandi Szakfőiskolák Kft., amely gazdaságtudományi – ezen belül kiemelten közép-európai gazdasági együttműködési –, műszaki (informatika), és egészségtudományi alapképzéseket folytat, de speciális programokat is indít (pl. nemzetközi bormarketing BA).

Miként használták ki a magyar oldalon lévő felsőoktatási intézmények a határmentiségből adódó korábbi előnyöket? Nos, összességében – és ezt az intézményi esettanulmányok is igazolják – nem mondhatjuk azt, hogy kiaknázták, működésüket meghatározó módon ennek szellemében alakították volna át.

A régióban szinte minden intézmény rendelkezik osztrák, döntően bécsi egyetemi kapcsolatokkal, de számos kapcsolatot tartunk fel Ausztria további felsőoktatási centrumaival, így Linz és Graz vonatkozásában is. Vannak tradicionális együttműködések, amik visszavezethetők a közös intézményi múltra (pl. NYME MÉK–BOKU), a hasonló szakmai profilokra (pl. BDF szlavisztika), a személyes kapcsolatokra (mindegyik intézmény), a közös pályázatokra (pl. SZE – TU Wien), kutatási programokra, közös oktatási együttműködésre (pl. SZE – TU Wien – STU). Ezeknek a tereit főként a Tempus program keretében bonyolított oktatói és hallgatói cserék jelentik, de közvetlen intézményi szintű megállapodások is találhatók.

Az egyértelmű, hogy nincsenek kihasználva a határmentiségből adódó jó lehetőségek, így a földrajzi közelség, a gyors és gyakori megközelíthetőség, a nagyobb pályázati kínálat, a profilokban meglévő azonosság, a nyugat-dunántúli intézmények vonzerejének többnyelvű képzések általi növelése, és sorolhatnánk tovább az előnyöket.

Az okok után kutatva arra a következtetésre jutottunk, hogy az általános és szemléleti megközelítés különbözősége mellett gondot jelent az eltérő képzési szerkezet, valamint az elvárások és az oktatási, képzési módszerek különbözősége. Az oktatók képzettségi szintje, nyelvismerete, a jövedelmek differenciái, a lehetséges foglalkoztatási módok eltérése, kialakulatlansága, a megbízások egyre bonyolultabb elszámolása, a közös szakmai terek hiánya (pl. kutatásoknál, képzési programoknál), az egymás nem ismerése, az információk hiányossága, egyoldalúsága, az érdeklődési és – mint jeleztük – kapcsolati viszonylatok eltérései, valamint a jelentős adminisztrációs terhek mind-mind hátráltatják a határ menti kapcsolatok kialakulását, kialakítását. Főként a nem projektalapú együttműködéseknek okoznak gondot a finanszírozási nehézségek (kiutazás költségei, beutazók ellátásának költségei), ám több esetben volt példa az osztrák partner érdektelenségére is. A legnehezebben áthidalható problémát a képzés struktúrájában mutatkozó eltérések jelentik, hiszen a

képzési szerkezet jelentős különbsége az egyéb feltételek fennállása esetén sem teszi lehetővé a földrajzi közelségből adódó előnyök kihasználását.

A nyelvismeret nemcsak a nemzetközi kapcsolatokat kiépítő és ápoló oktatók, kutatók, hanem a felsőoktatási intézmények hallgatói esetében is releváns, hiszen ők is részesei az oktatási együttműködéseknek, hallgatócseréknek, idegen nyelvű kurzusoknak, előadásoknak. Mivel a nyugat-dunántúli felsőoktatási intézmények nagy hányada erős regionális vonzáskörzettel rendelkezik, ezért a Nyugat-Dunántúlról illetve a Dunántúlról származó hallgatóik nyelvtudása – főként a német nyelv ismerete – is a nemzetközi kapcsolatok alapjául szolgáló tényező lehet (*Hardi* 2006).

Meg kell jegyeznünk, hogy bár országos viszonylatban a Nyugat-Dunántúl lakosságának az átlagnál nagyobb hányada beszél idegen nyelveket (*Rechnitzer, Smahó* 2005), a magyar lakosság és a magyar egyetemi hallgatók nyelvismerete jelentősen elmarad a nyugat-európai országok lakóinak és egyetemi hallgatóinak nyelvtudása mögött (*1.11. ábra*). Magyar oldalról az osztrák–magyar együttműködések tovább nehezíti a hallgatók idegen nyelvű előadások iránti érdektelenségét, illetve a külföldi egyetemeken idegen nyelvű képzése. Ugyanakkor a Nyugat-Dunántúl egyetemén még hiányoznak azok az idegen nyelvű kurzusok és képzések, amelyek a partnerintézményből érkező hallgatók fogadását megalapozhatnák¹¹. Az alapos középszintű nyelvtudással rendelkező hallgatók esetében azonban a nemzetközi kapcsolatok kedvezően befolyásolják a nyelvismeret elmélyülését, magasabb szintre fejlesztését.

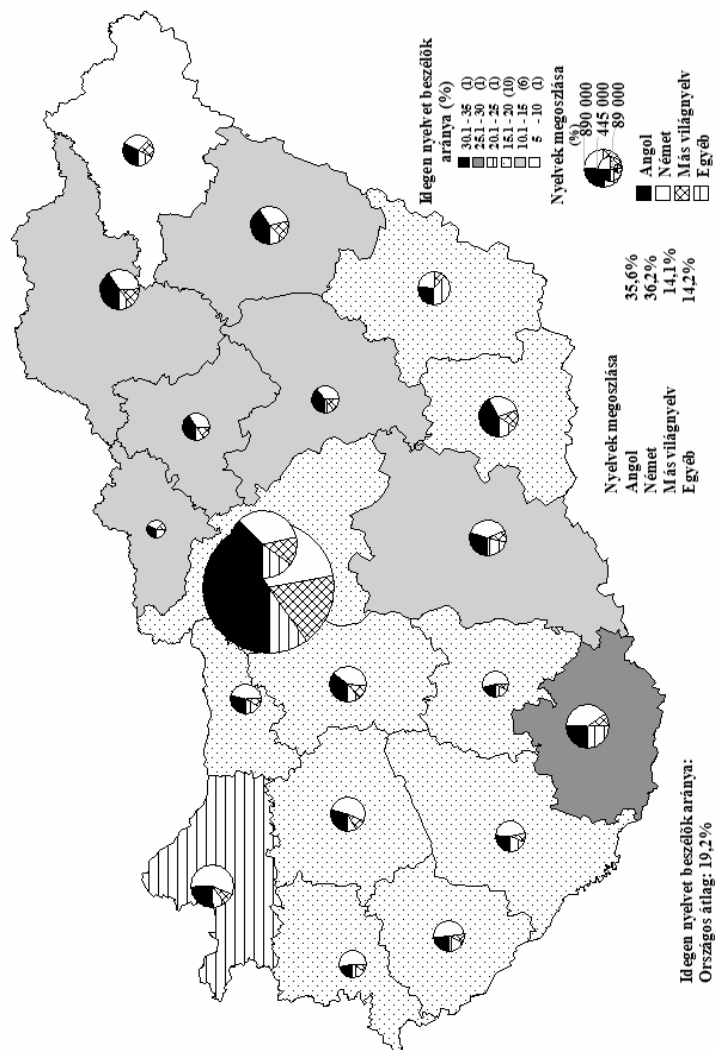
A nyugat-dunántúli felsőoktatási intézmények vezetőivel készített interjúk tapasztalatai azt mutatják, hogy a nemzetközi kutatási projektek elsősorban tanszékekhez, intézetekhez kötődnek, ám egyetemi szinten nem összesítik az intézményben zajló nemzetközi projekteket és a nemzetközi kapcsolatokat. Az egyetemeken, főiskolák nemzetközi kapcsolatainak legnagyobb részét nem a hierarchia csúcsán álló hosszú távú stratégiai kapcsolatok teszik ki, hanem a tanszékek közötti együttműködések, a projekteken való részvétel és a személyes kapcsolatok. Ezek a kapcsolatok a hierarchia alsóbb szintjeihez tartoznak, gyakran átláthatatlanok, s az intézmények vezetése nem rendelkezik róluk megfelelő információkkal. A stratégiai kapcsolatok kiépítését a – jellemzően magyar – egyetemeken belüli együttműködés hiánya, a belső intézményi problémák előtérbe helyezése és a nemzetközi dimenzió elhanyagolása hátráltatja.

A nemzetközi kapcsolatok és kutatási projektek rendszerének áttekinthetatlensége megnehezíti, sőt gátolja egy egyetemi szintű nemzetközi–kooperációs stratégia kidolgozását, a nemzetközi kapcsolatok jövőre vonatkozó irányának meghatározását. A jelenlegi rendszer nem motiválja az intézményeket arra, hogy rendszerezék és intézményi szinten is tudatosan alakítsák nemzetközi kapcsolataikat. E dimenzió hangsúlytalanságát mutatja továbbá, hogy az intézmények többsége nem tünteti fel honlapján a partnerszervezetek listáját, ami egyrészt többletinformációt jelenthetne a hallgatók intézményválasztási döntésénél, másrészt pedig az intézmény vonzerejét is fokozná.

¹¹ A NYME Közgazdaságtudományi Kara 2007/2008-as tanévre német nyelven hirdetett meg egy alapképzést, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kara a három mesterképzését angol nyelven is akkreditáltatja, így vélhetően 2008/2009-től megkezdődik az angol nyelvű képzés, legalábbis számos tantárgyban.

1.11. ÁBRA

A népesség nyelvismere, 2001

Az interjúk során nem sikerült feltárnunk tartósan működő, közös stratégiai kutatási programokat, csak utalásokat kaptunk arra, hogy a kétszintű képzésben lehetnek együttes, idegen nyelvű oktatási programok. A kutatási terek és az együttműködési dimenziók ugyanakkor megnyílnak, hiszen a CENTROPE program ösztönzi a felsőoktatási kapcsolatokat, elképzelések vannak együttes tudásrégió kiformálására (JORDES+), de újabb források is elérhetővé válnak a közép-európai oktatási, tudományos együttműködések ösztönzésére (pl. Visegrádi Alap, Interreg IV, Osztrák–Magyar Akció Alapítvány). Lehetőségek tehát vannak, ám kihasználásuk feltételeinek megteremtése intézményi szemléletváltást, az egyetemek humánerőforrás-állományának minőségi javítását, az oktatási módszerek és a tananyag korszerűsítését, valamint egyéb – pl. infrastrukturális – fejlesztéseket igényel.

Magyar dimenzióban erős kényszerítő erőt jelent a változtatásra a kétszintű képzés beindítása, s az európai felsőoktatási tér megnyitása. A jobb – főleg anyagi – kondícióval rendelkező hallgatók számára a szomszédos Ausztria – és azon belül Bécs – széles felsőoktatási kínálatot nyújt, s ez egyben lehetőséget kínál a képzési aktivitás további növelésére, éppen ezen felsőoktatási intézmények jelentős nemzetközi kapcsolatai révén. A Nyugat-Dunántúl intézményeinek tehát egyértelműen törekedniük kellene az osztrák, s döntően a bécsi intézményekkel való állandósult együttműködések kialakítására.

Másik oldalon, a határ menti térségben (Bécs, Alsó-Ausztria, Burgenland tartományok) elhelyezkedő osztrák felsőoktatási intézmények stratégiai irányvonalában kinyilvánított, ám gyakran még homályosan, ködösen megfogalmazott célként jelenik meg a közép-kelet-európai térség egyetemeivel való nemzetközi együttműködés gondolata. A határon átnyúló régiók és a határon átívelő regionális felelősség fogalma nem közsímt az egyetemi stratégiákban, ugyanakkor kimondottan Magyarországgal illetve Nyugat-magyarországgal való konkrét együttműködés sem kerül említésre a stratégiai dokumentumokban (*Strohmeier et al.* 2005).

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy individuális vagy intézményi szinten ne lenne együttműködés illetve ilyen irányú törekvés az intézmények között, hiszen Magyarország, és a Nyugat-Dunántúl térsége is a közép-kelet-európai országok közé értendő.

Az osztrák és német felsőoktatási intézmények esetében a nemzetközi kapcsolatok kiépítése jóval tudatosabban, célirányosabban, stratégiai szemléletben történik, ún. nemzetköziesedési stratégia alapján, amit jelen tanulmányban a Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem (WU) példájának elemzésével érzékeltetünk.

A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem nem épített ki szerződéses kapcsolatokat a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási intézményeivel, egyéni akciók, személyes kapcsolaton alapuló együttműködések azonban léteznek. Az egyetem jelenleg több mint 170 nemzetközi együttműködési szerződéssel rendelkezik, s – nemzetköziesedési stratégiája alapján – folyamatosan bővíti partnerintézményeinek körét. A WU nemzetköziesedési stratégiájának fő célkitűzése, hogy az intézmény a gazdaságtudományi képzést és kutatást folytató nemzetközi egyetemek egyikévé váljon Európában. Ennek érdekében a stratégia részcélként fogalmazza meg a nemzetközi

versenyképesség javítását, a kiutazó és beutazó hallgatók és kutatók számára jobb keretfeltételek és korszerűbb infrastruktúra biztosítását. Támogatja az egyetem oktatóinak mobilitását, a nemzetközi tudományos életben való jelenlétét, s megfogalmazza a hallgatók rendelkezésére álló külföldi tapasztalatszerzési lehetőségek (külföldi szemeszter, partneregyetemek, nyári egyetemek, gyakorlat, rövid programok) bővítésének szükségességét. A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem három térség esetében proaktív nemzetköziesedési stratégiát folytat, ezek közé tartoznak a közép-kelet-európai országok is (Sporn 2002).

A partnerválasztás kritériumait a stratégia az alábbiakban fogalmazza meg (Sporn 2002):

- tagság nemzetközi hálózatokban (Pl. PIM, CEMS)¹²
- az egyetem vagy üzleti főiskola rangja, programok rangsorolása
- akkreditáció (pl. EQUIS, AACSB)¹³
- kiválóság (egy ország jó nevű, elismert professzorai)
- a partnerintézmény alkalmazkodó képessége a WU struktúráihoz (szemeszter-adatok programkínálat (MBA, PhD, stb.)
- infrastruktúra (külföldi ösztöndíjasokkal foglalkozó iroda megfelelője a partnernél)
- kapcsolódási pontok száma (oktatócsere, nyári egyetemek)
- rugalmasság, nyitottság, szolgálatkészség a WU felé
- idegen nyelvű kurzusok, a német nyelv ismerete a partnernél
- új médiák bevetése (videokonferencia, stb.)

A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem példája kiválóan mutatja, hogy a külföldi intézmények nem ad hoc módon, hanem tudatosan, nemzetközi stratégiájuk szigorú szem előtt tartásával bővítik nemzetközi kapcsolataikat. Annak ellenére, hogy a WU célterületei között megjelennek a közép-kelet-európai országok, az egyetem nem a földrajzi közelségből eredő előnyök kihasználására törekszik, hanem – 100 évesnél idősebb intézményként – a szomszédos országok vezető gazdasági képzést nyújtó egyetemeivel létesít partneri viszonyt. A tudatos kapcsolatépítés és a WU partnerválasztási szempontjainak ismeretében belátható, hogy a nyugat-dunántúli intézmények a döntő szempontok jelentős részének nem tesznek eleget, tehát jelenleg nem tartoznak a WU potenciális stratégiai partnerei közé.

¹² Partnership in International Management (PIM): a gazdasági-üzleti képzést nyújtó vezető nemzetközi intézmények konzorciuma, 1973-ban alapították. Community of European Management Schools and International Companies (CEMS): 17 vezető európai menedzsment iskola és gazdaságtudományi fakultás, valamint közel 50 nemzetközi vállalat által 1988-ban alapított hálózat.

¹³ Az EQUIS a stratégiai audit és akkreditáció nemzetközi rendszere, amit európaiak hozták létre 1997-ben az intézmények értékelésére. A világon összesen 97, ebből Európában 64 intézmény rendelkezik EQUIS minősítéssel. Az AACSB International nevű szervezetet 1916-ban alapították, akkreditációs tevékenységét 1919-ben kezdte meg. 2003-ban a tagok jóváhagyták a standardok egy átdolgozott változatát, amelyek globálisan, az összes üzleti képzési program esetében relevánsak és alkalmazhatók. Az AACSB akkreditáció a menedzsment-oktatás kiválóságának fémjele.

A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem példája a határ menti együttműködési lehetőségek kihasználatlanságának további okára mutat rá. A kutatás azt állapította meg, hogy az aktív kapcsolati dimenziók Ausztriában a bécsi székhelyű nagy egyetemek lehetnének. Ezek az intézmények nemzetközi hálózatok részei, számukra a verseny és együttműködési tér az európai és az amerikai egyetemi, kutatási hálózatok. A megmértetésük ezen a globális piacon történik, így csak néhány kisebb egységük érdekelt (pl. speciális témákban) abban, hogy a magyar, s azon belül a határ menti regionális egyetemekkel valamiféle kapcsolatot alakítsanak ki. A méretbeli különbségek mellett tehát a gondolkodás és a megmértetés eltérő dimenziói azok, amik nem ösztönzik vagy inkább nem kényszerítik ki osztrák részről a valós, hatékony, a szervezeti és oktatási rendszerekre hatást gyakorló együttműködéseket.

Az osztrák oldali források tanulmányozása alapján arra a következtetésre jutunk, hogy az ausztriai intézmények a partnerválasztásnál nem a földrajzi közelséget, sokkal inkább a partnerintézmény minőségét tekintik fő szempontnak a kapcsolatépítés során. Amennyiben a magyar határ menti intézmények kellően elismertek, oktatási–kutatási profiljuk hozzáigazítható az osztrák felsőoktatási intézményekéhez, valamint kínálnak idegen nyelvű kurzusokat stb. – azaz megfelelnek az osztrák partner által támasztott követelményeknek –, földrajzi helyzetükből adódóan előnyösebb partnerei lehetnének az osztrák intézményeknek. Ebből a szempontból a tradíciókkal nem rendelkező fiatal magyar intézmények hátrányos helyzetben vannak, hiszen rövid távon nincs lehetőségük a tradicionális, rangos külföldi egyetemekkel egyenrangú stratégiai partnerség kialakítására. A kapcsolatépítés terén való aktivitás és a rövid távon megtett lépések azonban kétségkívül elősegítik, megalapozzák a hosszú távú sikert, a kapcsolathierarchiában való előrelépést.

1.5. Tudásrégió, egyetemrégió, határrégió: ajánlások az együttműködések jövőbeli irányaira

A Nyugat-dunántúli régióban található felsőoktatási intézmények nemzetközi kapcsolatainak zöme a határnyitást követően, az 1990-es években alakult ki. Az évtized vége felé haladva az együttműködési lehetőségek – és az azok fedezetül szolgáló források – kibővültek. Jelentősen hozzájárult ehhez Magyarország uniós csatlakozási folyamatának elindítása, melynek során megnyíltak az előcsatlakozási alapok forrásai, s ezek közül a Phare CBC program kimondottan határ menti együttműködéseket támogatott. A kilencvenes évtized elejétől napjainkig a nemzetközi együttműködés szerepe jelentősen átalakult a felsőoktatási intézmények életében, a lehetőség egyre inkább igénnyé, szükségletté vált. Ez a tendencia a jövőben folytatódni és erősödni fog, a nemzetközi együttműködések az intézmények versenyképességét számottevően befolyásoló, meghatározó tényezők lesznek, a jövőbeli siker egyik zálogát fogják jelenteni. Ezért az egyetemeknek, főiskoláknak nagy hangsúlyt kell fektetniük a nemzetközi kapcsolatrendszerük kiépítésére, bővítésére, valamint meglévő együttműködéseik intenzívebbé tételére. Szándék szintjén szinte

mindenütt megjelenik ez a törekvés, ám az intézmények még nem tulajdonítanak stratégiai jelentőséget a nemzetközi kapcsolatoknak.

Az egyetemek részéről a nemzetközi kapcsolatok tudatos építésére kellene helyezni a hangsúlyt, amihez egy nemzetközi együttműködési stratégia elkészítése ajánlatos. Ehhez át kellene tekinteni a már meglévő, ám rendszerezetlen tanszéki és személyes kapcsolatokat, kutatási projekteket, s így lehetővé válna a nemzetközi kapcsolatok jövőbeli irányainak meghatározása. A külföldi kapcsolatok kiépítéséhez és működtetéséhez elengedhetetlenül fontos az oktatók és a hallgatók nyelvtudásának növelése, valamint idegen nyelvű képzések, kurzusok szerepeltetése az egyetem képzési kínálatában. Ennek megvalósítására a Nyugat-dunántúli régió egyes felsőoktatási intézményei már tettek lépéseket, osztrák partnerek bevonásával német nyelvű képzés indítását tervezik a közeljövőben.

A Nyugat-dunántúli régióban székhellyel nem rendelkező felsőoktatási intézmények számára előnyös lenne, ha – az anyaintézmény kapcsolatrendszerének igénybevétele mellett – nagyobb hangsúlyt helyeznének a földrajzi közelségből származó előnyök kihasználására, és önállóan is kezdeményeznének nemzetközi együttműködések. Ez azonban nem könnyű feladat, mivel az ausztriai intézmények nem annyira a földrajzi közelség, mint inkább az intézmény minőségi jellemzői alapján válogatják meg partnereiket.

Összességében elmondható, hogy a nyugat-dunántúli intézményeknek a nemzetközi együttműködések stratégiájának kidolgozására, saját kiugrási lehetőségeinek meghatározására és a partnerek által támasztott követelmények megközelítésére, elérésére kell törekedniük a hosszú távú siker érdekében.

A határ menti együttműködés lehetséges fejlesztési irányait a következőkben határozhatjuk meg:

- Egymás alaposabb megismerése, bemutatkozás, és határ menti együttműködések ösztönző kommunikációs programok indítása.
- Esetlegesen az együttműködések szervezeti kereteinek megteremtése; pl. Határ menti Rektorok Tanácsa, a kapcsolatokat szervező intézményi megbízottak, titkárság, folyamatos tájékoztatás a másik oldal és felek programjairól, betekintés biztosítása az egyetemek nyilvánosságába (pl. legegyszerűbb a honlapok megjelenítése, idegen nyelvű tájékoztatás, hallgatói szervezetek kapcsolatainak támogatása, közös akciókban való részvétel stb.).
- Az egyetemi szféra részvételével közös konferencia a makrorégió helyzetéről Európában, és fórum a lehetséges felsőoktatási együttműködésekről. Ennek keretei adottak a Centropé, Jordes+ programok keretein belül, de számos további program is ösztönöz a határmentiség előnyeinek kihasználására, a multi-regionális együttműködések élénkítésére.
- Kutatási kapacitások és eredmények megismertetése, a régió gazdasági sajátosságaira (gépjárműipar, termálturizmus, környezeti ipar, tudásipar) épülő együttműködések támogatása, azok kereteinek meghatározása (közös kutatási programok szervezése).

- Kutatási térkép összeállítása, a lehetséges közös kutatási irányok feltárása és együttes pályázati lehetőségek megjelölése, a határ menti együttműködések alapuló programok kiemelt támogatása.
- Az oktatócseré rendszerének kidolgozása (alap, mester, posztgraduális és doktori képzésben).
- Kataszter összeállítása a különböző szakterületek (alap, mester, posztgraduális, doktori) oktatási ajánlatairól, s azok elérhetővé tétele a határ menti intézmények hallgatói számára.
- Hallgatói mobilitás ösztönzése, néhány meghatározó képzési terület (ág) oktatási programjának összevetése és kölcsönös elismerése.
- A partnerintézmények listájának feltüntetése az egyetem honlapján, s ezáltal az intézmény vonzerejének növelése, a hallgatói motiváció erősítése.

Irodalom

- Döry T.–Rechnitzer J. (2000) *Regionális innovációs stratégiák*. OM, Budapest.
- EuRegio Top (2003) EuRegio West/Nyugat Pannonia. Jövőkép és fejlesztési stratégia. <http://www.euregio.hu/eu/top>.
- CES (2006) European Territorial Cooperation 2007–2013. Central Europe. Operational Programme, Draft version, letöltve: 2007. február 18. http://www.cadses.net/media/files/New_Programmes/op_central_europe_draft_3-0_211206.pdf
- Fazekas K.–Kézdí G. (szerk.) (2006) *Munkaügyi Tükör*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Alapítvány, Budapest.
- Felsőoktatás és felsőoktatási kutatás 2003* (2004) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Hálózatos együttműködések fejlesztésének támogatása a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatásában*. Tanulmányt készítette: BFH Európa Kft, Szombathely, é.n.
- Hardi T. (2006) *Felsőoktatási vonzáskörzetek a Nyugat-Dunántúlon*. Kézirat. MTA RKK NYUTI
- Horváth Gy. (1998) *Európai regionális politika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- JORDES+ (2005) Joint Regional Development Strategy for the Vienna – Bratislava – Győr Region. Regional Consulting ZT GmbH, Wien.
- Lukács E. (2006) *Külföldi érdekltségű vállalkozások és az egyetemek kapcsolatai, Győr, Miskolc és Szeged példáján*. Kézirat. Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Győr.
- Mezei K. (2004) *Együttműködési lehetőségek a JORDES+ térségben a felsőoktatás – szakképzés területén*. Kézirat. <http://www.rkk.hu/nyuti/jordes/WHRI/JSHH5.pdf>. Témavezető: Dr. Lados Mihály Nyugat-dunántúli régió. Regionális helyzetelemzés (munkaanyag). (2005) Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség.
- OTK (2005) H/18068. sz. országgyűlési határozat az Országos Területfejlesztési Koncepcióról. Budapest.
- Rechnitzer J.–Smahó M. (2005) *A humán erőforrások regionális sajátosságai az átmenetben*. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Rechnitzer J. (1989) A szellemi erőforrások három eleme az Észak-Dunántúlon. – *Kutatás-Fejlesztés*. 6. 449–476. o.
- Rechnitzer J.–Hardi T. (szerk.) (2003) Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére. Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézete, Győr.
- Sporn, B. (2002) WU-Internationalisierungsstrategie. <http://www.wu-wien.ac.at/portal/international/strategie.pdf>
- Strohmeier, G.–Brechelmacher, A.–Fath, J.–Gamper, C.–Pausits, A.–Pellert, A. (2005) Universität und Regionalentwicklung. Profilbildung von Universitäten und Wissenschaftstransfer in der Regionalentwicklung. Fallstudien, IFF Wien.
- Vincze J. (2006) Ruralpro képzés Lengyelországban. – *Vivat Academia*. A Nyugat-Magyarországi Egyetem lapja. 4. július–augusztus. 5. o.
- Vision (2006) Vision Centrepe 2015. www.centrope.info

2. A FELSŐOKTATÁS ÉS A TERÜLETI FEJLŐDÉS KAPCSOLATA, ELMÉLETI ÖSSZEFÜGGÉSEI

MEZEI KATALIN

A 20. század második felében a világgazdaság olyan jelentős átalakuláson ment keresztül, ami szétfeszítette a klasszikus közgazdasági elemzési rendszer kereteit. Olyan paradigmaváltás tanúi vagyunk, amelyben a *tudás* szerepe és jelentősége soha nem látott mértékben felértékelődött.

A regionális növekedést meghatározó tényezőket korábban a szakirodalom a klasszikus termelési tényezők mennyiségi/minőségi összetételében kereste (Benko 1999). A nyolcvanas évekre nyilvánvalóvá vált, hogy a regionális fejlődésben nem lehet az egyes tényezőket szétválasztani, hiszen azok bonyolult kölcsönkapcsolatokon keresztül hatnak egymásra és a területi egység, mint rendszer egészére. Másrészt a világgazdaságban bekövetkező forradalmi változások a hagyományos termelési tényezők szerepének és jelentőségének ártértelelésére készítették nemcsak a regionális, de minden más gazdasági-társadalmi folyamatokat kutató tudományterület képviselőit is. Az erőforrások ártértelelése nyomán a humán erőforrások, mint a 21. század legfontosabb termelési tényezőjének, a tudásnak a hordozói egyre inkább az érdeklődés középpontjába kerültek (Rechnitzer–Smahó 2005).

A tudás a történelem során nyilvánvalóan mindig is fontos szerepet játszott az emberiség gazdasági és társadalmi fejlődésében, kiemelt jelentőségét azonban az elmúlt néhány évtized „tudásrobbanásának” köszönheti.

A tudás forrása, a tanulás az oktatás kiszélesedésével és legfőképpen a felsőoktatás expanziójával, sőt tömegessé válásával mindenki számára elérhetővé vált.

Az emberiség rendelkezésére álló tudás mennyisége hihetetlen mértékben megnőtt: egyes becslések szerint a ma elérhető tudás 95%-a nem létezett 50 évvel ezelőtt, sőt egyesek szerint az elmúlt fél évszázadban háromszor annyi információt állított elő az emberiség, mint az egész azt megelőző történelme során.

Az internet világában a tudás alapja, az információ hozzáférhetősége is jelentősen javult, ha nem is beszélhetünk tökéletes informáltságról, az információk elérésének idő- és költségvonzata az infokommunikációs technológiák fejlődésének köszönhetően jelentősen csökkent. Ma már nem az információhiány okozza a legnagyobb problémát, hanem sokkal inkább az, miként lehet a töménytelen mennyiségű információból a gazdasági szereplő számára hasznosat leválogatni¹⁴.

Jelentős mértékben megnövekedett a világban a tudományt művelők száma, ami ma már a népesség öt százalékára tehető.

¹⁴ Megjegyezzük, hogy a korunkra jellemző információdömping közgazdaság-elméleti szempontból korántsem jelent tökéletes informáltságot, hiszen a gazdaságilag hasznos információk hozzáférhetősége továbbra is korlátozott.

A 20. század második felétől a globalizáció által gerjesztett gazdasági folyamatok (erősödő verseny, felgyorsuló idő, egymásba csúszó termékéletgörbék, fokozódó innovációs kényszer) hatására már a társadalom szélesebb rétegei számára is elérhetővé váltak a jelentős hozzáadott értéket (tudást) megtestesítő termékek és szolgáltatások.

A 21. században immár a fejlett tudás és az innovációs rendszerek a gazdasági versenyképesség legfontosabb biztosítékai. Olyan rendszerek, amelyek már magukba foglalják a tudás létrehozásának, terjesztésének és hasznosításának folyamatait, szereplőit és intézményi struktúráit (Dóry 2005). A tudás alapú gazdaság a folyamatos innovációra épül, minden ágazatában a tudás előállítása és használata a fejlődés, az értékkeremtés, valamint a foglalkoztatás fő hajtóereje (OECD 1996).

A tudás alapú gazdaság és társadalom paradigmájának világméretű terjedése szükségszerűen hozta magával a tudástól elválaszthatatlan emberi erőforrások jelentőségének felértékelését is. A mai gazdaságok fejlődési üteme, versenyképessége ugyanis nagymértékben függ a rendelkezésre álló emberi erőforrások mennyiségi és minőségi ismérveitől. Az egyes társadalmak emberi erőforrás állománya képzésének kulcselemei pedig a humán infrastruktúra legösszebb összetevői: az egyetemek.

2.1. Az európai egyetemfejlődés mérföldkövei a középkortól napjainkig

Európa fejlődésében már a középkor óta meghatározó szerepet játszanak az egyetemek, mint a gazdasági és társadalmi innováció előállításának és terjesztésének legfontosabb intézményei (Horváth 1999).

Európa déli és nyugati peremén a nyugati, latin kereszténységhez tartozó országokban a 11–13. században egymás után sorra alakultak azok a nagy vonzáskörzettel bíró oktatási intézmények, amelyekben az akkor még jellemzően egyházi rendbe tartozó ifjak a tudományokat felsőfokon tanulmányozhatták. A középkor egyetemei szerves fejlődéssel, fokozatosan jöttek létre a tanulni vágyó fiataloknak a választott tanárok körüli spontán tömörülésével. Ez az időszak az európai egyetemek születésének korszaka. Az európai középkor legjelentősebb és legmaradandóbb alkotásai közé tartoznak azok az universitasok, amelyek rövid időn belül egyes tudományágak európai hírv központjaivá váltak, mint például Bologna a jogi, Párizs a teológiai és filozófiai, Salerno pedig orvosi tudományoké. Az egyetemek elsősorban az uralkodók kezdeményezéséből alakultak meg, s nyerték el a pápai vagy császári jóváhagyást működésükhöz. Már akkor is fontos volt az a közeg, amelyet a fejlődésnek indult középkori városok jelentettek számukra. A város és egyeteme általában együtt, egymást segítve fejlődött, még akkor is, ha az autonóm intézmény és a városi önkormányzat, a diákság és a városi polgárság között esetenként konfliktusok támadtak. A korai időszakban úgy is létrejöttek egyetemek, hogy a tanárok és diákok egy része elhagyta az alma matert, és egy másik városba vándorolva új tudományos központot szervezett. Ilyen elvándorlással született Padova és Cambridge (Bolognából, illetve Oxfordból kivált) egyeteme (Szögi 1996).

A középkori egyetemfejlődés jellemző vonása a földrajzi dekoncentráció volt, hiszen az egyetemek többsége a 14–16. századi Európában Spanyolország, Olaszország, Németország és Franciaország területére koncentrálódott. Az egyetemek regionális kapcsolatai ekkor még csupán finanszírozásra koncentrálódtak, gazdasági kapcsolataik esetlegesek voltak.

Az újkorban az egyetemek oktatási tevékenységének irányultsága annyiban változott, hogy már sokkal inkább a világi, semmint az egyházi hatalom számára képeztek a humanista kultúrában járatos embereket. A 18–19. században a központosító államhatalom céltudatosan igyekezett kivonni az egyetemeket a regionális hatalom befolyása alól, törekvéseit azonban nem mindenhol koronázta siker, pl. a centralizált Nagy-Britanniában a tradicionális állami–egyetemi ellentétek miatt a regionális befolyás erős maradt (*Horváth* 2001).

A legújabb kor kardinális gazdasági, társadalmi és politikai változásai új lökést adtak az európai egyetemfejlődésnek. Nyugat-Európa országainak túlnyomó többségében a modern felsőoktatás kialakításának első alapvető lépése a középkori universitasok szekularizálása volt. Ezeknek a tradicionális egyetemeknek, majd az újonnan alapított állami universitasoknak fő közfeladatává vált a közszolgálati elitpályákra való felkészítés. Már az első világháború után a felsőoktatásban új tendenciaként jelentkezett szakegyetemek, és/vagy szakfőiskolák alapítása, amelyek képzésük pragmatikus és utilitarista jellegével főleg a privát szférák számára szolgálta a szakértelmiség képzését. Ily módon fokozatosan alakult ki az európai országokban a felsőoktatás triász modellje – universitasok, szakegyetemek, szakfőiskolák – amely szelekciós mechanizmusaival – főleg a hallgatók magas tandíjával az elitoktatást biztosítva az adott társadalmi struktúra reprodukcióját is szolgálta (*Polgár* 2003).

A II. világháború után Európa felsőoktatási intézményrendszerét erős centralizáció jellemezte; a felsőoktatás kevés számú intézménybe, földrajzilag a nagyvárosi központokba koncentrálódva helyezkedett el. Az 1950-es évtized az extenzív fejlődés időszak volt; az elitképzést felváltotta a kor társadalmi, gazdasági igényeit jobban kielégítő tömegképzés. Az 1960-as évtizedben beinduló decentralizációs folyamatok nyomán diverzifikálódott a felsőoktatási intézményrendszer; főiskolák alapítása révén több országban megszűnt az egyetemek monopóliuma, nőtt az intézmények önállósága és a felsőoktatás térben is kiterjedtebbé vált. A funkcionális decentralizáció nem csupán új intézmények megteremtését eredményezte, hanem a szétaprózott felsőoktatás szervezeti újrendezését is a méretgazdaságosság szempontjai alapján. Az egyetemi hálózat mindezzel együtt kibővült. Az új egyetemek alapításában a legtöbb helyen regionális gazdaságfejlesztési aspektusok is érvényesültek: a földrajzi decentralizáció a területi esélyegyenlőséget volt hivatott szolgálni, melynek eredményeként az egyes országok centrumtérsegeinek súlya csökkent, miközben néhány nagyobb regionális felsőoktatási-kutatói centrum súlya jelentősen emelkedett (*Horváth* 2001).

Az 1980-as és '90-es évtized technológiai–gazdasági–politikai változásai új megközelítést eredményeztek a regionális fejlesztési gondolkodásban, olyan régiót érintő hatásokra utalva, mint a globalizáció, a tudás növekvő jelentősége a gazdaságban, illetve a versenyképesség növelésének szükségessége a megváltozott körülmények között. Mindezek a változások újabb kihívások elé állították Európa felsőoktatási intézményeit is.

A 20. század végének nagy gazdasági változásait *Goddard* (1997) alapján a következőkben foglalhatjuk össze:

- A gyors technikai fejlődés, a technológiaváltások gyors egymásutánja megkérdőjelezte a hagyományos piaci termelési rendszer stabilitását. Manapság a rugalmasság, a piaci kihívásokra történő gyors reagálás csakúgy, mint a technikai innováció és az információkhoz, illetve tudáshoz való hozzájutás kulcsfontosságú a cégek versenyképességében;
- A K+F tevékenység, az innováció és a technológiai transzfer támogatása révén erősödött az állami szerepvállalás a technológiai kapacitások fenntartásában;
- A globalizáció és a nemzeti piacok megnyitása kulcsfontosságúvá teszi a helyi termelési tényezőket a beruházó vállalatok számára;
- A helyi fejlesztési politika olyan tényezőkre összpontosít, mint a mobil tőkét vonzó környezet kialakítása, a belső vállalkozások erősítése, továbbá helyi innovációs rendszer kialakítása;
- A helyi döntéshozóknak és a helyi gazdasági szereplőknek folyamatosan fejleszteniük kell a belső erőforrásokat és kompetenciákat. Ez esetben a tudás és a tudáshoz való hozzáférés a kulcsfontosságú, ami nyilvánvalóan felértékeli az egyetemek szerepét.
- Mára széleskörűen elfogadott nézet, hogy napjaink egyetemei meghatározó intézmények az ún. tudásalapú gazdaság és társadalom innovációs struktúrájában (*Etzkowitz–Leydesdorff* 2000).

Valójában arról van szó, hogy a 20. század második felében a tárgyi alapú (fordista) gazdaság helyett a tudásalapú (posztfordista) gazdaság került előtérbe, amelyben az egyetemek szerepvállalása is módosult a korábbiakhoz képest. A gazdaság szerveződése megváltozik, a munkaerőforrással szembeni igények megújulnak, a vállalatok működése átalakul, és mindezek kihatnak a térszerveződésre is (2.1. táblázat) (*Lengyel I.* 2005).

Az egyetemek tehát a középkor óta meghatározó elemei az európai fejlődésnek. Szerepvállalásuk súlypontjai a folyamatosan változó gazdasági–társadalmi igények leképeződéseként a történelem során többször módosultak. E szerepváltozások *Etzkowitz* (2004) alapján a következőképpen ragadhatók meg (2.2. táblázat).

2.1. TÁBLÁZAT

A tárgyi alapú és a tudásalapú gazdaság főbb vonásai

<i>Jellemzők</i>	<i>Tárgyi alapú gazdaság (fordista)</i>	<i>Tudásalapú gazdaság (posztfordista)</i>
1. A gazdaság szerveződési elvei, formái	Hierarchikus, bürokratikus, vertikális hálózatok	Egyenrangú, team-szerveződés, horizontális hálózatok
Verseny alapja	Alacsony költség	Magas hozzáadott érték (minőség)
Fő erőforrás	Fizikai javak, pénztőke	Kapcsolati tőke, tudástőke
Növekedés forrásai	Tőke és munkaerő	Tudás és innováció
2. Munkaerőforrás	Feladat végrehajtása, előírt teendők	Problémamegoldás, nagyfokú önállóság
Ösztönzés	Jövedelem	Jövedelem, „kihívások”, vonzó környezet, béren kívüli juttatások
Felsőoktatás	„Diplomagyár”, alapkutatások	„Tudásgyár”, spin off cégek
3. Vállalati jellemzők	Független vállalatok	Stratégiai szövetségek, hálózatok, klaszterek
Vállalati szerkezet	Nagyvállalati dominancia, stabil	Vállalkozókészség (KKV-k), változó
K+F szerepe a vállalatnál	Mérsékelt, esetleges	Erős, folyamatos
4. Térszerveződés	Top-down irányítás	Bottom-up szerveződés
Területi kormányzatok	Alárendeltek, passzívak	Önállóak, aktívak
Vállalati versenyelőnyök térbelisége	Nemzeti	Lokális, regionális

Forrás: Lengyel I. 2005, 196. o.

2.2. TÁBLÁZAT

Az egyetem küldetésének változásai

<i>Korszak („akadémiai forradalmak”)</i>	<i>Domináns gazdasági tevékenység</i>	<i>Hallgatók aránya</i>	<i>Egyetem küldetése</i>
Ipari forradalmak előtt	Mezőgazdaság	Elitképzés: a korosztály 1–2%-a	Oktatás
Ipari forradalmak után (1. Forradalom)	Ipar	Kiterjesztett elitképzés: a korosztály 5–10%-a	Oktatás és kutatás
A 20. század végétől (2. Forradalom)	Szolgáltatások	Tömegképzés: a korosztály 30–40%-a	Oktatás, kutatás és gazdasági-társadalmi szerepvállalás

Forrás: Lengyel I. 2005, 197. o.

Az ipari forradalmak előtt az egyetemeknek egyetlen küldetésük volt, az oktatás, ami az adott kor gazdasági-társadalmi igényeit tökéletesen ki is elégítette.

Az ipari forradalom több szempontból is új helyzetet teremtett: egyrészt a tudományos ismeretek bővülése újabb és újabb területeken adott lehetőséget ipari alkalmazások kikísérletezésére, majd később ipari méretű termelés beindítására. Másrészt a gépesítés hatására a termelékenység addig nem látott mértékben nőtt, ami fokozottabb munkaerő-keresletet generált. Az ipari munkásság megjelenésével párhuzamosan a fordista üzemszervezés egyre nagyobb számban igényelt az adott szakterületen, illetve a munkaszervezésben jártas „fehérgallérosokat”, ami a korábbi szűk körű elitképzés kiterjesztését tette szükségessé. Az oktatás tehát mind a képzésben résztvevők száma, mind pedig az oktatott diszciplínák tekintetében egyre kiterjedtebbé vált az időszak folyamán. Az igazi, forradalmi változás a 19. század második felében következett be, amikor az egyetemek oktató tevékenységük mellett már egyre nagyobb arányban vettek részt az állam által finanszírozott alapkutatásokban, ezzel immár szélesebb társadalmi bázisra kiterjesztve hatásukat (*Etzkowitz* 1997). Így zajlott le a Humboldt nevével fémjelzett „első akadémiai forradalom”, amelynek eredményeként az egyetemek küldetése az oktatás mellett a kutatással is kibővült, olyannyira, hogy 1876 februárjában megalakult az első kutatóegyetem, a Baltimore-i Johns Hopkins Research University, amely forradalmasította az amerikai felsőoktatást azáltal, hogy mintául szolgált a további kutatóegyetemek máig fennmaradt láncolatának. Ezen új koncepciójú felsőoktatási intézmény prototípusa valójában az 1730-as évek német egyetem alapítási lázában született meg Európában Humboldt szervezési elvei és aktív közreműködése alapján a Hannover állambeli Göttingen királyi egyetemen (*Békés* 2001).

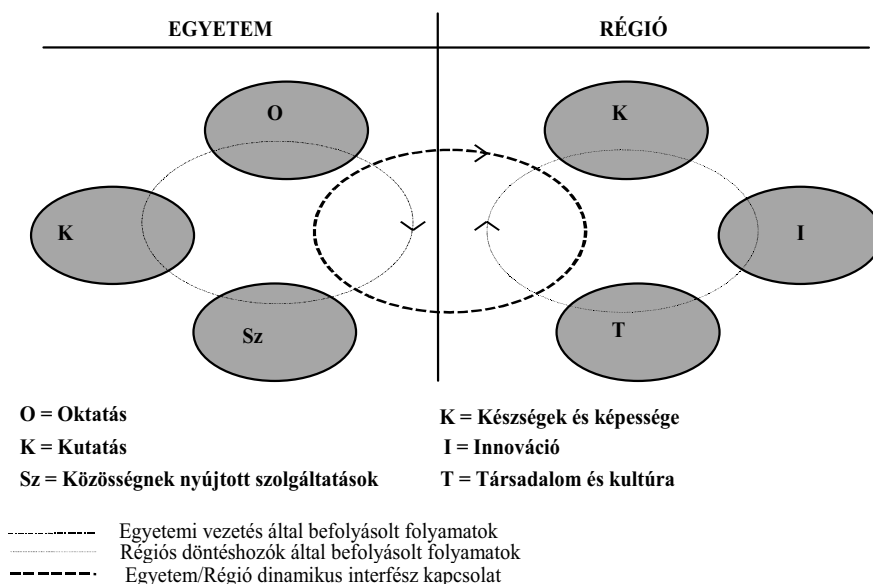
A 20. század végén beinduló globalizációs folyamatok által generált gazdasági és társadalmi változások ismét új helyzetet teremtettek: a gazdaság növekvő tudás-intenzitása miatt az ipari és tudományos kutatások közötti nagy szakadékot a kutatólaboratóriumok igyekeztek áthidalni, ezáltal kezdődött az egyetemek gazdasági szerepvállalása (*Maskell–Törnqvist* 1999). Az új feltételrendszerben már nemcsak oktatásra és kutatásra van igény, hanem az egyetemek küldetése kibővül a gazdasági és társadalmi szerepvállalással, amit „második akadémiai forradalomnak” hívunk.

Napjainkban tehát az egyetemek hármas funkciójáról szokás beszélni a közgazdasági irodalomban: oktató, kutató, illetve gazdaságfejlesztő funkcióról. A fent említett vonatkozásban az egyetemeket a munkapiacot kiszolgáló, a fiatal generációt képző intézményekként tartják számon; illetve tudásalkotó funkcióikat vizsgálják, mint a nemzetgazdaság, az adott régió tudásbázisának létrehozóját (*Conceição–Heitor–Oliveira* 1998). Egyes szerzők a „Learning Economy” fogalmán az egyetemek azon feladatmódosulásait értik, miszerint a piac által vezérelt folyamatok alapján építik a hallgatók, a régió és a nemzet kompetenciáit (*Lundvall* 2002). *Porter* (2001) szintén kettős nézetben tekint a felsőoktatásra: először is azon alapműveltségeket kell a felsőoktatásnak megadnia, melyek bármely ágazatban való elhelyezkedéshez szükségesek; másodszor az egyetemek jelentik speciális iparági képzést nyújtva a

klaszterek számára azt a húzóerőt, amit a tudásalapú gazdaság fő erőforrásának birtoklása jelent (Lengyel I. 2000a). Az egyetemek és főiskolák a helyi gazdaság motorjai, hiszen a piacvezérelt kompetencia-építés által külső cégeket vonzanak (Maskel–Törnqvist 1999); új helyi vállalkozások alapítását teszik lehetővé; természetes outputjukkal, tudás teremtésével biztosítják a helyi gazdaság versenyképességét (Etzkowicz et al. 2000). Jól reprezentálja az egyetem és a helyi gazdaság egymásra ható, egymást építő kapcsolatát Goddard (2000) modellje, amely az egyetemi funkciók és az általuk befolyásolható térségi, humán bázisú adottságok egymásra hatását hivatott bemutatni¹⁵ (2.1. ábra).

2.1. ÁBRA

Egyetem és régió kölcsönhatásának modellje

Forrás: Goddard 2000, 12. o.

A határok nélküli globális gazdaságban a régiók versenyképességét ugyanazok a tényezők határozzák meg, mint a tudásintenzív vállalatokét: folyamatos fejlesztés, új ötletek, szervezeti tanulás, mindaz amit összefoglalóan innovációs képességnek nevezünk. „A régióknak el kell fogadniuk a tudás és a folyamatos tanulás elsőrendűségét, tudásalapú, tanuló régióvá kell válniuk” (Florida 1995). A „tanuló régió” kulcsa pedig az a humán infrastruktúra, amelynek központi eleme a humán erőforrást képző egyetem.

¹⁵ Megjegyezzük, hogy Goddard az egyetem harmadik funkcióját „A közösségnek nyújtott szolgáltatásoknak” nevezi, ugyanakkor e funkció – megítélésünk szerint – tartalma alapján azonosítható a korábban definiált gazdaságfejlesztési funkcióval.

2.2. Az egyetemi funkciókat vizsgáló közgazdasági iskolák és eredményeik

2.2.1. Az egyetemi oktatás gazdasági-társadalmi hatásai

Az egyetem legfőbb funkciója szerint a humán erőforrások képzése révén járul hozzá a gazdasági jólét növeléséhez. Bár már a klasszikus szerzők is foglalkoztak az emberi tényező kérdésével, az azonban sokáig mégsem vált a közgazdasági modellek részévé. Csak a 19. század második felében jelentek meg azok a neoklasszikus közgazdasági elméletben gyökerező megközelítések, amelyek megpróbálták az emberek gazdasági értékét felbecsülni. Ezen próbálkozások eredményeként került sor az emberi tőke fogalom megalkotására, az emberi tőkébe történő beruházások modelljének kidolgozására és empirikus vizsgálatára. A közgazdasági elméletnek ez az a vonulata, amely a magasabb iskolai végzettséget és képzettséget a tőke fontos összetevőjeként kezeli, és a fejlesztését szolgáló oktatás gazdasági hatásait elemzi. Terminológiai és módszertani sajátosságai, valamint elért eredményei alapján a szakirodalom elkülönülten, oktatás-gazdaságtani iskolaként határozza meg ezt a tudományterületet.

Az oktatás gazdasági szerepét illetően háromféle megközelítés ismert az oktatás-gazdaságtanban (Varga J. 1998):

- Az *emberi tőke elméletek* szerint az oktatás növeli a résztvevők termelékenységét;
- A *szűrőelmélet* szerint az oktatás csupán információt szolgáltat az emberek teljesítőképességéről;
- Az *oktatás tervezési megközelítés* szerint az oktatáspolitikai fő feladata a megfelelő számú és képzettségű munkaerő-kínálat megteremtése.

Az oktatás-gazdaságtani alapkutatások az 1955–1970 közötti időszakban zajlottak. A későbbiekben elsősorban a kritikai észrevételek megfogalmazására helyeződött át a hangsúly, illetve – részben politikai nyomásra – más témák kerültek az oktatással foglalkozó szakemberek látóterébe. Ennek eredményeként a közgazdasági elméletek fő vonulatából egyre inkább kiszorulnak az oktatás és a gazdaság direkt kapcsolatát hangsúlyozó elméletek, és egyre nagyobb teret kapnak az olyan kérdések, mint az oktatás elszámoltathatósága, minősége, és hatékonysága (Polónyi 2002).

Az oktatás-gazdaságtan elméleteinek áttekintése alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a regionális összefüggések vizsgálatával az irányzat teljes egészében adós maradt. Ugyanakkor arra is felhívjuk a figyelmet, hogy az a hipotetikus kapcsolat, amely az oktatás és gazdasági növekedés között feltételezhető, régóta foglalkoztatja a regionális tudomány képviselőit, akik az elmúlt időszakban elsősorban az emberi erőforrások oldaláról közelítettek a kérdéshez; jellemzően a humán erőforrások szerepét vizsgálták a tudásalapú gazdasági fejlődésben.

A regionális fejlődést vizsgáló elméletek mindig tükrözték a közgazdaságtan aktuális paradigmáit, ennek megfelelően a kezdetektől napjainkig folyamatosan változott a

humán erőforrás fogalom értelmezési tartománya. A regionális növekedést meghatározó tényezők között a hangsúlyt kezdetben a klasszikus termelési tényezőkre, köztük az emberi erőforrásokra, mint munkaerőre helyezték, azoknak is elsődlegesen a mennyiségi jelenlétére, majd később a minőségi összetételére (*Benko* 1999). Az ezzel párhuzamosan futó oktatásgazdaság-tani kutatások többségének fókuszában a potenciális munkavállaló egyén áll, azaz – kimondva vagy kimondatlanul – az individuális munkaerő elméletéből indulnak ki. A társadalmi lét azonban nyilván nem szűkíthető le az egyénre. Az emberi tényező tőkejellegétől a humán erőforrásokhoz vezető fogalmi átalakulásban jelentős szerepük van azoknak a megközelítéseknek, amelyek a fogalmat már nem csupán az egyén szintjén értelmezik, hanem kiterjesztik az emberi együttélés különböző társas-társadalmi szintjeire (*Balázs* 2005).

A nem individuális szintű humántőke-fogalom kiterjesztésében, az ezredforduló megváltozott gazdasági környezetének modellezésében élen járó új „endogén” növekedési elméletek markánsan új szempontokat hoztak. Ezek az elméletek a korábbiaktól eltérő tényezőkre irányították a figyelmet, például az externáliák szerepére (*Romer* 1990), valamint megalkották feltevésüket a nem csökkenő skáláhozadékról (*Krugman* 1991). Számos modellben fontos magyarázó tényezőként jelenik meg az innováció is, amelynek területi terjedése kulcsszerepet játszhat a divergens fejlődésben. Az emberi tőke produktivitása szempontjából alapvető fontosságú e tényező környezeti összetevőinek a felismerése, és vizsgálata. Ennél is nagyobb jelentőséggel bír azonban a – szintén kollektív módon létrejövő – tudásnak, mint a posztmodern korban a regionális fejlődés meghatározó tényezőjének felismerése. A tudásgazdaság születő új paradigmája a humán erőforrások interakcióiban kialakuló, általa hordozott tudást állította napjaink regionális kutatásainak középpontjába.

A magyar nyelvű szakirodalom ezirányú legfrissebb áttekintését a *Rechnitzer–Smahó* (2005) szerzőpáros adja. Megállapítják, hogy a hazai területi kutatások eddig elhanyagolták a tudásnak, mint a regionális fejlődés új elemének vizsgálatát. A humán erőforrások egyes elemeinek önálló, egyedi áttekintésére készültek ugyan tanulmányok, de azok nem valamiféle rendszerben, hanem inkább a szektorális tényezők, vagy a hagyományos területi erőforrások szempontjából értékelték az elmúlt évtized folyamait, illetve abban egy-egy alkotó tényező területi szintű változásait (*Vámos* 1992; *Tóth-Trócsányi* 1997, 2000; idézi *Rechnitzer–Smahó* 2005).

Hasonlóan értékelhetők az oktatási szakterület kutatásai is; bár a Felsőoktatási Kutatóintézet önálló regionális kutatási csoportot működtet, munkáik elsődlegesen az oktatási szektor folyamatainak regionális összetevőit, illetve az oktatáspolitikai területi dimenzióit vizsgálják (*Radácsi* 2003; *Forray–Kozma* 1992, 1999; *Híves–Radácsi* 1999). Regionális gazdaságtani szempontokat is figyelembe vevő modell felállítására azonban nem vállalkoznak. A közoktatás területén, az Országos Közoktatási Intézet munkái között még kevesebb területi szempontokat is szem előtt tartó, értékelő munkát találtunk, ugyanakkor kiemelendő *Balázs* (2005) előremutató munkája, amely komoly elméleti és empirikus tapasztalatokat közöl a közoktatás regionális fejlődésre gyakorolt hatásáról.

Meg kell jegyeznünk, hogy a hazai regionális szakirodalomban az innováció, illetve a versenyképesség témakörében több olyan tanulmány is született, amely a téma kibontása során érintőlegesen foglalkozott a humán erőforrások regionális fejlődésben játszott szerepével, ezek azonban elsősorban tudás és nem oktatás oldalról közelítettek a kérdéskörhöz (Lengyel I. 2003; Dóry 2004). Találkoztunk olyan tanulmánnyal is, amely egy már létező modell (A regionális versenyképesség piramismodellje – Lengyel I., 2000b) keretén belül tett kísérletet a humán erőforrások és a regionális gazdasági növekedés közti kapcsolat azonosítására (Teperics 2003). Önálló modellalkotásra azonban csak Rechnitzer–Smahó (2005) vállalkozott, akik a humán erőforrások területi dimenzióban történő elemzésének rendszerű megközelítését adják.

2.2.2. Az egyetemi kutatások gazdasági hatásai

A 20. század második felében a világ gazdaság olyan jelentős átalakuláson ment keresztül, ami szétfeszítette a klasszikus közgazdasági elemzési rendszer kereteit. Olyan paradigmaváltás tanúi vagyunk, amelyben a tudás szerepe és jelentősége soha nem látott mértékben felértékelődött. Az egyetemek kiemelt fontosságú intézményei a tudásalapú gazdaságnak, hiszen – kutatás-fejlesztési tevékenységük révén – egyidejűleg létrehozói az új ismereteknek, egyben – oktatási tevékenységük révén – elterjesztői a tudásnak, és mindezek eredményeként fokozódó mértékben előállítói a piacképes innovációs termékeknek.

A tudományos kutatás eredetileg az egyetemeken szerveződött, a történelmi fejlődés során azonban professzionalizálódása és specializálódása révén fokozatosan elvált az egyetemi oktatástól és az egyetemi szervezettől elkülönült, specializált struktúrákban talált otthonára. A 20. század második felében kibontakozó globalizációs folyamatok aztán új helyzetet teremtettek: világszerte a tudományos kutatások (újra)befogadására serkentették az egyetemeket. A nemzeti adottságok és az aktuális tudománypolitikák azonban egymástól lényegesen eltérő utakat jelöltek ki az egyes országok intézményei számára.

A magyarországi viszonyokkal kapcsolatban megállapítható, hogy a magyar kutatási szféra struktúrája ma is alapvetően a szovjet érdekszféra tudománypolitikájának következményeit tükrözi. Ugyanakkor – a gazdasági átstrukturálódás, a korábbi elhibázott prioritások, valamint az állami költségvetési támogatások csökkenése és a magánszektor gyengesége miatt – hazánkban a felsőoktatás vált a legnagyobb kutatási szektorrá (Kozma 2004).

A modern kor tudásalapú gazdaságaiban a fokozódó innovációs kényszer hatására egyre erősödött az a gazdaságpolitikai irányzat, amely az innovációs rendszer elemeiként tekint az egyetemekre, s a rendszer igényeiből kiindulva határozza meg az egyetemek kutatási feladatait. A regionális szakirodalom mindenekelőtt az ún. Triple Helix modell vizsgálatára koncentrál, amely három szféra: az egyetemi-

tudományos, a gazdasági és a kormányzati szervek hármasságának kapcsolatán keresztül alkot komplex innovációs elméletet.

A három szektor kölcsönös függőségét jól jelzi az az együttműködési keret, amelyben a tudás, mint termelési tényező gazdasági jelentőségének növekedése révén a magánszektor versenyképességét alapjaiban befolyásoló innovációs rendszer egyik meghatározó elemévé az a tudás előállításában oroszlánrészét vállaló akadémiai szféra vált, amelynek alapítási, szabályozási és számos finanszírozási kérdésében az állam a döntéshozó. Ebben a rendszerben a magánszektor érdekeltté válik a működő egyetemi-ipari kapcsolatok kiépítésében, hiszen versenyelőnye származhat belőle. Ebben az állam is érdekelt, hiszen az egyetemen képződött eredmények gazdasági hasznosítása elősegíti a gazdasági növekedést. Másrészt viszont a költségvetési források szűkössége miatt az akadémiai szférát nem tudja kellő mértékben finanszírozni, amit legalább részben orvosolhatnak az ipari kutatási megbízások. Az egyetemek pedig saját forrásaik szűkössége miatt fordulnak a gazdaság szereplőire (Bajmóczy 2005).

Ezek a folyamatok új megvilágításba helyezik az egyetemek gazdasági szerepvállalását, amelynek hátterében *Etzkowicz és szerzőtársai* (2000) három alapfolyamatot azonosítottak:

- A tudás gazdasági jelentősége felértékelődött a hagyományos termelési tényezőkkel szemben;
- Az egyetemek – ennek következtében – egyre fontosabb szereplői lettek az innovációs rendszereknek;
- Az állam, a magán és az akadémiai szféra kölcsönösen összefüggő hálózatok rendszerét hozta létre, amelyben egyik szereplő sem képes domináns szerepet betölteni.

A modell kitér arra, hogy az egyes szektorok szerepe megváltozik a tudásalapú gazdaságban és társadalomban, feladatkörük bővíthet és szűkülhet is az aktuális feladatok tükrében. A szektorok együttműködése a modellben rendkívül intenzív, sőt a modell kidolgozóinak szerint szükséges a három szektor egymásba való átmenete: a tudásuk és tevékenységeik közti átfedés, a szervezeti korlátok eltörlése. A három szektor egymásra utaltsága egyértelműen a globális verseny miatt következett be, ez a fejlett régiók válasza az erőteljes versenyre (Lengyel B. 2005).

A Triple Helix modell innovációs rendszerekkel foglalkozó szakemberek dolgozták ki (*Leydesdorff–Etzkowicz* 1997) a második világháború utáni korszakban, a fejlődésben élen járó, tartósan sikeres országok tapasztalatainak megfigyelése alapján. Jól érzékelhető volt ugyanis, hogy a tudományos eredményességüket tekintve egyaránt sikeres országok ágazatai nagyon is eltértek egymástól a gazdasági eredményességük, versenyképességük tartóssága tekintetében. Az eltérések egyik fontos magyarázó tényezője a vállalkozások–egyetemek–kormányzati kutatólaboratóriumok közötti kapcsolatok előfordulása és intenzitása volt (*Inzelt* 2004).

A modell egyik kulcstényezője a kormányzat, amely eredetileg az Egyesült Államok intézményi struktúrájából ismert kormányzati kutatás-fejlesztési laboratóriumok

kat jelentette. Ilyen típusú – irányított alap és alkalmazott kutatási – laboratóriumok azonban sok helyen nem léteznek, az Európában jóval elterjedtebb akadémiai kutató-intézeteket a modell – intézményi funkcióik alapján – az egyetemi szektorba sorolja. A modell jellemzőinek vizsgálata során a kevésbé fejlett országok tapasztalatai alapján kiderült, hogy a kormányzati szféra, mint a K+F és innovációs tevékenység előmozdítójának partnerségét érdemes vizsgálni. Az élbolyból elmaradó országok számára ugyanis gyakorta nem is az a fő kérdés, hogy milyen intenzív az együttműködés a szektorok között, hanem hogy egyáltalán létezik-e a három intézmény közötti kapcsolat. A kormányzati szférának megkülönböztetett szerepe van abban, hogy az egymástól elszigetelt intézmények kapcsolatot létesítsenek egymással, és közösen, egymásra kölcsönösen hatva tevékenykedjenek (*Inzelt 2004*).

A modell elsősorban az egyetemek, a gazdasági szféra, valamint a kormányzati szervek közötti kommunikációra koncentrál, az innovációt a tudástranszfer megközelítéséből írja le. A lineáris innovációs elméletektől eltérő, spirális jellemzője éppen a szektorok közötti kommunikáció jellegéből fakad, hiszen az itt zajló kommunikációs folyamatok permanensen újraalakítják a különböző intézmények, szektorok közötti kapcsolatokat, megállapodásokat. A Triple Helix szerint felépített gazdaságban a források nincsenek a priori elosztva, a fejlődési folyamat mindegyik szektorban zajlik, viszont a közöttük levő folyamatos iterációkon keresztül megvalósuló kapcsolat ad dinamikát a fejlődésnek. A szektorokban lévő különböző saját érdekek alapján felismert közös szándék, a közösen kialakított stratégiák, létrehozott projektek az említett kommunikáció eredményei, a sikeres fejlődés pedig állandóan újraalkotja a korábbi struktúrát. A szektorok saját lineáris fejlődésüket a másik két szektorral való szoros kapcsolat felvételével dinamizálhatják (*Lengyel B. 2005*).

A szektorok közötti kapcsolatok tipikus példája a tudás áramlását biztosító hálózatok, intézmények létrehozása, működtetése, a tevékenységeik határán hibrid szervezetek létrehozása. A három szektorban meglévő tudáshalmaz különböző kontextusok között létezik. Az intenzív kommunikáció és tudástranszfer következtében ezek a kontextusok kicserélődnek, a kommunikáció egyre tudásintenzívebbé válik, a különböző szektorok intézményei képesek lesznek egymás feladatait átvenni, emiatt a szektorok határai elmosódnak, azok egymásba csúsznak. A Triple Helix tehát nem csak a spirálok kölcsönhatása, kapcsolata, hanem a szektorok egymásba való átalakulása: egyre több a gazdasági szférában működő vállalkozó egyetem, amely tudományos parkot, inkubátorházat működtet. A cégek kutatási tevékenységet is végeznek, ugyanakkor az alapkutatásokat általában állami szervek finanszírozzák. A kormányzati non-profit szervezetek pedig üzleti, oktatási feladatot vállalnak magukra stb. (*Lengyel B. 2005*).

Hangsúlyozni kell, hogy a történelem során kialakult, és nem mesterségesen indított folyamatokról van szó, amelyeket az adekvát innovációs politika felerősíthet, s ezáltal a fejlődés forrásává tehet.

A magyar szakirodalom áttekintése alapján megállapíthatjuk, hogy a Triple Helix modell az innovációs rendszerek magyar irodalmában is megjelent már. A publikált

tanulmányok többsége (Inzelt 1999; Papanek 2000; Mosoni-Fried 2002; Buzás 2003) azonban a modell részelemeire (kutatási együttműködések, hídképző intézmények) koncentrálnak, alapvetően K+F oldali megközelítést alkalmaz. Csak a legutóbbi években jelentek meg a magyar szakirodalomban azok a tanulmányok, amelyek immár a Triple Helix modell tudásmenedzsment alapú, rendszerszerű megközelítésének elméleti (Lengyel B. 2005) és hazai gyakorlati (Inzelt 2004; Kerégyártó 2006) tapasztalatait közlik. Az empirikus kutatások a műszaki innovációra koncentrálnak; azt vizsgálják, hogy a kormányzati szféra tevékenysége hogyan mozdit(hat)ja elő az egyetemek és vállalkozások közti együttműködések. Elemzéseik alapján a hazai helyzet a következőképpen jellemezhető:

- A gazdasági környezetben a kormányzat szabályozó tevékenységének eredményeként már megjelentek az innováció ösztönzői, sőt az innovációs együttműködések támogató programok és eszközök hatása is érzékelhető. A folyamatot elősegítheti a vállalkozói szféra fellendülése és az egyetemek bolognai típusú átszervezése.
- A kutatási szervezetek és a vállalkozások közti interakciót a magyar kormányzat – az innovációs politika eszköztárával – aktívan próbálja serkenteni. Cél az innovációs rendszer kulcsszereplői; a tudás terjedését segítő (hídképző) intézmények kiépülésének és a különböző tudáselőállító szervezetek közti együttműködés előmozdítása; a vállalatok K+F iránti keresletének növelése, a technológiatranszfer ösztönzése, az új, technológiaorientált kis- és mikrovállalkozások K+F kapacitásainak erősítése az egyetem–ipar kapcsolatok, valamint a nemzetközi hálózatokhoz való csatlakozás elősegítése.
- A kormányprogramok eddig a gazdaságnak csak kevés szereplőjét tudták innovatív együttműködésre ösztönözni. Az interakciók száma meglehetősen alacsony, valójában csak kevés vállalkozás érdekelt az egyetem–ipar kapcsolatokban. Igaz ennek legfőbb akadálya a vállalkozások alacsony innovativitása. Ebben az értelemben Magyarország nem különbözik a többi, kevésbé fejlett országtól, ahol a vállalkozói szektor kapacitása nem elegendő az új tudás előállításának ösztönzésére és átvételére. Ugyanakkor az egyetemek kínálata sem felel meg a vállalkozások keresletének; az egyetemek nem produkálnak a gazdaság számára közvetlenül hasznosítható tudást, ráadásul az egyetemi szellemi tulajdonjogok is tisztázatlanok.
- Az egyetemek szempontjából nézve az ipari kapcsolatoknak számos előnyük mellett negatív hatásai is mutatkoznak. Az egyetemek számára kétségtelen előny, hogy ezek a kapcsolatok hozzájárulnak a szűkösen rendelkezésre álló források kiegészítéséhez. További előny, hogy a kutatási együttműködések segíthetik a projektekből résztvevő végzős hallgatók elhelyezkedését, az új tudományos eredmények pedig azonnal és közvetlenül kerülnek be az oktatási folyamatba. Problémát jelent ugyanakkor, hogy ezek a kapcsolatok az egyetemi kutatásokat dominánsan az alkalmazott kutatások és kísérleti fejlesztések

irányába terel(het)ik¹⁶, a vállalati partnerek versenyérdekei pedig – a publikációk visszatartása és késleltetése révén – a tudásáramlásban okoz(hat)nak komoly fennakadást. Megoldatlan probléma továbbá a közös kutatási eredmények szabadalmaztatásának kérdése is¹⁷. Mindezek ellenére úgy látjuk, hogy az egyetem–ipar kapcsolatokban mindkét fél számára az eredmények vannak túlsúlyban, az együttműködések fokozása mindkét félnek alapvető érdeke.

Az empirikus kutatások tapasztalatai alapján összességében megállapíthatjuk, hogy már Magyarországon is megfigyelhető a kormányzat innovációs politikájának Triple Helix modell szerinti hatása az egyetem–ipar közti közvetlen kapcsolatokban. Ugyanakkor azt kell mondanunk, hogy hazánkban a Triple Helix modell három szektorának együttműködése jelenleg még nem harmonikus, pedig nemzetközi példák bizonyítják a modell működőképességét, és hatékonyságát. A kormányzati szándék egyértelműen a szektorok közti együttműködések javításának irányába mutat, az átütő erejű eredmények elérésének azonban ma még komoly finansiális, strukturális és kulturális akadályai vannak.

2.2.3. Az egyetemek társadalmi felelősségének területi vetületei

A tudásalapú társadalom eszményének kormányzati stratégiai szintre emelésével megszorodtak a nemzetközi szakirodalomban az egyetemek regionális szerepvállalásával kapcsolatos publikációk. A kormányok ugyanis a világon mindenütt meghatározó szerepet szánnak a felsőoktatásnak a tanuló társadalom eszményének megvalósításában, hangsúlyozva, hogy a szektor innovációs és tudásmenedzselési tevékenysége révén képes a gazdasági növekedést befolyásolni.

Az egyetemek regionális beágyazottságával foglalkozó tanulmányok elsőként az angol szakirodalomban jelentek meg az 1970-es években. A stratégiákat megalapozó vizsgálatok rámutattak az eltérő regionális adottságokból fakadó adaptációs nehézségekre. A régiók helyzete alapvetően befolyásolja a kialakítandó stratégia súlypontjait; nyilván más funkciókra kell koncentrálniuk az elmaradott, illetve a fejlett régiók egyetemeinek, ahogy valószínűleg az egyes funkciók is más és más mechanizmusokon keresztül hatnak, más és más folyamatokat generálnak a régióban.

¹⁶ A vállalatok ugyanis kevésbé hajlandóak az alapkutatások támogatására, mivel azok hozadéka bizonytalan és kockázatos. Természetesen az egyetemek nem mondhatnak le az alapkutatásokról, hiszen az oktatás mellett a tudomány művelése is fontos – jelentős társadalmi haszonnal kecsegtető – feladatuk. A napi finanszírozási gondok azonban mégis az alkalmazott és kísérleti fejlesztő kutatások irányába terelhetik az egyetemeiket.

¹⁷ Sem az egyetemeknek, sem a kutatásokban részt vevő személyeknek nincsenek anyagi forrásaik a nem jelentéktelen szabadalmaztatási költségek finanszírozására. Ha az egyetemi kutatók által elért új tudományos eredményeket a megbízó vállalatok szabadalmaztatják, akkor a feltalálóknak háttérben kell maradniuk. Az egyetemi kutatók általában nem részesülnek találmányaik üzleti hasznosításának nyereségéből sem.

A stratégiáknak alapvetően két típusát tudjuk megkülönböztetni: az elmaradott régiók stratégiái a tanuló régiók, tanuló egyetemeiről szólnak, az ún. regionális egyetemet modellezik¹⁸, alapvetően kereslet oldali megközelítést alkalmaznak. Ezek a stratégiák az egyetemek társadalmi felelősségét hangsúlyozzák, mindenekelőtt az egyetemek oktatási és helyi gazdaságfejlesztési funkcióit emelik ki. A fejlett régiók koncepciói ezzel szemben a vállalkozó egyetem modelljét állítják a középpontba¹⁹, a tudásalapú régiók egyetemeinek kutatási funkcióját hangsúlyozzák, alapvetően kínálat oldali megközelítést alkalmaznak. A regionális beágyazottság azonban ez utóbbi esetben is lényegi eleme a modell működésének.

Az angol szakirodalomban *regionális egyetem* alatt az egy régió belüli egyetemek hálózatát értjük, amelyek komparatív előnyeikre koncentrálnak pontosan definiált, speciális szerepet vállalnak régiójuk fejlesztésében. Az egységes stratégia biztosítja a párhuzamosságok kiszűrését, a hálózati rendszerben működés pedig felerősíti a szinergikus hatásokat. A modell elsősorban elmaradott régiókban alkalmazható jól, ahol az egyetemek főképpen a regionális gazdaság speciális képzési igényeinek kielégítését szolgáló oktatási tevékenységre koncentrálnak, kutatási tevékenységük sokkal visszafogottabb: alkalmazáshoz közeli területekre összpontosít és elsősorban a helyi gazdasági szereplők igényeit elégíti ki. Az egyetemek oktatási és kutatási kapcsolatai tehát az adott régióra koncentrálnak.

A magyar egyetemek gazdasági-társadalmi felelősségvállalásával kapcsolatban megállapítható, hogy nem jellemző az egyetemek szerepének kiemelt kezelése a regionális stratégiákban és programokban (Marczell–Mezei 2003). Az egyetemek intézményfejlesztési terveikben is inkább határozzák meg magukat nemzeti igényeket kielégítő intézményként, semmint a helyi gazdaságba oktatási és kutatási tevékenysége révén integrálódó szereplőként. A hallgatók megtartására vonatkozóan a téma kutatását lehetővé tevő adatsorok még nem állnak rendelkezésre, továbbá a közösségi kapcsolatokat erősítő alumni rendszer is csak most formálódik. Az egyetemek regionális beágyazottságának magyar irodalma mindezek okán meglehetősen korlátozott és speciális tartalmat hordoz. A regionális egyetem fogalom értelmezésével és magyarországi adaptációjával mind ez ideig kizárólag Kozma Tamás (2002) foglalkozott.

¹⁸ Megjegyezzük, hogy a „learning region” = „tanuló régió” kifejezést a Szilícium-völgyre alkalmazták először, ami nyilván nem tekinthető elmaradottnak, ugyanakkor az európai adaptációk az amerikai sikereken felbuzdulva a kevésbé fejlett régiók revitalizálásának lehetőségét látták a tanuló egyetem testre szabott modelljében, amely nyilván az előbbtől különböző tartalommal bír.

¹⁹ Tisztában vagyunk azzal, hogy a fejlett régiókban a nemzetközileg jegyzett kutató egyetemek mellett megtalálhatók a tömegképzést végző háttérintézmények is. Úgy látjuk azonban, hogy ez utóbbiak a regionális fejlesztésben érdemi szerepet nem játszanak, így a fejlett régiók gazdaságfejlesztési funkcióját jól modellezi a vállalkozó egyetem típusa.

A vállalkozó egyetem modellje (Clark 1998) abból a megközelítésből indul ki, hogy az egyetemek globálisan egyre inkább a piaci erők irányítása alá kerülnek. Az oktatási tevékenység beszűkülő állami finanszírozási forrásai arra készítetik az egyetemeket, hogy a privát- és közsférában keressenek pótlólagos bevételi forrásokat. Az egyetemek tehát komparatív előnyeikre koncentrálnak egyedi oktatási és tudományos szolgáltatási kínálattal jelentkeznek a piacon.

Az egyetemek helyi gazdaságba való beágyazódása alapvető fontosságú a térség fejlődése szempontjából, hiszen az egyetem központú regionális fejlesztéseknek – amilyen a vállalkozó egyetem koncepciója is – éppen az a célja, hogy az adott térség profitáljon az egyetem jelenlétéből. Úgy látjuk, hogy az egyetem által generált tudás helyben tartása már nem nemzeti, hanem regionális szintű Triple Helix kapcsolatok kiépítését és hatékony működtetését feltételezi.

2.3. A felsőoktatás területi hatásainak mérése és osztályozása

A mai gazdasági-társadalmi struktúra alapvető változásai – a tudás fokozódó jelentősége a gazdasági növekedésben, dinamikusan növekvő műszaki-technológiai területek megjelenése (mikrobiológia, mikroelektronika), a vállalatok hálózati típusú innovációs együttműködéseinek elterjedése, és tudományos kutatások kereskedelmi értékesítését egyre inkább elfogadó szakmai hozzáállás – mind az egyetemek regionális gazdasági jelentőségének folyamatos növekedése felé mutatnak. A globális gazdaság változásai és hatásuk a regionális és nemzeti gazdaságra, növelik a felsőoktatási intézmények regionális elkötelezettségét. Mivel a globális gazdaságban az információ és a tudás a legfontosabb termelési tényező, így az azt előállító, tároló és transzferáló egyetem – regionális szinten – kulcsszerepet játszik a helyi és globális gazdaság összekapcsolásában (Thanki 1999). A konkrét gazdasági hatások számszerűsítése azonban elméleti és módszertani problémákat egyaránt felvet.

Míg számos leíró tanulmány feltételezi a felsőoktatási intézmények regionális fejlődésre gyakorolt társadalmi, politikai, kulturális hatását, empirikus kutatási eredmények azonban a konkrét gazdasági hatások tekintetében csak nagyon korlátozottan állnak rendelkezésre a nemzetközi szakirodalomban, és szinte teljes egészében hiányoznak a hazaiakból.

2.3.1. Hatástanulmányok

A legáltalánosabban alkalmazott módszer az egyetemek regionális gazdasági hatásainak bemutatására a hatástanulmányok készítése. Az angol Rektorok és Főigazgatók Tanácsa (CVCP) által a témában készített 1994-es jelentés 17 különböző eljárást közöl az egyetemi hatások számszerűsítésére vonatkozóan.

Ezek alapvetően háromféle közgazdasági megközelítés köré csoportosíthatók (Thanki 1999):

1) *Területi koncentrációk modellezése*

Ez a megközelítés nem az egyetemeket helyezi vizsgálatai középpontjába, sokkal inkább a high-tech tevékenységek koncentrációja és a területi klaszterek kialakulását előidéző lokációs faktorok (köztük az egyetemek) közötti korreláció kimutatására összpontosít.

2) *A keynesi multiplikátor modell területi adaptációja – rövid távú hatások*

Ez a megközelítés az egyetem, mint intézmény hatását vizsgálja a rövid távú jövedelmekre, termelésre és foglalkoztatottságra. Abból indul ki, hogy az egyetem nagy fogyasztási kereslettel jelentkezik a helyi gazdaságban saját beszerzései, valamint dolgozói és hallgatói révén, ami a helyi munkahelyekben, jövedelmekben és eladásokban nyilvánul meg. Ezek a hatások rövid távúak és jellemzően kiadások által generáltak.

Az egyetem hatásának felmérésére irányuló elemzések legtöbbje az egyetem, továbbá oktatói és hallgatói állományának fogyasztására összpontosít. Az általános megközelítés az egyetem teljesítménybefolyásoló hatásának becslésére épül, ebből jövedelmi hatásokat származtat, melyeket átszámít foglalkoztatási egységekre.

Az egyetemek jelenléte általában a háztartási jövedelmekre, helyi üzletre és adóalapra gyakorolt hatás figyelembevételével kerül felmérésre. Módszertanilag ez a megközelítés a keynesi regionális multiplikátorok képzésén és alkalmazásán alapul (Sinclair 1988), melyet egyes szerzők input-output együtthatókkal is kiegészítenek (Beck et al. 1995).

E tanulmányok nem könnyen összehasonlíthatók a tanulmányozott esetek egyedi vonásai miatt. Abban hasonlítanak egymásra, hogy a helyi fogyasztási szokásokból kiindulva megpróbálják számszerűsíteni az érintettek (oktatók, hallgatók, adminisztratív alkalmazottak) fogyasztási keresletét, majd bevétel- és teljesítmény-multiplikátorokat számítanak, és ebből következtetnek az egyetem gazdasági hatásaira. Az eredmények azonban rendkívül érzékenyek az alkalmazott módszerre, ami azt jelenti, hogy az összehasonlíthatóság érdekében körültekintően kell definiálni a multiplikálandó összeg összetevőit, a multiplikátor számításának módját, és a vonatkoztatási alapot, (város, régió, stb.). Mindezek ugyanis jelentős hatással bírnak a multiplikátor nagyságára.

A szakirodalomban számos regionális multiplikátor számításon alapuló elméleti munka ismert (Lewis 1988; Armstrong 1993; Felsenstein 1997; Harris 1997) sőt több országban kísérleteztek már ezek gyakorlatba való átültetésével. Magyarországon a fenti módszertant (is) alkalmazó kutatási eredményeket a Széchenyi István Egyetem (Győr) vonatkozásában Rechnitzer–Hardi (2003) közöl.

3) *Regionális multiplikátor modell – hosszú távú hatások*

Ez a megközelítés az egyetem által indukált gazdasági növekedési folyamatban vizsgálja az egyetem szerepét, vagyis az egyetem hosszabb távú, a felhalmozott tudás és szellemi tőke helyi gazdaságra gyakorolt megtermékenyítő hatását, illetve az egyetem által generált externáliák hatásmechanizmusát és területi kiterjedését.

Az egyetemeknek ugyanis a direkt jövedelmi és fogyasztási hatáson túl, megtermékenyítő hatást is tulajdonítanak. Elvárás velük szemben, hogy diákokat, tanárokat és kutatókat vonzzanak és tartsanak az adott térségben, javítsák a térség arculatát, javítsák a helyi oktatási és kulturális infrastruktúrát. Feltételezhető továbbá, hogy az egyetem olyan tudás felhalmozásához járul hozzá, amely új cégeket vonz, és hasznára válik a helyi gazdasági szereplőknek. Igaz ezek a hatások jóval hosszabb távon jelentkeznek, és nehezebben is mérhetők.

Ez az elmélet formalizált matematikai modelleket alkalmaz; input–output táblákat, ökonometriai modelleket, illetve ezekből képzett koefficiens táblákat használ a számítási eljáráshoz. Ezek a tanulmányok a regionális változásokat hangsúlyozzák, és az egyetemek, mint a változást indukáló faktorok szerepelnek bennük.

Az ismeretanyag felhalmozás területén az általános megközelítés egy adott növekedési folyamaton (pl. munkaerő-piaci bővülés, új cégalapítás) belül vizsgálja az egyetem által okozott relatív növekedést. Vizsgálják az egyetemek munkaerőpiacot, illetve migrációs áramlásokat befolyásoló hatását (*Bleaney et al.* 1992), új cégek alapításában, illetve a közjóságok, mint speciális oktatási externáliák terjedésében játszott szerepét (*Florax* 1992). A közjóságok kutatása részben már érinti az egyetem által generált tudás spill overek kérdését is.

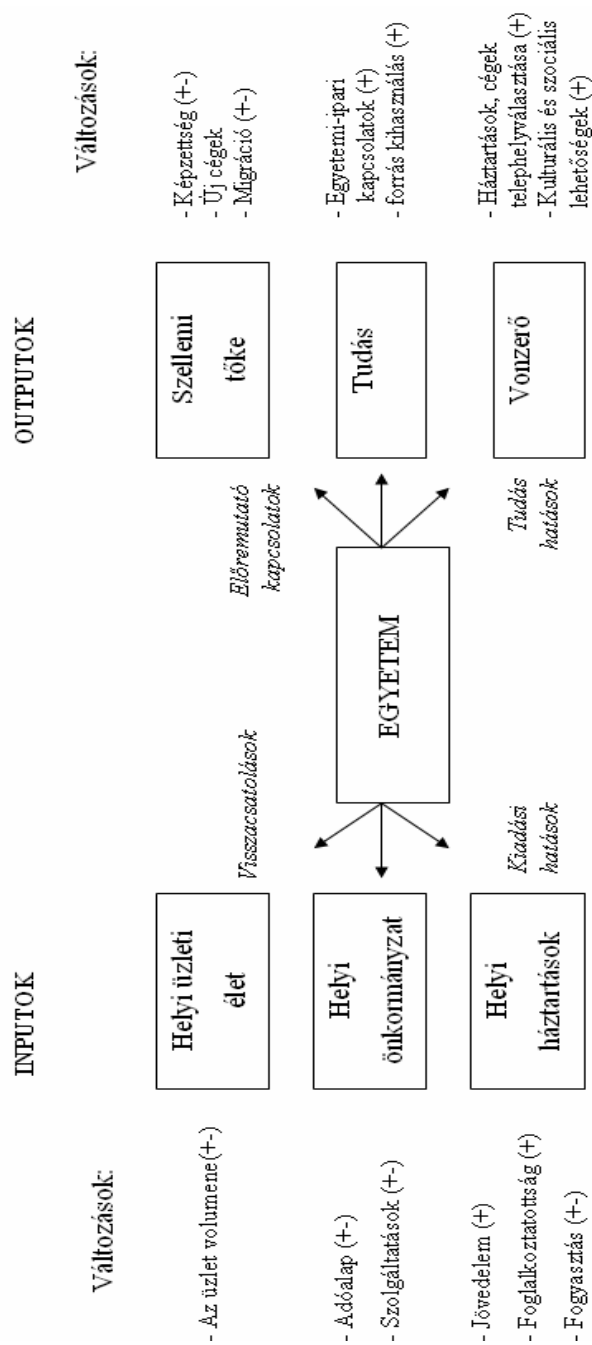
A regionális gazdaságtani kutatások tanúsága szerint, az egyetemek telepítő hatással bírnak a szélesebb gazdaságra, és a földrajzi közelség fontos tényezőnek látszik a közösségi előnyök elérése szempontjából.

Magyarországon az egyetemi hatástanulmányok készítése szintén kevésbé művelt kutatási terület. Az egyetemek által generált regionális multiplikátor számszerűsítésére vonatkozóan csupán *Rechnitzer–Hardi* (2003) tanulmánykötetében találunk kísérletet.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az egyetemi hatástanulmányok alapján a rövid távú (kiadási) és hosszú távú (tudás és szellemi tőke) hatások azok a fő területek, ahol az egyetem helyi és regionális gazdaságra gyakorolt hatásai mérhetőek. Ezek áttekintését *Felsenstein* (1997) alapján az alábbi ábra tartalmazza (2.2. ábra).

A modell az egyetemet olyan intézményként ábrázolja, amely környezetéből inputokat kap, és azokat outputokká alakítja. Az egyetem működésének inputjai a háztartásoktól, kormányzattól és a nagyvárosi vonzáskörzet üzleti szereplőitől függenek. Visszacsatolásként az egyetem munkabért fizet az oktatóknak és adminisztratív alkalmazottaknak, felszereléseket, szolgáltatásokat vásárol, beruház, stb. Minél inkább hasonlít az egyetem működése egy export-alapú szektoréra, annál nagyobb lesz a helyi gazdaságra gyakorolt hatás.

2.2. ÁBRA
Az egyetem helyi és regionális fejlesztési hatásai

(+/-) pozitív és negatív hatások

Forrás: Felsenstein 1997.

A visszacsatolások három területet érintenek, pozitív és negatív hatást egyaránt eredményezhetnek. Az első érintett terület a helyi háztartások. Itt az egyetem hatása egyértelműen pozitív; növeli a direkt jövedelmeket és a helyi foglalkoztatottságot épp úgy, mint a másodlagos fogyasztásból származó jövedelmeket és foglalkoztatottságot. Másodszor, érintettek a város vonzáskörzetébe tartozó helyi önkormányzatok, amelyek számára a fellendülő helyi üzleti élet és a bővülő foglalkoztatás magasabb adóalapot és nagyobb állami bevételeket (normatívákat) eredményez. Ugyanakkor a helyi szolgáltatásoknak nagy terhet jelenthet az egyetem igényeinek kielégítése, befolyásolhatja ellátási biztonságukat és minőségüket. Harmadszor, az egyetem ösztönözheti a helyi üzleti életet, változásokhoz vezethet az üzlet volumenében és a vállalkozói vagyoni értékében, ugyanakkor az is elképzelhető, hogy az adott keresleti szinten az egyetem a helyi szolgáltatások versenytársává válik (pl. étkezés, szórakozás) sőt, akár ki is szoríthatja őket a piacról.

Az egyetem tevékenységének outputjait a szellemi tőke képzésében, tudásgenerálásban és a vonzerő kialakításában foglalhatjuk össze. Ezek az egyetemnek a helyi gazdasági környezettel alkotott előremutató kapcsolatait jelképezik, és a tudáshoz kapcsolódó hatásait fejezik ki, melyek közvetetten érvényesülnek és hosszabb időtávon hatnak, mint az input hatások. Három output folyamat azonosítható. Az első az egyetem helyi szellemi tőkét befolyásoló szerepe. A szellemi tőke általános szintjének emelkedésével párhuzamosan nő a térségben a munkavégzés hatékonysága, mivel a munkaerő képzettsége befolyásolja az alkalmazott technológiát, így indirekt módon felértékel minden munkafolyamatot. Emellett a szellemi tőke-hatás befolyásolhatja az üzleti szféra telephely-választási döntéseit is. Az egyetem által képzett munkaerő a térségbe vonzhat más térségekből cégeket, és ösztönzőleg hat az új helyi cégek alapítására is. Ugyanakkor ez a folyamat csak akkor érvényesül, ha a térség pozitív nettó mobilitási mutatóval rendelkezik, tehát több az idevonzott, mint az innen elmenő, képzett munkaerő.

A második folyamat a tudás felhalmozásához kapcsolódik. Az egyetem térségben való jelenléte a helyi cégek és szolgáltatások versenyképességét növelő tudásanyag létrehozásában mutatkozik meg, ami egyetemi–ipari kapcsolatok révén tevődik át a gazdasági életbe. Az egyetem részvételének egy másik területe a források kiaknázása. Az egyetem ebben az esetben az alacsony kihasználtságú források alkalmazásának eszköze. A folyamat árnyoldala: az ötletek és technológiai tudás nem kontrollálható kiáramlása.

Végül az egyetem gazdasági hatásai között szerepel a térség arculatának javítása. Ebben az esetben az egyetem nem kézzel fogható terméket hoz létre, mint a képzett munkaerő vagy a formalizált tudás, hanem pozitív externáliákat, ami egyének, cégek, társadalmi és kulturális események vonzását szolgálja. Ezen output értéke nehezen becsülhető, és általában más egyetemi termékkel (tudás-, szellemi tőke-felhalmozás) együtt jelentkezik.

2.3.2. Tudáshatások

Az általánosan elfogadott nézet szerint az egyetemek alapvetően kétféle módon tudják befolyásolni a regionális gazdasági fejlődést: a ráfordítások multiplikatív hatása révén (intézmények, munkatársak, hallgatók) – direkt foglalkoztatási és kiadási hatás – és a privát szektor felé irányuló tudástranszfer révén – tudáshatás (Goddard 1997; Varga A. 2002). Mindkét megközelítésen belül többféle módszer ismert a konkrét számítások elvégzésére vonatkozóan (Thanki 1999; Morgan 2002). Ezek a különböző közgazdasági elméletek fogalmi rendszerében gondolkodva határozzák meg azokat az adekvát elemzési módszereket, amelyek az adott elméletek korlátozó feltételeinek figyelembevételével képesek mérni az egyetemek regionális gazdasági hatásait.

Az egyetem regionális gazdaságra gyakorolt kiadási hatásainak számszerűsítésére irányuló módszereket az egyetemi hatástanulmányokkal kapcsolatban a fentiekben már ismertettük. Ez a megközelítés, mint láttuk, a keynesi multiplikátor elméletben gyökerezik. Ezzel szemben az egyetemi tudáshatások leírására irányuló mozgalom az 1980–90-es évek versenyképességi vitájából nőtt ki magát; az egyetemet a technológiai innováció egyik kulcstényezőjének tekinti és az egyetemen felhalmozódó tudás és tudástranszfer regionális gazdasági hatásaira koncentrál.

Az egyetemi tudás regionális hatását elemző nemzetközi szakirodalom két nagy csoportra bontható (Morgan 2002; Varga A. 2004): a telephely-választási és a tudástranszfer kutatásokra. Az előbbi csoportba tartozó tanulmányok empirikusan vizsgálják az egyetemek relatív szerepét a csúcstechnológiához kötődő tevékenységek térbeli eloszlásában. Implicit módon feltételezik, hogy ha az egyetemi tudástranszfer térbeli közelséget igényel, akkor az egyetem a tudásigényes gazdasági tevékenységek telephely-választási döntéseiben szignifikáns szerepet játszik. Utóbbi kutatások pedig a tudástranszfer mechanizmusok működését, a tudás térbeli terjedését vizsgálják. Ebben a megközelítésben egyetemi tudástranszfernek minősül minden módszer, amely által alapvető összefüggések, információk és innovációk áramlanak az egyetemektől a privát szektor cégei felé. Varga A. (2002) alapján a tudástranszfer mechanizmusok négy átfogó kategóriába sorolhatók:

- tudásáramlás publikált kutatási eredmények, szabadalmi dokumentumok közvetítésével;
- tudástranszfer az egyetemi és vállalati szakemberek formális és informális kapcsolati hálózatain keresztül (egyetem–ipar kutatási együttműködések, a diplomások helyi munkaerőpiaca, szaktanácsadás, egyetemi előadások, konferenciák, hallgatói gyakorlatok);
- tudásdiffúzió formalizált üzleti kapcsolatok révén (egyetemi spin off cégek, technológiai licence megállapodások);
- tudástranszfer az egyetem infrastruktúrájának használata révén (könyvtárak, kutatólaboratóriumok).

Az akadémiai tudástranszfer pozitív regionális gazdasági hatására vonatkozó jelentős várakozások ellenére, a szakma még adós a tudásalapú regionális fejlesztési programok szisztematikus értékelésével. Ma is alapkérdés, hogy vajon a legsikereesebb régiókban tapasztalható, az egyetem által generált helyi gazdasági növekedés megvalósítható-e más régiókban is. Ez a probléma az 1980-as évek óta a közgazdászok által egyre szélesebb körben kutatott terület.

Az egyetemek regionális gazdasági szerepét kutató irodalom a közgazdasági gondolkodás négy különböző tradíciójában gyökerezik: a neoklasszikus közgazdaságtan (solowi növekedésmélethez), a schumpeteri tradíciókra építő evolúciós- illetve az azzal párhuzamosan fejlődő institucionalista közgazdaságtan, valamint a (krugmani) ún. új gazdaságföldrajz.

A gazdaságföldrajzi tanulmányok elsősorban az egyetemeknek a vállalatok telephely-választási döntéseiben betöltött szerepét vizsgálják. Módszertani szempontból az irodalom négy eltérő csoportra bontható: a létező csúcstechnológiai központok leíró elemzése alapján közelítő, az empirikus felmérésekre építő, a konkrét telephelyválasztási döntéseket bemutató esettanulmányok és az ökonometria módszereket alkalmazó kutatások csoportjaira (Varga A. 2004). Vizsgálataik szerint a telephelyválasztást iparági, méretbeli és tevékenységi körből adódó jellegzetességek is befolyásolják. Ez az irányzat még nem integrálódott be tökéletesen a main streambe, elsősorban amerikai kutatók körében népszerű.

A neoklasszikus közgazdasági elmélet a tökéletes piaci verseny feltételei között vizsgálja a gazdaságon kívüli, extern tényezőnek tekintett technológiai fejlődés hatását a gazdasági növekedésre (Solow 1957). Az evolúciós közgazdaságtan ezzel ellentétben profitmotiválta egyéni döntések eredményének, tehát endogén tényezőnek tekinti a technológiai fejlődést. A Romer (1990, 1994) által megalapozott endogén növekedésmélethez a technológiai tudás szerepét hangsúlyozza a modernkori gazdasági növekedés folyamatában; feloldja a tudáshoz való hozzáférés egyenlő esélyének neoklasszikus feltételezését, növekedés-magyarázatában a tudás átszivárgások kulcsszerepét játszanak.

Az endogén elmélet elsősorban a tudásexternáliák térbeli terjedésének természetét vizsgálja. A közelmúltban három irányzat alakult ki annak becslésére, hogy az innovációban milyen szerepet töltenek be a lokalizált egyetemei tudás-spilloverek: az egyetemi kutatók megkérdezésén, az egyetemi szabadalmakra való hivatkozások térbeli eloszlásának tanulmányozásán és az ún. tudástermelési függvény empirikus vizsgálatán alapuló módszerek. Az endogén elméleti vizsgálatok legfőbb tanúsága, hogy az egyetemi tudás átszivárgásának erőssége a távolság növekedésével csökken, ugyanakkor az empirikus vizsgálatok e tekintetben is jelentős iparági különbségekről számolnak be. A neoklasszikus alapokra épülő endogén növekedésmélethez tudás-spillover kutatásai elsősorban az amerikai szakirodalomban találtak otthonukra (Varga A. 2002, 2004).

Az utóbbi időben igen gyors fejlődésnek indult a regionális innováció rendszereinek empirikus kutatási irányzata, amely az intézményi közgazdaságtan kedvelt

kutatási területe. Ezen elmélet szerint az ipar technológiai fejlődése jelentős mértékben függ számos externális tényezőtől, melyek együttesét innovációs rendszereknek nevezik (Lundvall 1992; Nelson 1993). Az innováció rendszerei nemcsak a vállalatoknak a kutatóintézetekkel, beszállítókkal, vásárlókkal, versenytársakkal kialakított hálózatait foglalja magába, hanem intézményi faktorokat is, mint amilyenek a közösségileg finanszírozott kutatások szervezeti formái (Varga A. 2004). Az institucionalista iskola éppen ezen intézmények szerepét vizsgálja az innovációban. Elemzéseit a mikroökonómia elképzeléseire alapozza, ugyanakkor megpróbálja összekötni a szervezetelméletet és a közgazdaságtant.

Ebben a megközelítésben a gazdaságilag számottevő új tudás termelése egy kollektív folyamat, amelyben a rendszer különböző szereplői formális és informális kapcsolatok hálózatai révén kapcsolódnak össze. A regionális innovációs felmérésekben az egyetemek, mint a regionális innováció jelentős forrásai kiemelt figyelmet kapnak. Ezen vizsgálatok elsősorban az egyetemeknek a regionális innovációs rendszerekben játszott szerepét, a többi szereplőhöz viszonyított jelentőségét, a tudástranszfer csatornáit, valamint az egyetemek és az iparvállalatok közötti tudásáramlás földrajzi jellemzőit kutatják (Ács–Varga 2000; Varga A. 2004).

Módszertanilag ez a megközelítés kevésbé formalizált, alapvetően pozitivistá elmélet, amelyben nem a matematikai formulák, hanem a leíró elemek dominálnak. Szakirodalma jellemzően Európára koncentrálódik.

Bár a hazai szakirodalomban több tanulmány foglalkozik a kutatás-fejlesztés gazdasági hatásaival, ezen belül többen vizsgálják az egyetemek szerepét is, az egyetemek regionális gazdasági hatásaival kapcsolatban azonban eddig egyetlen átfogó munka jelent meg (Varga A. 2004). A hivatkozott tanulmány elsősorban az egyetemi kutatások regionális hatásaira koncentrál, kevésbé foglalkozik az egyetemi szerepvállalás egyéb vetületeivel.

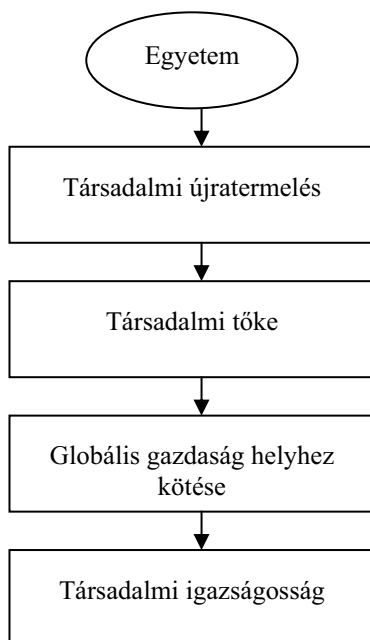
2.3.3. Egyéb hatások

Megítélésünk szerint a fent bemutatott kétféle hatáson túl az egyetemeknek egyéb gazdaságra gyakorolt hatásai is azonosíthatók. A fenti hatásmechanizmusok az egyetemek különböző funkcióihoz kötődnek; a kiadási hatások az egyetem, mint intézmény helyi gazdaságra gyakorolt hatásait vizsgálja, míg a tudáshatások számszerűsítése során az egyetemen előállított tudás regionális gazdasági hatásaira koncentrál. Úgy látjuk, hogy a fentiekén túl, mindenképpen szót kell még ejteni az egyetemek oktatási funkciójának gazdasági hatásairól, amelyek – ahogy dolgozatunkban korábban már kifejtettük – elsősorban az emberek életkereseteiben megnyilvánuló, tehát individuális szinten értelmezett jövedelmi hatásban mutatkoznak meg, bár belátjuk, hogy az egyetemi oktatásnak számos olyan közvetett extern hatás tulajdonítható, amelyek számszerűsítése nehezen vagy egyáltalán nem oldható meg.

Fel kell hívnunk a figyelmet arra is, hogy – a fentiekben bemutatott – kiadási és tudáshatásokat számszerűsítő irányzatok elsődlegesen a közvetlen gazdasági hatá-

sokra koncentrálnak, és kevésbé figyelnek a sokszor többszörös társadalmi áttételen keresztül a gazdaságba átszivárgó közvetett hatásokra. E szociológiai gyökerű megközelítés szerint az említett hatások több tényező eredőjeként határozódnak meg, amelyeket *B. Morgan* (2002) az általa *diffúziós modellnek* nevezett értelmezési keretben szintetizál (2.3. ábra).

2.3. ÁBRA
Diffúziós modell

Forrás: Morgan 2002.

A *diffúziós modellben* az egyetem a társadalmi reprodukció eszköze, amely lehetőséget biztosít a társadalmi felemelkedésre (kirekesztés csökkentésére), a globálisan versenyző cégek helyhez kötésére, illetve a társadalmi tőke felhalmozására. Bár a gazdaságpolitika elsődlegesen a direkt hatásokat biztosító rendszerek működtetésére koncentrál, ugyanakkor ezek hatékonyságát a diffúziós mechanizmus – az egyetemek társadalmi beágyazottsága révén – feltehetően jelentősen képes javítani. Hiszen az egyetem működése nyilván nem választható el a helyi társadalom minőségi ismérveitől (képességek, készségek, normák, kultúra), amelyek alapvetően befolyásolják az emberek által közvetített gazdasági és társadalmi folyamatok hatásmechanizmusát.

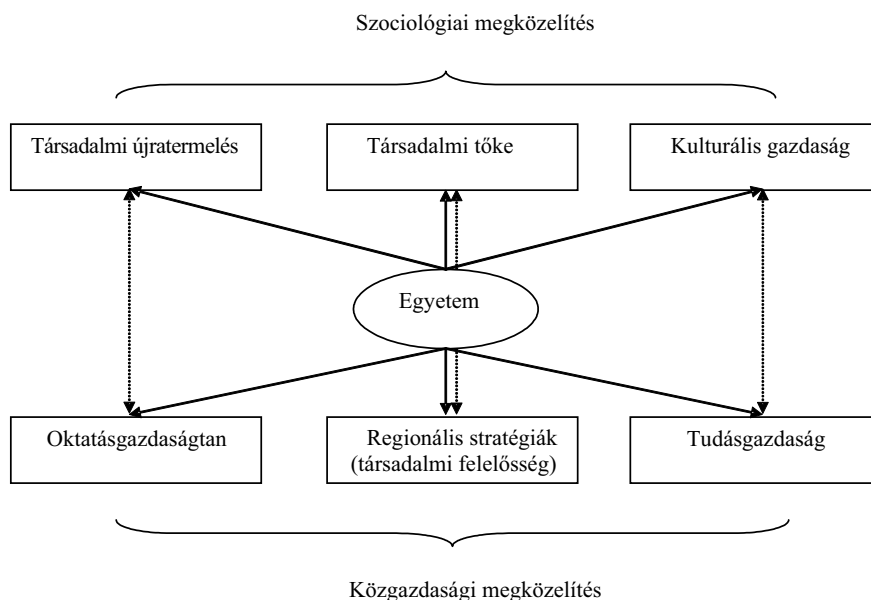
B. Morgan értelmezésében tehát a *diffúziós modell* az egyetemek közösségi szerepvállalásának azon elemeit tartalmazza, amelyek elsődlegesen a társadalmi folyamatokat befolyásolják, ugyanakkor a társadalmi normákon, viselkedésmintákon, kultúrán keresztül hatásuk átdiffundálódik a gazdaságra is. A modell tehát a

közvetett gazdaságfejlesztés olyan „soft” elemeit tartalmazza, amelyeket sokszor azonosítani is nehéz, számszerűsítésük pedig szinte megoldhatatlan módszertani akadályokba ütközik.

Megítélésünk szerint, amennyiben *Morgan* modelljét elszakítjuk az általa alkalmazott értelmezési tartománytól – a Wales-i felsőoktatás problematikájától – akkor a modell olyan kiterjesztését végezhetjük el, amely alkalmas lehet az egyetemek valamennyi funkciójának társadalmi elkötelezettség oldaláról történő megközelítésére. Egyben kísérletet teszünk arra is, hogy megtaláljuk ezeknek a szociológiai elemzési módszereknek a közgazdasági ellenpárjait (2.4. ábra), így rámutatva arra, hogy valójában mindkét megközelítés ugyanazon jelenségek vizsgálatát végzi, de mivel eltérő fogalmi keretekkel, kutatási hipotézisekkel és módszertannal operálnak, így elemzéseik eltérő irányultságot mutatnak, ugyanazon jelenségek különböző aspektusainak megmutatására képesek. A közgazdasági megközelítésekhez nyilván számszerűsítési szándék társul, míg a szociológiai megközelítések a nem, vagy csak nehezen számszerűsíthető, a hatásmechanizmusok működéséhez mégis elengedhetetlen soft rendszerelemekre koncentrálnak.

2.4. ÁBRA

Az egyetemek regionális hatásainak különböző megközelítései

Forrás: Saját szerkesztés.

1) *Társadalmi újratermelés*

A posztfordista környezetben megváltozott a munkaerőképzés jelentősége a társadalmi újratermelésben, amelyet *B. Morgan* alapján a munka újratermelő-désének folyamataként értelmezünk. Ebben a megközelítésben a társadalmi újratermelés alapvető eleme a társadalom tagjainak munkavégző képességét meghatározó emberi készségek és képességek fejlesztése, amely formális és részben informális keretek között megvalósuló tanulási folyamathoz köthető. A fordista technológia, taylori munkaszervezés és főleg a marxi munkaértékelmélet nem tulajdonított nagy jelentőséget a technikai és szellemi képességek fejlesztésének. A szakképzettség, a technikai tudás a menedzserek privilégiuma volt. Ma már azonban általánosan elfogadott az a nézet, hogy a képzés és továbbképzés a társadalom humán tőkeállományának fejlesztése révén hozzájárul a gazdasági fejlődéshez.

A mikrovizsgálatok társadalmi költség-haszon számítási eljárás alkalmazásával megpróbálnak közvetlen, számszerűsíthető kapcsolatot kimutatni a képzés, továbbképzés és a termelékenység között. A kutatások szignifikáns kapcsolatot mutatnak ki a nemzetközi versenyképesség és a képzés, továbbképzés színvonala között. Az egyetemek tevékenysége pedig nyilván megkerülhetetlen ebben a társadalmi újratermelési folyamatban.

Az empirikus vizsgálatok nyilván az iskolai keretek között végzett oktatási tevékenységekre koncentrálnak, az egyéni tanulás tényezőinek és hatásainak számszerűsítése ugyanakkor komoly nehézségekbe ütközik. A számszerűsítési szándék tehát oktatás-gazdaságtani módszerek alkalmazását teszi szükségessé. Ahogy azt korábban már kifejtettük, ennek lényege, hogy azonosítja a felsőoktatás közvetlen és közvetett költségeit és hasznait, majd egyéni és társadalmi szinten is aggregálják őket, és e kettő összevetéséből vonnak le következtetéseket az adott ország/térség humán erőforrásának állapotára, illetve az ország/térség versenyképességére vonatkozóan. Azt vizsgálják tehát, hogy az oktatás közvetlen és extern hatásai hogyan érvényesülnek a gazdaságban, továbbá számításokat közölnek az oktatás megtérülési rátáira vonatkozóan (*Psacharopoulos* 1987; *Varga J.* 1998; *Blaug* 1992). Angliai kutatások azt mutatják, hogy alulbecsült a felsőoktatás társadalmi újratermelésben játszott szerepének és a szakképzettség megszerzésének fontossága (*Thanki* 1999). A magyar oktatásgazdaságtani kutatások a nemzetközi szakirodalom áttekintésére szorítkoznak, az empirikus felmérések csak részterületeket érintenek (*Varga J.* 1998; *Polónyi* 2002). A területi vizsgálatokra tett kísérletek (*Rechnitzer–Smahó* 2005) pedig csupán a modellalkotás fázisában tartanak, a részrendszerek – mint például az oktatás – konkrét regionális gazdasági hatásainak kimutatását nem tűzik ki célul.

2) Társadalmi tőke fejlesztés

A társadalmi tőke fontos összetevője a sikeres gazdasági fejlődésnek. Ennek előfeltétele, a társadalmi hálózatoknak értéket adó bizalmon és kölcsönösségen (reciprocitás) alapuló információáramlás és együttműködés. Sőt a társadalmi tőke legalább olyan fontos a gazdasági növekedési folyamatban, mint a fizikai vagy a humán tőke. A társadalmi tőke, ami a normákban és a társadalmi kötelezettségekben ölt testet, azáltal keletkezik, hogy az egyének és különböző for- és nonprofit szervezetek fejlesztik együttműködési készségüket azért, hogy kölcsönösen növeljék munkájuk termelékenységét. Vagyis az intézményi és közösségi együttműködési kezdeményezéseknek kimutatható hatásuk van a gazdasági fejlődésre.

Ez a megközelítés tehát alapvetően szociológiai szempontrendszer alkalmaz, elsődlegesen a gazdasági fejlődés összetevőinek társadalmi vetületeit vizsgálja. Bár a társadalmi tőke formalizálására találunk kísérleteket a szakirodalomban, a leíró jellegű tanulmányok azonban sokkal jellemzőbbek (*Bourdieu* 1997; *Fukuyama* 1997; *IDEAS*). A társadalmi tőke a modern magyar szociológiának is fontos kutatási területe (*Angelus–Tardos* 1991; *Utasi* 2002), ugyanakkor a területi vonatkozású kutatások még nagyon kezdetlegesek, olyan kutatásról pedig, amely az egyetemek szerepét vizsgálná egyáltalán nem tudunk.

A nemzetközi tapasztalatok ugyanakkor arra utalnak, hogy az egyetemek meghatározó szerepet játszhatnak a társadalmi tőke építésében. Ehhez az egyetemeket többnek kell tekinteni, mint pusztán a képzés és kutatás helyének. Az egyetemet olyan intézményekké kell fejleszteni, amik katalizálják a közösségi kezdeményezéseket, a közös cselekvési programok és hálózatok kiépítését (*Horváth* 2001). Ezekre a hatásokra koncentrálnak az egyetemek társadalmi felelősségét vizsgáló elméletek, amelyek az egyetemek gazdaságfejlesztési stratégiákban játszott szerepét modellezik és próbálják meg számszerűsíteni (kiadási hatások).

3) Kulturális gazdaság

A kultúragazdaságtani kutatások abból indulnak ki, hogy a modern gazdaságot reprezentáló technológiaintenzív iparágak, a magas szintű üzleti és kulturális szolgáltatások mind tudásigényesek. Ezek működtetésére a munkaerőnek csak az a része alkalmas, amely rendelkezik kultúra értékű tudással. A tudásalapú gazdaságban az alapvető telepítési tényező a sokoldalú tudáskészlettel és alkalmazkodóképességgel rendelkező helyi társadalom. A kultúra tehát munkaerő-minőségként is megjelenik, nagy alkalmazkodó képességű, kifinomult munkára alkalmas munkaerőként, amely egyfajta kulturális tőke (*Bourdieu* 1997). Az alkalmazkodó képesség nagyon fontos, hiszen a gazdaság szerkezeti változásai felgyorsultak, egy életciklus során többfajta mesterségbeli tudást kell elsajátítani. A kultúra fontos gazdaságserkentő tényező is, Európa dezindusztrializált térségeiben a kultúraipar a válságból való kilábalás egyik meghatározó eszköze volt (pl. Közép-Angliában a birminghami kongresszusi központ, vagy a Ruhr vidéken a bochumi Ruhr Egyetem). A kultúra továbbá fontos városmarketing elem, hiszen a városok

kulturális miliője is meghatározó szempont a mobil nemzetközi tőke telephely-választásában (Enyedi 2002). Mivel a kultúra nem szabványos közgazdasági vagy szociológiai jelenség, magyarázata multidiszciplináris megközelítést igényel. A szerzők többsége nem használ formalizált modelleket; a tanulmányok jellemzően átfogó, indirekt jellegűek. Viszonylag új kutatási terület Magyarországon, eddig csak két átfogó tanulmánykötet jelent meg a témában: *Daubner és szerzőtársai* (2000) az alapfogalmak tisztázására törekszenek, területi vonatkozásokat kőtetők nem tartalmaz. *Enyedi György (Enyedi–Keresztély [szerk.] 2005)* legújabb kutatásai azonban erre a területre irányulnak; tanulmánykötetében nemcsak kutatási koncepciót fogalmaz meg, hanem szerzőtársai révén kísérletet tesz a kulturális gazdaság bizonyos szegmensei (turizmus, *Michalkó–Rátz*; egyetem, *Mezei*) gazdasági hatásainak azonosítására is. A számszerűsítési szándék ez esetben nyilván a kultúra értékű tudás gazdasági hatásainak kimutatását szolgálja.

2.4. Összegzés

Az egyetemek területi fejlődésben játszott szerepének vizsgálata napjainkban többek által különféle módszerekkel kutatott kérdéskör. Egyrészt elméleti szempontból sokan vizsgálják, hogy a 21. század tudásalapú gazdaságában milyen ismérvei vannak a legfontosabb termelési tényezőknek, a tudásnak; hogyan írhatók le a tudás teremtésével és átadásával kapcsolatos folyamatok, és milyen mechanizmus mentén megy végbe a tudás hordozójának, a humán tőkének az újratermelése. A téma elméleti közgazdaságtani jelentőségét az adja, hogy a tudás jellemzői nem írhatók le a hagyományos termelési tényezők szűkösségi problémáival, keresleti és kínálati feltételeivel. Ugyanakkor az alkalmazott társadalomtudományok (pl. vezetéstudomány, szociológia, pedagógia, stb.) is élénken érdeklődnek az egyetemek, mint intézmények társadalmi szerepe és működése iránt. Sőt az ezredforduló óta a regionális tudományban is kiemelt kutatási terület az egyetemek területi hatásainak vizsgálata, továbbá a területfejlesztési gyakorlatban is egyre határozottabban jelenik meg az egyetemek szerepének tudatos elemzése. A témakör fontosságát mutatják az „Európai Felsőoktatási Térség” kialakítására tett erőfeszítések mellett az egyetemekhez kapcsolódó tudományos parkok, üzleti inkubációk, spin off cégek szerepének felértékelődése is. Ugyancsak erre utalnak a Bolognai folyamat által érintett európai országokban a felsőoktatási rendszer szükségszerű átalakításáról folyó szakmai és politikai viták.

A témakör a magyar szakirodalomban sem ismeretlen; mindenekelőtt az alkalmazott társadalomtudományok képviselőinek érdeklődése számottevő, ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy a nemzetközi szakirodalom nemcsak terjedelmesebb, de sokszínűbb is a hazainál. Különösen igaz ez a megállapításunk az empirikus kutatási eredmények közlésére vonatkozóan. Ennek hátterében nyilván az áll, hogy mind az egyetemek fokozott gazdasági-társadalmi szerepvállalását előidéző világméretű folyamatok (globalizáció, folyamatos innovációs kényszer, a tudásalapú gazdaság és

társadalom kiépülése stb.), mind pedig az egyetemi funkciók belső ártértekését sürgető felsőoktatási problémák (tömegesedés, funkcióbővülés, fokozódó társadalmi felelősség stb.) kés(eltet)ve jelentkeztek Magyarországon, így a hazai kutatói közösség is késve reagálhatott rájuk.

A legtöbb hazai tanulmány az oktatástudomány képviselőinek tollából született, akik már a 80-as évek óta vizsgálják a magyar oktatási rendszeren belül a felsőoktatás szerepét és sajátosságait, keresik a párhuzamokat a nemzetközi tapasztalatokkal. Az ezredforduló táján összefoglaló munkák is megjelentek a magyar szakirodalomban (Varga J. 1997; Polónyi 2002), amelyek áttekintést adtak az oktatásgazdaságtan hazai és nemzetközi eredményeiről, sőt a Felsőoktatási Kutatóintézet munkatársai révén megkezdődött a felsőoktatás területi összefüggéseinek vizsgálata is.

A hazai regionális tudományok téma iránti érdeklődése is több csatornából táplálkozik; humán erőforrás oldali megközelítésekkel (Rechnitzer–Smahó 2005) épp úgy találkozunk, mint vezetéstudományi (Lengyel B. 2005) vagy szociológiai (Enyedi 2002, 2005) háttérű munkákkal. Mindenekelőtt ki kell emelnünk Horváth (1997, 2001) elemzését, aki könyvében először adott áttekintést az európai egyetemfejlődés regionális vonatkozásairól és mutatott rá az egyetemek megváltozott szerepére és növekvő jelentőségére az innovációorientált modern gazdaságfejlesztésben. A témával kapcsolatos mai magyar kutatások többsége ezt az irányvonalat követi; a regionális innovációs rendszerekben keresi az egyetemek helyét és szerepét, mindenekelőtt az egyetemi kutatások gazdasági hatásait, az ipari–egyetemi kapcsolatok megvalósíthatóságát vizsgálja. Mivel ezen a területen mind ez ideig szerény gyakorlati tapasztalatokkal rendelkezünk, továbbra is ez tekinthető az egyik legfontosabb jövőbeli kutatási iránynak. Másrészt az ország versenyképessége szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír az a kutatómunka is, amely a Bolognai folyamat kapcsán vizsgálja a magyar felsőoktatási rendszer átalakításának irányait. Sőt a felsőoktatási törvény végrehajtása nyomán ezen munka empirikus eredményei is vizsgálhatók már a közeljövőben csakúgy, mint azon gazdaságfejlesztési munkáké, amelyek a II. Nemzeti Fejlesztési Terv kapcsán vizsgálják az egyetemek feladatait a kijelölt növekedési pólusvárosok fejlődésében.

Irodalom

- Angelusz R.–Tardos R. (szerk.) (1991) *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest.
- Armstrong, H.W. (1993) The Local Income and Employment Impact of Lancaster University. – *Urban Studies*. 10. 1653–1668. o.
- Ács J.Z.–Varga A. (2000) Térbeliség, endogén növekedés és innováció. – *Tér és Társadalom*. 4. 23–39. o.
- Bajmóczy Z. (2005) „Vállalkozó egyetem” vállalkozásfejlesztési szemszögből. – Buzás N. (szerk.) *Tudásmenedzsment és tudásalapú gazdaságfejlesztés*. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPRESS, Szeged. 312–327. o.
- Balázs É. (2005) *Közüoktatás és regionális fejlődés*. Országos Közüoktatási Intézet, Budapest.
- Beck, R.–Elliot, D.–Meisel, L.J.Y.–Wagner, M. (1995) Economic impact studies of regional public colleges and universities. – *Growth and Change*. 2. 245–260. o.

- Békés V. (2001) A kutatóegyetem prototípusa: a XVIII. századi göttingeni egyetem. – Tóth T. (szerk.) *Felsőoktatástörténeti tanulmányok: Az európai egyetem funkcióváltozásai*. Professzorok Háza, Budapest. 73–94. o.
- Benko, G. (1999) *A regionális tudomány*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest.
- Blaug, M. (ed.) (1992) *The Economic Value of Education: Studies in the Economics of Education*. The International Library of Critical Writings in Economics 17. Edward Elgar, U.K.
- Bleaney, M.F.–Binks, M.R.–Greenaway, D.–Reed, G.V.–Whynes, D.K. (1992) What does a university add to its local economy? – *Applied Economics*. 3. 305–311. o.
- Bourdieu, P. (1997) Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. – Angelusz R. (szerk.) *A társadalmi rétegződés komponensei*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Buzás N. (2003) Organizational Elements of Knowledge Transfer in Hungary: Towards a Functional System of Innovation. – Lengyel I. (ed.) *Knowledge Transfer, Small and Medium-Sized Enterprises, and Regional Development*. JATEPress, Szeged. 32–46. o.
- Clark, B.R. (1998) Creating Entrepreneurial Universities: Organisational Pathways of Transformation. IAU Press/Pergamon, Oxford.
- Conceição, P.–Heitor, M.–Oliveira, P. (1998) Expectations for the University in the Knowledge-Based Economy. – *Technological Forecasting and Social Change*. 3. 203–214. o.
- Daubner K.–Horváth S.–Petró K. (szerk.) (2000) *Kultúra-gazdaságtani tanulmányok*. Aula Kiadó, Budapest.
- Dőry T. (2004) A tudásalapú gazdaság regionális összefüggései. – *A tudás- és technológiatranszfer lehetőségeinek jobb kihasználása a regionális különbségek csökkentésére*. Témavezető: Rechnitzer J. NYUTI Közlemények. Kézirat, MTA RKK NYUTI, Győr.
- Dőry T. (2005) *Regionális innováció-politika. Kihívások az Európai unióban és Magyarországon*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Enyedi Gy. (2002) A városok kulturális gazdasága. – *Földrajzi Értesítő*. 1–2. 19–29. o.
- Enyedi Gy.–Keresztély K. (szerk.) (2005) *A magyar városok kulturális gazdasága*. MTA Társadalomkutatási Központ, Budapest.
- Etzkowitz, H. (1997) The Entrepreneurial University and the Emergence of Democratic Corporatism. – Etzkowitz, H.–Leydesdorff, L. (eds.) *Universities and the Global Knowledge Economy*. Pinter, London. 141–152. o.
- Etzkowitz, H.–Leydesdorff, L. (2000) The dynamics of innovation: from National Systems and „MODE 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations. – *Research Policy*. 2. 109–123. o.
- Etzkowitz, H.–Webster, A.–Gebhardt, C.–Castano Terra, B.R. (2000) The future of the university and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm. – *Research Policy*. 2. 313–330. o.
- Etzkowitz, H. (2004) The Evolution of the Entrepreneurial University. – *International Journal of Technology and Globalization*. 1. 64–77. o.
- Felsenstein, D. (1997) Estimating some of the impacts on local and regional economic development Associated with Ben Gurion University of Negev. Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem.
- Florax, R. (1992) *The University: A Regional Booster?* Aldershot, Avebury.
- Florida, R. (1995) Toward the learning region. – *Futures*. 5. 527–536. o.
- Forray R.K.–Kozma T. (1992) *Regionális kutatások az oktatásügyben. – Társadalmi tér és oktatási rendszer*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Forray R. K.–Kozma T. (1999) *Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitiká*. – Kutatás közben 225. Oktatókutatási Intézet, Budapest.
- Fukuyama, F. (1997) *A bizalom*. Európa Kiadó, Budapest.
- Goddard, J.–Asheim, B.–Cronberg, T.–Virtanen, I. (2003) Learning regional engagement – A re-evolution of the third role of Eastern Finland Universities. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Goddard, J. (1997) Universities and Regional Development: An Overview, background paper for OECD. University of Newcastle, CURDS, Newcastle.
- Goddard, J. (2000) *The Role of a University in its Region*. University of Newcastle Public Lecture. Letöltés: www.ncl.ac.uk/curds/publications (2004.06.02.)
- Harris, R. (1997) „The Impact of the University of Portsmouth on the Local Economy”. – *Urban Studies*. 4. 605–626. o.
- Híves T.–Radácsi I. (1999) Regionális változások az oktatásban 1990–1997. – *Educatio*. 3. 639–643. o.
- Horváth Gy. (2001) *Európai regionális politika*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.

- Horváth Gy. (1999) Kutatás, felsőoktatás és regionális átalakulás. Az innováció szerepe a regionális fejlődésben. – *Magyar Tudomány*. 4. 447–458. o.
- IDEAS publications. Letöltés: <http://ideas.repec.org> (2004.04.20.)
- Inzelt A. (1999) Kutatóegyetemek a finanszírozás tükrében. – *Közgazdasági Szemle*. 4. 346–361. o.
- Inzelt A. (2004) Az egyetemek és a vállalkozások kapcsolata az átmenet idején. – *Közgazdasági Szemle*. 9. 870–890. o.
- Kerékygártó Gy. (2006) Az innovációs folyamat főszereplői. – *Magyar Tudomány*. 4. 458–467. o.
- Kozma T. (2002) *Regionális egyetem*. Oktatókutatási Intézet, Budapest.
- Kozma T. (2004) *Ki az egyetem?* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Krugman, P. (1991) Increasing returns and economic geography. – *Journal of Political Economy*. 3. 483–499. o.
- Lengyel B. (2005) *Triple Helix kapcsolatok a tudásmenedzsment szemszögéből*. – Buzás N. (szerk.) *Tudásmenedzsment és tudásalapú gazdaságfejlesztés*. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. JATEPress, Szeged. 293–311. o.
- Lengyel I. (2000a) Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. – *Tér és Társadalom*. 4. 39–86. o.
- Lengyel I. (2000b) A regionális versenyképességről. – *Közgazdasági Szemle*. 12. 962–987. o.
- Lengyel I. (2003) Verseny és területi fejlődés. Térségek versenyképessége Magyarországon. JATEPress, Szeged.
- Lengyel I. (2005) *Egyetemek lehetőségei elmaradott régiók versenyképességének javítására* – Glück R. – Rác G. (szerk.) *Évkönyv 2004-2005 II. kötet*, PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs. 193–202. o.
- Lewis, J.A. (1988) „Assessing the Effect of the Polytechnic, Wolverhampton on the Local Economy”. – *Urban Studies*. 1. 53–61. o.
- Leydesdorff, L.–Etzkowitz, H. (1997) A Triple Helix of University–Industry–Government Relations. – Etzkowitz, H.–Leydesdorff, L. (eds.) *Universities and the Global Knowledge Economy*. Pinter, London. 155–162. o.
- Lundvall, B.Å. (2002) *The University in the Learning Economy*. DRUID Working Paper. 6. Copenhagen.
- Lundvall, B.Å. (ed.) (1992) *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*. Pinter Publishers, London.
- Marczell V.–Mezei K. (2003) *A PTE szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben*. – Mezei C. (szerk.) *Évkönyv 2002*. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs. 259–270. o.
- Maskell, P.–Törnqvist, G. (1999) *Building a Cross-Border Learning Region*. Copenhagen Business School Press, Copenhagen.
- Morgan, B. (2002) Higher education and Regional Economic Development in Wales: An opportunity for Demonstrating the Efficiency of Devolution in Economic Development. – *Regional Studies*. 1. 65–73. o.
- Mosoni-Fried J. (2002) *FDI and Bridge-Building: the case of Hungary*. Paper presented at the 4th Triple Helix Conference. Copenhagen-Lund. November 6-9.
- Nelson, R. (ed.) (1993) *National Innovation Systems. A comparative analysis*. Oxford University Press, New York.
- OECD. (1996) *The Knowledge-Based Economy*. Paris.
- Papanek G. (2000) *The relationship between Science, Industry and the Government in Hungary, a country in transition*. Paper presented at the 3rd Triple Helix Conference in Rio de Janeiro, 26. April.
- Polgár T. (2003) A felsőoktatás változása az Európai Unió országaiban. – *Magyar Felsőoktatás*. 4-5-6. 105–120. o.
- Polónyi I. (2002) *Az oktatás gazdaságtana*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Porter, M. (2001) *Clusters of Innovation: Role of Universities in Economic Development*. Council of Competitiveness. Letöltés: www.isc.hbs.edu (2004. 04.22.)
- Psacharopoulos, G. (1987) *Economics of Education: Research and studies*. Pergamon Press, Oxford.
- Radácsi I. (2003) Regionális oktatáspolitikai és területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon. Oktatókutatási Intézet, Budapest.
- Rechnitzer J.–Hardi T. (2003) *A Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére*. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- Rechnitzer J.–Smahó M. (2005) *A humán erőforrások regionális sajátosságai az átmenetben*. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Romer, P.M. (1990) Endogenous technological change. – *Journal of Political Economy*. 5. 71–102. o.
- Romer, P.M. (1994) The origins of endogenous growth. – *Journal of Economic Perspectives*. 1. 3–22. o.

- Sinclair, M.T. (1988) The estimation of keynesian income multipliers at the sub-national level. – *Applied Economics*. 11. 1435–1444. o.
- Solow, R. (1957) Technical change in an aggregative model of economic growth. – *International Economic Review*. 6. 18–31. o.
- Szögi L. (1996) A magyar felsőoktatás kezdetei I-II. – *A Természet Világa*. 2. 74–78. o.
- Teperics K. (2003) A humán erőforrások szerepe a területfejlesztésben. – Süli-Zakar I. (szerk.) *A terület- és településfejlesztés alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- Thanki, R. (1999) 'How do we know the value of Higher Education to Regional Development?' – *Regional Studies*. 1. 84–90. o.
- Tóth J.–Trócsányi A. (1997) *A magyarság kulturális földrajza*. Pannónia Tankönyvek, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs.
- Tóth J.–Trócsányi A. (2000) *A magyarság kulturális földrajza II*. Pannónia Tankönyvek, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs.
- Utasi Á. (2002) *A bizalom hálójá*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Varga A. (2002) Knowledge Transfers from Universities and the Regional Economy: A Review of the Literature – Varga A.–Szerb L. (eds.) *Innovation, entrepreneurship, Regions and Economic Development – International Experiences and Hungarian Challenges*. University of Pécs, Pécs. 147–171. o.
- Varga A. (2004) Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. – *Közgazdasági Szemle*. 3. 259–275. o.
- Varga J. (1998) *Oktatásgazdaságtan*. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.
- Vámos D. (szerk.) (1992) *A szürkeállomány fehér foltjai. A szellemi potenciálok térszerkezete Magyarországon*. Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest.

3. FELSŐOKTATÁSI VONZÁSKÖRZETEK A NYUGAT-DUNÁNTÚLON

HARDI TAMÁS

A felsőoktatási intézmény kiválasztásakor egy hallgató, illetve családja több szempontot is érvényesít. Ezek között csupán egy a választott szakterület, mellette fontos tényező a költségben és közlekedés szempontjából elérhető intézmény. Néha a térbeli közelség a meghatározó szempont, de gyakran hallhatjuk fiatalok szájából, hogy a családtól való elszakadás is fontos lehet a döntésnél. Mindemellett számításba kerül a iskolának helyet adó város presztízse, külső megítélése is. Így a felsőoktatási intézmények piacterületét a fogyasztók többféle szempontja is alakítja, nem csupán az iskola által kínált termék minősége és ára.

A hallgatók mozgása ugyanakkor nem csupán az egyetemek piacterületei szempontjából fontos. Rávilágíthat a honnan-hova kérdése, s ezáltal egy térség, régió fejlődési lehetőségeire, hiszen kimutatott tény, hogy az iskolaválasztás a későbbi migráció szempontjából is fontos jelentőséggel bír. Vélhető, hogy a közelebbi iskola nagyobb arányban termel ki olyan diplomásokat, akik megfelelő munkahelyek esetén hajlandóak a régióban maradni (*Rechnitzer-Hardi* [szerk.] 2001). Másrészt a régió belüli iskolaválasztás lehetősége és erősödése kifejezhet egy társadalmi igazságosságot, vagyis a felsőoktatáshoz való hozzájutás lehetőségének egyenletesebb elterjedését.

Ilyen értelemben a hallgatók iskolaválasztásának térbeli törvényszerűségeinek vizsgálata olyan eredményeket hozhat, amelyek fontosak a társadalom térbeli folyamatainak megértéséhez, s nem utolsósorban fontosak napjainkban egyre élesedő felsőoktatási piaci verseny áttekintéséhez is.

Jelen munkában egy adatbázis segítségével kívánjuk felmérni az iskolaválasztás térbeli mintázatát a Nyugat-Dunántúl példáján. Adatbázisunkban a 2001 és 2006 között felvett nappali tagozatos hallgatók lakóhelyének kistérsége, településtípusa, valamint a felvevő intézmény települése, illetve a kar adatai szerepelnek. Mindezek alapján a nappali tagozatos hallgatók adatait kari szinten ismerjük. Ez korántsem tökéletes a térbeli folyamatok vizsgálatához, mivel több esetben előfordul, hogy egy karnak más városban van kihelyezett képzése, de a hallgatók regisztrációja a kar székhelye szerint történik. Régióinkban ilyen eset a Pannon Egyetem zalaegerszegi és nagykanizsai, valamint a Pécsi Tudományegyetem zalaegerszegi és szombathelyi képzése. Ezek azonban tömegükben nem módosítják főbb megállapításaink hitelét.

Adatainkból kívánunk következtetni a régió felsőoktatásának, a felsőoktatás piacának térbeli helyzetére, illetve átalakulására.

Ehhez két irányból kell közelítenünk:

- egyrészt vizsgálnunk kell a Nyugat-Dunántúl felsőoktatásba kerülő hallgatóinak intézményválasztását, lakóhelyi megoszlását, másrészt
- vizsgálnunk kell a nyugat-dunántúli felsőoktatási intézmények térbeli piacának alakulását (amely természetesen nem a régióra korlátozódik), s ennek változását.

Mindezek az adatbázis nyújtotta lehetőségek csekély mértékű kihasználását jelentik. Megállapításaink jelen munkafázisban csak a Nyugat-dunántúli régióra érvényesek, az országos folyamatok megismerése egy térben és tartalomban kibővített újabb elemzés tárgya lehet.

3.1. A régióból felvett hallgatók továbbtanulási irányai

3.1.1. A saját régióban továbbtanulók számának változása

A régióból továbbtanulók száma 2001 és 2006 között mintegy ezer fővel emelkedett. Az időszakon belül, hasonlóan az országos mozgásokhoz a 2004-es évben érte el a felvett hallgatók száma a legnagyobb értéket, azóta csökkenő, szinten maradó tendenciát mutat (3.1. táblázat).

3.1. TÁBLÁZAT
A hazai régiókból származó hallgatók száma (fő)
és számának változása (%), 2001–2006

Régió	Hallgatók száma					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Dél-Alföld	6892	7492	7485	8325	8173	8373
Dél-Dunántúl	4822	5461	5671	5960	5771	5883
Észak-Alföld	8306	8974	9022	9874	9108	9676
Észak-Magyarország	6646	7241	6873	7569	7098	7580
Közép-Dunántúl	5630	6323	6233	6770	6569	6728
Közép-Magyarország	15445	16140	16575	17857	17831	17626
Nyugat-Dunántúl	5394	5909	6189	6422	6248	6387
Nyugat-Magyarország	53139	59358	59262	64043	62465	63503

3.1. táblázat folytatása

Régió	Hallgatók számának változása, 2001=100%					
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Dél-Alföld	100	108,7	108,6	120,8	118,6	121,5
Dél-Dunántúl	100	113,3	117,6	123,6	119,7	122,0
Észak-Alföld	100	108,0	108,6	118,9	109,7	116,5
Észak-Magyarország	100	109,0	103,4	113,9	106,8	114,1
Közép-Dunántúl	100	112,3	110,7	120,2	116,7	119,5
Közép-Magyarország	100	104,5	107,3	115,6	115,4	114,1
Nyugat-Dunántúl	100	109,5	114,7	119,1	115,8	118,4
Magyarország	100	111,7	111,5	120,5	117,6	119,5

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

A 2001 és 2006 között a felsőoktatásba felvettek adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a régió oktatási intézményeinek jelentősége növekedett a régióból egyetemre, főiskolára jelentkezett és felvett hallgatók körében. A régióból származó, felvett hallgatóknak közel fele maradt a régióban, ez az arány 2001 óta kis ingadozásokkal, de következetesen emelkedett (3.2. táblázat).

3.2. TÁBLÁZAT

A saját régiójában továbbtanuló hallgatók aránya az összes, az adott évben felvett hallgató közül (%)

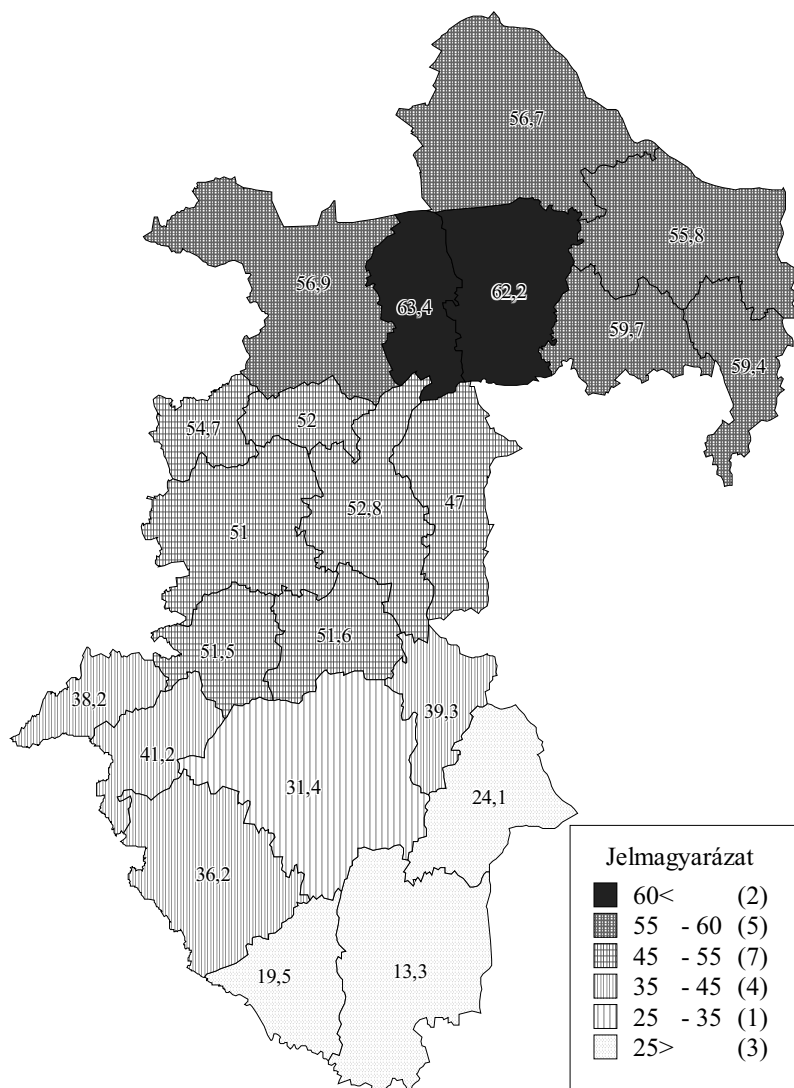
Régió	2001	2006
Közép-Magyarország	65,6	71,8
Közép-Dunántúl	23,5	25,1
Nyugat-Dunántúl	42,9	46,0
Dél-Dunántúl	45,3	59,9
Észak-Magyarország	38,5	42,0
Észak-Alföld	48,5	57,7
Dél-Alföld	51,1	57,2

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Hazai viszonylatban a Nyugat-dunántúli régió gyenge közepesnek mondható eredménye mellett jelentős belső, térségi különbségeket találunk (3.1. ábra).

3.1. ÁBRA

A régióon belül továbbtanulók aránya az összes felsőoktatásba felvett nappali tagozatos hallgató százalékában kistérségeként, 2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

A kistérségek szintjén vizsgálva a kérdést egyértelműnek látszik, hogy a régió északi részének nagy a felsőoktatási megtartó ereje, míg a déli részé határozottan gyenge. Ehhez hozzá kell tennünk azt, hogy Zalaegerszegen adatbázisunk csak a Budapesti Gazdasági Főiskola Zalaegerszegi Intézetébe felvett hallgatók adatait tartalmazza. Mellette még a Pécsi Tudományegyetem és a Pannon Egyetem is folytat kihelyezett képzést, valamint Nagykanizsán is található a Pannon Egyetem részéről képzés, amelyre nappali tagozatos hallgatók is járnak. Sajnos ezen intézmények adataihoz nem sikerült hozzájutnunk, mivel hallgatóikat a veszprémi székhelyű kar hallgatói között tartják nyilván, így, mint Veszprémbe járó hallgatók szerepelnek az adatbázisunkban. A hozzávetőlegesen megismert felvételi létszámok keretében azonban elmondhatjuk, hogy a nappali tagozatos hallgatók esetében a kistérségek besorolásán nem változtatna jelentősen az ő adataik számbavétele sem, hiszen összességében Nagykanizsán és Zalaegerszegen is száz fő alatt marad az általuk a régióból felvett és helyben oktatott nappalis hallgatók száma.

3.1.2. Hol tanulnak tovább a régió fiataljai?

A Nyugat-Dunántúlról a hazai felsőoktatásba felvett hallgatók képző intézményei és lakhelyük alapján 2001 és 2006 között egy területi átalakulás tapasztalható (3.3. táblázat).

3.3. TÁBLÁZAT

A Nyugat-dunántúli régióból, illetve a megyékből felvett nappali tagozatos hallgatók céltelepülések szerinti megoszlása (%), 2001, 2006

<i>A felvevő intézmény/kar települése</i>	<i>Régió</i>		<i>Gy-M-S</i>		<i>Vas</i>		<i>Zala</i>	
	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>
Budapest	29,6	26,0	28,8	26,8	28,4	22,3	31,7	28,2
Győr	20,9	23,3	35,9	39,2	11,8	15,7	6,4	6,5
Pécs	11,0	13,3	5,0	5,2	11,4	14,5	19,6	24,1
Szombathely	10,1	10,0	3,8	4,4	23,3	22,8	8,3	7,2
Sopron	5,5	8,1	7,4	10,9	5,0	8,3	3,0	3,9
Veszprém	3,7	6,3	2,5	3,6	4,2	6,5	4,9	10,2
Székesfehérvár	3,0	1,1	2,5	1,1	3,0	1,1	3,8	1,2
Szeged	2,5	1,7	2,1	1,6	1,8	1,1	3,6	2,6
Zalaegerszeg	2,3	2,3	1,0	0,3	2,3	2,5	4,2	5,2
Tatabánya	1,8	0,3	2,1	0,4	1,6	0,3	1,5	0,4
Szolnok	1,1	0,1	0,7	0,0	1,0	0,2	1,7	0,1
Gyöngyös	1,1	0,3	1,5	0,2	0,7	0,3	0,7	0,5
Kaposvár	1,0	1,4	0,4	0,4	0,3	0,5	2,6	3,7
Mosonmagyaróvár	1,0	1,3	1,8	2,3	0,5	0,8	0,2	0,3
Keszthely	0,8	0,9	0,2	0,2	0,7	0,5	1,9	2,2
Egyéb	4,6	3,6	4,3	3,4	4	2,6	5,9	3,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Vizsgálatunkba azokat a céltelepüléseket vontuk be, ahova a régióból jelentkező hallgatók közül legalább 1% került 2001-ben. Feltételezzük, hogy a régiónkból továbbtanulni szándékozók szempontjából ezeknek a városoknak van legnagyobb jelentősége. Ezen települések intézményeibe vették fel régióink jelentkezőinek 95,3%-át (2001), illetve 96,6%-át (2006).

Néhány alapvető megállapítást tehetünk:

1. Budapest részesedése a régióból származó felvett nappali tagozatos hallgatókból csökkent 2001 és 2006 éveket összehasonlítva. Ez a csökkenés az egész régió területén általánosnak mondható.
2. Hasonlóképpen csökkent a vidéki, régió kívüli főiskolák befolyása (akik 2001-ben a hallgatók 1–3 százalékát, összesen mintegy hét százalékát vitték el: Székesfehérvár, Gyöngyös, Tatabánya, Szolnok). Közülük 2006-ban csak Székesfehérvár maradt az 1 százalékos küszöb felett.
3. Minden más, régió kívüli, kisebb vonzerejű képzési hely részesedése csökkent.
4. Növekedés tapasztalható a régió felsőoktatási központjaiban. Ezek között élen jár Győr, valamint Sopron. Ezzel szemben Szombathely, Zalaegerszeg, Keszthely, Mosonmagyaróvár összességében szinten maradt, bár ezt a képet a régió belüli elemzés (lásd lejjebb) egy kicsit színezi.
5. Növekedett a régió kívüli, nagyobb, dunántúli egyetemi központok jelentősége. Elsősorban Pécs, másodsorban Veszprém, amúgy hagyományos szerepe erősödött, különösen a régió déli részén, de megjelent Kaposvár is, miközben a távoli Szeged részesedése elenyészővé vált. Pécs és Veszprém szerepének növekedéséhez jelentős mértékben hozzájárult, hogy kihelyezett képzéseik működnek Nagykanizsán, illetve Zalaegerszegen. Mivel adatbázisunk csak kari szintig bontja az adatokat, ezek az intézmények nem jelennek külön meg benne, az odajáró hallgatók Veszprémbe, illetve Pécsre tanulóként kerülnek számításba.
6. A más régiók vidéki központjainak erősödése elsősorban térszerkezeti okokra vezethető vissza. A régió déli részének viszonylagos ellátatlansága miatt fordulnak a hallgatók Pécs, Veszprém és Kaposvár felé.
7. Érdekes Győr és Pécs viszonya. A két regionális központ „osztózik” a régió. Mindkettő részesedése növekedett, ugyanakkor Győr-Moson-Sopron megyében egyértelműen Győré a vezető szerep, Vasban szerepük kiegyenlített, részesedésük, növekedésük hasonló, míg Zala megyében Pécs tölti be a Budapest utáni legfontosabb szerepet. Ez a kettősség egyértelműen visszavezethető a két vidéki város megközelíthetőségének különbségeire a régió északi és déli részéről.
8. A régió belüli Győr és Szombathely viszonya kiemelendő. Saját megyéjében mindkettő jelentős részaránnyal bír a felvettek körében. Mindkettő növeli részesedését a másik megyéjében, de Győr növekedése markánsabb Vas megyében és a régióban, miközben Szombathely összességében szinten maradt, sőt saját megyéjében és Zalában veszített is a részesedéséből. Győr szerepének erősödését felsőoktatási kínálatának sokszínűsége idézi elő.

Az alábbiakban a fontosabb célvárosok adatait vetjük össze. Kiemeljük a régió belüli megyeszékhelyek szerepét, valamint a három nagy versenytárs (Budapest, Pécs és Veszprém) területi szerepének régió belüli megoszlását.

Budapest

A régióból továbbtanuló fiatalok (nappali tagozatos hallgatók) célvárosai közül kiemelkedik Budapest. Budapest felsőoktatási kapacitása, valamint tömegközlekedési megközelíthetősége okán az egész ország területe lényegében vonzásterületnek számít, így nem csoda, ha mindenhol az elsőként említhető. Régióinkban a főváros vonzereje a felvett hallgatók 26%-át vitte el 2006-ban. Ez az arány 2001-hez képest csökkent, hiszen akkor 29% került budapesti képző helyre. Legerősebb a csökkenés Vas megyében, de markáns a másik két megyében is.

Mint a főbb megállapításokból látható, a budapesti csökkenést elsősorban Győr és Sopron, másodsorban Pécs, Veszprém és Kaposvár növekedése kompenzálja.

Győr

A megyeszékhelyek közül Győr emelkedik ki, amely város a legnagyobb arányban meg tudja kötni a megye felsőoktatásba járó hallgatóit. Azt mondhatjuk, hogy a három megyés régió belül Győr „kétmegyes” felsőoktatási központ. Saját megyéjében elsöprő a részaránya, lényegesen meghaladja Budapestét is, míg kiemelkedő fontosságú Vas megyében is. Mindkét megyében jelentős mértékben javította részarányát a vizsgált időszakban. Vas megyében Győr jelentősége és gyors terjeszkedése Pécshez hasonló, míg Zala megyében gyenge, stagnáló részarányt képvisel. Elérhetőségét tekintve itt már Pécs kedvezőbb helyzetbe kerül, de Veszprém is megelőzte már Győrt.

Pécs

A régióból felvett hallgatók arányát tekintve Győr után Pécs mondhatja magának a legnagyobb (és növekvő) részarányt. Részesedése Győr-Moson-Sopron megyében lényegesen rosszabb, mint a regionális átlag, Vasban átlag körüli, míg Zala számára Budapest után a második legfontosabb felsőoktatási központ. Részesedése a két déli megyében dinamikusan növekedik.

Szombathely

Szombathely alapvetően megyei központnak mondható hallgatói lakhelyei alapján. A Vas megyéből származó hallgatók közül 22,8% tanul tovább a megyeszékhelyen, s ez az arány 2001-hez képest csökkent. A régió belül Zala megyére fejt még ki erősebb, de csökkenő hatást (valamivel erősebbet, mint Győr), míg Győr-Moson-Sopron megyére gyakorolt hatása gyenge, enyhén növekvő. Összességében a régió belüli hallgatókból a részesedése 2006-ban enyhén csökkent 2001-hez képest.

Sopron

Viszonylag kis részesedéssel, de szemmel látható növekedéssel bír Sopron a régióban, különösen a két északabbi megyében. A három megye közül értelemszerűen Győr-Moson-Sopron megye hallgatói között bír látványos részesedéssel (10,9% 2006-ban), de szerepe Vasban is jelentős, hiszen az eddig bemutatott városok után a negyedik a rangsorban. Zalában már jelentőségben megelőzi Zalaegerszeg, valamint más, régió kívüli képző helyek (Veszprém, Kaposvár).

Veszprém

A régióból továbbtanulók között Veszprém foglalja el a hatodik helyet, s ezt a pozícióját 2001 után 2006-ban is megőrizte, s részesedését nagymértékben növelni is tudta. Mindhárom megyéből jelentős szeletet szakít ki, de szerepe Vasban és Zalában erősebb. Zalában megelőzi Győrt is, s növekedése erőteljes. A két időpont közötti különbség majdnem kétszeres.

Zalaegerszeg

Zalaegerszeg az előzőekhez képest alacsonyabb hatással van a régióból továbbtanulók döntéseire. Jelentősége regionális szinten hasonló maradt a két vizsgált időpontban (a régióból továbbtanulók 2,3%-át vették fel a zalai megyeszékhelyre). Saját megyéjéből a hallgatók 5,2%-a kerül a megyeszékhelyre tanulni.

3.2. A felvettek lakóhelyének településtípusonkénti bontása

3.2.1. A régió intézményeibe felvett hallgatók megoszlása településtípusonként

Az alábbiakban azokat a vizsgálatokat mutatjuk be, amelyek a felvett hallgatók megoszlását elemzi a lakóhelyük településtípusait illetően. Mivel a Budapesten élő felvettek rendkívül magas arányban (közel 80%) maradnak saját településükön tanulmányaik folytatása során, s vizsgálatunkban elsősorban a vidéki hallgatók szokásait elemezzük, a budapesti felvettek adatait nem vontuk be az elemzésbe, hogy Budapest nagy súlyának torzítását elkerüljük.

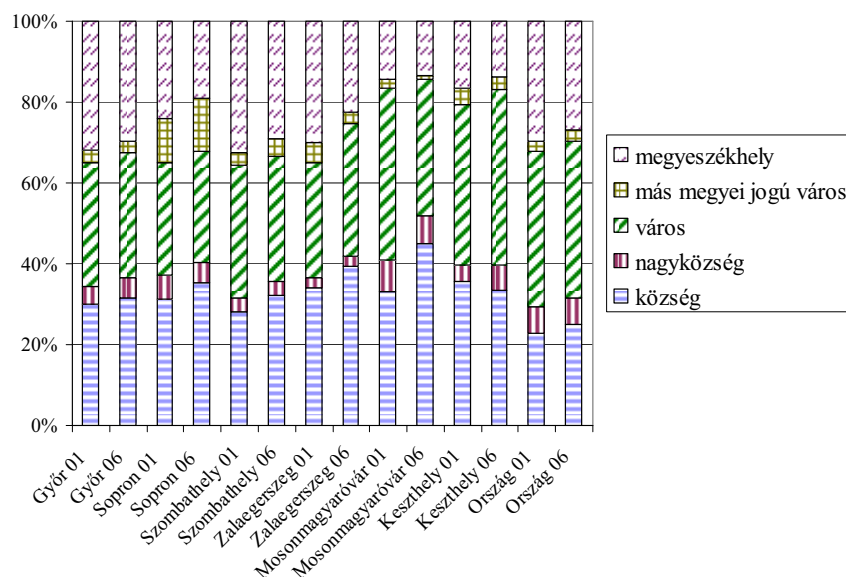
A hallgatók összetételét településtípusonként vizsgálva az alábbi kategóriákat állítottuk fel: Megyei jogú város, megyeszékhely; más megyei jogú város; város; nagyközség; község. Ennél részletesebb bontást sajnos nem tudtunk alkalmazni a rendelkezésre álló adatok korlátai miatt.

Mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy a korábban bemutatott vizsgálatok eredményeképpen látható, hogy a hallgatók intézményválasztásában egyre inkább erősödik a földrajzi közelség, a megközelíthetőség. Így a felsőoktatási intézmények hallgatóinak településtípusok szerinti összetételére erősen hat az intézménynek helyet adó régió, vonzáskörzet településállományának összetétele.

Ha a nyugat-magyarországi felsőoktatási központokat vizsgáljuk, a 2001 és 2006 évi állapotok összevetése alapján azt mondhatjuk, hogy az összes felvételt nyert hallgató, illetve az egy-egy intézménybe felvett hallgatók településtípus szerinti összetétele néhány esettől eltekintve nem változott jelentősen a két időpont között. (3.2. ábra). (Győr esetében a két egyetem hallgatóit nem választottuk külön, mert településtípusonkénti összetételük nem különbözik jelentős mértékben. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a községekből és nagyközségekből származó hallgatók aránya a nyugat-dunántúli felsőoktatásban magasabb, mint az országos átlag (országos átlag 2001: 29,4%, 2006: 31,6%). A Nyugat-dunántúli régió intézményeibe felvett hallgatók között 2001-ben 31,6–41%-ban találunk falvakból származó hallgatókat, 2006-ban már 35,8–52%-ban. A falvakból származó hallgatók részesedése az összes hallgatóból emelkedik országos szinten és a régió intézményeiben egyaránt. A két időpont közötti *hallgatószám emelkedést tehát zömében a falvakból származó fiatalok nagyobb mértékű bekapcsolódásának köszönhetjük, mivel a városokból származók aránya stagnált, illetve a megyei jogú városok és a megyeszékhelyek vonatkozásában csökkent.*

3.2. ÁBRA

A nyugat-magyarországi felsőoktatási központokba felvett hallgatók összetétele a lakóhely településtípusa szerint, 2001, 2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

A falvakból származó hallgatók részarányának növekedése ellenére arányuk még mindig nem éri el a falvak lakosságának részesedését az ország lakosságából. Magyarország népességének (Budapest nélkül) 50%-a él községekben és nagyközségekben, míg a felvett hallgatók között országos szinten csak 31,6%-kal részesednek

ezek a településkategóriák. Így elmondhatjuk, hogy a falusi hallgatók a lakosság-szám arányokhoz képest alulreprezentáltak, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a falvak korösszetétele inkább eltolódott az idősebb korosztályok irányába. Ugyanakkor a legnagyobb természetes szaporodási mutatókat és pozitív vándorlási egyenlegeket is falusi településeken találjuk. Vélhető, hogy a községekből származó hallgatók részarányának növekedése inkább az urbanizált régiók gyorsan növekvő szuburbán településeinek köszönhető, s kevésbé a periférikus települések nagyobb arányú bekapcsolódásának.

A Nyugat-magyarországi régióban elhelyezkedő felsőoktatási központok esetében a községekből származó hallgatók aránya Mosonmagyaróváron kiugró. Itt 2006-ban a felvett hallgatók több mint fele származott községekből. Az agrár felsőoktatás esetében ez a magas arány a szakmai elkötelezettség miatt érthető, s elsősorban ez a tény játszik szerepet, s kevésbé a regionális szerepkör. A községekből származó hallgatók magas aránya még Zalaegerszeg esetében tapasztalható. Itt értelemszerűen a város felsőoktatásának erősödő helyi, megyei jellege magyarázza ezt (36,6, illetve 42%).

A kisebb városokból származók aránya enyhe – a stagnáláshoz közel álló – növekedést mutat általánosságban. A régión belül Győr, Zalaegerszeg és Keszthely esetében tapasztalhatunk érzékelhető növekedést, Sopron esetében stagnálást, míg a többi városnál csökkenést. A kisvárosoknál tapasztalható enyhe növekedés vizsgálatakor figyelembe kell azonban azt is venni, hogy a két időpont között számos nagyközséget nyilvánítottak várossá, így a néhány tized százalékos növekedést ez a tény magyarázza.

3.2.2. A régióból származó felvett hallgatók megoszlása településtípusonként

Szembetűnő változás mutatkozik a megyeszékhelyek és más megyei jogú városok helyzetében. A megyeszékhelyekről származó felvett hallgatók aránya általában csökken, s így van ez a régió valamennyi felsőoktatási központjában is. Számszerűen a Győrbe, Szombathelyre, Zalaegerszegre felvett helyi hallgatók száma növekszik, de ez a növekedés kisebb, mint a más típusú településekről származó hallgatók számának növekedése (ez a tény később az egyes intézmények vonzáskörzet vizsgálatakor is szembetűnő).

A nem megyeszékhely megyei jogú városok részaránya országos szinten stagnál. Régiókban két ilyen település is található (Sopron és Nagykanizsa), ezért érdemes esetüket megvizsgálni. Részesedésük a felvett hallgatók közül Sopronban és Szombathelyen növekedett. Sopronban elsősorban a növekvő számú helyben tanuló soproni diákok miatt (46 fő 2001-ben, s 100 fő 2006-ban), míg Szombathely növelni tudta a Nagykanizsáról (nyolc, illetve 12 fő) és Sopronból (kilenc, illetve 28 fő) származó hallgatók számát (3.4. táblázat).

3.4. TÁBLÁZAT

*A régióból származó hallgatók száma (fő, 2006) és számának változása (%
2001–2006, 2001=100%) a lakóhely településtípusa és a céltelepülés szerint*

<i>Felvettek lakóhelye</i>		<i>Céltelepülések</i>									
<i>Megye- név</i>	<i>Telep. típus</i>	<i>Budapest</i>		<i>Győr – AK</i>		<i>Győr – SZE</i>		<i>Keszthely</i>		<i>Moson- magyaróvár</i>	
		<i>2006 fő</i>	<i>vált. %</i>	<i>2006 fő</i>	<i>vált. %</i>	<i>2006 fő</i>	<i>vált. %</i>	<i>2006 fő</i>	<i>vált. %</i>	<i>2006 fő</i>	<i>vált. %</i>
Győr-M.- Sopron	köz- ségek	264	40,4	76	18,8	288	-4,0	4	0,0	47	51,6
	város	128	25,5	30	30,4	128	9,4	0	0,0	17	-34,6
	mjv*	494	45,3	118	49,4	343	-4,5	3	0,0	12	140,0
	össze- sen	886	40,6	224	34,9	759	-2,2	7	0,0	76	22,6
Vas	köz- ségek	91	8,3	14	366,7	94	28,8	4	-50,0	5	400,0
	város	128	13,3	10	900,0	65	1,6	6	200,0	7	75,0
	mjv	170	-18,7	10	400,0	72	-7,7	2	-75,0	4	-42,9
	össze- sen	389	-4,2	34	580,0	231	7,4	12	-33,3	16	33,3
Zala	köz- ségek	178	31,9	9	28,6	39	-15,2	26	23,8	3	50,0
	város	122	-3,9	4	0,0	24	-4,0	20	-20,0	1	0,0
	mjv	313	13,0	14	180,0	44	-20,0	11	37,5	2	-33,3
	össze- sen	613	13,7	27	68,8	107	-15,1	57	5,6	6	20,0
Régió	köz- ségek	533	31,0	99	33,8	421	0,5	34	3,0	55	61,8
	város	378	10,5	44	63,0	217	5,3	26	-3,7	25	-16,7
	mjv	977	18,3	142	65,1	459	-6,7	16	-15,8	18	20,0
	össze- sen	1888	19,9	285	52,4	1097	-1,8	76	-3,8	98	24,1

3.4. táblázat folytatása

Felvettek lakhelye		Céltelepülések									
Megye- név	Telep. típus	Pécs		Sopron		Szombathely		Veszprém		Zala- egerszeg	
		2006 fő	vált. %	2006 fő	vált. %	2006 fő	vált. %	2006 fő	vált. %	2006 fő	vált. %
Győr-M.- Sopron	köz- ségek	47	38,2	111	158,1	47	34,3	39	11,4	6	-33,3
	város	16	60,0	40	166,7	17	0,0	18	-5,3	4	-50,0
	mjv	54	17,4	127	119,0	48	92,0	59	43,9	4	-75,0
	össze- sen	117	30,0	278	139,7	112	45,5	116	22,1	14	-57,6
Vas	köz- ségek	64	42,2	63	117,2	132	88,6	53	89,3	24	41,2
	város	61	24,5	28	86,7	91	46,8	46	43,8	18	-14,3
	mjv	68	19,3	42	75,0	163	49,5	31	3,3	10	-9,1
	össze- sen	193	27,8	133	95,6	386	60,2	130	44,4	52	6,1
Zala	köz- ségek	132	61,0	26	160,0	52	20,9	77	63,8	52	62,5
	város	69	6,2	14	75,0	38	31,0	60	93,5	16	77,8
	mjv	211	17,2	20	0,0	41	28,1	80	56,9	54	3,8
	össze- sen	412	26,0	60	57,9	131	26,0	217	68,2	122	31,2
Régió	köz- ségek	243	50,9	200	143,9	231	56,1	169	53,6	82	41,4
	város	146	17,7	82	115,8	146	35,2	124	51,2	38	0,0
	mjv	333	17,7	189	85,3	252	51,8	170	39,3	68	-13,9
	össze- sen	722	27,1	471	112,2	629	49,1	463	47,5	188	7,4

Megjegyzés: * mjv=megyei jogú város.

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Ugyanakkor a budapesti képzőhelyek elszívó hatása csak Győr esetében erősödött, nyilván a jó közlekedési lehetőségeknek köszönhetően is (3.5. táblázat).

3.5. TÁBLÁZAT

*A megyeszékhelyekről származó hallgatók főbb céltelepülései,
2001, 2006*

<i>A hallgatók lakóhelye</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>	<i>2001</i>	<i>2006</i>
	<i>Helyben</i>		<i>Budapestre</i>		<i>Pécsre</i>		<i>Veszprémbe</i>	
Győr	399	422	241	374	30	37	31	43
Szombathely	109	163	209	170	57	68	30	31
Zalaegerszeg	37	46	162	42	109	97	21	31

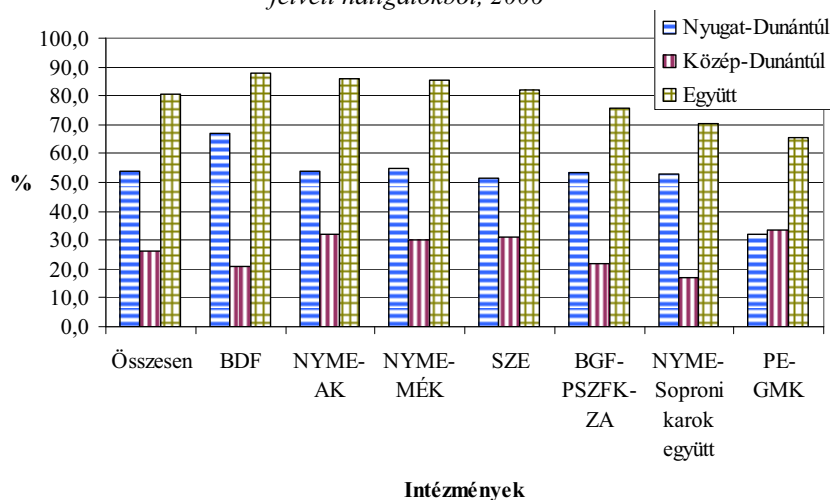
Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

3.3. Az intézmények vonzáskörzetei az Észak-Dunántúlon

Az alábbiakban az intézmények oldaláról vizsgáljuk meg a hallgatók származási helyét, vagyis az intézmények vonzáskörzeteit elemezzük. Igaz, hogy valamennyi intézménybe érkeznek hallgatók szinte az ország egész területéről, de a vizsgálathoz a Nyugat-Dunántúl és a Közép-Dunántúl hat megyéjének területét vettük alapul. Lényegében ez a térség – az Észak-Dunántúl – adja intézményeink fő piacát, ahol versengenek is egymással a hallgatókért. A Nyugat-Dunántúl intézményeiben tanulók több mint 80%-a kerül ki az Észak-Dunántúlról (3.3. ábra).

3.3. ÁBRA

*A régiók részesedése a nyugat-dunántúli intézményekben
felvett hallgatókból, 2006*

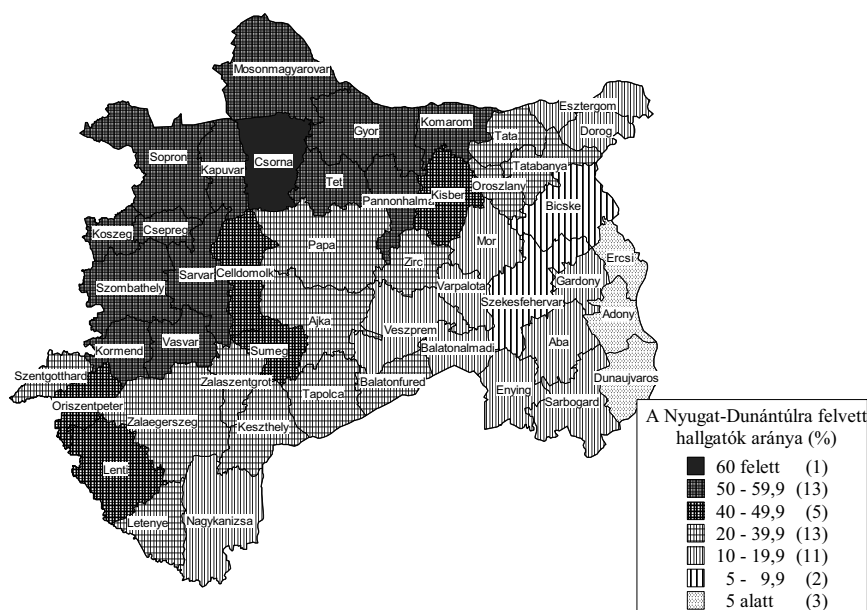
Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Ezen belül a Közép-Dunántúl adja a régiókban tanulók több mint negyedét (26%). Természetesen ezek az arányok intézményenként változnak. Lényegében a keszthelyi Georgikon kivételével elmondhatjuk, hogy ez a hat megye adja a hallgatók elsöprő többségét, tehát a vonzáskörzet vizsgálatainkat is ide kell koncentrálni.

A vonzáskörzet vizsgálatok során megkíséreltük lehatárolni az egyes intézmények/karok piacterületeit. A legkisebb érdeklődést a Nyugat-Dunántúl intézményei iránt Fejér megye keleti felében (Adonyi, Dunaújvárosi, Bicskei és Ercsi kistérségekben, valamint a Székesfehérvári kistérségben találtuk). Innen az összes felvett hallgató kevesebb mint 10 százaléka jött a Nyugat-Dunántúlra. Rajtuk kívül jellegzetes, a korábbi megyei szintű vizsgálatokhoz hasonló ábrát kapunk.

3.4. ÁBRA

Az Észak-Dunántúlról a vizsgált intézményekbe felvett hallgatók aránya kistérségenként, 2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

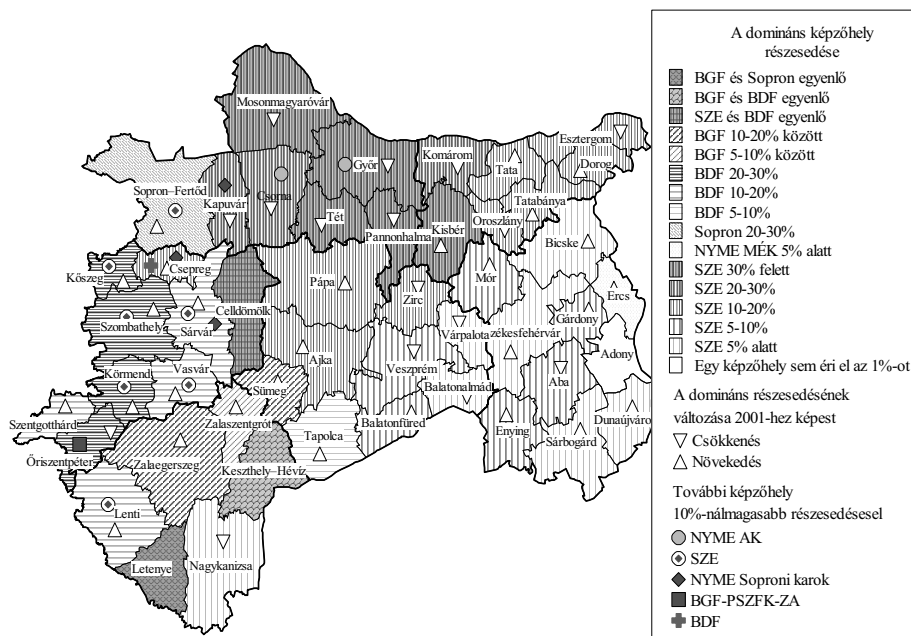
Kérdés, hogyan osztoznak meg az intézmények ezek között a hallgatók között?

A rendelkezésünkre álló adatok alapján kiszámítottuk, hogy az egyes észak-dunántúli kistérségekből felvett hallgatók közül mekkora arány került egyik vagy másik intézménybe (3.4. ábra). Piacterületüket úgy határoltuk le, hogy az egyes kistérségek esetében megállapítottuk, hogy a nyugat-dunántúli intézmények közül melyik veszi fel a legtöbb hallgatót az adott térségből (ezeket az intézményeket mint az adott kistérségben domináns intézményeket kezeltük). Mellettük feltüntet-tük azokat is, amelyek ugyan nem dominánsak, de a domináns intézmény mellett

még több mint 10 százalékkal részesednek a piacból. Ezeket az adatokat térképre vittük, hozzátéve még, hogy 2001-hez képest az adott kistérségben a 2006-ban domináns intézmény pozíciója hogyan változott? Csökkent-e vagy növekedett a részesedése (3.5. ábra).

3.5. ÁBRA

A nyugat-dunántúli felsőoktatási intézmények domináns piacterületei, 2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

A térkép megmutatja, hogy az intézmények között az Észak-Dunántúlon a Széchenyi István Egyetem (Győr) a domináns, mivel a nyugat-dunántúli intézmények versenyében 30 kistérség esetében éri el a legnagyobb részesedést, s ezek közül nyolc kistérség esetében nagyon magas, 20% feletti részesedést ért el, elsősorban a Győri kistérséggel határos kistérségekben, beleértve a Komárom-Esztergom megyéhez tartozó Komáromi és Kisbéri kistérségeket is, valamint a Győri kistérséggel nem határos Kapuvári kistérséget. Ezekben a magas piaci részesedésű kistérségekben azonban 2001-hez képest mindenhol csökkent a SZE részaránya. (pl. a Téli kistérség esetében 2001-ben az intézmény részaránya meghaladta az 50%-ot. A magas részesedésű térségek esetében a piaci részesedés csak a Kisbéri térség esetében növekedett, mindenhol máshol csökkent.

3.4. A vonzáskörzetek átalakulása karonként

3.4.1. A vizsgálat elemei

Az intézményeknek helyet adó város, illetve a fő intézmények vonzáskörzetének vizsgálata megmutatta, hogy a nagy központok hogyan osztják fel egymás között az Észak-Dunántúli területét. Ezek további részletezése viszont elkerülhetetlen, hiszen a képzés jellegétől függően a vonzáskörzetek, illetve az átalakulás irányai eltérőek lehetnek akár szakonként is. Adatbázisunk kari bontású, így a vonzáskörzetek vizsgálatát ezekre az egységekre tudjuk elvégezni.

Mivel a kari bontású vizsgálat esetén az egy-egy évben, egy-egy kistérségből érkező hallgatók száma kicsi, így igyekeztünk több év göngyölített adatait figyelembe venni. Eerre azonban csak 2003 és 2006 között volt módunk, mivel korábban a jelenlegivel nem megegyező kari struktúra volt a Nyugat-Dunántúlon. Így a karok adatait 2003–2004, illetve 2005–2006 évekre vontuk össze és vizsgáltuk meg, összevetve a két időszak adatait egymással.

A karok vonzáskörzetének/befolyási övezetének vizsgálatához a felvettek adatait elemezve kartogramokat készítettünk, s megállapításainkat ezek alapján tettük. Négy típusú (két statikus és két dinamikus) kartogramot szerkesztettünk minden egyes kar esetében:

1. A kar piaci részesedése: itt megállapítottuk, hogy az egyes kistérségekből az adott időszakban felvett hallgatók közül mekkora arányt képviselnek azok, akik a vizsgált karra kerültek. Ezt az arányt hívhatjuk a kar piaci részesedésének is az adott kistérségben.
2. A kar hallgatóinak területi megoszlása: ebben az esetben az intézmény oldaláról vizsgáltuk, hogy az egyes kistérségből érkezők mekkora arányt képviselnek a felvettek közül.
3. A piaci részesedés változás: az egyes kistérségek esetében mekkora különbség (hány százalékpont) mutatkozik a 2003–2004 évi és a 2005–2006 évi részesedés között.
4. A hallgatók számának változása: az egyes kistérségekből a két időszakban felvett hallgatók számának százalékos változása. Ebben az esetben a 2003–2004-ben felvettek száma=100%.

A kartogramok bemutatására nincs mód a helyszűke miatt, így csak a fontosabb, jellegzetesebb esetek ábrázolását engedhetjük meg magunknak.

Mindezek alapján megkíséreljük felmérni a kar vonzáskörzetének jellemzőit. Ehhez az alábbi területet tekintjük vonzáskörzetnek:

- A legtöbb kar körül kialakul egy alapvető vonzáskörzet. Vizsgálataink alapján azt mondhatjuk, hogy a kistérségek szintjén felrajzolva a területi egységeket, az 5 százalékos piaci részesedés az az érték, amely mellett egy egybefüggő vonzáskörzet mutatható ki, az ennél alacsonyabb részesedésű kistérségek már véletlenszerűen, az országban elszórva helyezkednek el.

- Így vonzáskörzet alatt azt a területet értjük, amelyen az adott kar öt százalék feletti piaci részesedéssel bír.
- Kisebb létszámú karok esetében nem célszerű ragaszkodni ehhez az értékhez, amennyiben az ennél alacsonyabb (1–5% piaci részesedésű) területek összefüggő övezetet alkotnak.
- Ha a vonzáskörzetként definiált egybefüggő térség körül is még tapasztalható alacsonyabb részesedésű, de egybefüggő terület, úgy azt befolyási övezetként definiálhatjuk.

3.4.2. A vonzáskörzetek jellemzői

Az egyes intézmények esetében tapasztalható, hogy az intézmény saját kistérsége szinte minden esetben a legjelentősebb piac is egyben. Ez azért is törvényszerű, mert a karok jellemzően nagyobb lakosságszámmal, így nagy felvételiző számmal jellemezhető urbánus kistérségekben helyezkednek el. A koncentráció mértéke szempontjából a saját kistérség részesedése kevésbé mérvadó.

Mindezek mellett alapvetően három típust különböztethetünk meg:

1. **Térségi vonzáskörzet.** Ebben az esetben a saját kistérség mellett az intézmény magasabb részesedése jellemző a szomszédos kistérségekben, illetve az ezeket körülvevő (közeli) kistérségekben. Az intézmény szempontjából ez a terület a fő piac, ahol magas a részesedés, s jelentős az innen érkező hallgatók száma és aránya az összes felvett közül. Ez a vonzáskörzet nagyon erős a gazdasági (SZE-JGK, BGF-PSZFK-ZA), valamint a tanárképzés (BDF-BTK és -TTK, NYME-AK) esetében.
2. **Regionális vonzáskörzet/befolyási övezet.** A legtöbb intézmény rendelkezik egy egybefüggő, alacsony részesedésű regionális befolyási övezettel. Ez nem fedi le a Nyugat-dunántúli régiót, hanem annak egyes részeit, illetve kiterjedhet a szomszédos régiókra. Ennek alakja kevésbé az intézménytől, mint inkább az intézménynek helyet adó település elhelyezkedésétől függ. Látható, hogy a győri karok esetében ez a regionális övezet Győr-Moson-Sopron megye nyugati felére, Veszprém, Komárom-Esztergom, Fejér és Vas megye különböző nagyságú területeire terjed ki. Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg, Keszthely ugyanakkor egy, Vas, Zala, Veszprém és Somogy megye különböző nagyságú részeire kiterjedő regionális szintű övezetet alakít ki az intézményei számára. Igazi, regionális szintű vonzáskörzetet (méreteinél fogva is) a SZE Műszaki Tudományi Kar tudott létrehozni.
3. **A speciálisabb képzések ugyanakkor kevésbé régió specifikusak.** Ezek vonzáskörzete nem vagy gyengén körvonalazható, lényegében az egész ország vagy egyes esetekben a Dunántúl egésze tartozik az intézmények befolyási övezetébe. Jellemző, hogy nagy kiterjedésű, alacsony részesedésű piaccal rendelkeznek. Ezek tipikus esetei az erdészeti, faipari képzések, de ide tartozik az óvónőképzés (valamennyi Sopronban), a művészeti képzés Győrben.

3.4.3. *A vonzáskörzetek átalakulása*

A vizsgált két időszak között láthatók markáns átalakulási folyamatok. Alapvetően minden intézmény esetében találunk olyan térségeket, amelyekben vesztí a jelentőségét, s olyanokat, amelyekben piacot nyer.

1. A legtöbb intézmény esetében látható, hogy a legfontosabb vonzáskörzetében csökkenés, piacvesztés következett be. Vizsgálatainkból úgy tűnik, hogy az új vagy feltörekvő karok első „hódítási” eredményeként a saját térségükben és a szomszédos térségekben magas arányt érnek el, s később ennek csökkenése következik be. Így ezt a jelenséget a tapasztalhatjuk pl. a győri intézmények, a BDF-BTK, a NYME-BPK esetében. Ezeknél (különösen a győri képzéseknél) korábban nagyon magas volt a saját és a szomszédos térségekben a piaci részesedés.
2. A regionális befolyási övezet más területein ugyanakkor piacokat nyernek az intézmények. Ilyen tipikus területek pl. Zala megye részei vagy egésze, ahol a legtöbb, a közelben veszteséget felmutató intézmény növekedést mutat, valamint Komárom-Esztergom, Veszprém megye részei. Tehát látható egyfajta dekoncentrációs folyamat, amely az adott intézmény regionális befolyási övezetén belül marad, annak peremén nyer új piacokat.
3. Kialakulnak térbeli versenyhelyzetek. Kimutatható néhány térség, ahol érezhető az egyes intézmények komplementer fejlődése: egyik piaci helyzete javul, másiké csökken, ez azonban nem jelentős. Ilyen tipikus eset pl. a soproni és a győri gazdaszképzés közötti versenyhelyzet, mivel Sopron terjeszkedése egyértelműen Győr legfontosabb piacain következik be. Ugyanakkor hasonló terjeszkedés tapasztalható Győr részéről Szombathely irányába, ahol viszont a BDF, valamint a zalaegerszegi pénzügyi kar veszít befolyásából. Ugyanakkor vannak tipikusan olyan területek, ahol több, hasonló képzést nyújtó kar egyformán bővülést mutat ki, főleg a gazdasági képzések esetében (ilyen pl. Komárom-Esztergom megye nyugati, Zala megye északi része). Mindazonáltal a versenyhelyzetek kimutatására adatbázisunk csak részlegesen alkalmas, mivel a karok szintjén az egyes képzési irányok nem egységesen helyezkednek el, tehát különböző diszciplínák keverednek.
4. A mezőgazdasági jellegű karok (Mosonmagyaróvár és Keszthely) korábbi jellemzőikkel ellentétben kezdenek kialakítani egy térségi jellegű vonzáskörzetet, s ezzel a gazdasági és pedagógiai képzést nyújtó intézményekhez válnak hasonlóvá.

3.4.4. *Az egyes intézmények adatai*

Széchenyi István Egyetem

A legnagyobb felvett hallgatói létszámmal mindkét vizsgált időszakban a Széchenyi István Egyetem (Győr) bírt, mintegy 4400–4400 fővel. Ez a nagyságrend már egy valódi regionális egyetem képét mutatja. A két kar, illetve két intézet közül a

Műszaki Tudományi Kar veszi fel a legnagyobb létszámot, a hallgatók 61%-át, a Jogi és Gazdaságtudományi Kar (a vizsgálat idején működő szervezeti egység, ma már két külön karrá alakult át) 32%-kal részesedik, míg az Egészségügyi és Szociális Intézet 5%, a Zeneművészeti Intézet 2% részesedést ér el.

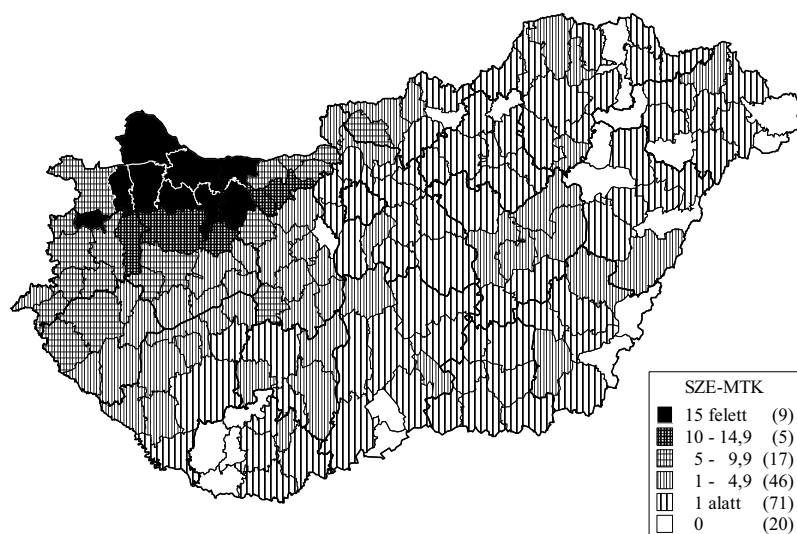
Az egyetem jelentős vonzáskörzetet birtokol az egész Észak-Dunántúlon. Az évtized elején rendkívül magas részesedést ért el a Győrrel szomszédos kistérségekben, néhol még az 50%-ot is meghaladta a felvettek létszámából, de ez a részesedése gyorsan csökkent. Ugyanakkor láthatóan növekszik a jelentősége Veszprém, Komárom-Esztergom és Fejér megye közelebbi kistérségeiben. A csökkenés leginkább a Műszaki Tudományi Karon szembetűnő.

Műszaki Tudományi Kar

A kar az egész nyugat-Dunántúlon a legnagyobb létszámú felsőoktatási kar. Vonzáskörzete valóban országos jelentőségű, mivel képzéseinek egy része máshol nem, vagy csak kevés helyen található meg. Mindennek ellenére egy világosan lehatárolható vonzáskörzettel rendelkezik, amelynek határa északkelet–délnyugati irányban metszi ketté az Észak-Dunántúlt. Legszűkebb vonzáskörzete a Győri kistérségre és valamennyi szomszédos kistérségre kiterjed, kiegészítve a Kapuvári és a térben távolabb elhelyezkedő Csepregi kistérségekkel. Ezekben a kistérségekben a felvételt nyert hallgatóknak több mint 15%-a választotta a SZE Műszaki Tudományi Karát (3.6. ábra).

3.6. ÁBRA

A SZE-MTK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

A karra felvett hallgatók száma a két vizsgált időszak között csökkent, 2005 és 2006 években a megelőző két évhez képest mintegy hét százalékkal. Ez a csökkenés térben nem egyenletesen megy végbe, hanem területi sajátosságokat mutathatunk ki. A piac jelentősebb részén figyelhetünk meg csökkenést: a veszteséget felmutató kistérségekből érkezik a felvettek 56,6%-a, míg a növekvőkből csak a 29,4%-a. Vonzáskörzete a két időszak között átalakulást mutat. A kar piaca erősen szűkül a hagyományosan magas részesedésű közeli területeken, elsősorban a Győri és a szomszédos kistérségekben. A Győri, Mosonmagyaróvári, Komáromi kistérségekben mintegy 10–12%-os a csökkenés, a Csornai, Pannonhalmi kistérségekben meghaladja a 30%-ot, miközben a legnagyobb csökkenés a Téti kistérségben következett be, ahonnan közel 60%-kal kevesebb hallgatót vettek fel a második időszakban, mint az elsőben.

A kistérségek egy részéből viszont emelkedik a felvett hallgatók száma. Érdekes sajátosság, hogy a vonzáskörzet délnyugati része növekedik inkább. A vasi (Csepregi, Kőszegi, Celldömölki, Vasvári, Körmendi), észak-zalai (Lenti, Zalaegerszegi, Zalaszentgróti) kistérségek jelentős részéből, valamint az Ajkai kistérségből több volt az érkezők száma. Érdekes, hogy a kis részesedésű (az 5 százalékos határ alapján a vonzáskörzethez már nem tartozó) Nagykanizsai kistérségből is több hallgató érkezett annak ellenére, hogy ott is fontos műszaki képzés indult meg a Pannon Egyetem kihelyezett képzési helyén. A vonzáskörzet északkeleti részén a jelentős létszámot nyújtó kistérségek közül csak a Tatabányai növekedése figyelhető meg.

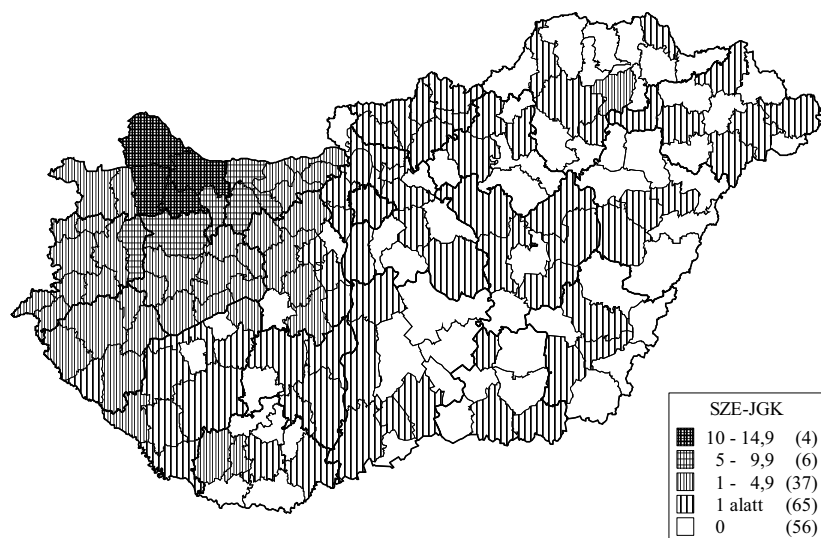
Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a kar vonzáskörzete jellemzően észak-dunántúli, ahol nagyon magas részesedéssel bír, mondhatni piacvezető. Versenytársai elsősorban a budapesti és veszprémi műszaki képzések, Győrtől nyugatra pedig a soproni mérnöki és a mosonmagyaróvári képzések, amelyeknek szerepe ebben a térségben gyorsan növekszik. Ugyanakkor a délnyugati bővülés is jelentős, de nem pótolja a hagyományosan jelentős vonzáskörzetben elvesztett hallgatókat.

Jog- és Gazdaságtudományi Kar

A jogi és gazdasági képzés vonzáskörzete lényegesen kisebb, mint a műszaki képzésé. Ez nyilvánvaló, hiszen a képzésben résztvevők száma is mintegy a fele a másik kar hallgatóinak. A vonzáskörzet jól körülhatárolható, elsősorban a Győri és a szomszédos kistérségekre, valamint a Celldömölki, a Pápai és az Oroszlányi kistérségekre terjed ki. A legfontosabb területe Győr-Moson-Sopron megye nyugati része (a Győri, Mosonmagyaróvári, Csornai és Téti kistérségek). Az öt százalék alatti részesedésű területek egybefüggően kiterjednek az egész Észak-Dunántúlra (3.7. ábra).

3.7. ÁBRA

A SZE-JGK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

A karra felvett hallgatók száma a két vizsgált időszakban növekedett, több mint 10 százalékkal. Ha térben vizsgáljuk a növekedést látható, hogy a növekvő térségek adják a felvett hallgatók 61,8 százalékát, míg a csökkenőek a 21,1 százalékát. Ez a növekedés a vonzáskörzet leginkább érintett területein következett be. Az öt százalékos határon belül a Téli kistérség kivételével mindenhol emelkedett a felvett hallgatók száma, különösen a legfontosabb Győri kistérségben, valamint a Celldömölki kistérségben. Ugyanakkor a Téli kistérségből érkezők száma mintegy 38%-kal esett vissza. Erős növekedést mutat a továbbá Veszprém megye legtöbb kistérsége (az Ajkai és a Veszprémi kivételével), Vas megyében a Csepergi, Körmendi, Óriszentpéteri, Zalában a megyeszékhely és Letenyei kistérségen kívül valamennyiben.

Erősebb csökkenés néhány elszigetelt területen tapasztalható, jellemzően ott, ahol egy-egy vetélytárs fejt ki a tevékenységét. Ilyenek a Szombathelyi kistérség, amely korábban a harmadik legfontosabb küldőterület volt, míg a második időszakban már a tizedik, s több mint 60%-ot esett vissza az innen érkezők száma. Körülötte a Sárvári, Kőszegi és Vasvári kistérségekből érkezők száma stagnál, de a Csepergi kistérségben a SZE-JGK népszerűsége növekszik (hasonlóan a SZE-MTK-hoz). Ugyanez a jelenség tapasztalható Veszprém esetében is, ahol az Ajkai kistérségből érkezők száma csökken, a Zirci kistérségből származóké stagnál, míg Zala megyében Zalaegerszeg és Letenye szerepe is csökkenést mutat. Fejér megyében Székesfehérvár,

Győr-Moson-Sopron megyében Sopron szerepe erősödik a gazdasági képzés területén, ennek köszönhetően a Kapuvári kistérségből érkező száma csökken Győrben.

Összefoglalva megállapítható, hogy a gazdasági és jogi képzésben a SZE-JGK piacvezető a vizsgált intézmények között. Vonzáskörzetét kiterjeszti az egész Észak-Dunántúlra, s ezt a terjeszkedést szigetszerűen szakítják meg a vetélytársak növekvő vonzaskörzetei.

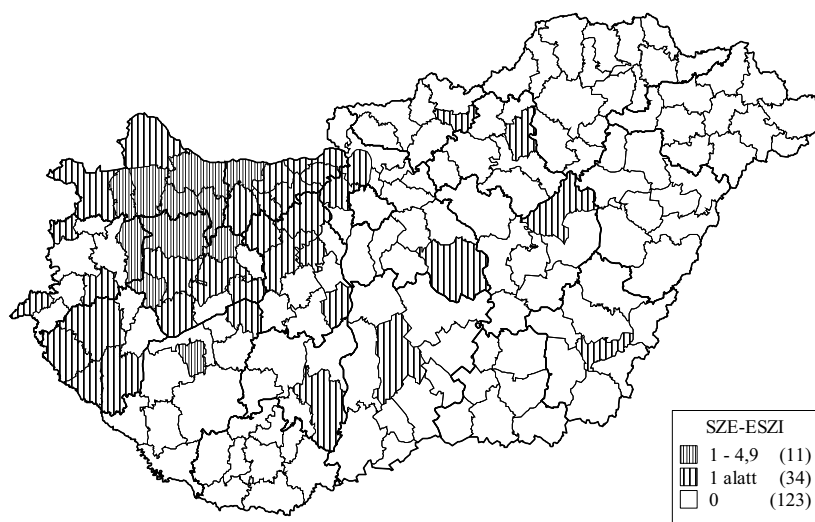
A kar szerepe határozottan az Észak-Dunántúlra terjed ki, azon belül is egy Győr körül elhelyezkedő 30–50 km sugarú körre koncentrálódik. Az ország más területeire csekély a vonzereje.

Egészségügyi és Szociális Intézet, Zeneművészeti Intézet

A két intézet hallgatóinak száma csekély a karokhoz képest. Vonzáskörzetük tekintetében azonban sajátos eltéréseket regisztrálhatunk. Az ESZI a JGK-hoz hasonló térségi feladatot lát el, elsősorban a Győri és a szomszédos, valamint a közeli kistérségekből vesz fel hallgatókat, itt rendelkezik mérhető (1–5%) piaci részesedéssel. Ezeken kívül még az Észak-Dunántúl többi kistérségéből is találunk érkezőket, néhány kivétellel, míg az ország többi részében a szerepe elhanyagolható (3.8. ábra).

3.8. ÁBRA

A SZE-ESZI piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

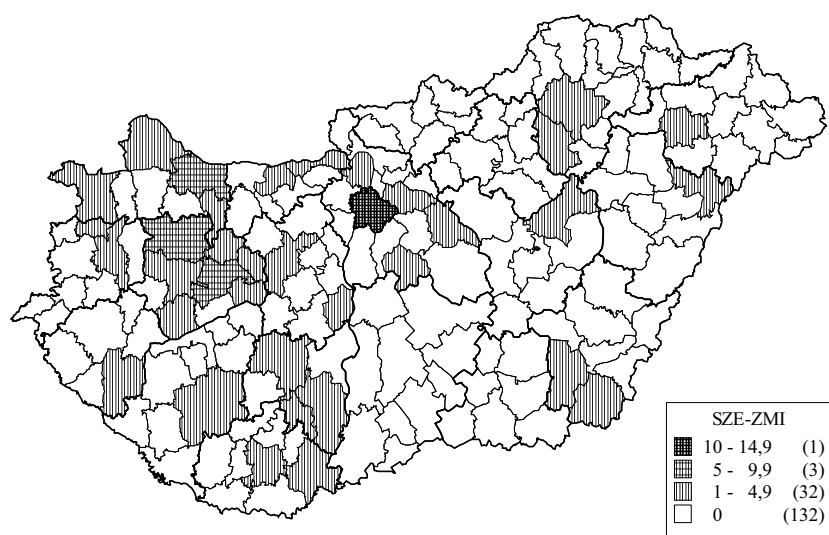

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

A Zeneművészeti Intézet ugyanakkor sajátos vonzáskörzettel rendelkezik. Mint-hogy hallgatóinak csekély száma miatt piaci részesedését mérni nem tudnánk kistérségi szinten, ezért megvizsgáltuk hallgatóinak származási hely szerinti megoszlását. Így látható, hogy a hallgatók jelentős része Budapestről, a Győri kistérségből és két Veszprém megyei kistérségből érkezik, valamint egy-két hallgató zömében dunántúli, kisebb részben kelet-magyarországi kistérségből (3.9. ábra).

3.9. ÁBRA

A felvett hallgatók megoszlása lakóhelyük kistérsége szerint (%), 2005/2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Nyugat-Magyarországi Egyetem

Az egyetem, a felvett hallgatók számát tekintve a második helyen álló intézmény a régióban. A vonzáskörzet-vizsgálat szempontjából fontos, hogy karai több városban megtalálhatók a régió északi részében. Másrészt a karok meglehetősen különböző jellegű képzéseket folytatnak, így vonzáskörzeteik is erősen eltérnek egymástól.

A két vizsgált időszakot összevetve a felvett hallgatók számának csökkenése állapítható meg, amiben a hatból négy kar érintett, míg kettő (Faipari Mérnöki Kar és a Közgazdaságtudományi Kar) esetében növekedett ez a szám.

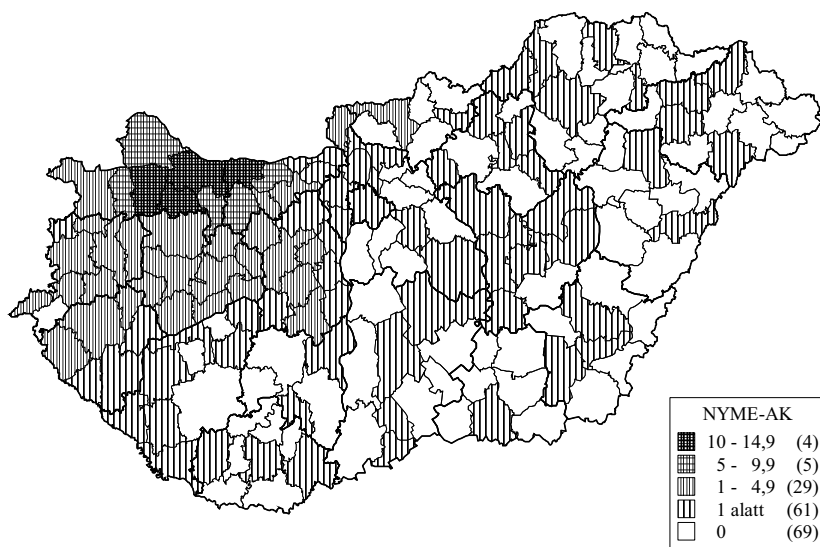
Apáczai Csere János Kar

A Győrben elhelyezkedő, elsősorban tanítóképzési profilú szervezeti egység a Széchenyi István Egyetem két kara után a legnagyobb hallgatói létszámot felvevő intézmény a régióban. Vonzáskörzete elsősorban a Győri és a szomszédos kistérségekre terjed ki. Hallgatóinak nagy része a Győri kistérségből kerül ki, de fontos piacát jelentik még a megye más kistérségei, valamint Veszprém és Komárom-Esztergom megye, azonkívül az Észak-Dunántúl egészére is vonzó hatása van.

A vizsgált két időszak közötti változás hasonlóságot mutat a SZE Műszaki Tudományi Kar átalakulásával. A hagyományos piacterületén (öt százalék feletti részesedű területen) a piaci részesedése és az érkező hallgatók száma több helyütt csökken, miközben Vasban és Észak-Zalában növekedés tapasztalható, de ez a növekedés nem pótolja a vonzáskörzetben elvesztett hallgatói létszámot (3.10. ábra).

3.10. ÁBRA

*A NYME-AK piaci részesedése az egyes kistérségekben
2005/2006 adatai alapján (%)*

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar

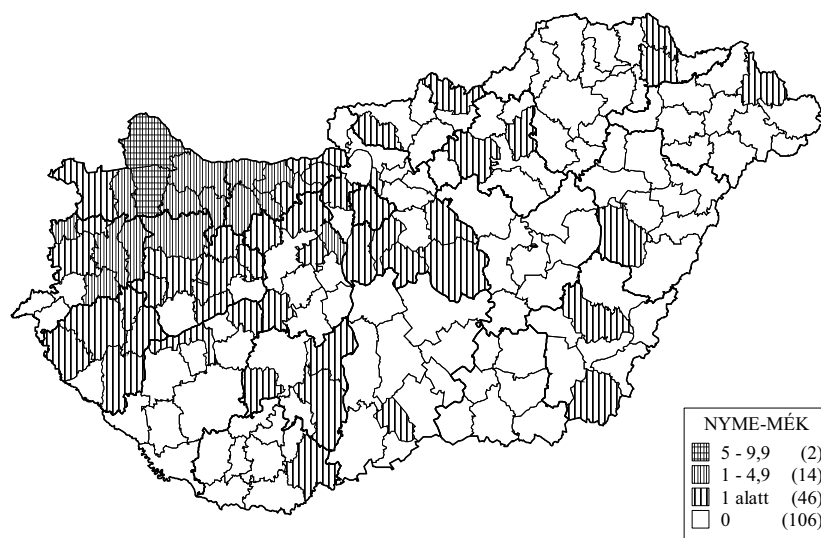
A karra felvett hallgatók száma alapján az egyik legkisebb kar a vizsgált intézmények között, így értelemszerűen piaci részesedése az egyes kistérségekben nem lehet magas. Ennek ellenére kialakított egy szűkebb vonzáskörzetet, amely saját

kistérségéből, s a szomszédos kapuvári kistérségből áll, amihez hozzájön még egy Győr-Moson-Sopron megyére, Vas megye nyugati, Veszprém megye északi, valamint Komárom-Esztergom megye keleti felére kiterjedő vonzott övezet. E négy rész-megye mellett a kar esetében még beszélhetünk egy észak-dunántúli szerepről is.

A vonzáskörzet változásában érvényesül az a jelenség, hogy a legfontosabb kistérségekben csökken a felvételizők száma, s a kar piaci részesedése, ugyanakkor elszórtan, főleg az Észak-Dunántúlon találhatók azok a kistérségek, ahol a piaci részesedés és az érkező hallgatók száma egyaránt növekszik. Hallgatóinak mintegy 35–35%-a érkezik növekvő és csökkenő térségből (3.11. ábra).

3.11. ÁBRA

*A NYME-MÉK piaci részesedése az egyes kistérségekben(%),
2005/2006*

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

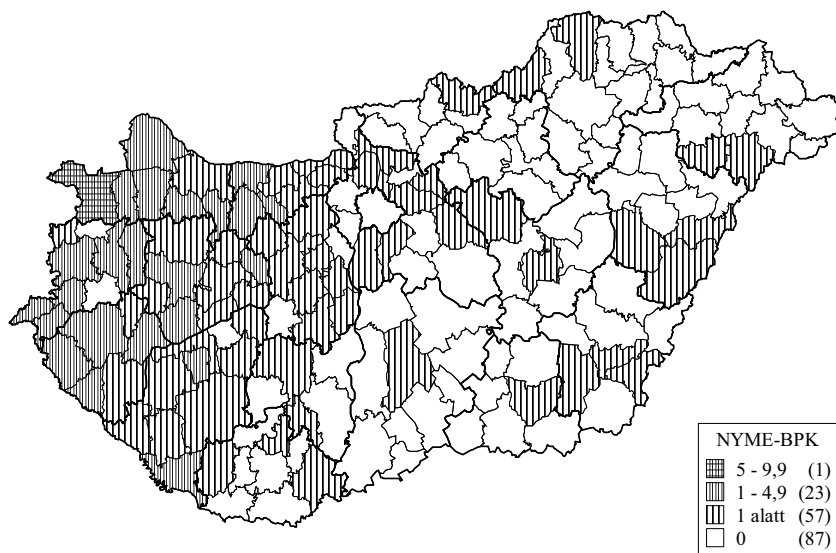
Benedek Elek Pedagógiai Kar

A kar esetében nehezen mutatható olyan térségi vonzáskörzet, mint amilyenekkel az előzőekben találkozhattunk. Az alacsony felvételi számai miatt az 1–5%-os részesedésű térségek sem alkotnak egybefüggő területet. öt százalék feletti piaci részesedéssel pedig csak a saját térségében rendelkezik. Ennek ellenére szerepe szinte az egész Dunántúlon kimutatható, alacsony piaci részesedéssel szinte egész Somogyot, Fejért lefedi, de jelen van Baranyában és Tolnában is. Ugyanakkor a Fővárosban és Kelet-Magyarországon szerepe elhanyagolható. Így állíthatjuk, hogy a

saját szakmájában, az óvónőképzésben az egész Dunántúl a kar vonzáskörzete. A piaci terület változását vizsgálva a két időszakban nem tudunk olyan jellegzetes térbeli változásokat kimutatni, mint a többi intézmény esetében. BPK esetében is a saját térségében, amely egyébként a legfontosabb piac, erős csökkenés tapasztalható. De ezen kívül véletlenszerűen helyezkednek el a növekvő és csökkenő térségek (3.12. ábra).

3.12. ÁBRA

A NYME-BPK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

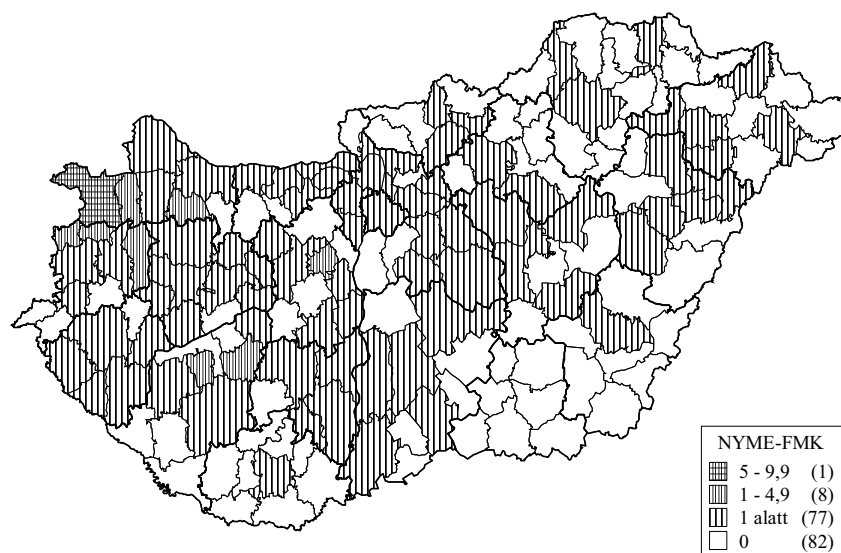
Faipari Mérnöki Kar, Erdőmérnöki Kar

A speciális képzési irányoknak köszönhetően a Faipari Mérnöki és az Erdőmérnöki Kar vonzáskörzete nevezhető a legkevésbé regionálisnak a vizsgált intézmények között. Mindkét kar jellegzetessége, hogy vonzáskörzete szétterül. A Faipari Mérnöki Kar esetében erősebb a Soproni kistérség, de az Erdőmérnöki Kar esetében még a kistérségi szintű koncentrációs nem mutatható ki. Egybefüggő övezet ugyan kialakul Sopron körül, de hasonló piaci részesedésű egybefüggő övezetek az ország más területein is létrejönnek. A két kar közül a Faipari Mérnöki Kar egy kissé koncentráltabb, mert Sopron körül kimutatható néhány, egy kissé nagyobb részesedéssel rendelkező kistérség, de a többi intézményhez hasonló vonzáskörzetről ebben az esetben sem beszélhetünk. A két vizsgált időszakban a Faipari Mérnöki Kar által felvett hallgatók száma növekedett, míg az Erdőmérnöki Karra felvetteké csökkent.

Egyik esetben sem mutatható ki térbeli törvényszerűség, a változások véletlenszerűnek tűnnek. A saját térség esetében nem igazolódik a többi kar esetében kimutatható csökkenés. Ehelyett enyhe emelkedés vagy stagnálás látható (3.13. ábra).

3.13. ÁBRA

A NYME-FMK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Közgazdaságtudományi Kar

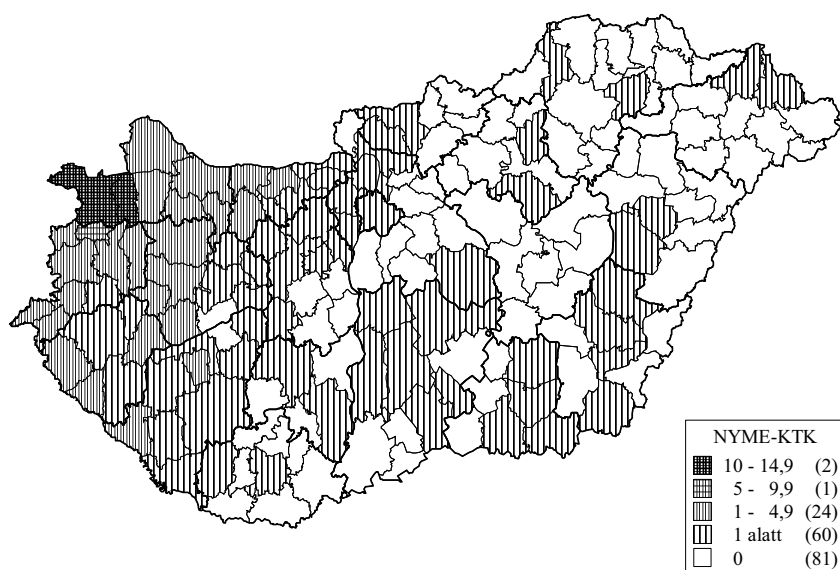
A soproni gazdasz képzés vonzáskörzetének térbeli szerkezete hasonló a SZE-JGK piacának térbeli szerkezetéhez, de létszámát tekintve annál kisebb volumenben. A legfontosabb piac a saját kistérség és a szomszédos kistérségek, ahol magas piaci részesedéssel bír a kar, de ezeken túl fontos szerepe van az egész Észak-Dunántúlon (különösen Győr-Moson-Sopron és Vas megyében, de Veszprém megye északi és nyugati, Komárom-Esztergom nyugati részén) de a két régió kívül Somogyban is.

Nagyon érdekes a piacnak térbeli változása a két időszak között. Mind a piaci részesedés, mind a felvett hallgatók száma általában növekedik, s kimondottan regionális terjeszkedés figyelhető meg, kivéve Vas megye nyugati és Zala megye északi részét. A szűkebb körzetében (szomszédos és közeli kistérségek) a piaci részesedés gyors növekedése látható (kivéve a Kőszegi és a Csepregi kistérségeket), ugyanakkor a felvett hallgatók számának növekedése Soprontól távolodva sávosan emelkedő értékeket mutat, legerősebb a növekedés Komárom-Esztergom és

Somogy megye nyugati részén. Látható, hogy a kar egy stabil vonzáskörzetet alakít ki magának az Észak-Dunántúlon és Somogyban, ahonnan egyre több hallgatót vesz fel. Érdekes összevetni a NYME KTK és a SZE-JGK vonzáskörzetét. Megfigyelhető, hogy néhány kistérségben verseny alakult ki a két intézmény között. Találunk olyan komplementer szituációkat, ahol az adott kistérségben az egyik befolyása és hallgatóinak száma növekszik, miközben a másiké csökken. Ilyenek a Kapuvári, Ajkai, Veszprémi, Sárvári kistérség, ahol Sopron erősödése figyelhető meg Győrrel szemben, a Csepregi, Pápai, az Őriszentpéteri, Lenti, Körmendi kis-térségekben fordítva (3.14. ábra).

3.14. ÁBRA

A NYME-KTK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Berzsényi Dániel Főiskola

A Főiskola a vizsgált két időszakban növekvő számban vett fel hallgatókat mindhárom karára. A karok vonzáskörzetének változása több szempontból hasonlít egymásra, ami azt mutatja, hogy általában a főiskola vonzereje a meghatározó. A képzés jellege miatt nehéz szétválasztani a karokat, hiszen pl. gazdasági jellegű képzés található a BTK és TTK-n is.

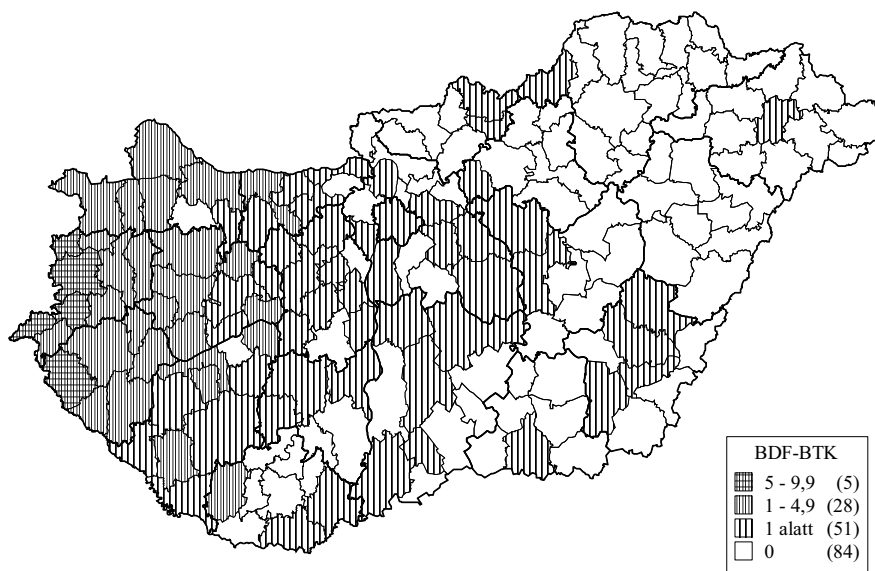
Bölcsészettudományi Főiskolai Kar

A kar befolyási területe egyértelműen nyugat-dunántúli, kiegészítve Veszprém megye nyugati felével. A legfontosabb vonzáskörzete (öt százalékos piaci részesedés felett) a saját kistérsége, illetve a vele szomszédos két kistérség, továbbá a Szentgotthárdi és a Lenti kistérségek. Ezeken túl egy egyenletes, alacsony (1–5% közötti) piaci részesedést tudhat magáénak szinte az egész Nyugat-Dunántúlon, kiegészítve Veszprém megye nyugati részével.

Vonzáskörzetének változása mutatja a legtöbb regionális kar jellegzetességét: saját, illetve a legfontosabb kistérségek egy részében csökken a részesedése, illetve az onnan felvett hallgatók száma. Jelentős a növekedés ugyanakkor a dél-vasi és a zalai kistérségekben. Vonzáskörzete láthatóan délre tolódik, mind a régió belül mind Veszprém megyében. Összevetve a hasonló képzési profilú NYME-AK adataival, az az érdekes következtetés vonható le, hogy mindkét intézmény piaca a régió déli részében javul. Nyilván az ott kialakuló kínálatból hiányzik a humán, pedagógiai, bölcsészképzés (3.15. ábra).

3.15. ÁBRA

A BDF-BTK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

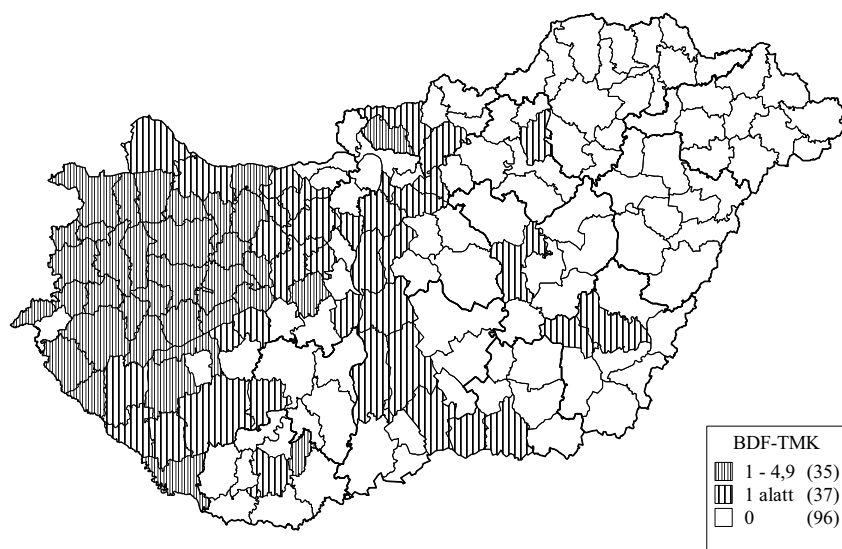
Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Testnevelés és Művészeti Főiskolai Kar

A kar alacsony piaci részesedéssel, de hasonlóan nyugat-dunántúli és Veszprém megyei vonzáskörzetet tudhat magénak, mint a BTK. Fontos különbség, hogy nincs egy kiemelkedő, belső (öt százalék feletti) vonzáskörzete, igaz a felvettek száma kevesebb is, mint a másik két kar esetében. Ez az alacsony részesedés meglátszik a vonzáskörzet változásában is, amiben nem tudunk területi jellegzetességet kimutatni (3.16. ábra).

3.16. ÁBRA

A BDF-TMK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

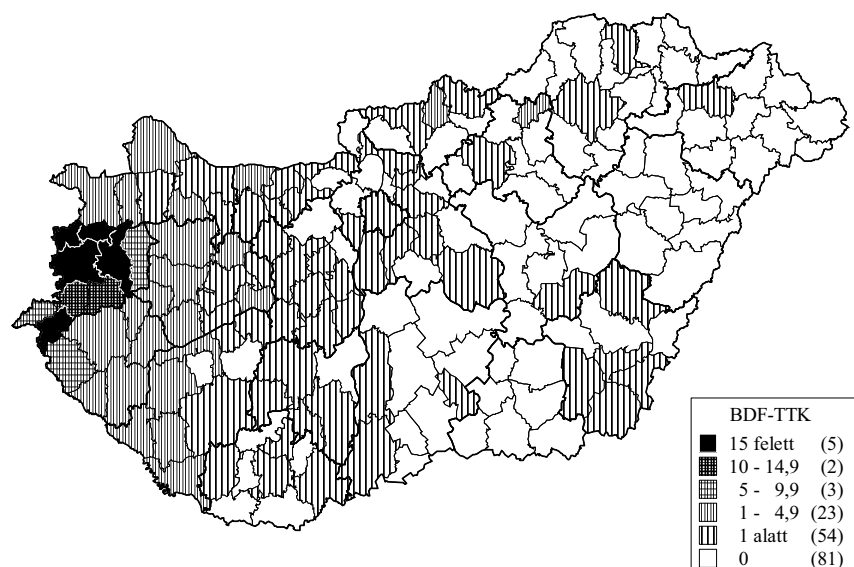
Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Természettudományi Főiskolai Kar

A vonzáskörzet érdekessége, hogy nagyon erős a kar megyei szerepvállalása. Részesedése a megyei piacon nagyon magas arányú. Emellett látható a nyugat-dunántúli szerepvállalása, ami kiterjed Veszprém megye nyugati felére is. Hasonló a vonzáskörzetének kiterjedése a BTK esetében tapasztaltakhoz, viszont a koncentrációja erősebb annál. A térbeli pozíciói meglehetősen jók az Észak-Dunántúlon. Néhány kistérség kivételével a piaci részesedése erősödik, s a felvett hallgatók száma is növekszik. A felvett hallgatók számának változásából látható, hogy a kar vonzáskörzete kezdi kinőni a megyei keretet, s a bővülés elsősorban Zala megye északi része és Veszprém megye irányába valósul meg (3.17. ábra).

3.17. ÁBRA

A BDF-TTK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

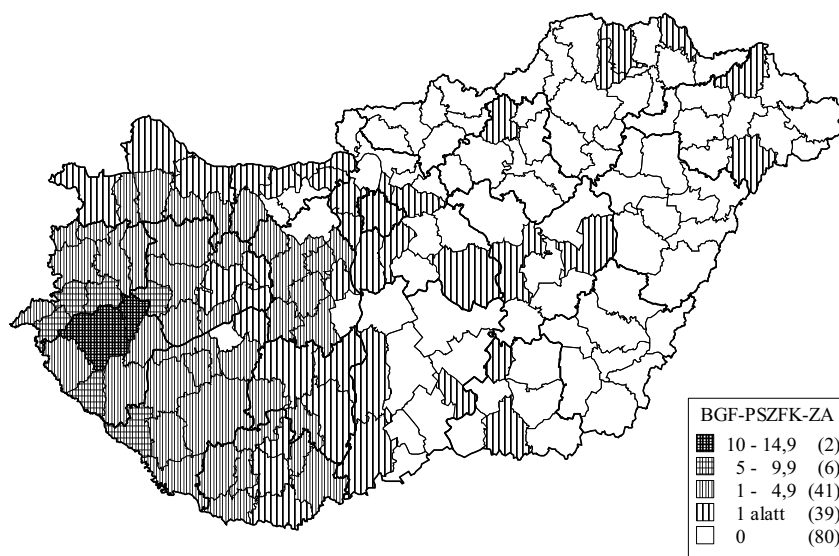
Budapesti Gazdasági Főiskola

Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézet

Az Intézet vonzáskörzete hasonló a többi gazdasági képzést folytató intézményéhez. Látható egy több kistérségre kiterjedő, magas részesedéssel jellemezhető térségi vonzáskörzet (Zalaegerszegi, Zalaszentgróti, Lenti, Sümegi, Őriszentpéteri, Vasvári, Körmendi kistérségek). Emellett egy, az egész Dunántúl nyugati felére kiterjedő övezet, ahol még jelentős befolyással (1–5%-os piaci részesedés) bír az intézmény. A két időszak között a vonzáskörzet, illetve a gyengébb befolyási övezet szinte egészében veszteséges. Piaci részaránya, s hallgatóinak száma viszont a legfontosabb térségben, a Zalaegerszegi és a Körmendi kistérségben egyaránt növekszik. Emellett csak a távolabbi, kis létszámokkal és alacsony részesedéssel jellemezhető térségekben tapasztalhatunk növekedést. Jellemző, hogy a hallgatók számának csökkenése a távolság növekedésével erősödik, így általánosságban elmondhatjuk, hogy a vonzáskörzet átalakulása egy térségi erősödés, koncentrálódás irányába mutat (3.18. ábra).

3.18. ÁBRA

*A BGF-PSZFK-ZA piaci részesedése az egyes kistérségekben (%),
2005/2006*

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés..

Pannon Egyetem

Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar

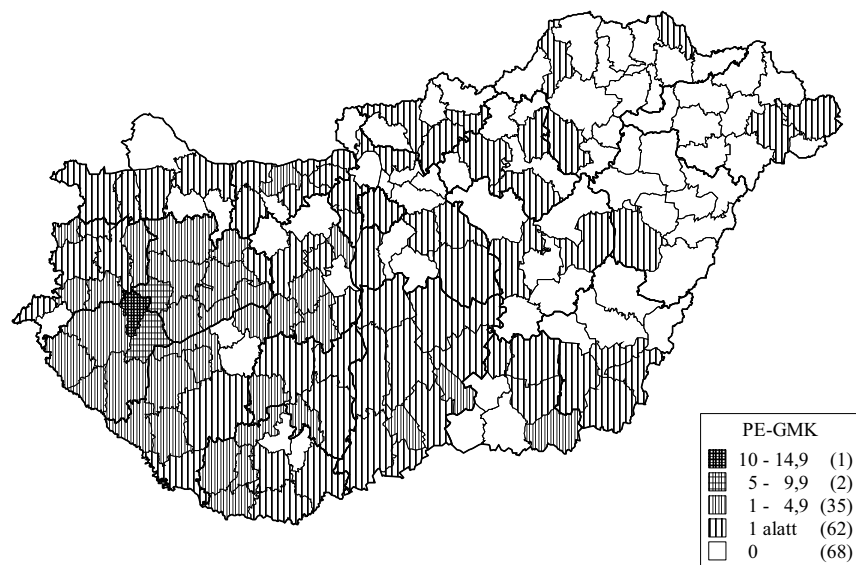
A kar vonzáskörzete lényegében három kistérségre, a Keszthelyi, Sümegi és a Zalaszentgróti kistérségre koncentrálódik. Ez utóbbi kettőben magas a kar piaci részesedése, viszont a tréségek jellegéből adódóan alacsony az a létszám, aki innen érkezik. A létszámok alapján a Keszthelyi kistérség mellett még az Ajkai fontossága kiemelendő.

A kar jelentős befolyási övezettel rendelkezik még a Dunántúl középső és nyugati részén: Zala és Veszprém megye egészében, Somogy nyugati és Fejér déli részében. Dunántúli jelentősége mellett a kelet-magyarországi szerepvállalása is jelentős, főként az alföldi kistérségek tartoznak a piacterületéhez.

A vonzáskörzet átalakulásában kiemelendő, hogy növekszik a kar piaci részesedése a szűkebb körzetében (Zalaszentgróti, Sümegi, Ajkai, Celldömölki, Nagykanizsai kistérségekben), míg saját kistérségében részesedése és a felvettek száma csökken. Ezen a körön kívül nem mutatható ki területspecifikus folyamat, a növekvő és csökkenő hallgatói létszámot küldő kistérségek elszórtan helyezkednek el az országban (3.19. ábra).

3.19. ÁBRA

A PE-GMK piaci részesedése az egyes kistérségekben (%), 2005/2006

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

3.5. Összefoglalás, tapasztalatok

Tanulmányunkban a Nyugat-dunántúli régió felsőoktatásának térbeli jellegzetességeit elemeztük kétféle szempontból. Egyrészt a Nyugat-Dunántúlon élő, s onnan a felsőoktatásba felvett nappali tagozatos hallgatók térbeli preferenciáit vizsgáltuk, másrészt a Nyugat-Dunántúlon működő felsőoktatási szervezetek (intézmények, karok) térbeli piacának, vonzáskörzeteinek vizsgálatát végeztük el, az oda felvett nappali tagozatos hallgatók adatai alapján. Ezek a vizsgálatok, természetesen csak közelítik a valóságot, hiszen adataink nem települési szintűek voltak, s nincs pontos, összehasonlítható információnk valamennyi, a régióban működő, nem önálló kari szintű szervezetről sem. Mindemellett az eredmények tanulságosak, s jól körülírják a régió felsőoktatásának térbeli jellemzőit.

Az első és legfontosabb megállapítás, hogy a régió felsőoktatási szektora erősödik. Növekszik a régióon belül tanulók aránya, s tapasztalható, hogy – főleg az egyre gyarapodó lokális-térségi felsőoktatási intézményeknek köszönhetően – olyan rétegek is bekapcsolódnak a felsőoktatásba, akik eddig kevésbé érték el azt. Gondolunk itt elsősorban a községekből érkezők számának és arányának növekedésére.

A régió felsőoktatási szervezeteinek elhelyezkedése jelentős hatással bír a piac területi különbségeire. Kimutatható az észak–dél különbség, elsősorban a régióban maradó hallgatók piacán, mivel érezhetően csökken a helyben tanulók aránya dél felé haladva. Ugyanakkor az önálló intézményekkel kevésbé ellátott Zalaiban megindult a régió (és más régiók) egyetemeinek terjeszkedése. Látható, hogy elsősorban a megye északi részén, mivel a déli terület már erősen Pécs vonzáskörzetéhez tartozik.

Érezhető, hogy a piac regionalizálódik. A kisebb és a nagyobb intézmények, karok esetében is kimutatható, hogy erősödik a regionális szerepkör, a piac a két észak-dunántúli régióra koncentrálódik. A koncentráció regionális léptékben megy végbe, a régión belül viszont dekoncentrációt figyelhetünk meg, mivel szinte minden esetben csökken a saját kistérség, a szűk vonzáskörzet aránya a piacon belül, több esetben az onnan érkező hallgatók száma is.

Fontos leszögezni, hogy az egyes intézmények által „belakott” regionális nagyságrendű terület nem egyezik meg a hivatalos Nyugat-dunántúli régió határaival, annak egyes részeire terjed ki, s az intézmény településétől függően a szomszédos régiók kisebb-nagyobb részét fogja át. Itt elsősorban a Közép-dunántúli régió megyéi jönnek szóba, elsősorban Veszprém megye, másodsorban Komárom-Esztergom megye (Győr és Sopron számára), s harmadsorban Fejér megye.

Ezt az eredményt azonban eltérő irányból közelítik az egyes karok. A nagyobb, korábban országos vagy országoshoz közelítő vonzáskörzetű intézmények piacának súlypontja is egyre inkább egy regionális méretű körzetbe helyeződik át (műszaki, mezőgazdasági képzés, óvónőképzés). Másik oldalról viszont az eddig szűkebb térségi, megyei szerepkört betöltő intézmények terjesztik ki vonzásterületüket egy régiós méret határáig.

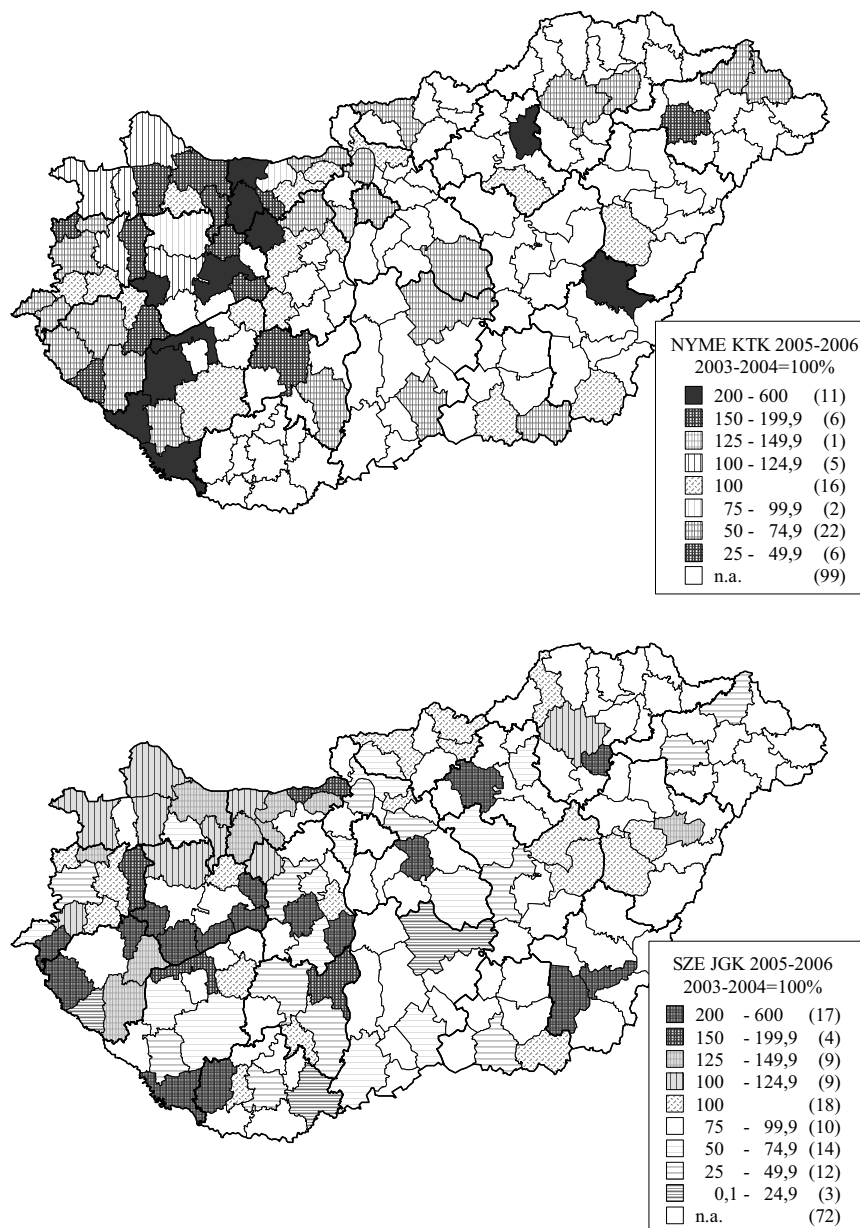
Az intézmények közötti verseny elsősorban az intézmények közötti térben alakul ki, itt találunk olyan kistérségeket, ahol az egyik intézmény terjeszkedése, a másik visszaszorulása tapasztalható. Zalaiban, a Közép-Dunántúlon ilyen eset ritkábban fordul elő, ezzel szemben ezeket a területeket a régió intézményei együtt „hódítják meg”, növelik a piaci részesedésüket, s az onnan érkező hallgatói létszámot.

A térbeli piaci verseny tiszta megjelenését az eltérő képzési kínálat miatt nehéz kimutatni. Sok képzés hasonló ugyan, de kari szinten más-más besorolást kapnak (pl. a műszaki, gazdasági képzések nem jelennek meg mindenhol önálló karként), eltérő a képzés szintje (főiskola vagy egyetem). Így ezek összehasonlító piacterület elemzésére kicsi az esély. A bolognai folyamat előrehaladtával erre egyre több lehetőség nyílik. Ezért általánosságban volt érdemes a városok, képzési központok versenyét elemezni, amelyben jól látszott Szombathely és Győr, valamint a régión kívüli központok versenye a hallgatókért.

Mindezek ellenére világos piaci verseny rajzolódik ki a két közgazdaságtudományi kar (Győr – SZE JGK és Sopron – NYME KTK) között. Ezek a karok növekedési szakaszukat élik, egyetemeik – és a felsőoktatás általános létszám tendenciáival szemben –, s piacterületüket részben csak egymás rovására tudják növelni. Így ez a verseny elsősorban a Győr környéki kistérségekben dől el, ahonnan mind a két kar jól megközelíthető (3.20. ábra).

3.20. ÁBRA

*A NYME-KTK és a SZE-JGK egyes kistérségekből érkező hallgatóinak létszám-
változása (%), 2003/2004, 2005/2006*

Forrás: Országos Felsőoktatási Információs Központ adatai alapján saját szerkesztés.

Valószínűsíthető, hogy a képzési irányok diverzifikációja tovább fogja erősíteni a helyben továbbtanulók arányát. Ehhez a regionális szemléletű felsőoktatás-szervezés járulhat hozzá. A piaci viszonyok tisztábban elemezhetőek lesznek mint jelenleg, így szinte képzésenként kimutathatóvá válnak a pontos térbeli határok, ami az intézmények együttműködését és a regionális felsőoktatás megerősítését is elősegítheti.

4. HALLGATÓI ÉLETKÖRÜLMÉNYEK ÉS MOBILITÁS

PÁTHY ÁDÁM – TÓTH PÉTER

A Nyugat-dunántúli régió felsőoktatási térképe rendkívül színes, mind a területen munkálkodó intézmények összetétele, mind az intézmények karai által oktatott szakok tekintetében. Megtalálhatóak itt kisebb, regionális jelentőségű intézmények és országos szinten unikálisnak mondható képzést biztosító egyetemek és főiskolák egyaránt. A kínálat sokszínűsége miatt a hallgatók összetétele is meglehetősen vegyes. Felmérésünket az egyes felsőoktatási intézmények nappali tagozatos hallgatói körében végeztük, aminek során a hallgatók életkörülményeinek felmérését végeztük el, illetve arra kerestük a választ, hogy a régió elhelyezkedéséből fakadó előnyök – például több határ közelsége – az egyes intézmények által nyújtott lehetőségek és a hallgatók személyes kompetenciái miként határozzák meg a hallgatók jövőbeni terveit, mobilitási motivációját.

4.1. Alapadatok, módszertan

A kutatást 2006 januárjától ugyanazon év áprilisáig folytattuk le, az adatfelvételt online kérdőívvel oldottuk meg. Az online kérdőív alkalmazását a könnyű használhatóság, a gyors kiértékelhetőség (a beérkezett adatok rövid kezelés után azonnal elemezhetőek), valamint a speciális kutatási populáció jellemzői alapján választottuk. A felsőoktatási hallgatók számára a számítógép kezelésének készség szintje ismerete a különböző tanulmányi rendszerek mindennapos használata miatt rutinszerű, így ezen a rendszeren (Neptun, ETR) keresztül a hallgatók közvetlenül elérhetőek, ezért kérdezőbiztosok alkalmazására nem volt szükség. A főiskolák és egyetemek számítógéppel való ellátottsága jónak mondható, ezért a kérdőív elérése a célcsoport számára nem jelenthetett gondot. Az online kérdőív használata azonban kompromisszumokra is kényszerített minket. Rövid, többnyire zárt kérdéseket kellett összeállítanunk, illetve a kérdőív hosszúságát is behatárolta annak önkitöltős volta.

A kitöltési hajlandóság növelésére motivációs ajándékokat használtunk, a kérdőívet kitöltők tárgynyeremény-sorsolásban vehettek részt. A nyereményeket a korosztály igényei szerint állítottuk össze, az egyes karok hallgatói önkormányzati vezetőivel történt egyeztetés alapján.

A rendszer további pozitívuma volt, hogy a kitöltési fázisban figyelemmel tudtuk kísérni, hogy mely intézményekből mennyi és milyen kitöltöttségű kérdőív érkezik. Ez megkönnyítette a megfelelő elemszám és intézményi eloszlás elérését. A kérdőív létéről a Neptun és ETR rendszereken keresztül, az egyes kari lapokban elhelyezett

hirdetések útján, a kari hallgatói önkormányzatok segítségével (levelezőlisták, honlapok) és az intézményi honlapokon keresztül adtunk hírt.

A lekérdezéshez az alappopulációt a Nyugat-dunántúli régió azon nappali tagozatos, alapképzésben résztvevő felsőoktatási hallgatói adták, akik tanulmányaikat a régióban végezték a megkérdezés időpontjában (4.1. ábra, 4.1. táblázat).

4.1. ÁBRA

A kutatás során az alappopulációt adó felsőoktatási intézmények

Forrás: Saját szerkesztés.

Az alappopulációba került minden olyan intézmény hallgatója, amelyek:

- a régióban van a székhelye és az oktatás is a régióban folyik: Széchenyi István Egyetem (SZE), Győr; Nyugat-Magyarországi Egyetem (NYME), Sopron, Győr, Mosonmagyaróvár; Berzsenyi Dániel Főiskola (BDF), Szombathely; Győri Hit-tudományi Főiskola, Győr);
- a régión kívül esik a székhelye, de az oktatás egy kihelyezett tagozat, kar keretében a régióban történik nappali tagozaton: Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar (PE-GMK), Keszthely; Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézete (BGF-PSZFK-ZA), Zalaegerszeg; Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépészmérnöki Kar Zalaegerszegi Képzés (BME-GÉK), Zalaegerszeg; Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar Zalaegerszegi Képzési Központ (PTE-ETK-ZA), Zalaegerszeg; Pannon Egyetem Nagykanizsai Telephely (PE-NK), Nagykanizsa).

4.1. TÁBLÁZAT

*Az egyes felsőoktatási intézmények kutatás szempontjából releváns karainak
hallgatói létszáma (fő), 2005/2006*

<i>Felsőoktatási Intézmény</i>	<i>Nappali</i>	<i>Esti</i>	<i>Levelező</i>	<i>Távoktatás</i>	<i>Összesen</i>
Berzsenyi Dániel Főiskola	3 055	154	3 297	187	6 693
Bölcsészettudományi Főiskolai Kar	900	154	1 538	187	2 779
Természettudományi Főiskolai Kar	1 334	0	1 359	0	2 693
Testnevelési és Művészeti Főiskolai Kar	821	0	400	0	1 221
Nyugat-Magyarországi Egyetem	5 473	257	7 113	0	12 843
Apáczai Csere János Kar	1 548	0	3 121	0	4 669
Benedek Elek Pedagógiai Kar	556	209	1 371	0	2 136
Erdőmérnöki Kar	849	16	143	0	1 008
Faipari Mérnöki Kar	813	16	396	0	1 225
Közgazdaságtudományi Kar	950	0	1 730	0	2 680
Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar	757	16	352	0	1 125
Széchenyi István Egyetem	6 959	0	3 214	1900	12 073
Egészségügyi és Szociális Intézet	267	0	251	111	629
Jog- és Gazdaságtudományi Kar	2 079	0	1 711	771	4 561
Műszaki Tudományi Kar	4 498	0	1 252	1018	6 768
Zeneművészeti Intézet	115	0	0	0	115
Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar	950	0	140	0	1 090
Győri Hittudományi Főiskola	50	0	217	0	267
Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézet	1 140	0	0	139	1 279
Pécsi Tudományegyetem Egész- ségtudományi Kar Zalaegerszegi Képzési Központ	316	0	115	0	431
Budapesti Műszaki és Gazdaság- tudományi Egyetem Gépész- mérnöki Kar Zalaegerszegi Képzés	111	0	0	0	111
Pannon Egyetem Nagykanizsai Telephely	139	0	18	0	157
<i>Összesen</i>	<i>18 193</i>	<i>411</i>	<i>14 114</i>	<i>2 226</i>	<i>34 944</i>

Forrás: Statisztikai Tájékoztató. Felsőoktatás 2005/2006 és intézményi adatszolgáltatás alapján saját szerkesztés.

A kutatásba nem kerültek bele a régióban székhellyel rendelkező, de a régió kívüli oktatást folytató intézmények karai, intézetei, valamint a régióbeli és régió kívüli székhellyel rendelkező, felsőfokú OKJ-s képzést folytató felsőoktatási intézmények Nyugat-Dunántúlon működő konzultációs központjai sem.

Az önkitöltős kérdőívek negatívuma, a félbehagyott kérdőívek magas aránya: a beérkező 2500 kérdőívnek körülbelül a fele, 1332 kérdőív volt megfelelően kitöltött, elemzésre alkalmas. Ezen kérdőívek kitöltöttsége 80–100 százalékos volt.

Az elemzésre nem alkalmas kérdőívek nagy száma miatt az egyes felsőoktatási intézmények számaránya sajnálatos módon jelentősen változott a végleges adatbázisban. A kicsi elemszám miatt a nagy hallgatószámú felsőoktatási intézmények – rendre azok, amelyeknek a központja is a régióban van – mellett a többi intézményt együtt vizsgáltuk. Ezen intézmények mindegyike Zala megye három városához és három felsőoktatási intézményhez köthető (4.2. táblázat). A karok szerinti osztás a NYME esetében lett volna indokolt, azonban a soproni és mosonmagyaróvári karokról olyan kevés válasz érkezett be, hogy ez nem volt lehetséges. A győri válaszok nagy száma itt torzította a mintát. A nemek közötti megoszlás a régióban található „nőies” szakok nagy számával (tanító, tanár, szociális szakok, gazdálkodási) magyarázható. A női válaszadók aránya kétszerese a férfiakénak. A válaszadók korbeli megoszlása szintén a felsőoktatásban tanulók korosztályi megoszlását mutatja (4.3., 4.4. táblázat).

4.2. TÁBLÁZAT

A minta összetétele karok szerint

<i>Intézmény</i>	<i>Fő</i>	<i>Megoszlás (%)</i>
NYME Sopron	20	1,5
NYME-MÉK	3	0,2
NYME-AK	414	31,8
Nyugat-Magyarországi Egyetem	437	33,5
Széchenyi István Egyetem	557	42,8
Berzsényi Dániel Főiskola	217	16,6
GYHF	1	0,1
BGF-PSZFK-ZA	38	2,9
BME-GÉK-ZA	1	0,1
PTE-ETK-ZA	1	0,1
PE-GMK	26	2,0
PE-NK	25	1,9
Egyéb intézmények összesen	92	7,1
<i>Nyugat-dunántúli felsőokt. intézm. összesen</i>	<i>1303</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Saját szerkesztés.

4.3. TÁBLÁZAT

A válaszadók megoszlása évfolyamok szerint

<i>Évfolyam</i>	<i>Fő</i>	<i>Megoszlás (%)</i>
I.	415	31,1
II.	349	26,2
III.	310	23,3
IV.	146	11,0
V.	48	3,6
Ismeretlen	64	4,8
<i>Összesen</i>	<i>1332</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Saját szerkesztés.

4.4. TÁBLÁZAT

A kérdőívre válaszolók megoszlása nemek és kor szerint

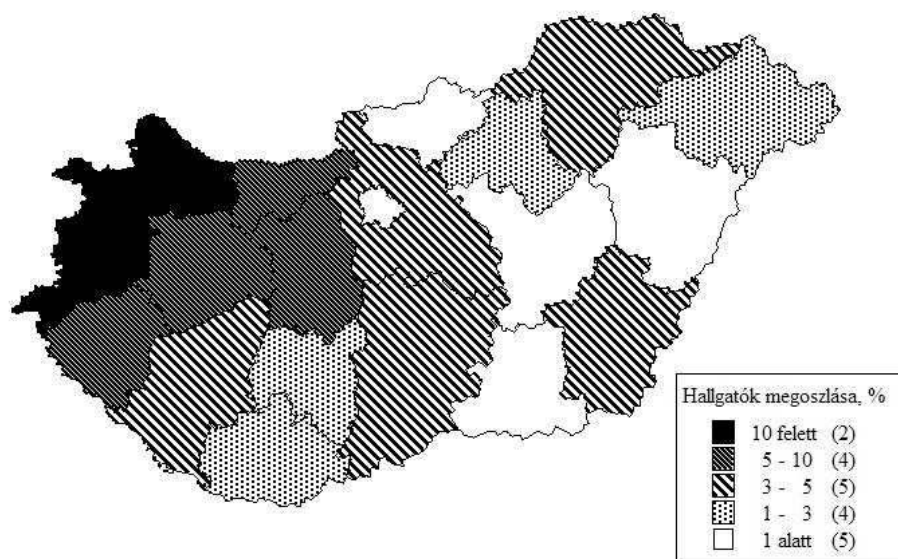
<i>Kor</i>	<i>Kérdezett neme</i>		<i>Megoszlás (%)</i>
	<i>Férfi</i>	<i>Nő</i>	
18 éves	1	3	0,3
19 éves	36	77	9,0
20 éves	86	168	20,3
21 éves	72	141	17,0
22 éves	69	124	15,4
23 éves	53	90	11,4
24 éves	32	41	5,9
25 éves	17	38	4,4
26 és 30 év között	31	90	9,7
30 feletti	17	65	6,6
<i>Összesen</i>	<i>414</i>	<i>837</i>	<i>100,0</i>

Forrás: Saját szerkesztés.

A hallgatók lakóhelyének megoszlása azt támasztja alá, hogy a régió felsőoktatási intézményei többnyire régiós hatókörrel bírnak. A lakóhelyi megoszlás szerint a hallgatók 45 százaléka a régió három megyéjéből érkezik. További jelentős hányad (23%) a régióval szomszédos megyékből származik, miközben nagyon alacsony a fővárosból, és az ország keleti megyéiből érkezők aránya (4.2. ábra).

4.2. ÁBRA

A felmérésben szereplő hallgatók megoszlása lakóhelyük szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés.

4.2. A kérdőíves felmérés eredményei

4.2.1. Anyagi helyzet, életminőség

Bevételi források

A mintába került hallgatók személyenként átlagosan több mint harmincezer forintból (31 925) gazdálkodnak havonta. A felhasznált háttérváltozók alapján több esetben szignifikáns különbségek mutathatók ki, a csoportátlagok a 4.5. táblázatban láthatók. A havi költségekre szánt összeg mellett arra is rákérdeztünk, hogy a hallgatók bevételei milyen forrásokból állnak össze. Mintegy egyharmados arányt képvisel a családi támogatás (32,1%), ezt követi a munkából származó jövedelem (22,1%). Az egyéb transzferek közül kiemelhető a tanulmányi ösztöndíjak (15,6%), a diákhitel (9,6%) és a szociális juttatások (7,9%) szerepe. A Bursa Hungarica, illetve az alapítványi ösztöndíjak aránya nem éri el az öt százalékot a bevételekből, a vállalkozási tevékenységből, értékpapírokból és egyéb forrásból származó bevételek aránya pedig elenyészőnek tekinthető, csak töredékszázalékokban mutatható ki.

4.5. TÁBLÁZAT

A hallgatók havi átlagos „jövedelme” a függő változók kategóriái alapján (Ft, N=892)

<i>Kategória</i>	<i>Elemszám</i>	<i>Átlag</i>	<i>Szórás</i>
<i>Teljes minta</i>	892	32 027	31 537
Évfolyam (sig=0,167)			
I.	281	29 627	32 774
II.	229	30 823	31 146
III.	205	33 293	28 839
IV.	96	34 984	29 014
V.	35	41 185	18 950
Intézmény (sig=0,334)			
NYME	254	31 391	33 875
SZE	421	32 767	31 461
BDF	142	31 267	28 820
Egyéb	63	25 126	13 151
Településtípus (sig=0,000)			
Község	404	29 732	27 139
Város	195	28 029	27 931
Megyei jogú város	285	38 075	37 565
Régió (sig=0,067)			
Közép-Magyarország	74	31 682	33 544
Közép-Dunántúl	230	28 316	21 929
Nyugat-Dunántúl	349	35 975	36 706
Dél-Dunántúl	90	27 966	33 266
Észak-Magyarország	67	33 202	30 208
Észak-Alföld	40	26 350	24 347
Dél-Alföld	34	32 970	17 504
Nem (sig=0,167)			
Férfi	321	33 930	32 648
Nő	527	30 851	30 779
Családi állapot (sig=0,000)			
Hajadon/nőtlen	744	30 166	26 481
Házass/élettárs	106	45 553	53 308
Dolgozik-e? (sig=0,000)			
Teljes állásban	132	53 140	54 247
Részmunkaidőben	65	37 332	28 064
Alkalmi munka	220	25 841	18 775
Vállalkozás	18	53 666	50 025
Nem, de szeretne	266	26 733	18 292
Nem	191	28 089	28 463

Forrás: Saját szerkesztés.

Szembevetendő – bár a különbség nem szignifikáns –, hogy a hallgatók minél magasabb évfolyamra járnak, annál több pénzből gazdálkodnak. Első látásra ez arra enged következtetni, hogy a felsőbb évfolyamokon előtérbe kerül az önálló jövedelemszerzés, de ha a hallgatók rendelkezésére álló anyagi eszközök forrásait tekintjük, azt láthatjuk, hogy bár az első és harmadik évfolyam között némiképp csökken a szülői támogatás bevételeken belüli aránya, a negyedik és ötödik évfolyamra járók között ez a mutató kiemelkedően átlag feletti (teljes átlag 32,1%, az ötödik évfolyamra járók átlaga 38,5%). Ezzel együtt jár az is, hogy a munkából szerzett jövedelem aránya a magasabb évfolyamok esetében alacsonyabb, míg az ösztöndíjak közötti különbség évfolyamok alapján szignifikánsnak tekinthető, de az átlagos arány (15,6%) nem tekinthető magasnak. Összességében elmondható, hogy a kissé furcsa tendencia mögött nem elsősorban az adott évfolyamhoz tartozás ténye húzódik meg, hanem sokkal inkább a főiskolai és egyetemi szakok, illetve azok hallgatói közötti különbséget láthatjuk.

A különböző intézmények hallgatóinak bevételei között nem fedezhetünk fel jelentős különbséget, mindössze az egyéb intézményekben tanuló válaszadóknál mutatkozó alacsony átlagérték lehet feltűnő. A bevételi szerkezet intézmények szerinti alakulását tekintve speciális helyzetben van a Széchenyi István Egyetem. A családi támogatásból és ösztöndíjból származó összegek teljes bevételen belüli aránya jelentősen meghaladja az átlagot, míg a munkából származó jövedelem jóval alatta marad a teljes mintában találhatónak. Ez utóbbi érték még alacsonyabb (9,4%) az egyéb intézmények hallgatóinak esetében; itt a diákhitelből származó bevételek átlagosnál jóval magasabb aránya (15,6%) mutatható ki.

Szignifikáns különbség mutatkozik viszont településtípus szerinti megoszlásban. Az megfelel a várakozásoknak, hogy a legmagasabb átlagjövedelmet a megyei jogú városokban lakóknál találhatjuk (érdekesség, hogy a győriek átlagjövedelme meghaladja az ötvenezer forintot, míg a többi megyei jogú város esetében alig van valamivel a teljes minta átlaga felett), viszont a községek esetében valamivel magasabb ez az érték, mint az egyéb városoknál. Ha más életminőség-mutatókat, illetve a nyelvtudás szintjét vizsgáljuk, nagyjából mindenhol ugyanezt a tendenciát látjuk kibontakozni, ami arra engedhet következtetni, hogy a felsőoktatás expanziója elsősorban a városokat érte el, a községekből érkezettek saját közösségükben relatíve magasabb társadalmi státusszal rendelkezőnek számítanak. Bizonyos mértékben alátámasztja ezt a szülők iskolai végzettsége is; a teljes lakosságban ezen a téren megmutatkozó város–falukülönbségek bizonyos mértékben kiegyenlítődnek, ha a megkérdezettek családjait vesszük figyelembe. A bevételi szerkezetben viszont nem mutatkoznak ilyen ambivalenciák, egy tradicionálisnak tekinthető struktúra rajzolódik ki előttünk, amelynek alapja az, hogy a községekből érkezettek nagyobb mértékben támaszkodnak a család anyagi támogatására, ezzel párhuzamosan a munkavégzésből származó jövedelem nem szerepel akkora hangsúllyal bevételeik között, mint ahogy az a városi lakosokra jellemző.

A regionális különbségek is elég erőteljesen megmutatkoznak az anyagi helyzetet vizsgálva: a Nyugat-Dunántúl mellett két kelet-magyarországi régió emelkedik ki ebben a tekintetben, de az alacsony elemszám miatt ez utóbbiak esetében nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. Meglepőnek tekinthető viszont a Közép-Dunántúl alacsony átlagértéke. A bevételi szerkezetben apróbb különbségeket találhatunk, a legszembetűnőbb a közép-magyarországi – azon belül is elsősorban a budapesti – hallgatók körében a munkából szerzett jövedelmek jelentős súlya, illetve a vállalkozási bevételek teljes átlagot magasán meghaladó aránya.

A férfiak és nők közötti jövedelemkülönbség nem szignifikáns, sokkal érdekesebb a bevételek megoszlása. A családi támogatás aránya a férfiaknál sokkal magasabb (36,4% a 29,6 százalékkal szemben), az összes többi kategóriában kisebb arányú különbségek tapasztalhatók a nők javára. A családi állapot esetében megmutatkozó különbségek természetesen az életkor és a munkát végzők aránya miatt alakulnak így, a bevételek megoszlásánál is megfigyelhetők az éles eltérések a családi támogatás, illetve a munkából szerzett jövedelem tekintetében (11,9% illetve 60,6% a házasság és élettársi kapcsolatban élők esetében).

A családi állapot esetében már tárgyalt tendencia bontakozik ki a munkavégzés, mint függő változó felhasználásánál is. A legkedvezőbb anyagi helyzetben a teljes munkaidőben alkalmazottak illetve a vállalkozási tevékenységet folytatók vannak. Minden valószínűség szerint az alkalmi munkát vállalók azok, akik a család anyagi helyzete miatt a legkisebb mértékű támogatásra számíthatnak a szülőtől, mert bár rendelkeznek bizonyos munkajövedelemmel (a teljes bevétel 15,71 százaléka), de így is ők vannak a legkedvezőtlenebb anyagi helyzetben. Nem fedezhető fel lényeges különbség a nem dolgozók két csoportja között sem a bevétel nagyságának, sem a források megoszlásának tekintetében, esetükben az alkalmi munkavállalókhoz képest kieső munkajövedelmet a családi támogatás illetve a diákhitel nagyobb aránya kompenzálja.

Bár szignifikáns eltérések mutatkoznak a szülők iskolai végzettsége mentén, a különbségek mégsem mondhatók igazán jelentősnek, az egyetemi végzettséggel rendelkező szülők gyermekeinek átlagos jövedelme másfélszerese azokénak, akiknek szülei nyolc általánost végeztek. A bevételi szerkezetben mutatkozó törésvonalak itt is a családi támogatás, és a munkajövedelem mentén húzódnak; előbbi növekszik, utóbbi csökken az iskolai végzettség növekedésének hatására. Érdekesség, hogy a különböző szociális juttatások szerepe a bevételekben egyenletesnek mutatkozik a szülők iskolai végzettségének különböző kategóriáiban, sőt ezen juttatások konkrét értéke még magasabb is némileg a diplomás szülők gyermekei esetében.

Lakásvizonyok

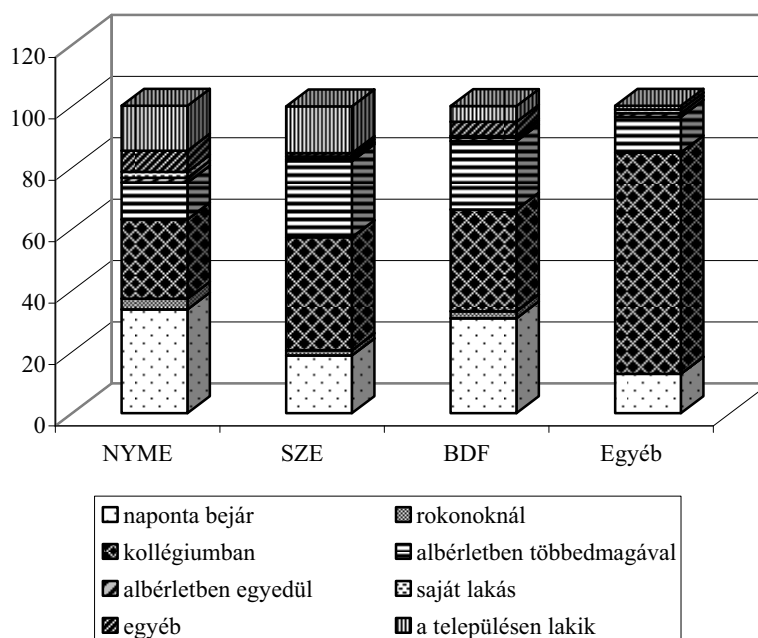
Az összes válaszadó nagyjából háromötöde (61,4%) tartozik azok közé, akiknek önállóan kell megoldani a felsőoktatási intézmény működési helyén való lakhatást. A fennmaradó válaszadók vagy amúgy is az adott településen élnek (13,7%) vagy közeli településekről járnak be naponta (24,9%). A nem napi ingázók legnagyobb

hányada (35,5%) kollégiumban lakik; az albérletben élők aránya 20,3% (ebből csak 1% él egyedül az albérletben). 2,2% rokonoknál lakik, míg 3,4% egyéb módon oldja meg az adott településen való tartózkodást, közülük legtöbben napi ingázónak tekinthetők, azonban ők távolabbi településekről érkeznek.

A lakóhely intézményenkénti megoszlása szignifikáns különbségeket mutat (4.3. ábra). A legjelentősebb különbségeket az adott településen élők, illetve a kollégisták arányában fedezhetjük fel. Míg a Széchenyi István Egyetem, illetve a Nyugat-Magyarországi Egyetem hallgatói esetében a helyben lakók aránya (a saját lakással rendelkezőket is ide számítjuk) meghaladja a 16 százalékot, addig a Berzsenyi Dániel Főiskola és az egyéb intézmények esetében az a mutató lényegesen alacsonyabb (5,7 illetve mindössze 2,4%). Ezzel szemben a kollégisták aránya kiugróan magas az egyéb intézmények hallgatói között (72,1%), tehát a napi ingázók és az albérletben lakók aránya rendkívül alacsony. A helyben lakók, illetve a közeli településről naponta bejárók aránya a Nyugat-Magyarországi Egyetem esetében meghaladja az 50 százalékot.

4.3. ÁBRA

A lakóhelyek megoszlása intézmények szerint (sig=0,000)

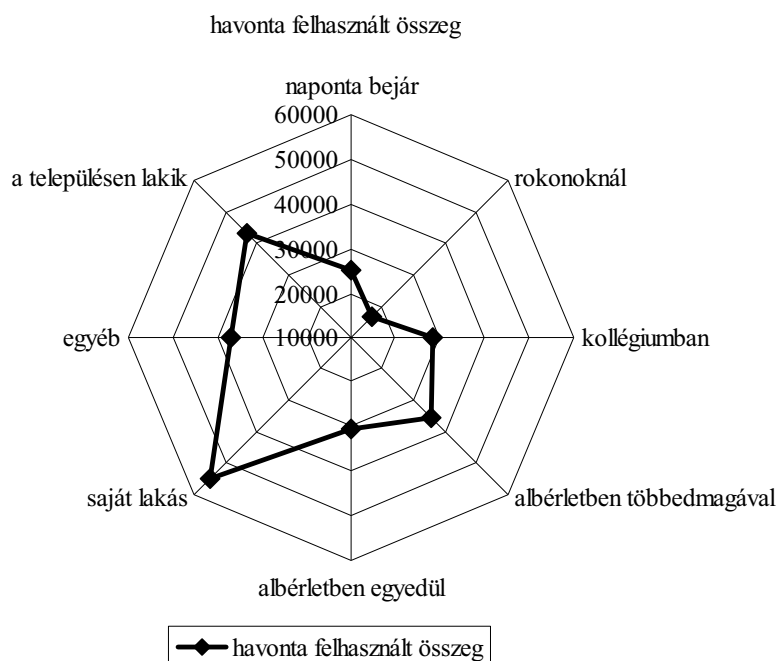

Forrás: Saját szerkesztés.

A rendelkezésre álló anyagi eszközök és a lakóhely között is erős kapcsolatot találhatunk (4.4. ábra).

4.4. ÁBRA

A havi kiadások (Ft) és a lakóhely kapcsolata (sig=0,000)

Forrás: Saját szerkesztés.

A hallgatók mindössze 15,2 százaléka él önálló háztartásban, a többiek a szüleikkel laknak. Intézményi bontásban itt is szignifikáns különbségekkel találkozhatunk, az önálló háztartással rendelkezők aránya a Nyugat-Magyarországi Egyetem esetében tekinthető különösen magasnak (26,1%). Érdekeség viszont, hogy az évfolyamok esetében fordítva alakul a megoszlás. Bár a két változó között nem áll fenn szignifikáns kapcsolat, elmondható, hogy a magasabb évfolyamba járók jóval kisebb arányban rendelkeznek önálló háztartással, mint az első- és másodévesek. Regionális megoszlásban is jelentősek a különbségek, Közép-Magyarországon ezen belül még inkább Budapesten a saját háztartást vezetőik aránya nagyon magas, a Dunántúlon meghaladja az átlagot, míg a keleti régiókban mélyen átlag alatti. A szülők iskolai végzettsége nem befolyásolja érdemben a vizsgált mutató alakulását.

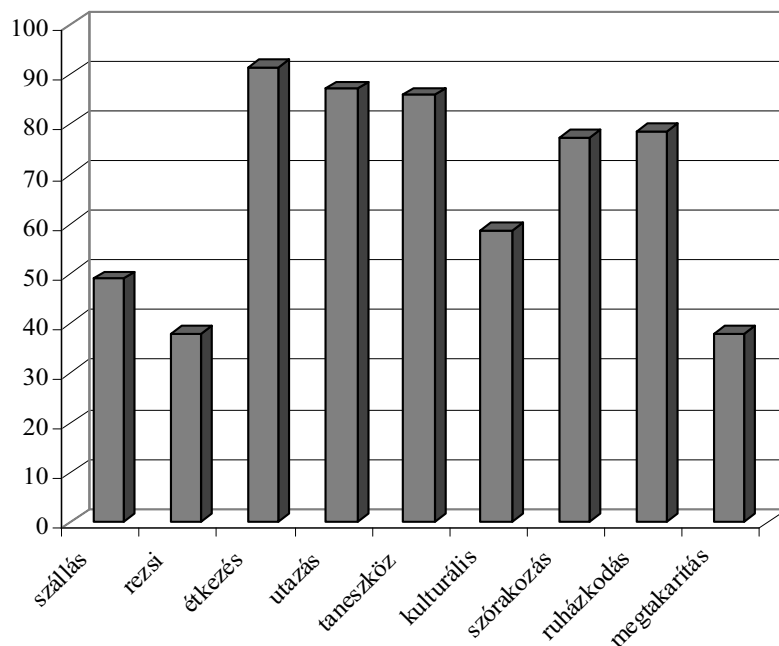
Fogyasztási szerkezet

A kérdőívben a kiadásokat kilenc kategóriára (szállás, rezsiköltség, étkezés, utazás, taneszköz, kultúra, szórakozás, ruházkodás, megtakarítás) osztottuk. Elsőként meg-

kérdeztük a hallgatókat, hogy költenek-e az adott célra (4.5. ábra), ezt követően pedig az átlagos havi összeget kellett megadniuk minden kategóriában. A válaszadók átlagosan hat kategóriát jelöltek meg, bár bizonyos háttérváltozók esetében mutatkoznak szignifikáns különbségek, de ezek nem tartalmaznak különösebben értékes információt elemzésünk számára.

4.5. ÁBRA

A pozitív válaszok aránya a kiadások kategóriáiban

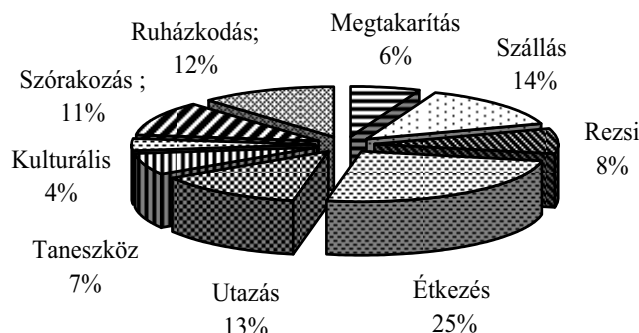

Forrás: Saját szerkesztés.

A hallgatók számszerűsített kiadási szerkezetében az általunk használt háttérváltozók jelentős részében szignifikánsak az eltérések, nemcsak a szociális-anyagi helyzet, hanem bizonyos esetekben pusztán a területiség mentén is. A teljes minta fogyasztási szerkezetét vizsgálva (4.6. ábra) elmondható, hogy az étkezésre fordított költségek képviselik a legnagyobb arányt, az összes kiadás egynegyedét. Az utazás, a szállás, a szórakozás és a ruházkodás nagyjából hasonló súlyt képvisel, a többi kategória esetében az érték 10% alatt marad.

4.6. ÁBRA

A mintába került hallgatók fogyasztási szerkezete az egyes kategóriákban

Forrás: Saját szerkesztés.

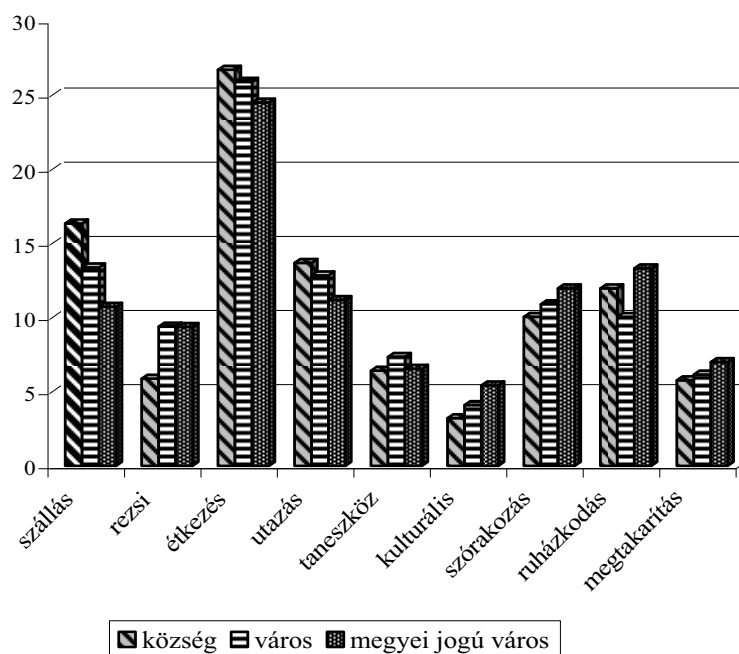
Regionális bontásban a szállás-, a rezsiköltség, a kulturális kiadások, a szórakozás és a ruházkodás arányaiban találhatók szignifikáns különbségek. A szállásköltség esetében nyilvánvaló különbségek alapját a helyben lakás lehetősége képezi, ennek köszönhetően a Nyugat-Dunántúlon a vonatkozó arány csak mintegy fele a teljes mintáénak, és a Közép-Dunántúlon is alacsonyabb ez a mutató. A rezsiköltségek esetében a lakhely típusa a leginkább meghatározó; az ország keleti régióiból érkezettek, akiknek a legnagyobb hányada kollégiumban lakik, szignifikánsan kevesebbet költenek erre a célra. Az arány azokban a régiókban (Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl) a legmagasabb, ahol a válaszadók viszonylag jelentősebb hányada vezet önálló háztartást. A kulturális célra, ruházkodásra és szórakozásra fordított anyagi eszközök tekintetében ugyanaz a tendencia érvényesül; a nyugat-dunántúliak esetében az arányok szignifikánsan magasabbak, de ez egyértelműen a szállásköltségek torzító hatásának köszönhető, mert ha összecszerűen vizsgáljuk ezeket a kiadásokat, akkor már nem találhatók jelentős különbségek a régiók között.

Intézményi vetületben a szállás- és rezsiköltségek mellett a kulturális kiadások és a megtakarítások területén mutatkozik szignifikáns különbség. Érdekességnek tekinthető, hogy az egyéb intézmények hallgatói esetében a legmagasabb a szállásra fordított kiadások aránya, miközben éppen az ő esetükben tekinthető kiugrónak a kollégiumban lakók aránya, és alacsonyabb azoké, akik az alapvetően drágábbnak tekinthető albérletekben élnek. A szállásköltségek aránya a Nyugat-Magyarországi Egyetem hallgatói között a legalacsonyabb, ahogy a korábbiakban láthattuk, ők élnek legnagyobb arányban az oktatási intézmény székhelyén, illetve a környező településeken. Évfolyamok szerinti bontásban az étkezésre illetve taneszközökre fordított kiadások arányában találhatunk szignifikáns különbséget.

A kiadások településtípus szerinti megoszlása szinte minden kategóriában jelentős eltéréseket mutat (4.7. ábra). Látható, hogy az elsődleges szükségletek (szállás, étkezés, utazás) mutatói csökkenő tendenciát mutatnak a megyei jogú városok irányában. Ezek közül a szállásra és utazásra fordított kiadások aránya egyértelműen magyarázható a helyhez kötöttséggel, az étkezésre fordított kiadások arányának különbségei pedig a különböző fogyasztásiszerkezet-vizsgálatok által tapasztalt általános trendeket követik. A kulturális és szórakozási célú kiadások esetében a tendencia fordított, a súlypont eltolódik a megyei jogú városokban élők felé. Az eredmények struktúrája hasonló marad abban akkor is, ha a település jogállása helyett a népességszám alapján kialakított kategóriákat használjuk független változóként.

4.7. ÁBRA

A kiadások szerkezetének településtípus szerinti különbségei

Forrás: Saját szerkesztés.

A havi jövedelmek (pontosabban a kiadásokra fordítható havi összeg) tekintetében is egyértelmű tendenciák mutatkoznak a fogyasztási szerkezetet illetően. A szállásra fordított költségek aránya meredeken emelkedik a felhasználható összeggel együtt, majd a legfelső, ötvenezer forint feletti kategóriában drasztikusan visszaesik. Az első tendencia magyarázható egyrészt az olcsóbb kollégiumi elhelyezés szociális bírálati szempontjaival, másrészt betudható annak, hogy a lakhely – elsősorban az albérlet – minősége és megközelíthetősége elsődleges preferenciának számít azok

között, akiknek anyagi helyzetük folytán van lehetőségük a szélesebb körű választásra. A legmagasabb „jövedelmi” kategóriában mutatózó alacsony arány arra vezethető vissza, hogy ebben a csoportban erősen felülreprezentáltak azok, akiknek saját lakásuk van, illetve más módon tartanak fenn önálló háztartást. Ezt a tényt alátámasztja az is, hogy esetükben a rezsiköltségek szignifikánsan magasabbak, mint a többi csoportban. A taneszközökre és kulturális kiadásokra fordított összegek aránya a jövedelem növekedésével csökken, a szórakozási kiadások esetében fordított a helyzet. Érdekességnek tekinthető, és nem követi az országos vizsgálatok tendenciáját az étkezési kiadások aránya, mivel ez növekszik a jövedelemmel párhuzamosan.

Tartós fogyasztási cikkek, lakás, megtakarítás

A tartós fogyasztási cikkekkel való rendelkezés vizsgálatára öt kategóriát (saját lakás, gépkocsi, mobiltelefon, számítógép, százezer forintnál nagyobb összegű megtakarítás) alkalmaztunk. A 4.6. táblázat mutatja az egyes fogyasztási cikkekkel rendelkezők arányát a teljes mintában.

4.6. TÁBLÁZAT

Tartós fogyasztási cikkekkel rendelkezők aránya a teljes mintában (%)

Saját lakás	15,1
Gépkocsi	15,3
Mobiltelefon	98,7
Számítógép	84,4
Megtakarítás	32,4

Forrás: Saját szerkesztés.

Az alábbiakban bemutatjuk az egyes cikkek feletti rendelkezés megoszlásait és különbségeit több függő változó hatására.

Saját tulajdonú lakás

A jövedelem kategóriái alapján szignifikáns különbségekkel, de nem lineáris trenddel találkozunk. A saját lakással rendelkezők aránya a legmagasabb jövedelmi kategóriában (ötvenezer forint felett) a legnagyobb (26,8%), de érdekesség, hogy a másik kiugró mutatót (16,8%) azok körében találjuk, akik tízezer forintnál kisebb összegből gazdálkodnak havonta. A három középső kategória esetében az arány mélyen a teljes minta átlaga alatt marad.

Regionális megoszlásban nem nagyok a különbségek, Közép-Magyarország mutatója (21,2%) kiugró, a keleti országrész esetében az arányok átlag alattiak. A település nagysága és jogállása, illetve a saját tulajdonú lakással való rendelkezés között viszont világos a kapcsolat (község 10,2%, város 15,7%, megyei jogú város 19,9%).

Intézményi megoszlásban érdekességnek tekinthető a Nyugat-Magyarországi Egyetem esetében tapasztalható magas arány (23,5%), de a Berzsényi Dániel Főiskola hallgatóinak mutatója is némileg átlag feletti (16,1%). Az évfolyamok esetében megmutatkozó különbség egy korábban már említett tendenciát követ, a negyed- és ötödévesek esetében jóval alacsonyabb azok aránya, akiknek saját lakásuk van.

Azok, akik tanulmányaik mellett dolgoznak valamilyen szervezett formában, lakás birtoklása szempontjából teljes mértékben elkülönülnek a többiektől. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak 48,6, a vállalkozási tevékenységet folytatók 28,6 százaléka rendelkezik saját lakással. Átlag körüli az arány a részmunkaidős foglalkoztatottaknál, míg azoknak, akik csak alkalmi munkát, illetve azt sem vállalnak, csupán elenyésző hányada rendelkezik lakással. Enyhe különbség figyelhető meg azok között, akik nem dolgoznak, de tervezik a munkavállalást, illetve azok között, akiknek nincsenek ilyen elképzeléseik. Az első csoportba tartozók anyagi kényszerhelyzetét jelzi, hogy közöttük a legalacsonyabb a saját lakással rendelkezők aránya (mindössze 5,7%).

Gépkocsi

A jövedelmi megoszlás alapján itt sem találhatunk lineáris trendet, sokkal inkább egy kiugró adatot a legmagasabb jövedelmi kategóriában (33,1%).

Regionális megoszlásban hasonló tendenciák mutatkoznak, mint a lakás esetén, annyi különbséggel, hogy a közép-magyarországi mutató nem haladja meg olyan élesen az átlagot, viszont az alföldi régiókban jelentősen alacsonyabb a gépkocsival nem rendelkezők aránya, mélyen alulmúlja a lakással való rendelkezés hasonló mutatóit, miközben a teljes minta átlagai nagyjából megegyeznek egymással. Településtípus szerint nem találhatunk szignifikáns különbséget, az autótulajdonosok aránya a megyei jogú városokban csak kevéssel haladja meg a községi válaszadók hasonló mutatóját.

Intézményi bontásban hasonló a kép, mint a lakás esetén; a Nyugat-Magyarországi Egyetem és a Berzsényi Dániel Főiskola mutatói átlag feletti. Érdekesség viszont, hogy évfolyam szerinti megoszlásban nem tapasztalhatunk olyan törést, mint az előző kategória esetén; az értékek kiegyenlítetnek tekinthetők.

A tanulás melletti munkavégzés által differenciálva nagyjából ugyanazt a képet kapjuk, mint a lakással való rendelkezés esetében, annyi különbséggel, hogy a vállalkozási tevékenységet folytatók itt erősen megközelítik a teljes munkaidőben foglalkoztatottakat (40 illetve 44%), minden valószínűség szerint annak hatására, hogy a „vállalkozók” nagyobb hányadának van szüksége gépjárműre a munkavégzéshez.

Mobiltelefon és számítógép

A két tartós fogyasztási cikk – főként a mobiltelefonok – esetében nem lehet, és nem is érdemes komolyabb következtetéseket levonni a független változók bevonásával kapott megoszlások különbségeivel kapcsolatban, mivel ezek az eszközök annyira elterjedtek a hallgatók körében, hogy nem is igazán találhatunk szignifikáns kapcsolatokat, még ha léteznek is ilyenek, csak nagyon szűk értelmezési tartományban használhatók és nem bírnak értékes információval a számunkra.

Megtakarítások

A jövedelmi csoportok alapján újfent világosan megmutatkozik a felső kategória „privilegizált” helyzete, a megtakarításokkal rendelkezők aránya (40,3%) mintegy harmadával meghaladja a teljes minta átlagát, míg a többi csoportban átlag körülinek tekinthető.

A regionális megoszlás nem mutat jelentős különbségeket, bár halványan megmutatkozik itt is a kelet–nyugati törésvonal. Ugyanígy nincs szignifikáns eltérés településtípus szerint sem, bár annyi elmondható, hogy a községekben lakók esetében magasabb az arány, mint a nem megyei jogú városokban lakóknál.

Az intézményi megoszlás a megtakarítások esetében fordított képet mutat, mint ahogy azt a lakással vagy gépkocsival való rendelkezés esetén láthattuk. Az első két kategóriában „alulteljesítő” Széchenyi István Egyetem hallgatói között a legmagasabb a megtakarításokkal rendelkezők aránya (37,4%), míg a Nyugat-Magyarországi Egyetem esetében ez átlag alattinak tekinthető (27%). Ugyanez a fordított tendencia mérsékelten tapasztalható évfolyam szerinti bontásban is, a negyed- és ötödévesek valamivel nagyobb hányada rendelkezik jelentősebb megtakarításokkal, mint az alsóbb évfolyamokra járók.

Foglalkozási státusz tekintetében itt már egyértelműen kidomborodik a vállalkozási tevékenységet folytatók fölénye, 60 százaléuk rendelkezik megtakarításokkal.

Utazás, közlekedés

Azok közül a hallgatók közül, akik nem a felsőoktatási intézmény székhelyén laknak, az autóbust és a vonatot igénybe vevők aránya nagyjából megegyezik (53,7 illetve 51,8%). A válaszadók 13,7 százaléka említette a gépkocsival való hazautazást is.

Érdekesnek tekinthető, hogy azok, akiknek jelentősebb anyagi eszközök állnak rendelkezésükre, szignifikánsan magasabb arányban választják a vonatot, mint az autóbust. Azok viszont, akik az ország keleti régióiban élnek, nagyobb valószínűséggel járnak haza autóbusszal. Településtípus szerinti bontásban is világos tendenciákkal találkozhatunk; a városokban, illetve megyei jogú városokban lakók inkább a vonatot veszik igénybe, de ez némiképp érthető, ha figyelembe vesszük a különböző települések közlekedési lehetőségeit.

Az autóval történő utazás erős jövedelmi meghatározottságot mutat, a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozók mintegy negyede használja ezt a formát a lakóhely és a felsőoktatási intézmény székhelye közötti utazásra. Településtípus szerint elmondható, hogy a községekben élők használnak a legnagyobb arányban gépkocsit, de az itt mutatkozó különbségek nem szignifikánsak, a foglalkozási státusz esetében a korábbi tendenciák érvényesülnek; a teljes munkaidőben dolgozók és a vállalkozási tevékenységet folytatók esetében mutatkoznak a teljes minta átlagánál jóval magasabb arányok.

A helyi tömegközlekedést igénybe vevők aránya általánosságban viszonylag alacsonynak tekinthető, a napi használók aránya 31,4%, ez a mutató azoknak a figye-

lembe vételével sem kerül 50% fölé, akik egy héten legalább egyszer igénybe veszik ezt a szolgáltatást (45,8%). A helyi tömegközlekedési eszközök igénybe vételének kapcsán szinte minden függő változó esetében szignifikáns különbségeket tapasztalhatunk, ezek az eltérések nagyrészt három faktoron alapulnak:

- a tömegközlekedési szolgáltatás és hálózat minősége: egyértelműen látható, hogy a Győrben élők, illetve itt tanulók szignifikánsan magasabb arányban veszik igénybe a tömegközlekedési eszközöket, mint az egyéb városok lakói;
- tartózkodás a felsőoktatási intézmény székhelyén: a helyi lakosok, a saját lakással rendelkezők, illetve az albérletben többedmagukkal lakók esetében átlag feletti a tömegközlekedés igénybe vétele. Érdekesség, hogy a közeli településekről bejárók, tehát a helyközi közlekedést napi szinten igénybe vevők nagyon alacsony arányban veszik igénybe a helyi tömegközlekedést, pedig a legtöbb város esetében a helyközi járatok végállomásai illetve a felsőoktatási intézmények között viszonylag nagy a távolság;
- saját gépkocsival való rendelkezés: azok körében, akiknek saját autójuk van, nyilvánvalóan alacsonyabb a tömegközlekedés igénybe vevők aránya. Ez nemcsak az alapmutatón, hanem a foglalkozási szerkezet által meghatározott arányokon is érződik.

4.2.2. Nyelvismeret

A mintába került hallgatók túlnyomó többsége (96,7%) úgy nyilatkozott, hogy legalább alapszinten beszél valamilyen nyelvet, ezzel szemben a nyelvvizsgával rendelkezők aránya jóval alacsonyabb, a válaszadók valamivel több mint fele (58,3%) rendelkezik nyelvvizsgával.

Beszélt nyelvek

Ahogy a nyelvvizsgák, úgy a beszélt nyelvek esetében is abszolút dominanciát mutat az angol és a német, 75,5, illetve 73,3% ismeri valamilyen szinten ezt a két nyelvet. A francia és az olasz nyelvek ismertsége meghaladja a nyolc százalékot, a spanyolt és az orosz mintegy fele ennyien beszélik. Érdekesség, hogy a válaszadók több mint fele (51,4%) két idegen nyelvet jelölt meg, 15,3% pedig kettőnél többet.

A nyelvtudás szintjét vizsgálva azonosság mutatkozik az angol és német nyelvek ismerete között, mindkét esetben 10% körüli azok aránya, akik tárgyalóképes szinten beszélnek, és 40-40% körül van a nyelvet alap-, illetve társalgási szinten ismerők aránya. A többi nyelv esetében az arányok még inkább eltolódnak az alapszintű ismeretek irányába, ez alól az egyéb nyelvek számítanak kivételnek, ahol az átlagnál magasabb a nyelvet tárgyalási szinten ismerők aránya, amely minden bizonnyal abból fakad, hogy az esetek egy részében a magyarországi nemzeti kisebbségek által beszélt nyelvekről (horvát, szlovák, szlovén) van szó.

A különböző háttérváltozók alapján mutakozó megoszlásoknál több esetben találhatunk szignifikáns különbséget. Intézményi bontásban megmutatkozik, hogy a nyelvismeret szintje a három nagy intézmény hallgatói közül a Széchenyi István Egyetemen a legmagasabb, a hallgatók mindössze 1,1 százaléka nem beszél idegen nyelvet. Ugyanez az arány a Berzsenyi Dániel Főiskola esetében 2,8%, míg a Nyugat-Magyarországi Egyetem esetében 6,6%. Az egyéb intézményeknél kedvezőnek tekinthető a helyzet, senki nem nyilatkozott úgy, hogy nem beszél egyetlen idegen nyelvet sem. Az egyenél több idegen nyelvet beszélők arányát tekintve is a Nyugat-Magyarországi Egyetem helyzete a legkedvezőtlenebb a régióban: a hallgatók 59 százaléka beszél egyenél több idegen nyelvet, a többi intézmény esetében ez az arány sokkal magasabb (SZE: 70,8%; BDF: 74%; egyéb: 72,8%). A mutatót nyelvenként vizsgálva ugyanezeket a tendenciákat figyelhetjük meg, nincs számottevő különbség aszerint, hogy valamelyik intézményben az angol, vagy a német nyelvet ismerők lennének nagyobb arányban az eredeti megoszlásokhoz képest.

A lakóhely településtípusa alapján mutakozó különbségek ugyancsak szignifikánsak, alapjuk az, hogy talán némileg meglepő módon a községekben élő válaszadók között fordulnak elő a legalacsonyabb arányban azok, akik nem beszélnek idegen nyelvet, a nyelvismerttel rendelkezők között viszont már egyértelműen a megyei jogú városok javára billen a mérleg, a nyelvtudás szintje az egyéb városok lakosai esetén a legalacsonyabb. Nyelvekre bontva azt a tendenciát láthatjuk, hogy minél nagyobb az adott település, annál inkább előnyben van az angol a némettel szemben, de a különbségek nem tekinthetők szignifikánsnak. A többi nyelv esetén a már vázolt tendenciát láthatjuk, az ezeket beszélők aránya a községekben, illetve a megyei jogú városokban meghaladja az átlagot, az egyéb városokban pedig alatta marad. A lakóhely régiója között az összes beszélt nyelv esetében nem találhatunk jelentős különbségeket, talán annyi mondható el, hogy a két alföldi régióban alacsonyabb valamivel a nyelvismeret szintje. Érdekeség még, hogy a német nyelvet ismerők aránya az ország keleti részéből érkezett hallgatók esetén átlag körüli, viszont a közép-magyarországi régió mutatója (54,7%) mélyen alulmúlja azt.

Nemek közötti különbségek nem mutatkoznak a nyelvtudás szintjében és mértékében, ugyanez a helyzet az évfolyam szerinti megoszlásban is, viszont családi állapot alapján nagy törés mutatkozik, a házasság, illetve élettársi kapcsolattal rendelkezők között kiugróan magas azok aránya, akik nem beszélnek idegen nyelvet, vagy csak egyet (12,1 illetve 43,9%). Természetesen a családi állapot szerinti megoszlás erősen korrelál az életkorral; elmondható, hogy az idősebb hallgatók nyelvismeretének szintje alacsonynak tekinthető. Ugyanezt a szoros összefüggést fedezhetjük fel a munkavállalás kapcsán is; a teljes állásban dolgozók nyelvismeretének szintje alacsony, a nem dolgozóké átlagosnak tekinthető, a vállalkozási tevékenységet folytatóké kiemelkedő.

A szülők iskolai végzettsége és a nyelvismeret szintje között ugyancsak szignifikáns hatás mutatható ki; minél magasabb a szülő végzettsége, annál alacsonyabb az idegen nyelvet nem beszélők, illetve annál magasabb a több nyelvet ismerők aránya.

Nyelvvizsga

A nyelvvizsgával rendelkezők között elenyésző azoknak az aránya, akik nem angol vagy német nyelvből szerezték azt; az egy százalékot mindössze az olasz (1,4%), illetve az egyéb (2%) nyelvekből nyelvvizsgákkal rendelkezők aránya haladja meg. A beszélt nyelvektől eltérően a nyelvvizsgák esetében a német aránya a magasabb (35,4%), viszonylag jelentősen meghaladva az angolt (30,6%). Egynél több nyelvvizsgával a hallgatók 12 százaléka rendelkezik.

A nyelvtudás szintjében alapvető különbség nem mutatkozik a két „legfontosabb” nyelv között, de annyi mindenképpen megjegyzendő, hogy az angol nyelvvizsgával rendelkezők közül, mindössze 4,1 százaléknak van felsőfokúja, míg a német esetében ez az arány 10,9%. A többi nyelv esetében az arányok eltérnek egymástól, spanyol felsőfokú nyelvvizsgával rendelkező hallgató nem került a mintába, olasz nyelvből a nyelvvizsgával rendelkezők 5,6, franciából 9,4 százalékanak van felsőfokúja. Az orosz illetve az egyéb nyelvek esetében az arány kiemelkedőnek tekinthető (20 illetve 22,4%).

A nyelvvizsgák alapján az intézményi sorrend kissé átstrukturálódik a nyelvismerethez képest, ugyanis ebben az esetben a Berzsenyi Dániel Főiskolán a legmagasabb a nyelvvizsgával nem rendelkezők aránya (49,3%), a legjobb a helyzet a Széchenyi István Egyetemen, ahol a válaszadók mindössze 34 százalékanak nincs nyelvvizsgálja, megelőzve ezzel az egyéb intézmények hallgatóit is (42,4%). Az előzőekben leírtakkal némiképp ellentmondásban viszont megfigyelhető, hogy az egynél több nyelvvizsgával rendelkezők aránya a Széchenyi István Egyetem mellett éppen a Berzsenyi Dániel Főiskolán a legmagasabb (13,5 illetve 13,4%), messze meghaladva a többi intézmény hasonló mutatóit. Az angol és német nyelvvizsgák esetében szignifikáns különbségek fedezhetők fel az intézmények között, elmondható, hogy a Széchenyi István Egyetemen a többi intézményhez képest kiemelkedően magas az angol nyelvvizsgával rendelkezők aránya, a német esetében a megoszlás kiegyensúlyozottabbnak mutatkozik. A nyelvvizsgák szintjéről általánosan elmondható, hogy a középfokú nyelvvizsgák minden intézmény esetén nagyjából négyötödös arányt képviselnek az összesen belül. A többi nyelv esetében az alacsony elemszámok miatt nem érdemes messzemenő következtetéseket levonni.

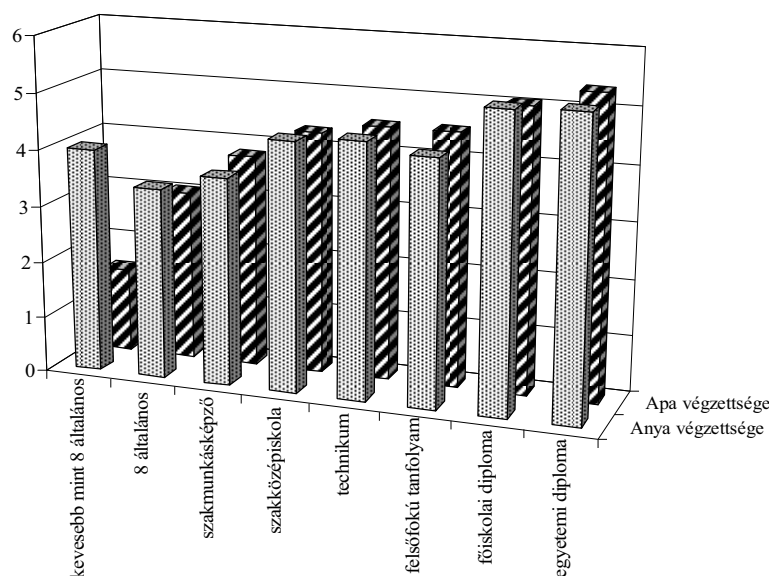
A lakóhely szerinti megoszlásnál is találhatunk eltéréseket a nyelvismerethez képest, ebben az esetben a községekben élők már nincsenek előnyös pozícióban a minta egészét tekintve. A nyelvvizsgával rendelkezők aránya a megyei jogú városokban a legmagasabb (61,3%), a különbség még inkább megmutatkozik a több nyelvvizsgával rendelkezők esetében (14,3% a másik két településtípus összevont 10,5 százalékos mutatójához képest). Nyelvek alapján nem mutatkoznak speciális különbségek a településtípusok között, talán csak a városokban élők között az angol nyelvvizsgával rendelkezők alacsony aránya (26,7%) említendő. Regionális megoszlásban szemlélve az adatokat, szembetűnő, hogy az alföldi régiókban élők rendelkeznek a legmagasabb arányban nyelvvizsgával. Észak-Alföldön és Közép-Magyarországon az általánostól eltérően magasabb az angol nyelvvizsgával rendelkezők aránya.

A nyelvismeretnél nem ütköztek ki a nemi különbségek, viszont a nyelvvizsgák esetén megmutatkoznak, még ha nem is tekinthetők szignifikánsnak. A nőknél mutatózó 60,1 százalékkal szemben a férfiak mindössze 54,7 százaléka rendelkezik nyelvvizsgával. A közép-, illetve felsőfokú nyelvvizsgával rendelkezők aránya az összesen belül – főként az angol nyelv esetében – ugyancsak azt mutatja, hogy a nők körében magasabb a nyelvtudás általános szintje. A családi állapottal való összefüggésekről ugyanaz mondható el, mint a nyelvismeret esetében, és a munkavégzés is hasonló hatásokkal jár, annyi különbséggel, hogy a nyelvvizsgák területén még inkább megmutatkozik a tanulás mellett vállalkozási tevékenységet folytatók előnyös pozíciója.

A szülők iskolai végzettsége és a nyelvvizsgával való rendelkezés között még erősebb a kapcsolat, mint ugyanebben a viszonylatban a nyelvismeretnél, és az is elmondható, hogy az anya iskolai végzettsége erősebb differenciáló tényezőnek mutatkozik, mint az apáé (4.8. ábra).

4.8. ÁBRA

*A szülők iskolai végzettségének hatása a nyelvismeretre
(nyelvismeret és nyelvvizsgák összevont indexei)*

Forrás: Saját szerkesztés.

Az összevont nyelvismereti mutatók alakulása a felhasznált háttérváltozók tükrében

Mind a nyelvismeret, mind a nyelvvizsgák tekintetében készítettünk egy egyszerű összevont indexet, amely alapján nemcsak a nyelvismeret megléte, hanem annak szintje is összevethető a háttérváltozók különböző kategóriáira vetítve. A felhasznált háttérváltozók majd mindegyike esetében szignifikáns különbségek mutatkoznak. Az alábbi táblázatok bemutatják a különböző kategóriák átlagértékeit (4.7. táblázat).

4.7. TÁBLÁZAT

A nyelvismeret és a nyelvvizsgálóval való rendelkezés átlagpontszámai a függő változók csoportjai alapján (N=1332)

Kategória	Elemszám	Nyelvismeret		Nyelvvizsga	
		Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
<i>Teljes minta</i>	1332	2,99	1,63	1,35	1,40
Évfolyam		(sig=0,141)		(sig=0,269)	
I.	415	2,87	1,52	1,33	1,39
II.	349	2,96	1,62	1,32	1,41
III.	310	2,98	1,65	1,28	1,40
IV.	146	3,21	1,73	1,46	1,49
V.	48	3,29	2,03	1,72	1,23
Intézmény		(sig=0,000)		(sig=0,000)	
NYME	439	2,67	1,67	1,15	1,33
SZE	562	3,19	1,57	1,56	1,42
BDF	217	3,07	1,70	1,25	1,46
Egyéb	92	2,97	1,29	1,27	1,35
Településtípus		(sig=0,012)		(sig = 0,051)	
Község	536	2,93	1,49	1,29	1,38
Város	277	2,75	1,52	1,23	1,30
Megyei jogú város	504	3,10	1,77	1,46	1,46
Régió		(sig=0,001)		(sig = 0,004)	
Közép-Magyarország	106	2,71	1,71	1,10	1,47
Közép-Dunántúl	310	2,74	1,53	1,22	1,35
Nyugat-Dunántúl	588	3,17	1,66	1,45	1,40
Dél-Dunántúl	131	2,75	1,35	1,13	1,24
Észak-Magyarország	89	2,77	1,55	1,25	1,33
Észak-Alföld	52	3,05	1,55	1,59	1,38
Dél-Alföld	41	3,14	1,85	1,82	1,84
Nem		(sig=0,524)		(sig = 0,031)	
Férfi	419	2,94	1,53	1,22	1,31
Nő	844	3,00	1,67	1,40	1,41
Családi állapot		(sig=0,000)		(sig = 0,000)	
Hajadon/nőtlen	1063	3,13	1,57	1,44	1,39
Házass/élettárs	198	2,20	1,67	0,81	1,17
Dolgozik-e?		(sig=0,000)		(sig = 0,000)	
Teljes állásban	234	2,44	1,73	1,00	1,31
Részmunkaidőben	96	3,17	1,73	1,40	1,35
Alkalmi munka	304	3,18	1,64	1,34	1,39
Vállalkozás	21	3,95	1,68	2,04	1,85
Nem, de szeretne	375	2,95	1,48	1,30	1,38
Nem	290	3,09	1,55	1,63	1,43

Forrás: Saját szerkesztés.

4.2.3. *Munkavállalás itthon és külföldön, jövőkép*

Ma már egyáltalán nem furcsa, ha a felsőoktatásban részt vevő hallgatók tanulmányaik mellett dolgoznak, így előteremtve nem csak az oktatáshoz, de az egyéb, diákélethez kapcsolódó, kiadásokhoz szükséges anyagiakat. A kérdőívre választ adók fele dolgozik valamilyen formában tanulmányai mellett. Több mint egyötödük pedig úgy nyilatkozott, hogy nem dolgozik, de a jövőben szeretne munkát keresni. Nem meglepő, hogy a többség a tanulás mellett alkalmi munkát végez (az összes megkérdezett 23 százaléka). Érdekes még a teljes állásban dolgozók magas aránya (a megkérdezettek 17,7 százaléka), már csak azért is, mivel a felmérést nappali tagozatos hallgatók között végeztük. Ha megnézzük azt, hogy van-e kapcsolat a munkavégzés és aközött, hogy hányad éves az illető, akkor az derül ki, hogy a munkaerőpiacra belépni szándékozó, de jelenleg nem dolgozó hallgatók többsége az elsőévesek közül kerül ki, a többi kategóriában egyenletesen oszlanak meg a különböző évfolyamok.

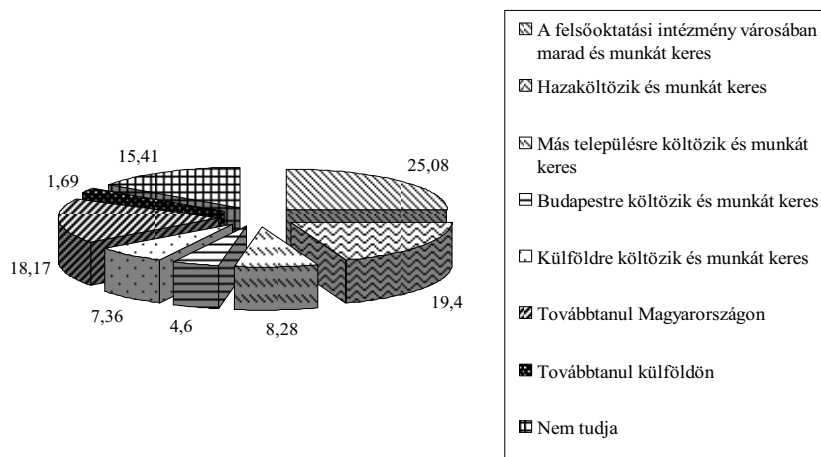
A munkához való viszonyt a megkérdezettek kora is befolyásolja. Azon hallgatók csoportjának átlagéletkora, akik teljes állásban dolgoznak, vagy valamilyen vállalkozásban tevékenykednek, jóval magasabb (28,8 és 26,1 év), mint azon hallgatók csoportja, akik csak félállást vállalnak vagy még nem is dolgoznak. Ezen csoportok átlagéletkora 21 és 22 év között mozog. Látható tehát, hogy a komolyabb, nagyobb elfoglaltsággal és felelősséggel bíró pénzszerzési lehetőséggel már inkább az idősebb korosztály él.

A munkavállalás egyben a megállapodottsággal és a stabilabb jövőképpel is összefügg. Akik állandó munkát vállalnak, tisztában vannak azzal, hogy helyzetük jobb, mint velük egykorú társaiké. Értelemszerűen a jövedelmük is magasabb. A teljes állásban dolgozók csoportja átlagosan tizennégyezer forinttal többől gazdálkodik havonta, mint a munkát keresők csoportja. (A teljes állásban dolgozók csoportja átlagosan 39 279 Ft-ból gazdálkodik havonta.) Azok, akik munkát szeretnének vállalni, helyzetüket többnyire átlagosnak ítélték meg, ebből a helyzetből szeretnének kimozdulni. A jövőképet is nagyban befolyásolja az, ha valaki állandó munkát végez. A teljes állásban dolgozók túlnyomó többsége (79 százaléka) szerint a diploma megszerzése után helyzetük nem változik, vagy kicsit javul. Vagyis azok a hallgatók, akik több tapasztalattal rendelkeznek a munka világával kapcsolatban, nem várnak akkora változást a diploma utáni időszakból.

Ezt a tényt alátámasztja a jövőbeni elhelyezkedési lehetőségekkel kapcsolatos kérdésre adott válaszok eloszlása is. A tanulmányaik alatt teljes állásban dolgozók 60 százaléka a diploma megszerzése után ott marad jelenlegi munkahelyén. (Arra nem kérdeztünk rá, hogy a munkahely profilja és a felsőoktatási tanulmányok profilja egyezik-e, azaz az itt megszerzett tudást tudja-e kamatoztatni a hallgató. A felsőoktatási intézményekben folyó oktatás hatékonyságának felmérése szempontjából mindenképpen szükséges lenne a jövőben ezt a kérdést is tisztázni.) Akik csak alkalmi vagy részmunkaidős állásban dolgoznak, sokkal pozitívabban látják a jövőt. Nagy részük szerint a helyzetük sokkal jobb, de legalább jobb lesz, mint jelenleg.

4.9. ÁBRA

*A hallgatók felsőoktatási tanulmányuk befejezése utáni terveinek megoszlása
(%, N=1304)*

Forrás: Saját szerkesztés.

A diplomaszerzés utáni munkavállalással kapcsolatos tervek is a fentebb leírtakhoz hasonlóan alakultak (4.9. ábra). A válaszadók egynegyede ott szeretne maradni a felsőoktatási intézmény városában. Húsz százalék visszaköltözne a lakóhelyére, és ott szeretne munkát találni.²⁰ A további felsőoktatási tanulmányokban a válaszadók 18,2 százaléka gondolkodik, vagyis az éppen végzett szak nem elégíti ki maradéktalanul ezen csoport igényeit. Olyan jövőbeni tervek, amelyben külföld szerepelt akár továbbtanulás vagy munkavégzés célpontjaként, csak nagyon kis százalékban (7,4 illetve 8,9%) jelent meg a válaszok között. A külföldre történő költözés gondolatával főleg azok kacérkodnak, akiknek még nincsen állandó munkahelye, illetve van egy kis csoport, akik eltökölték a külföldi továbbtanulás mellett. Ezen csoportokban megfigyelhető a tudatos építkezés is, hiszen a tavalyi évben külföldi tartózkodásaik száma is magasabb, mint a többi csoporté.

4.2.4. Külföldi ösztöndíjak

Nagyon kicsi azoknak a hallgatóknak a száma, akik valamilyen ösztöndíjjal külföldre utaztak. A felsőoktatási intézmények által nyújtott lehetőségek száma sem olyan magas, ami nagyobb részvételt indokolna. A megkérdezetteknek csupán a 2,1 százaléka járt külföldön valamilyen ösztöndíjjal. Ennél sokkal nagyobb azoknak a száma, akik tervezik, hogy kimennek külföldre tanulmányaik alatt. A válaszadók egyharmada szeretne valamennyi időt külföldön tölteni. A többi hallgató nem kíván

²⁰ A kérdést úgy tettük fel, hogy azok, akiknek a felsőoktatási intézmény városában volt a lakóhelyük, a hazaköltözők közé kerültek be.

ilyen módon külföldre utazni. Amennyiben ezt az értéket összevetjük az két legismertebb ösztöndíjat, az Erasmust és CEEPUS-t koordináló Tempus Közalapítvány adataival, akkor látható, hogy a hallgatók által megfogalmazott vágyak és a tényleges pályázati gyakorlat nem illenek össze. A jövőbeni terveknek csak kis hányada realizálódik. A Tempus Alapítvány adatai szerint a 2005–2006-os tanévben a vizsgálatba bevont egyetemeken a benyújtott pályázatok száma az összhallgatói számnak csupán 0,51–0,98 százaléka volt. A legrosszabb esetben is a meghirdetett helyekre 1,2-szeres volt a túljelentkezés. Ez az arány a nagy magyar egyetemeken rendre több mint kétszeres (Tempus Közalapítvány 2004). Vagyis a hallgatók által megfogalmazott terveknek csak nagyon kicsiny százaléka realizálódik.

A kiutazási lehetőségeket nagyban befolyásolja az is, hogy az adott intézmény mely más külföldi intézményekkel köt szerződést ösztöndíjas helyekről. Ehhez általában az oktatók személyes kapcsolatai segítik hozzá az intézményt. A legtöbben Németországban, illetve Ausztriában jártak az ösztöndíjasok közül. A jövőbeni tervekben is hasonlóan jól szerepel a két német nyelvterület. A kérdőívben arra kértük a hallgatókat, hogy írják le azt a három országot, ahová a legszívesebben mennének ösztöndíjjal (4.8. táblázat). Mindhárom esetben Ausztria, Németország és Anglia került a legtöbbször említésre. Ez a három ország magasan kiemelkedett az összes lehetséges helyszín közül. A válaszadók többnyire uniós országokat választottak. Mindhárom esetben az említett országok között az uniós országok az összes említett desztináció 82–92 százalékát teszik ki. Egyetlen olyan nem uniós ország volt, amely még nagyobb arányban szerepelt a listán, az Amerikai Egyesült Államok. A fent említett országok megjelölésében a hallgatók nyelvi háttere is nagyban szerepet játszott. A német és az angol nyelv ismerete a legjellemzőbb a hallgatókra. Azon nyelvterületek, ahol e két nyelv használata elégséges a boldoguláshoz, előnyt élveznek a többi országgal szemben.

4.8. TÁBLÁZAT

A hallgatók által leggyakrabban említett célországok (említések száma, db)

	<i>Első helyen említve</i>	<i>Második helyen említve</i>	<i>Harmadik helyen említve</i>	<i>Összes említés</i>
Nagy-Britannia	97	63	41	201
Németország	79	68	38	185
Ausztria	44	43	29	116
Olaszország	36	14	15	65
Spanyolország	19	21	21	61
USA	14	23	24	61
Franciaország	9	18	15	42
Hollandia	8	16	13	37
Finnország	14	4	18	36
Svájc	5	6	20	31

Forrás: Saját szerkesztés.

A felsőoktatási tanulmányok alatt külföldön eltöltött idő, nem csupán az intézmény elvégzése utáni önálló életre nevelésben játszik nagy szerepet, de a nyelvtanulás és a kapcsolatépítés szempontjából is nagy segítséget jelent a hallgatók számára. Ezen pozitív elemek ellenére a válaszadók 65,5 százaléka úgy nyilatkozott, hogy nincs szándékában külföldre menni tanulmányai alatt. A hallgatók nemleges válasza mögötti összefüggéseket is próbáltuk felmérni a kérdőívben. A legtöbb esetben a válasz a pénzhány volt. Több mint a válaszadók egynegyede (26,4%) ezen ok miatt nem tervez pályázni külföldi ösztöndíjra. Ismerve az Erasmus pályázatok pénzügyi hátterét, valóban elmondható, hogy a nyertesek minden esetben ki kell hogy pótolják valamilyen módon az ösztöndíj összegét ahhoz, hogy kint tartózkodásuk problémamentes legyen. Ezt a többletköltséget sokan nem tudják vállalni.

A második nagy csoportot a lehetőség egyáltalán nem is érdekli. Az ő arányuk majdnem eléri a válaszadók egynegyedét (21,9%). A harmadik nagy csoportba azok tartoznak, akik a nyelvi nehézségek miatt nem tudnak, vagy nem akarnak külföldi tanulmányútra utazni (19,5%). A nyelvi nehézségekre hivatkozók esetében megvizsgáltuk a korábban már említett nyelvi indexeket, amiből kiderült, hogy ez a csoport valóban sokkal gyengébb nyelvi kompetenciákkal bír, mint a többi csoport. Német nyelvből például közel másfélszer rosszabb volt a csoport átlaga (0,97), mint a teljes átlag (1,4).

Bár a felsőoktatásban a diploma megszerzése minden esetben egy vagy több nyelvvizsga megletéhez kötött, a hallgatók nagy hányadának nyelvtudása nem alkalmas arra, hogy helyt álljanak a határainkon túl, idegen nyelvi környezetben.

4.2.5. Egyéb külföldi kapcsolatok

A tanulmányi ösztöndíjak mellett azon külföldi kapcsolatokra is kíváncsiak voltunk, amik nem feltétlenül a felsőoktatáshoz köthetőek, de hatással lehetnek a hallgató külfölddel kapcsolatos elképzeléseire, jövőbeni terveire. A kérdőívben a hallgatók Nyugat-dunántúli régióval szomszédos országokbeli – ausztriai, szlovéniai, szlovákiai – kapcsolataira kérdeztünk rá. A kapcsolatok különböző fokait különböztettük meg, a rokonitól a szakmai kapcsolatokig bezárólag. A válaszok hasonló arányú eltolódást mutattak az osztrák területek felé, mint az ösztöndíjjal kapcsolatos kérdésekre adott válaszok (4.9. táblázat).²¹

²¹ Ezen kérdésekre adott válaszok kiértékelésénél a nem magyarországi lakóhelyű hallgatók adatait figyelmen kívül hagytuk.

4.9. TÁBLÁZAT

A hallgatók megoszlása ausztriai kapcsolataik száma és lakóhelyük régiója alapján (% , N=1317)

	<i>Létező osztrák kapcsolatok száma</i>				
	<i>0</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>összesen</i>
Közép-Magyarország	75,5	17,9	6,6	0,0	100
Közép-Dunántúl	76,2	20,3	3,2	0,3	100
Nyugat-Dunántúl	60,5	32,7	5,3	1,5	100
Dél-Dunántúl	72,5	23,7	2,3	1,5	100
Észak-Magyarország	67,5	25,8	5,6	1,1	100
Észak-Alföld	82,7	15,4	1,9	0,0	100
Dél-Alföld	73,1	22,0	4,9	0,0	100
<i>Összesen</i>	<i>68,3</i>	<i>26,2</i>	<i>4,5</i>	<i>1,0</i>	<i>100</i>

Forrás: Saját szerkesztés.

A szlovén és a szlovák kapcsolatok száma meglehetősen kevés, az itt kapott adatokat ezért nem tudtuk érdemben elemezni. Az osztrák kapcsolatok esetében befolyásolta a kapcsolatok számát az, ha a válaszadó az osztrák határhoz közel fekvő régióban, megyében lakik. A válaszadók 68 százalékának semmilyen kapcsolata nincs Ausztriában, a fennmaradó 32 százalékának pedig több mint a háromnegyede egyféle kapcsolattal bír. A kapcsolatok típusai közül a leggyakoribb a baráti kapcsolatok száma. A válaszadók 18,5 százalékának van osztrák barátja. A másik nagy csoport azokból áll, akiknek rokonuk él kint, és így kapcsolódnak Ausztriához. A további kategóriákban (szakmai, elektronikus) elenyésző a hallgatók száma.

4.2.6. Külföldi tartózkodás, információszerzés

A kapcsolatokon túl a külföldi tartózkodást is alapul vettük (4.10. táblázat). A hallgatók átlagosan 6,2 napot töltöttek el Ausztriában a tavalyi év során. Ez az átlag 4,8 nap Szlovákia és 0,7 nap Szlovénia esetében. A külföldön töltött napok átlagai több változóval is szignifikáns kapcsolatot mutattak. Ha csupán a külföldön töltött napok számát vizsgáltuk – ebben az esetben szintén csak Ausztriára koncentráltunk – akkor kiderül, hogy a határon túli kapcsolatok számának növekedésével a kint töltött idő is növekszik. A határhoz közel eső intézmények (BDF, NYME) hallgatói sokkal több időt töltöttek el a múlt évben a határ túloldalán, mint a többi intézmény hallgatói. A BDF hallgatóinak átlag (8,29 nap) több mint négyszer nagyobb az egyéb intézmények hallgatóinak átlagához képest (2,02 nap). Ez a különbség nem csupán az intézmények elhelyezkedéséből fakad, hanem abból a tényből eredeztethető, hogy hallgatói kör is főleg az intézményhez közel eső területekről, megyékből kerül ki. A hallgatók állandó lakhelye is közel található a határhoz, a könnyű elérhetőség és átjárás lehetősége így számukra adott.

4.10. TÁBLÁZAT

A hallgatók éves átlagos ausztriai tartózkodása (nap) a függő változók kategóriái alapján (N=989)

<i>Kategória</i>	<i>Elemzés</i>	<i>Átlag</i>	<i>Szórás</i>
<i>Teljes minta</i>	<i>989</i>	<i>6,23</i>	<i>18,31</i>
Évfolyam		(sig = 0,44)	
I.	305	5,49	14,45
II.	258	5,22	18,05
III.	241	7,05	19,11
IV.	101	6,36	16,06
V.	37	8,27	14,79
Intézmény		(sig = 0,043)	
NYME	304	6,71	18,50
SZE	452	5,19	15,30
BDF	164	8,29	19,14
Egyéb	60	2,02	3,08
Településtípus		(sig = 0,066)	
Község	400	4,63	12,51
Város	190	7,85	23,97
Megyei jogú város	390	7,13	20,19
Régió		(sig = 0,056)	
Közép-Magyarország	72	2,89	4,37
Közép-Dunántúl	208	4,42	13,31
Nyugat-Dunántúl	473	8,29	22,91
Dél-Dunántúl	89	4,62	11,19
Észak-Magyarország	69	5,88	19,11
Észak-Alföld	35	3,71	9,90
Dél-Alföld	34	3,85	8,39
Nem		(sig = 0,219)	
Férfi	345	7,20	19,50
Nő	638	5,69	17,70
Családi állapot		(sig = 0,002)	
Hajadon/nőtlen	847	5,48	14,63
Házass/élettárs	136	10,76	32,94
Dolgozik-e?		(sig = 0,106)	
Teljes állásban	161	9,70	31,46
Részmunkaidőben	59	8,68	21,13
Alkalmi munka	250	6,04	14,98
Vállalkozás	20	5,40	5,73
Nem, de szeretne	280	4,86	12,51
Nem	212	5,19	14,42
Osztály kapcsolatok száma		(sig = 0,000)	
Nincs osztály kapcsolata	636	2,69	6,26
Egy kapcsolat	290	10,76	24,49
Két kapcsolat	51	18,08	31,43
Három vagy több kapcsolat	12	34,00	69,81

Forrás: Saját szerkesztés.

Nem csupán a kint töltött időt, az utazások célját is felmértük a hallgatók körében. A válaszadók több mint kétharmada járt az elmúlt egy évben Ausztriában, Szlovákiát a válaszadók negyven százaléka látogatta meg, míg Szlovéniában a hallgatók kicsit több mint egytizede fordult meg. A legtöbben a turizmust, a bevásárlást és a szórakozást jelölték be mindhárom ország esetében mint kiutazásuk legfőbb célját, azonban az arányokban felfedezhetőek különbségek. Ausztria kapcsán a bevásárlóturizmus a legfontosabb (az Ausztriában megfordultak 55,4 százaléka írta be mint kiutazásuk célját), ezt követte a klasszikus turizmus (44%), míg a szórakozás (feszítvállátogatás, étteremlátogatás, szórakozóhely-látogatás stb.) áll a harmadik helyen (20,6%). Szlovénia esetében a klasszikus turizmus áll az első helyen (a Szlovéniában járt válaszadók 63,6 százaléka jelölte be mint célt), a többi cél közül a bevásárlás kapott még jelentős számú említést (21%). Szlovákia esetében pedig a klasszikus turizmus és a bevásárlás közel hasonló arányban (39,3 és 36,2%) szerepelt a szórakozás (29,9%) előtt. A különböző célok közül értelemszerűen a külföldön dolgozók töltötték el a legtöbb időt határainkon kívül. (Az Ausztriában munkát vállalók átlagosan 27 napot töltöttek kint.)

Mivel a hallgatók nagy hányada valamelyik német nyelvterületet jelölte be, amikor arról nyilatkozott, hogy hová szeretne kijutni tanulmányai alatt, ezért szeretnénk volna megtudni, hogy a német nyelvterületek iránti érdeklődés mennyire alapul valós ismereteken, illetve a hallgatók gyakorlati tapasztalatai milyen mértékben határozzák meg ezt az igényt. A kérdések között a létező osztrák kapcsolatokat és az Ausztriával kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokat mértük fel. Ehhez kapcsoltuk hozzá a különböző információforrások használatának gyakoriságát. Az előbb említett változósztettből faktoranalízissel két faktort készítettünk. A faktorban az alábbi változók maradtak bent: *osztrak_tv*, *osztrak_radio*, *osztrak_ujsg*, *auszt_munka*, *auszt_szakma*, *auszt_hany_nap* azaz: milyen gyakran olvas osztrák sajtót, milyen gyakran néz osztrák televízió műsort, milyen gyakran hallgat osztrák rádióadót hány napot töltött összesen Ausztriában az elmúlt évben, van-e osztrák szakmai kapcsolata, volt-e dolgozni Ausztriában. A faktoranalízis során elsőként estek ki azok a változók, amelyek a szabadidő eltöltésével voltak kapcsolatosak, illetve azok a változók, amelyek valamilyen rokoni vagy baráti kapcsolat meglétére kérdeztek rá. A bent maradt változósztett elemei között erős kapcsolat mutatható ki, az egyes változók pedig az alábbi módon épültek be a faktorokba:

1. faktor: *osztrak_tv*, *osztrak_radio*, *osztrak_ujsg*
2. faktor: *auszt_munka*, *auszt_szakma*, *auszt_hany_nap*²²

Az első faktort az Ausztriáról (illetve a német nyelvterületről) való elméleti ismeretek, tudást mérő változóként, míg a második faktort a mindennapi, gyakorlati ismeretekkel való ellátottságot mérő változóként interpretáltuk.

²² Ez utóbbi nem meglepő, hiszen a hosszú külföldi tartózkodás általában az Ausztriában dolgozókra volt jellemző.

Az így elkészített változókat a korábban használt független változók csoportjával együtt vizsgálva a legtöbb esetben szignifikáns kapcsolat mutatható ki, de a két faktor másként viselkedett az egyes esetekben.

A válaszadók állandó lakhelye és az elméleti ismeretek kapcsolatában azok a válaszadók rendelkeznek nagyobb értékkel (több ismerettel), akiknek a lakóhelye közelebb esik az osztrák határhoz. A legmagasabb értékkel a nyugat-dunántúliak rendelkeztek, azon belül a Győr-Moson-Sopron megyeiek és a vasiak (a faktorátlagok 0,114 és 0,411, míg a teljes minta átlag -0,002). Az itt kapott eredmények nem meglepőek, hiszen az osztrák rádióadók sugárzási körzete a magyar-osztrák határ melletti keskeny sávban él, ugyanez vonatkozik a földi sugárzású állami adók vételkörzetére is. Tekintettel arra, hogy a kutatásba bevont felsőoktatási intézmények regionális vonzáskörzetű intézmények, a hallgatók is az intézmény városához közel eső településekről, megyékből érkeznek. Ezért találtunk szignifikáns kapcsolatot a hallgatók intézménye és a két faktor értékei között. A legmagasabb faktorátlagokkal az osztrák határhoz legközelebb eső vas megyei BDF és a soproni székhelyű NYME hallgatói rendelkeznek.

Végezetül a jövőbeni terveket hasonlítottuk össze az elméleti és gyakorlati tudással (4.11. táblázat). (Hozzávettük a nyelvtudás indexét is. Bár ez a két változó ki-esett a faktor megalkotásakor, de az egyes válaszkategóriákkal szignifikáns kapcsolatot mutatott külön-külön.) A két végletet ebben az esetben a külföldi továbbtanulást, illetve a munkavállalást preferálók és a pontos tervvel még nem rendelkezők csoportja jelenti. A külföldi karriert tervezők mind a négy változó esetében magas értékekkel bírnak, míg a tanácstalanok csoportjánál éppen ellenkezőleg: mindegyik esetben a legalacsonyabb értéket vették fel a magyarázó változók. A felsőoktatási intézmény városában munkát keresők számára a nyelvtudás alapvető fontosságú elem, hiszen a régió elhelyezkedéséből fakadóan itt van a legnagyobb igény arra, hogy a munkavállaló beszéljen németül. Ez a csoport, a magas nyelvi tudásszint mellett kevés tudással rendelkezik Ausztriáról, ami számára nem jelent akkora hátrányt. Érdekes, hogy a Magyarországon továbbtanulni kívánók esetében is relatíve magas értékeket vettek fel az egyes magyarázó változók.

A kutatás adataiból az alábbi megállapítások szűrhetőek le: a felsőoktatásban a Nyugat-dunántúli régióban tanulók között három nagy csoport különíthető el abból a szempontból, hogy hogyan viszonyulnak a régiót határoló országokhoz (ezen belül kiemelten Ausztriához).

A hallgatók egy kis csoportja tudatosan készül arra, hogy az országot elhagyja, és külföldön keressen boldogulást. Itt egyrészt a már meglévő külföldi rokoni és baráti kapcsolatok, és a felsőoktatási intézmény által nyújtott külföldi tanulmányutak lehetőségei platformot jelentenek a továbblépéshez. A jó nyelvtudás pedig nagy segítséget jelent a siker szempontjából. A munkaszerzés mellett a továbbtanulás is szerepel a lehetséges jövőképek között ennél a csoportnál.

4.11. TÁBLÁZAT

A jövőbeni tervek, a német nyelvtudás, valamint a német elméleti és gyakorlati ismeretek kapcsolata

<i>Jövőbeni tervek</i>		<i>Német szint index Sig: 0,00</i>	<i>Nyelvvizsga index Sig: 0,00</i>	<i>Osztrák elméleti tudás Sig: 0,007</i>	<i>Osztrák gyakorlati tudás Sig: 0,002</i>
A felsőoktatási intézmény városában marad és munkát keres	Átlag	1,5651	1,5260	0,0146	-0,1285
	N	292	327	253	253
	Szórás	0,8368	1,4115	0,8034	0,5347
Hazaköltözik és munkát keres	Átlag	1,3571	1,1858	-0,0993	-0,0670
	N	224	253	170	170
	Szórás	0,8869	1,2284	0,7802	0,7745
Más településre költözik és munkát keres	Átlag	1,3217	1,2202	-0,0705	-0,0329
	N	143	168	111	111
	Szórás	0,8102	1,2059	0,8308	0,7358
Külföld	Átlag	1,6698	1,9153	0,2359	0,2076
	N	106	118	86	86
	Szórás	0,9230	1,8424	0,9301	1,0016
Továbbtanul Magyarországon	Átlag	1,5528	1,3502	0,0850	0,1120
	N	199	237	182	182
	Szórás	0,8202	1,4699	0,8737	1,0311
Nem tudja	Átlag	1,2601	1,0796	-0,1433	0,0852
	N	173	201	127	127
	Szórás	0,9127	1,2180	0,7839	0,8494
Összesen	Átlag	1,4547	1,3551	-0,0037	0,0016
	N	1137	1304	929	929
	Szórás	0,8700	1,3986	0,8315	0,8131

Forrás: Saját szerkesztés.

A második csoport a legnépesebb, ide azok tartoznak, akiknek a jövőképe még korántsem annyira tiszta, több alternatíva is megtalálható terveik között. A külföldi lehetőségek kihasználása számukra nem annyira magától értetődő, egyrészt kapcsolati tőkéjük gyengesége, anyagi hátterük, illetve személyes kvalitásaik miatt. Láthattuk a külföldi ösztöndíjak kapcsán, hogy nem feltétlenül vannak tudatában annak, hogy mire képesek, mit érhetnek el.

Harmadik csoportba azok tartoznak, akik már az oktatás alatt kiépítettek maguknak olyan kapcsolatokat, ami alapján nem került előtérbe a külföldi jövő, hiszen a tanulás mellett dolgoznak, és diploma utáni terveik között ezen munkakör továbbvitele szerepel. Ide tartoznak azok is, akik tudatában vannak annak, hogy személyes kvalitásaik nem megfelelőek ahhoz, hogy külföldön boldoguljanak a jövőben.

Irodalom

OM (2002) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2001/2002, Budapest.

OM (2003) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2002/2003, Budapest.

OM (2004) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2003/2004, Budapest.

OM (2005) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2004/2005, Budapest.

Tempus Közalapítvány (2004): Erasmus kiutazások 1999 és 2004 között. http://www.tpf.hu/download.php?doc_name=/palyazatok/socrates/Erasmus/Statisztikak/HU_SM_ki_intezmenyek_szerint_ok.xls&download
(Utolsó letöltés: 2007. február 12.)

II. RÉSZ

EGYETEMEK A RÉGIÓBAN

5. NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM²³

BERTALAN LAURA – BŐSZE VIKTÓRIA –
REISINGER ADRIENN – TÓTH PÉTER

5.1. Az intézmény főbb jellemzői

A Nyugat-Magyarországi Egyetem 2000. január 1-jén alakult meg soproni székhellyel. Az egyetem korábbi négy intézmény egyesüléseként jött létre, melyek a következők: Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Főiskola, Pannon Agrártudományi Egyetem Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Kar, Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola. Az Egyetemen jelenleg hét karon lehet tanulmányokat folytatni:

- Apáczai Csere János Kar (2006. szeptember előtt Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Kar), Győr;
- Benedek Elek Pedagógiai Kar, Sopron;
- Erdőmérnöki Kar, Sopron;
- Faipari Mérnöki Kar, Sopron;
- Közgazdaságtudományi Kar, Sopron;
- Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, Mosonmagyaróvár;
- Geoinformatikai Kar, Székesfehérvár.

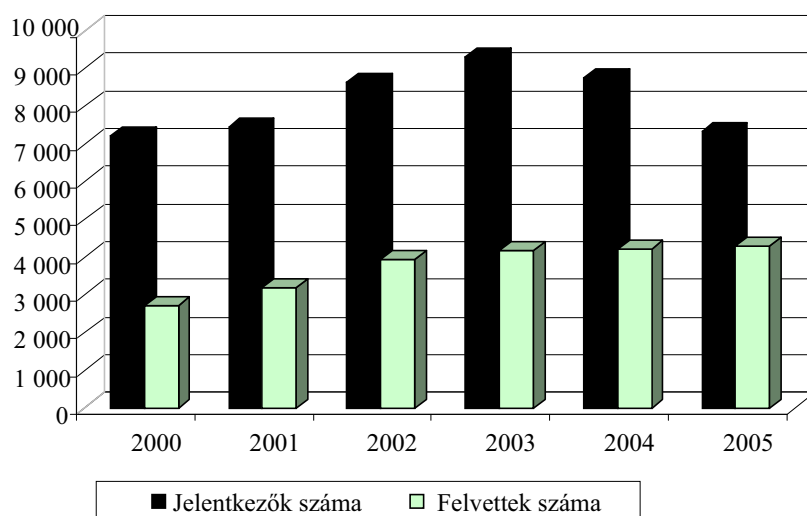
Az 5.1. ábra az egyetemre jelentkezett és felvételt nyert hallgatók számát mutatja az elmúlt öt tanévre vonatkozóan. A tapasztalt tendenciák szervesen illeszkednek a magyar felsőoktatásban az elmúlt években lezajlott folyamatokhoz. Az utóbbi két évben némileg csökkent a jelentkezők száma, emellett a felvételt nyert hallgatók számának további növekedése volt tapasztalható.

A felvett létszámok emelkedése ugyanakkor – szintén az országos folyamatoknak megfelelően – az infrastruktúra és az oktatók számának korrigálása nélkül történt meg. A következő táblázatok jelzik, hogy a hallgatói létszám emelkedését az oktatói gárda emelkedése nem követte, sőt az oktatók számában csökkenés következett be, ezt a tendenciát mutatja az 5.1. táblázat.

²³ A tanulmány elkészítéséhez a következő személyekkel készített interjúk járultak hozzá: Botos Gábor (Mosonmagyaróvár Város Önkormányzata), Prof. Dr. Ördög Vince (Nyugat-Magyarországi Egyetem), Lükő István (Nyugat-Magyarországi Egyetem), Dr. Szála Erzsébet (Nyugat-Magyarországi Egyetem), Prof. Dr. Székely Csaba (Nyugat-Magyarországi Egyetem), Dr. Schmidt Rezső (Nyugat-Magyarországi Egyetem), Cseh Sándor (Nyugat-Magyarországi Egyetem), Baróthy Zoltán (Nyugat-Magyarországi Egyetem).

5.1. ÁBRA

A NYME-re jelentkezett és felvételt nyert hallgatók száma (fő), 2000–2005

Forrás: www.felvi.hu

5.1. TÁBLÁZAT

A NYME hallgatóinak és oktatóinak létszáma (fő), 2001/2002–2004/2005

	2001/2002	2002/2003	2003/2004	2004/2005
Hallgatók száma	10 493	12 157	13 798	14 129
Oktatók száma	613	538	562	569

Forrás: Statisztikai tájékoztató, Felsőoktatás 2001/2002; 2002/2003; 2003/2004; 2004/2005.

Az 5.2. táblázat a hallgatók és oktatók számát mutatja a 2005/2006-os tanévben karokra lebontva. A legtöbb hallgató az Apáczai Csere János Karon tanult Győrben, ezen a karon jut egy oktatóra a legtöbb hallgató.

A kutatás középpontjában a nemzetközi kapcsolatok állnak, így fontos megvizsgálni az egyetem hallgatóinak nemzetközi aktivitását az Erasmus ösztöndíjak tekintetében. A következő táblázat (5.3. táblázat) az Erasmus-ösztöndíjjal az egyetemről kiutazó, illetve az ösztöndíjra pályázó hallgatók számát és arányát mutatja az összes ösztöndíjas és az összes hallgató százalékában a 2005/2006-os tanévre vonatkozóan.

Az összes Erasmus-ösztöndíjas hallgató 1,3 százaléka az egyetemről ment ki külföldi egyetemre 3–12 hónapra tanulmányokat folytatni. A Nyugat-Magyarországi Egyetem hallgatóinak 0,24 százaléka kapott lehetőséget külföldi tanulásra, közel a pályázatot beadók fele.

5.2. TÁBLÁZAT

A NYME hallgatói és oktatói létszáma karonként (fő), 2005/2006

<i>Karok</i>	<i>Összes hallgató</i>	<i>Összes oktató</i>	<i>Minősített oktató</i>	<i>Egy oktatóra jutó hallgató</i>	<i>Egy minősített oktatóra jutó hallgató</i>
AFK	4 327	63	22	68,7	196,7
BPK	2 085	45	13	46,3	160,4
EMK	921	84	50	11,0	18,4
FMK	1 074	74	45	14,6	23,9
GEO	903	34	24	26,6	37,6
KTk	1 110	70	40	15,9	27,8
MÉK	2 722	80	63	34,0	43,2
Összesen	13 142	450	257	31,0	72,6

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2005/2006.

5.3. TÁBLÁZAT

A NYME hallgatóinak Erasmus-aktivitása, 2005/2006

<i>Intézmény</i>	<i>Erasmus-ösztöndíjjal kiutazó hallgatók</i>		<i>Erasmus-ösztöndíjra pályázó hallgatók</i>	
	<i>száma</i>	<i>aránya az összes hallgatón belül</i>	<i>száma</i>	<i>aránya az összes hallgatón belül</i>
NYME	34	0,24	72	0,51
Összes ösztöndíjas	2 658	0,77	3 877	1,12
Arány (%)	1,3		1,86	

Forrás: Riba 2007, 57. o.

Az egyetem hét karán, különböző képzési szinteken (bachelor, mesterképzés, osztatlan egyetemi képzés, szakirányú továbbképzés, felsőfokú szakképzés) és több szakterületen összesen 95 szakon lehet tanulmányokat folytatni. A Nyugat-Magyarországi Egyetemen akkreditált alapszakokat az 1.10. táblázat mutatja (lásd 1. fejezet) (www.felvi.hu).

5.2. Kutatás és nemzetközi kapcsolatok

5.2.1. Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar

A kar *kutatási tevékenysége* jó arányban oszlik meg az alapkutatás, az alkalmazott kutatás és a fejlesztések között. A kar a különböző projektekben az alapkutatástól a gyakorlati megvalósításig vesz részt.

A következő két táblázat (5.4. táblázat) részletesen mutatja be, milyen jellegű kutatásokban vett részt a kar az elmúlt négy év során. Megállapítható, hogy az OTKA, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium és az Oktatási Minisztérium projektjei jelentős arányt képviselnek kutatási tevékenységeken belül. Nemzetközi projektekből 2005-ben folyt be jelentősebb pénzösszeg.

5.4. TÁBLÁZAT

A NYME-MÉK kutatási feladatok és forrásai, 2002–2005

Forrás	Kutatási feladatok száma (db)				Összeg (millió Ft)			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
OTKA	10	11	9	8	15,8	17,3	12,8	11,5
FVM	20	31	23	11	74,7	78,6	45,2	16,4
OM	11	13	11	23	61,5	71,7	49,1	132,9
KÖM, KvVM	1	1	2	1	7,2	8,0	8,0	5,0
Nemzeti Kulturális Örökség Min.			1	0			1,5	0
OMMF			1	1			2,4	2,4
OMMI			1	1			0,4	0,3
TÉT			1	1			0,5	1,0
Egyéb szerződéses megbízás	24	20	11	12	57,2	33,9	12,4	16,4
Nemzetközi (PHARE, Tempus stb.)	2	1	4	6	1,1	4,6	9,7	33,0
NKFP			2	0			22,1	0
GAK			6	0			38,1	0
HEFOP			0	1			0	0,7
Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács	2	1			14,7	12,1		
Összesen	70	78	72	65	232,2	226,2	202,2	219,6

Forrás: Jelentés 2004; Jelentés 2006. alapján saját szerkesztés.

Az osztrák kutatási kapcsolatokat erősítendő, a kar 2005-ben regionális szintű pályázatot nyújtott be a *PHARE CBC és az INTERREG IIIA program* keretében oktatási együttműködés támogatására. A pályázat címe: „Megújuló energiaforrások kihasználása osztrák–magyar együttműködés keretében.”

Az Európai Unió direktívái egyre több területen szorgalmazzák a megújuló energiaforrások felhasználását. Hazánk ebből a szempontból jelentős lemaradásban van, annak ellenére, hogy az adottságaink sok esetben ennél nagyobb kihasználási lehetőséget biztosíthatnának. Többek között a geotermikus energia, nap- és szélenergia, biohajtóanyagok, illetve biomassza termelésében rejlenek hazánk lehetőségei. A legnagyobb gondot talán a megfelelően képzett gyakorlati szakemberek hiánya jelenti. A projekt keretében erre a területre irányuló képzés megvalósítását kívánják megvalósítani. Kiemelendő a projekt regionális jellege is, a résztvevő országok hasonló adottságokkal rendelkeznek, így egy-egy ország tapasztalata segítséget jelenthet a többi ország számára is.

A projekt vezetője a Bécsi Műszaki Egyetem (TU Wien); a Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos nemzetközi képzés szervezésében, és lebonyolításában vesz részt a TU Wien egyik partnereként. A képzés célcsoportjai olyan magánemberek, vállalatok, hatóságok alkalmazottai, akik munkájuk révén érdekeltek a megújuló energia termelésében, a pénzügyi és jogi kérdésekben. A projekt célja a képzésben résztvevőkkel megismertetni a legújabb technológiákat és ezek gazdasági, pénzügyi vonatkozásait MSc szinten. Ezenkívül kiemelendő, hogy oktatásra kerülnek a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos regionális adottságok, ismeretek is.

A képzés időtartama négy szemeszter, a hallgatók diplomáját a Bécsi Műszaki Egyetem bocsátja ki. A képzés díja 14 000 euró. Ahhoz, hogy magyar hallgatók is be tudjanak kapcsolódni a képzésbe, szükség van pénzügyi támogatásukra a magyar viszonyokhoz képest magasabb tandíj miatt. A projekt keretében öt magyar hallgató tandíjához tud a kar fedezeti forrást biztosítani.

Fontos megemlíteni a képzéssel kapcsolatos hatékony promóció szükségességét. A kar elsősorban a regionális média és szórólapok segítségével próbálja informálni a potenciális hallgatókat a képzésről.

A két egyetem oktatási együttműködése más területeken is hatékony kapcsolatokat eredményezhet, így a tapasztalatok révén javaslatokat lehet tenni egy eredményesebb egyetemi oktatás kialakítására is.

A Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Karon két doktori iskola működik:

- Az állati termék előállításának biológiai, technológiai, ökológiai, takarmányozási és ökonómiai kérdései, vezető: Dr. Schmidt János akadémikus (a doktori iskolában öt alprogram fut).
- Precíziós növénytermesztési módszerek, vezető: Dr. Kuroli Géza, az MTA doktora (a doktori iskolában négy alprogram fut).

A doktori iskolákban tanuló hallgatók számát mutatja be az 5.5. táblázat.

5.5. TÁBLÁZAT

A NYME-MÉK doktori iskoláinak hallgatói létszáma az egyes képzési formák szerint (fő), 2002/2003–2005

<i>Képzési forma</i>	<i>2002/2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>
Állami ösztöndíjas	17	18	22
Egyéb ösztöndíjas	2	-	-
Költségtérítéses	35	37	30
Egyéni	3	5	3
<i>Összesen</i>	<i>57</i>	<i>60</i>	<i>55</i>

Forrás: Jelentés 2004, 2006.

A Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar világszerte ápol *kapcsolatokat* különböző egyetemekkel, intézményekkel az 5.6. táblázatban felsorolt országokban. A legintenzívebbek a szlovák, osztrák és német kapcsolatok. A kapcsolattartás jellege általában közös projektek megvalósítása, oktatási együttműködés és általános szakmai együttműködés.

5.6. TÁBLÁZAT

A NYME-MÉK nemzetközi kapcsolatai

<i>Kapcsolatok száma</i>	<i>Kapcsolatok iránya</i>	
	<i>Európa</i>	<i>Európán kívül</i>
1	Litvánia Románia Nagy-Britannia Olaszország Horvátország Svájc Görögország Dánia	Kína Dél-afrikai Köztársaság Brazília Mexikó Argentína Japán
2	Csehország, Belorusszia, Szlovénia, Lengyelország, Belgium	
3	Szlovákia, Finnország, Hollandia, Spanyolország, Franciaország	USA
6	Szlovákia	
8	Ausztria	
9	Németország	

Forrás: Szabó Eszter külügyi koordinátor tájékoztatása alapján.

A következőkben az ausztriai kapcsolatok jellegének részletes bemutatása következik.

5.7. TÁBLÁZAT

A NYME-MÉK ausztriai kapcsolatai

<i>Ausztriai kapcsolat</i>	<i>A kapcsolat jellege</i>
Bécsi Agrártudományi Egyetem (BOKU)	Általános szakmai együttműködés, Eureka projekt, ADORE projekt, RURALpro projekt, Óvári Gazdászok Szövetsége Program, oktatási együttműködés, PHARE CBC/INTERREG IIIA
SPES Oktató- és Tanulmányi Akadémia Kft.	ADORE projekt, RURALpro projekt
Bécsi Agrártudományi Egyetem Tej kutatási és Bakteorológiai Intézete	Oktatási-kutatási együttműködések
Bécsi Szövetségi Élelmiszervizsgáló és Kutató Intézete	Együttműködés élelmiszer-minőségbiztosítási agrármérnök képzésben és EU jogharmonizációban
Bécsi Állatorvostudományi Egyetem	Általános szakmai együttműködés
Burgenlandi Agrárkamara	PHARE CBC, LEONARDO
Alsó-Ausztriai Agrárkamara	PHARE CBC, LEONARDO
Mező- és Erdőgazdasági, Környezeti és Vízgazdálkodási Minisztérium	IALB/RENE program

Forrás: Szabó Eszter külügyi koordinátor tájékoztatása alapján.

A táblázatból látható, hogy a kar a Bécsi Agrártudományi Egyetemmel (BOKU) ápolja a legszélesebb körű kapcsolatokat, köztük a már korábban bemutatott megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos képzést. A további együttműködések elsősorban projekt jellegűek, illetve az oktatásra koncentrálnak (5.7. táblázat).

A külföldi kapcsolatokat erősítendő a kar *oktatói rendszeresen utaznak külföldre* néhány napos, illetve hetes időszakokra, elsősorban a következő célokkal: konferencia, tudományos előadás, nemzetközi kiállítás, tanulmányút, kongresszus, projektmegbeszélés. 2003–2005-ben a következő országokba történtek kiutazások: Ausztria, USA, Kína, Németország, Belgium, Olaszország, Spanyolország, Anglia, Franciaország, Horvátország, Szlovákia, Dánia, Finnország, Argentína, Ausztrália, Új-Zéland, Brazília, Írország, Hollandia, Fülöp-szigetek, Csehország, Lettország, Svájc, Dél-afrikai Köztársaság, Kanada, Románia, Macedónia, Belorusszia, Svédország, Ukrajna.

Ausztriába nyolc alkalommal történt kiutazás az elmúlt három év során, jellemzően egy-egy napra egy-egy fő utazott ki előadás tartása, konferenciamegbeszélés céljából. Ezenkívül 2004-ben egy fő 14 hetes szakmai gyakorlaton vett részt Ausztriában.

A kar rendszeresen *fogad külföldi vendégeket* is, akik jellemzően az alábbi országokból érkeznek: Ausztria, Svájc, Törökország, Németország, Olaszország, Belorusszia, Franciaország, Finnország, Hollandia, USA, Argentína, Izrael, Dél-afrikai Köztársaság, Csehország. A beutazások célja itt is elsősorban előadás tartása, projektmegbeszélés, illetve nemzetközi szimpózium és regionális kiállítás. A külföldiek itt tartózkodása általában két-három nap. 2002 és 2005 között tíz alkalommal jött a karra ausztriai vendég egy-két napra, a legtöbb esetben előadás tartása, projektmegbeszélés és regionális kiállítás céljából.

A kar diákjainak lehetősége van külföldi egyetemeken egy-egy szemesztert eltölteni. Az elmúlt négy évben összesen 177 hallgató tanult általában egy-egy félév erejéig külföldön a következő országokban: Németország, Hollandia, Finnország, Dánia, Brazília, USA, Írország. A legnépszerűbb ország Németország volt az elmúlt négy évben, 105 fő választotta tanulmányainak helyszínéül néhány hónapra. Fontos kiemelni, hogy Ausztriával ilyen jellegű kapcsolatot – ahogy már fentebb említésre került –, nem tart fenn a kar.

A karnak a *régióban* – mivel agrárképzés más felsőoktatási intézményben a régióban nem folyik – nincs intenzív kapcsolata a többi egyetemmel, főiskolával. Viszont – ahogy az országban ma már minden agrár jellegű kar – tagja az Agrárdékáni és Főigazgatói Kollégiumnak (ADFK). A kollégium alakuló ülése Mosonmagyaróváron volt 2001-ben. Jelenleg két koordinátora van: Prof. Dr. Ördög Vince és Dimény Judit. A Kollégium évente öt-hat alkalommal ülésezik, ahol megbeszélik az agrárképzés éppen aktuális kérdéseit. 2005–2006-ban a legfontosabb téma a Bolognai rendszer bevezetése volt. Emellett rendszeresen részt vesznek közös pályázatokban.

A regionális kapcsolatoknál erősebb a *város és a kar* együttműködése. A két fél között szerződéses kapcsolat (mely együttműködési megállapodás) formájában a következő együttműködések valósultak, valósulnak meg:

- Az egyetem központi épülete műemlék, ezért az önkormányzat minden évben rendszeresen támogatja az intézményt ötszázezer forinttal a Műemlékvédelmi Alapból. A támogatás felhasználható a műemlék állapotának megőrzésére.
- Megállapodtak abban, hogy a város bevonja az egyetemet a területfejlesztési elképzelésekbe.
- Mindkét fél saját nemzetközi kapcsolatain keresztül próbálja növelni a város imázsát.
- A városban a tájékozódást segítő információs táblákon jelzik, merre található az egyetem, ezenkívül a városba vezető utakon található település–névtáblán szerepel: egyetemi város.
- Az egyetem a várban található, amely turisztikai központ is. Ha turistacsoport érkezik a városba, az idegenvezető elviszi őket a várba is, ezzel az egyetemet is bemutatva, ezenkívül az egyetem erre az időre megengedi múzeumának megtekintését is, amely egyébként nem nyilvános a széles nagyközönség felé.

- Mindkét fél rendelkezésre bocsátja egymás számára infrastruktúráját különböző események rendezése céljából, pl. a városban egyedül az egyetem rendelkezik akkora sportcsarnokkal, ahol labdajátékokat is lehet játszani, ezt a város ki is használja, ha nagyobb sporteseményt szeretne rendezni, cserébe a város rendszeresen kifesteti a csarnok épületét; az egyetem épületének auláját rendelkezésre bocsátja reprezentatív események lebonyolítására.

A karnak van egy táncsoportja, mely gyakran szerepel városi rendezvényeken is.

Összességében elmondhatjuk, hogy a kar projektek, konferenciák, előadások keretében rendszeresen tartja a kapcsolatot a különböző európai és Európán kívüli országok egyetemeivel, kutatóintézeteivel. Oktatói rendszeresen vesznek részt külföldi egy-két napos tanulmányutakon, konferenciákon. A hallgatók közül – létszámához viszonyítva – sokan vettek részt külföldi tanulmányutakon.

5.2.2. Erdőmérnöki Kar

A kar fontosabb *kutatói területei* közé tartoznak az alábbiak: matematikai statisztika és alkalmazásai; numerikus matematika; matematikai-didaktika; faanyagkémia; biológiai kémia; környezeti kémia; polimerkémia; geodézia; fotogrammetria; távérzékelés; földrajzi információs rendszerek; geofizika; alkalmazott hidrológiai kutatások; meteorológia; botanika; genetika; zoológia; ökológia; tájökológia; természetvédelem; környezetvédelem; mélyépítés; energiagazdálkodás; faenergetikai fejlesztés; energetikai ültetvények létesítésével és hasznosításával kapcsolatos kutatások; energetikai tömörítvények előállítása biomasszából; hulladékgazdálkodás és hulladékhasznosítás; a megújuló energiahordozók felhasználásának ökonómiai és ökológiai vonatkozásai; erdészeti gépesítés-fejlesztés; zaj- és rezgéselemzés; munkabiztonsági elemzések; erdőhasználat; erdőrendezéstan; erdőművelés; erdőfeltárás; erdészeti hidrológiai kutatások; erdészeti politika és ökonómia; vadbiológia; apróvadgazdálkodás; nagyvadgazdálkodás; erdészeti növénykórtan; erdővédelem; talajtan; növényélettan (nem molekuláris).

A karon két doktori iskola működik: a Roth Gyula Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok Doktori Iskola és a Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola. Programjaik a következők:

- Erdei ökoszisztémák ökológiája és diverzitása,
- Az erdőgazdálkodás biológiai alapjai,
- Erdővagyon-gazdálkodás,
- Erdészeti műszaki ismeretek,
- Vadgazdálkodás,
- Biokörnyezettudomány és Geokörnyezettudomány.

Az EMK keretében működő doktori iskolák hallgatói gyakran élnek a hallgatócsere és kutatói mobilitás adta lehetőségekkel, több esetben is előfordul, hogy PhD-éveiket külföldi intézménynél töltik (Németország, Ausztria).

A karon tanuló diákok több *szervezetten keresztül* tudnak részt venni *külföldi oktatásban*. Az IAESTE nemzetközi diákszervezet, lehetőséget biztosít a leendő mérnököknek külföldi tapasztalatszerzésre, kapcsolatépítésre, gyakorlatcsere keretében kiutazásra, pl.: Ausztriába, Németországba, Finnországba, Svájcba, Kanadába stb. Az Európai Mérnökhallgatók Egyesülete Soproni Csoportja (BEST) nyári egyetemeket és állásbörzétet szervez. A kar tagja az Erdészeti Kutatóintézetek Nemzetközi Szervezetének (IUFRO) és az Európai Erdészeti Intézetnek (EFI).

A karnak jelentősek a *nemzetközi kapcsolatai*, melynek keretében a következő intézményekkel tart fenn szoros kapcsolatot. A Hamburgi Egyetemmel, az aradi Vasilie Goldis Egyetemmel, illetve a freiburgi Albert Ludwigs Egyetemmel tudományos hallgatói- és oktatói cserét folytat, a göttingeni Georg August Egyetemmel aláírt keretszerződés néhány kutatási témában együttműködést biztosít. A Zólyomi Műszaki Egyetemmel aláírt együttműködési megállapodás oktatók, doktoranduszok és hallgatók, információk, publikációk és kutatók cseréjét, valamint közös sportrendezvények rendezését rögzíti. A prágai Cseh Agrártudományi Egyetemmel a CEEPUS keretében zajlik az együttműködés, de a SOCRATRES/Erasmus Programon belül is folyik oktatói, kutatói, hallgatói mobilitás. A legújabb együttműködő partner a romániai magyar intézmény, a Sapientia Egyetem.

A kar a következő *szomszédos országok* felsőoktatási intézményeivel kötött *együttműködési szerződést*:

- Ausztria: Bécsi Agrártudományi Egyetem – oktatócsere és kutatási együttműködés, hallgatók kiegészítő tanulmányai, kiegészítő képzés, doktori képzés – 1980-tól,
- Szlovákia: Zólyomi Műszaki Egyetem – oktató- és hallgatócsere (2002),
- Horvátország: oktatási együttműködés,
- Románia:
 - Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Csíkszereda – oktatási-kutatási együttműködés (2004),
 - Transilvania Egyetem, Brassó – oktató- és hallgatócsere,
 - Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Csíkszereda – kihelyezett képzés (2004),
 - Vasile Goldis Egyetem, Arad – oktató- és hallgatócsere (2002).

A kar *intézetei* a következő egyetemekkel tartják a kapcsolatot:

- Ausztria:
 - Bécsi Agrártudományi Egyetem – oktatócsere és kutatási együttműködés, doktori képzés – Erdő- és Faanyagvédelmi Intézet, Környezettudományi Intézet, Vadgazdálkodási Intézet,
 - Bécsi Műszaki Egyetem – közös kutatások, oktatócsere – Geomatika és Mérnöki Létesítmények Intézet,
 - Ilmitzi Biológiai Állomás – közös kutatási projekt – Vadgazdálkodási Intézet.
- Szlovénia: Ljubljana Egyetem – kutatási programok – Vadgazdálkodási Intézet.

Legintenzívebb kommunikáció német nyelvterületen működő intézményekkel alakult ki (elsősorban Ausztria és Németország). Ez elsősorban az egyetem tradíciójából fakad, hiszen 1867-ig német nyelven folyt az oktatás. Igen intenzív kapcsolatban áll a kar a Bécsi Agrártudományi Egyetemmel, szinte napi szintű a kommunikáció.

A német nyelvkör mellett egyre jelentősebb szerepet játszik a még rendszerváltás előtt kialakított kapcsolatok újraéledése, így az utóbbi időben előtérbe kerültek a csehországi (Cseh Agrártudományi Egyetem, Prága; Mendel Mezőgazdaság-tudományi és Erdészeti Egyetem, Brno), horvátországi, oroszországi (Urál Állami Egyetem Jekatyerinburg, Szentpétervári Állami Egyetem) együttműködési lehetőségek.

A kar közös *képzést* folytatott a Bécsi Agrártudományi Egyetemmel és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel.

A kar 2007 szeptemberétől angol nyelvű master képzés indítását tervezi, ezért a megfelelő színvonalú idegen nyelvű képzés érdekében félévente három-három oktató vesz részt a kanadai partnerintézmény szemináriumain (Brit-Kolumbiai Egyetem, Vancouver). Az angol nyelvű képzés mellett a kar tervezi a német nyelvű képzés indítását is, itt elsősorban a németországi, nagy múltú oktatási kapcsolataira épít, főleg hamburgi, freiburgi és göttingeni egyetemek révén. A tervezett angol és német nyelvű master képzésben várhatóan átvételre kerül majd a partner intézmények oktatási anyagának egy része.

A város és a kar vezetése különösen jó kapcsolatban áll. A város erkölcsi támogatása mellett sokrétűen támogatja a Nyugat-Magyarországi Egyetem, ezen belül az Erdőmérnöki Kar működését. A kar számára egyik leglényegesebb, hogy a város a kutatási tevékenység támogatására helyet biztosított a Soproni Innovációs Központban, megalapozva a Regionális Egyetemi Tudásközpont és a Környezetvédelmi Kooperációs Központ működését. Az említett intézmények PhD hallgatók mellett egyetemi kutatóknak biztosít lehetőséget elsősorban a hulladékgazdálkodás és az alternatív energiák hasznosítása terén.

5.2.3. Benedek Elek Pedagógiai Kar

A karon a tudományos *kutatás* folyamatos, és három nagy tudományág köré csoportosítható: pedagógia, társadalomtudomány, testnevelés- és sporttudomány.

A főbb kutatási területek a következők:

- Tudománytörténet,
- Művelődéstörténet,
- Alkalmazott nyelvészet,
- Fiatalok bűnözése,
- Egészségkép az állami alkalmazottak körében,
- Női szerepek a mítoszokban, balladákban, mesékben,
- Függőségek a fiatalok körében,
- Pedagógusjelöltek pályaalakulási folyamatának javítása,
- A team-építő partícipatív vezetés és a tanuló szervezet,

- Szellemileg fogyasztékosok életvitele,
- Pszichoanalitikus személyiségfejlődési elméletek,
- „Környezetünk az erdő” című pedagógus továbbképzési program hatékonyságának vizsgálata.

A kar mintegy 14 *külföldi intézménnyel* ápol szakmai kapcsolatot. Ezek között találhatók a szomszédos országok főiskolái, egyetemei, de több német iskolával van szakmai kapcsolat, illetve a norvég szál is lassan tíz évre tehető.

Ausztriában szintén több intézménnyel ápolnak jó kapcsolatot, melyek a következők:

- Gyermekpedagógiai Intézet, Felsőőr (oktatói együttműködés, szakmai kapcsolat);
- Burgenlandi Pedagógiai Akadémia Alapítvány, Kismarton (oktatói együttműködés, előadók meghívása);
- Burgenlandi Tartományi Kormányzati Hivatal, Kismarton (oktatói- és hallgatói együttműködés, hallgatói szakmai gyakorlatok szervezése);
- Házasság- és Családsegítő Intézet, Bécs (együttműködés, szakmai kapcsolatok);
- Szociális Ügyek és Fogyasztóvédelem Minisztériuma, Bécs (előadások szervezése, tájékoztatás, információcsere);
- Szövetségi Óvodapedagógiai Intézet, Bécs (oktatói- és hallgatói együttműködés, hallgatói cserekapcsolat);
- Városi Oktatási Tanács, Bécs (intézménylátogatások, előadások szervezése).

A kapcsolatok általában oktatói együttműködést, szakmai kapcsolatot, hallgatói gyakorlatok szervezését, idegen nyelvi továbbképzést, információ cserét, kölcsönös intézménylátogatást jelentenek. Mivel Ausztriában a szociálpedagógus képzés középfokon zajlik, ezért néhány együttműködési elképzelést nem sikerült megvalósítani. A Bolognai folyamat előrehaladásával remélhető, hogy a két képzési rendszer lassan azonos szintre kerül, és még több partneri viszony alapja lehet. A Burgenlandi Pedagógiai Akadémiával, a Burgenlandi Szövetségi Pedagógiai Intézettel és a Kismartoni Püspökség Hittanárképző Intézetével a hallgató- és oktatócserére vonatkozó együttműködés jogi kérdések tisztázatlansága miatt torpant meg.

A külkapcsolatok között kiemelkedő fontosságúak a *határ menti magyar lakta* térségekkel kialakított szakmai kapcsolatok. Több mint 10 éve minden év augusztusában rendezik meg a karon a határon túli pedagógusok egy hetes szakmai továbbképzését kárpátaljai, vajdasági és erdélyi pedagógusszövetségek javaslata alapján, ezen területekről érkező pedagógusok részvételével. A legnagyobb rendezvény a Bolyai Nyári Akadémia rendezvénysorozata, amely mára már nemzetközi rangú eseménnyé nőtte ki magát. Hazai, felvidéki, kárpátaljai, vajdasági, horvátországi, szlovéniai, sőt kanadai és svédországi kollégák is érkeznek erre a programra, amely a Kárpát-medence magyar pedagógusainak szakmai fórumává vált. A kéthetes komplex program, amellyel a kar a Romániai Magyar Pedagógusok Szervezetének munkáját támogatja az anyanyelvi oktatás minőségének javítását segíti elő. Ennek szellemében Modern óvodavezetés, Komplex személyiségfejlesztés az óvodában, illetve A gyermeki személyiség fejlesztésének lehetőségei az óvodában címmel Csíkszeredában és Szovátnán zajlottak nagy sikerű szakmai programok az utóbbi években.

A már említett intézmények szinte mindegyikével folyik *közös oktatás*. Ezek inkább vendégelőadásokat, és nem állandó, tantervbe szigorúan illesztett kurzusokat jelentenek.

A kar 1998 óta részt vesz a *SOCRATES/Erasmus* ösztöndíjprogramban a norvég Oslói Egyetemmél.

A személyes kapcsolatok nagy része oktató-, kutatócseréket jelent. Illetve jellemző a közös konferencia-részvétel vagy egyéni, tudományos kutatómunka. Jellemzően évente néhány alkalommal vagy évente egyszer történik megkeresés. A témák a pedagógiai nevelés új elméleti és módszertani megközelítései, valamint a társadalmi változásokból fakadó aktuális problémák. Ugyanakkor kiemelt a magyar anyanyelvi nevelés kérdésköre.

A város és a kar régóta jó kapcsolatot ápolnak egymással. A kar oktatói között találhatjuk a város megbecsült lakosait, művészeit, akik a tanítás mellett a város művészeti, zenei és pedagógiai életében is aktívak.

A gyakorló óvodákon kívül jó a kapcsolat a városi Erzsébet Kórházzal, a városi Családsegítő Intézettel, a sopronköhídei Büntetés-végrehajtási Intézettel, a Szociális Foglalkoztatóval, a Gyermekjóléti Szolgálattal és a művelődési intézményekkel is. A hallgatók gyakran töltik gyakorlati képzési idejüket ezekben az intézményekben, illetve részt vesznek városi rendezvények szervezésében: pl. Soproni Ünnepek Hetek, a városi ádventi vagy más ünnepkörökhöz tartozó események. A város elsősorban a nagyobb projektek és rendezvények szervezésében támogatja a kart.

5.2.4. *Faipari Mérnöki Kar*

A kar Magyarország *egyetlen faipari kutatóhelye*, a feladatok koordinálására a Faipari Kutató és Szolgáltató Központ hivatott, mely 17 kutatólaboratóriumot működtet:

- Akusztikai,
- Mesterséges Környezeti Hatások Előállítás,
- Fafizikai,
- Faanyagtudományi,
- Szerkezet Vizsgáló,
- Fa- és Papírtechnológiai,
- Felületvizsgáló,
- Roncsolásmentes Faanyagvizsgáló,
- Cellulóz- és Papírtechnológiai,
- Megmunkálási Minőségvizsgáló,
- Automatika,
- Akkreditált Erdészeti és Faipari Vizsgáló,
- Légtechnikai,
- Faipari Géptani,
- CNC,
- Multimédia és Környezetmódszertani,
- Szerkezetmodellező Laboratórium.

A szomszédos országok közül Ausztriával, a Bécsi Műszaki Egyetemmel, a Szlovák Faipari Kutatóintézettel, és a göttingeni Georg-August Egyetemmel együtt végeznek kutatásokat, de számos más külföldi partnerrel együtt is folyik kutatómunka a nem szomszédos országok közül. A kutatási témák mindig az adott kisebb egység, intézet vagy tanszék szűkebb témájához kapcsolódó, de természetesen a faipar kurrens területeit vizsgáló projektek. A közös kutatások általában hosszabb időintervallumon ívelnek át, nem köthetők konkrét költségvetési időszakhoz vagy határidőhöz. A kutatások eredményeit általában konferenciákon ismertetik, illetve a konferenciák kötetében jelentetik meg, ezenkívül az eredmények az egyetemi jegyzetben is helyet kaphatnak. A kutatási együttműködések alapja sokszor személyes kapcsolat vagy tudatos kutatópartner keresése az adott téma sajátosságainak megfelelően.

A kar doktoranduszai a Cziráki József Faanyagtudomány és Technológiák Doktori Iskolán belül folytatják tanulmányaikat. Öt program keretében szerveződik a doktori képzés: faanyagtudomány, fafeldolgozási technológiák, faszerkezetek, rosttechnikai tanulmányok és gazdálkodás a faiparban.

Több mint 30 *felsőoktatási intézménnyel tart fenn a kar szakmai kapcsolatot* szerte a világon, amelyeknek nagy része szerződésen vagy együttműködési megállapodáson nyugvó partnerség, de a személyes kapcsolatok is jelentős szerepet játszanak.

A határon túli magyar területekkel a közös nyelv és a történelmi gyökerek miatt könnyebb a kapcsolatfelvétel, különösen a mérnök-tanár képzés működik sikeresen. A német nyelvterülettel való kapcsolatteremtést megkönnyíti a tanárok német nyelvtudása, míg a vancouveri egyetemmel szintén a közös történelem köti össze a kart, hiszen az '56-os események kapcsán jelentős számú a Sopronból emigrált, majd Vancouverben diplomázott hallgatók száma.

A szomszédos országok közül évtizedek óta folyamatos oktatócseré és közös képzés (kiegészítő- és résztanulmányok) folyik a Bécsi Agrártudomány Egyetemmel. Személyes kapcsolatokon nyugszik a Bécsi Műszaki Egyetemmel való együttműködés, melynek keretében közös konferenciákon való részvételre és vendégoktatásra kerül sor. A Szlovák Faipari Kutatóintézettel közös kutatások és publikációk születtek, amelynek hivatalos formája 2001-ben született meg. A révkomáromi Sellye János Egyetemmel oktató- és hallgatócserére nyílik lehetőség.

Az együttműködések lehetőségeit meghatározza a kar tevékenységének és képzési formáinak, a faiparimérnök-képzésnek a sajátos jellege. Hiszen míg Magyarországon a faipar ezer szállal kötődik az erdőműveléshez, addig Ausztriában inkább gépészeti fafeldolgozással találkozunk, Németországban létezik faiparimérnök-képzés, de struktúrájában eltér a magyartól. A volt szocialista országok hasonló képzési hagyományokkal rendelkeznek, de a faipari képzés hálózata mégis ritka. Ezért a határmentiség, illetve a szomszédság előnyei nem mindig érvényesülnek a kapcsolatfelvétel során, a finn, német vagy japán kapcsolatok ugyanolyan eredményesnek mondhatók a kulturális, építészeti különbségek kiaknázása és a testvérvárosi kapcsolatok nyomán.

A hallgatócserére lehetőséget adó programok közül az *Erasmus program* a leg-eredményesebb, a 2005/2006-os tanévben két hallgató három–három hónapot töltött el Seinajokiban és egy hallgató Glasgowban, míg egy-egy hallgató a németországi Göttingenben és Rosenheimben tanult.

A kar ausztriai együttműködő partnerei a következők:

- Bécsi Agrártudományi Egyetem, Ausztria (oktató- és hallgatócsere),
- Művészeti- és Iparművészeti Egyetem Linz, Ausztria (hallgatócsere),
- Bécsi Műszaki Egyetem, Ausztria (kutatás, közös konferenciák).

A várossal a kar kapcsolata kimondottan jónak mondható. A város nagy segítséget nyújtott a kar épületellátásának javításában, néhány önkormányzati tulajdonban lévő épület átadásával. Jó példa az együttműködésre az Ipari Parkban helyet kapott Erdő és Fahasznosítási Regionális Egyetemi Központ és a Környezeti Erőforrás Gazdálkodási és Védelmi Kooperációs Központ létrejötte és működése is.

A város szerepét, támogatását jelzi, hogy évek óta védnöke mind a városi, mind a megyei önkormányzat, mind a kar a 15 éve nagy sikerű, szinte fogalomná vált Ligno Novum – Wood Tech Faipari Szakkiállításnak. Idén júniusban került megrendezésre a Pannon Design Bútor- és Lakberendezési Kiállítás és Vásár, amely a kar, a Fa- és Bútoripari Klaszter, a Bútor- és Faipari Szövetség, a Nyugat-dunántúli Kereskedelmi és Iparkamarák, valamint az Országos Asztalos- és Faipari Szövetség szervezésében, s a városi önkormányzat támogatásával valósulhatott meg.

5.2.5. Közgazdaságtudományi Kar

A karnak a szomszédos országok egyetemei közül a következőkkel van *kutatási együttműködése*: Duna Továbbképző Egyetem, Krems; Babes-Bolyai Egyetem, Kolozsvár; Újvidéki Egyetem, Szabadka; Kárpátaljai Állami Egyetem, Ukrajna. A megkötött kutatási együttműködések általában nem konkrét időszakra, hanem egy hosszú távú együttműködés kialakítására vonatkoznak. A kutatás eredményei első-sorban konferenciákon kerülnek publikálásra.

Az általános nemzetközi kapcsolatokon belül az osztrák kapcsolatok jelentős szerepet játszanak a kar életében. A kapcsolatok jellege általában együttműködési megállapodások formájában realizálódott, általában kétoldalú szerződésekről beszélhetünk.

A szomszédos országokkal kialakított kapcsolatoknál fontos szerepet töltenek be a *határon túli magyar egyetemek*, itt külön-külön az egyes egyetemekkel megállapodások születtek, de 2005 decemberében konzorciumi együttműködésre szándéknnyilatkozatot írt alá hat egyetem (Újvidéki Egyetem, Partiumi Keresztény Egyetem, Sellye János Egyetem, Ungvári Egyetem, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a NYME-KTK). A szándéknnyilatkozat elsősorban a közös képzésekre, közösen kialakított oktatási anyagokra, tananyagfejlesztésre, illetve közös konferenciák rendezésére, kutatási együttműködésre vonatkozott.

A kar a szomszédos országok közül legnagyobb arányban osztrák kapcsolatokkal rendelkezik. Ezek a kapcsolatok főként kutatási együttműködések.

Ausztriában az alábbi intézményekkel tartja a kapcsolatot a kar:

- Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem – oktatócsera és kutatási együttműködés,
- Bécsi Egyetem – Erasmus projekt keretében történő hallgatócsera,
- Duna Továbbképző Egyetem, Krems – kutatási együttműködés,
- Bécsújhelyi Szakfőiskola – tervezett együttműködés,
- Kismartoni Szakfőiskola – kapcsolatfelvétel,
- Joanneum Szakfőiskola, Graz – tervezett együttműködés,
- ÖVQ Tréning és Hitelesítő Kft., Linz (német nyelvű posztgraduális képzés),
- ÖKO-Marketing Oktatási Központ, St. Pölten (közös konferencia),
- Kismartoni Szövetségi Kereskedelmi Akadémia és Kereskedelmi Iskola (közös konferencia),
- Rudolfiner-ház, Bécs (oktatói együttműködés, hallgatói tanulmányutak),
- WIFI Kismarton (tanulmányutak, közös konferencia, projektszintű együttműködés).

A kar nemzetközi oktatási tevékenységben is részt vesz. Az ÖVQ Tréning- és Hitelesítő Kft. részvételével német nyelvű posztgraduális képzést folytatott, és tervezi német nyelvű master képzés indítását a burgenlandi főiskolák, a Bécsi Egyetem és a Bécsi Agrártudományi Egyetem közreműködésével. Közös képzést bonyolít a kar a Sorbon Egyetemmel (Párizs) „Településmenedzsment” „szakon”, ahol francia oktatók részvételével folyik az oktatás, és a hallgatóknak lehetőségük nyílik tanulmányút keretében a Sorbonon előadásokat hallgatni. Közös MBA képzés folyik az egyiptomi Delta Group for Education Incorporated elnevezésű kairói intézménnyel, amelynek keretében egyiptomi hallgatók soproni képzésben vesznek részt, illetve soproni oktatók Kairóban vizsgáztatnak. MBA képzésre megállapodást kötöttek a walesi Glamorgan egyetemmel is, de idáig csak oktatócsera valósult meg.

A Közgazdaságtudományi Kar *hallgatói ösztöndíjprogramokban* részt vesznek, de egyik szomszédos ország egyetemével sem áll a kar ilyen jellegű kapcsolatban. Így Erasmus ösztöndíjprogramok révén egyetlen hallgató sem jutott ki a szomszédos országokba. A kar hallgatói Erasmus ösztöndíjprogram keretében Csehországba, Finnországba, Norvégiába, Lengyelországba és Hollandiába juthatnak el. A szomszédos országok közül hallgatók nem érkeztek a Közgazdaságtudományi Karra. Az erasmusos hallgatók Finnországból, Franciaországból, Lengyelországból jöttek. Egy német doktorandusz hallgató fél évet töltött a Gazdasági Folyamatok Elmélete és Gyakorlata Doktori Iskolában.

A város nagyon sok segítséget adott a kar létrejöttéhez, hisz nagyban hozzájárult a megfelelő infrastruktúra kialakításához. A kar célja, hogy szorosabb kapcsolatokat alakítson ki a város vállalkozóival, különböző szervezeteivel, hogy egyrészt szakmai tudásával, szolgáltatásaival hozzájárulhasson a vállalkozói szféra fejlődéséhez, gazdasági döntéseik megalapozásához, másrészt a kar támaszkodhasson a gazdaság szereplőire (gyakorlati helyek biztosítása, szakképzési támogatások).

A kar hozzájárulhat Sopron város tudásközponttá válásához, a tanuló régió kialakításához.

A kar jó kapcsolatokkal rendelkezik a Kereskedelmi és Iparkamarával, a Soproni Innovációs és Ipari Parkkal, a város vezetésével és számos vállalattal.

5.2.6. *Apáczai Csere János Kar*

A kar *külföldi kapcsolatainak* döntő hányada Ausztriához fűződik. A külföldi kapcsolatok körülbelül 75 százaléka osztrák intézményekkel folytatott közös munka, hallgató- és oktatócsere.

A külföldi kapcsolatok között 80 százalékban oktatási, 20 százalékban kutatási projektek találhatók. A kutatási projektek nagy hányada a tanszékeken dolgozó munkatársak személyes kapcsolataiból alakult.

A karnak az alábbi partnerintézményekkel van *szerződéses kapcsolata*:

- SOCRATES – ERASMUS keretében:
 - Szövetségi Pedagógiai Akadémia, Stájerország, Graz (Ausztria) 1996-tól, (Oktató- és hallgatócsere),
 - Burgenlandi Pedagógiai Akadémia Alapítvány, Kismarton (Ausztria) 1998-tól, (Oktató- és hallgatócsere, művészeti együttesek cseréje),
 - Szövetségi Pedagógiai Akadémia, Karintia, (Ausztria) 1998-tól, (Hallgatócsere, a közös COMENIUS projekt magyarországi társintézményeinek koordinálása),
 - Marianum Szakfőiskola, Graz (Ausztria) 2002-től,
 - Drezdai Műszaki Egyetem (Németország) 2000-től,
 - Osnabrücki Egyetem (Németország) 2000-től,
 - Orleans-i Egyetem (Franciaország) 2002-től,
 - Santiago de Compostelai Egyetem (Spanyolország) 2002-től,
 - Mesterképző Intézet, Caen (Franciaország) 1998-tól,
 - Skarup Főiskola (Dánia) 1998-tól,
 - Coimbrai Egyetem (Portugália) 2002-től.
- Egyéb külföldi kapcsolatok:
 - Nemzetközi Sporttudományi és Testnevelési Tanács (folyamatos),
 - Iskolai Zenei Nevelés Európai Társasága (folyamatos),
 - Rendsburgi Evangélikus Ifjúsági Falu (Schleswig-Holstein, Németország) 2000-től,
 - Christian-Albrecht Egyetem, Kiel (Németország) 2002-től,
 - Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra (Szlovákia) 2003-tól,
 - Comenius Egyetem, Pozsony (Szlovákia) 2000-től,
 - Stuhr-Brinkumi Kooperatív Iskola (Németország) 1987-től,
 - Zuyd Főiskola, Heerlen (Hollandia) 1998-tól.

Az *Erasmus* hallgatói mobilitás keretében az elmúlt öt évben 10 hallgató járt Ausztriában tanítói szakokról, illetve egy szociálpedagógiai szakos hallgató tanult a grazi Johanneum Főiskolán.

Egyéb hallgatócsere-program révén az elmúlt öt évben kulturális csereprogram (énekkar, zenekar, ill. oktatást tanulmányozó projektek) keretében kb. 150 hallgató Ausztriába és 180 hallgató Németországba utazott.

Tekintettel arra, hogy az idegenforgalmi képzés felfutása a következő években várható, ezen a téren további kapcsolatok megjelenésével számol az intézmény. Ezek a kapcsolatok főképp a német nyelvterületen, azon belül is Ausztriával képzelhetőek el, illetve ebbe az irányba szeretne elindulni a kar vezetése. Mivel azonban a korábbi kapcsolatok főképp a pedagógiai jellegű intézményekkel voltak, ezért az új kapcsolatok kialakítása több erőfeszítést igényel majd a kartól.

Irodalom

Jelentés a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar 2002/2003-as tanévi munkájáról. Mosonmagyaróvár, 2004.

Jelentés a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar 2004. és 2005. év munkájáról. Mosonmagyaróvár, 2006.

Némethné Varga Márta tájékoztatása, Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar.

Riba F. (2007) Egyetemközi ügyek. – *HVG*. 3. 56–58. o.

Szabó Eszter külügyi referens tájékoztatása, Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar.

OM (2002) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2000/2001. Budapest.

OM (2002) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2001/2002. Budapest.

OM (2003) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2002/2003. Budapest.

OM (2004) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2003/2004. Budapest.

OM (2005) Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2004/2005. Budapest.

Internetes oldalak:

www.nyme.hu

www.felvi.hu

6. SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM²⁴

SMAHÓ MELINDA

6.1. Az intézmény főbb jellemzői

Az intézmény jogelődjét 1968-ban alapították Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola néven, mérnökképzési profillal. A főiskola képzési kínálata folyamatosan szélesedett, s 1986-tól 2001-ig a Széchenyi István Főiskola nevet viselte. Képzési spektrumában az 1990-es évek elején – a hagyományosnak számító műszaki szakok mellett – megjelent a közgazdasági, az egészségtudományi és a szociális képzés. 1995-ben jogi és zenetanárképzéssel színesedett az oktatási paletta. E folyamat eredményeként az ezredfordulóra egy universitas jellegű intézmény alakult ki Győrben, amely 2002. január 1-jén kapta meg az egyetemi rangot, s azóta a Széchenyi István Egyetem nevet viseli (www.sze.hu).

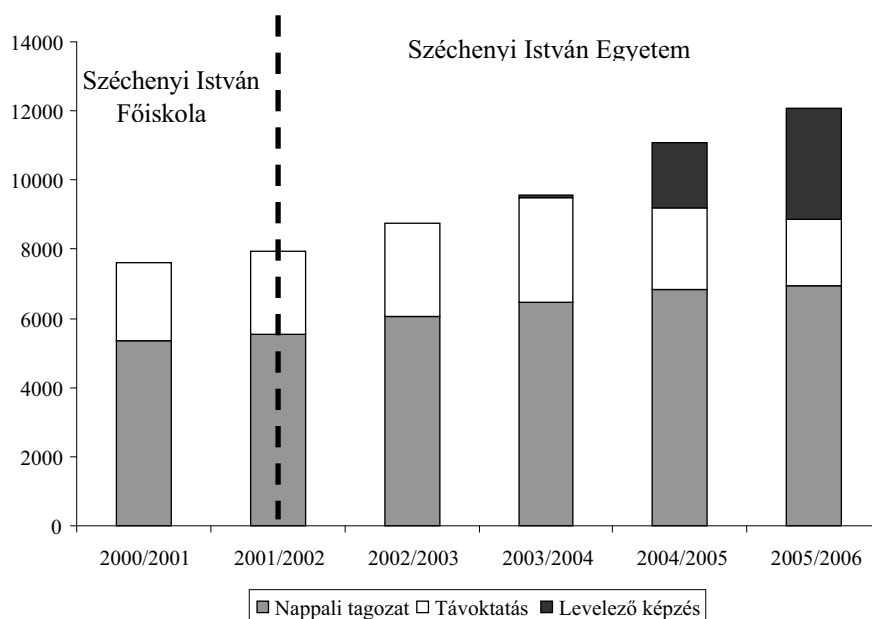
6.1.1. Hallgatói létszám alakulása

A Széchenyi István Egyetem hallgatói létszámának alakulását az új évezred elejétől folyamatos, ám képzési formánként eltérő ütemű növekedés jellemzi. A 2005/2006-os tanévben 12 ezer aktív státuszú hallgató folytatta tanulmányait a Széchenyi István Egyetemen, ami a 2000/2001-es tanév 7600 fős hallgatói állományához képest közel 60 százalékos létszámnövekedést jelent. A nappali tagozatos hallgatók esetében évről-évre egyenletes, stabil (3-10% közötti) létszámnövekedés figyelhető meg. A 2005/2006-os tanévben 6960 nappali tagozatos hallgatója volt a Széchenyi István Egyetemnek (6.1. ábra).

Jelentősen megnőtt az érdeklődés az intézmény – részben diplomások számára kínált – nem nappali rendszerű képzése iránt, amit a távoktatási és levelező tagozatos hallgatók együttes számának 126 százalékos emelkedése egyértelműen visszatükröz. Ez a dinamikus létszámnövekedés lényeges változást idézett elő az egyetem hallgatói szerkezetében: a nappali tagozatos hallgatók aránya a 2000/2001-es tanévi 70 százalékról a 2005/2006-os tanévre 58 százalékra csökkent, míg a nem nappali tagozatos hallgatók aránya 30 százalékról 42 százalékra nőtt.

²⁴ A tanulmány elkészítéséhez a következő személyekkel készített interjúk járultak hozzá: Dr. Koren Csaba (Széchenyi István Egyetem), Prof. Dr. Rechnitzer János (Széchenyi István Egyetem), Gersei Gabriella (Széchenyi István Egyetem), Dr. Kóczy T. László (Széchenyi István Egyetem), Winkler Csaba (Széchenyi István Egyetem), Istók Lóránt (Városi önkormányzat, Győr)

6.1. ÁBRA
*A SZE hallgatói létszámának alakulása (fő),
 2000/2001–2005/2006*

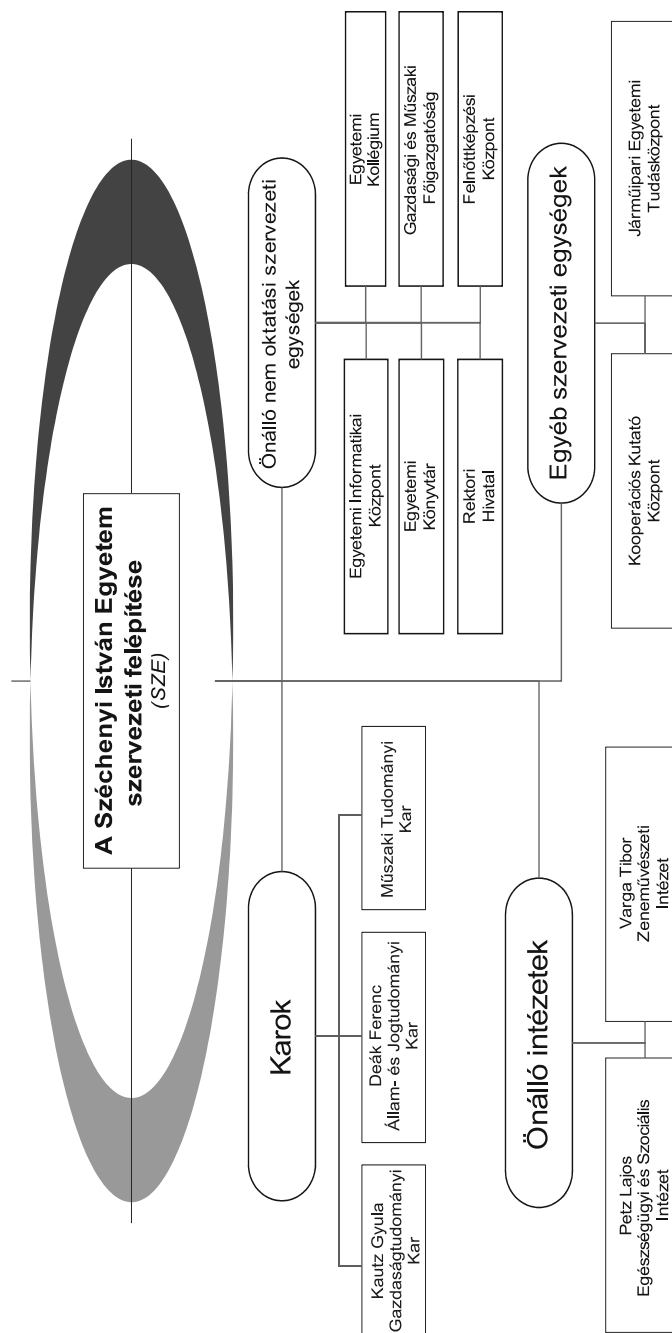
Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2000/2001, 2001/2002, 2002/2003, 2003/2004, 2004/2005, 2005/2006 alapján saját szerkesztés.

Öröndetes tény, hogy – bár a levelező képzés arányaiban visszaszorította a távoktatásos képzési formát –, a képzési szerkezet nem a nappali képzés terhére alakult át, hanem létszámbővülés eredményeként változott meg. A hallgatói szerkezet ilyen jellegű változása új igényeket támaszt az egyetem felé, s új jövőbeli piacokat nyithat meg a felsőoktatási intézmény előtt.

6.1.2. Szervezeti felépítés

A Széchenyi István Főiskola egyetemmé válását követően az intézmény szervezete átalakult, 2002-ben az egyetemen két kar (Jog- és Gazdaságtudományi Kar, Műszaki Tudományi Kar) szerveződött. 2007. január 1-jén a Jog- és Gazdaságtudományi Kar szétvált, s az intézmény három karral folytatja működését. A karok mellett önálló intézetként működik a Petz Lajos Egészségügyi és Szociális Intézet, valamint a Varga Tibor Zeneművészeti Intézet. Az új szervezeti felépítés kedvezőbb feltételeket teremt a racionálisabb működéshez, valamint ahhoz, hogy az egyetem rugalmasan és gyorsan tudjon alkalmazkodni az elkövetkezendő évek kihívásaihoz (6.2. ábra).

6.2. ÁBRA
A SZE szervezeti felépítése, 2007

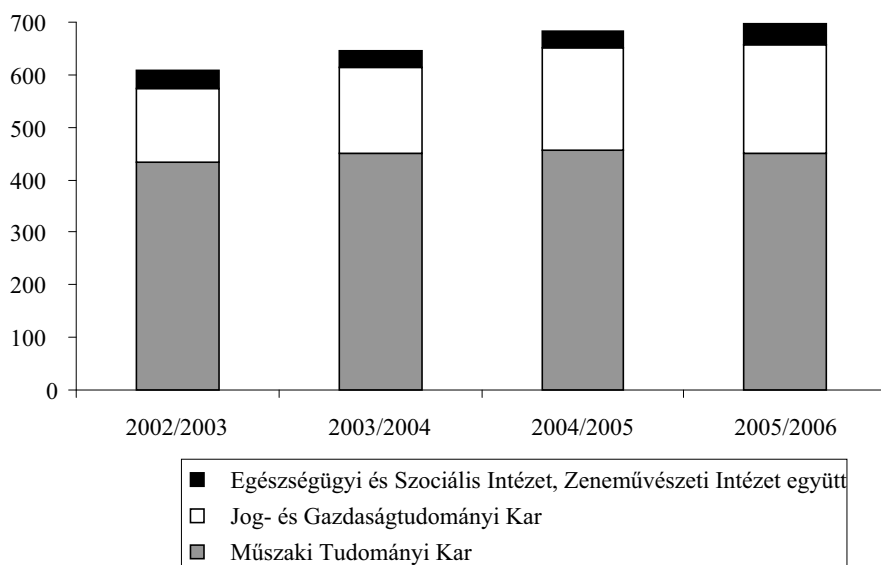
Megjegyzés: a szerző által aktualizált ábra (2007. januári állapot).

Forrás: Szervezési és Működési Szabályzat, Széchenyi István Egyetem, 2003 (többször módosított, 2006. 09. 13-án hatályos).

A Széchenyi István Egyetem nappali tagozatos hallgatóinak karonkénti megoszlásában mind a mai napig kimutathatók a műszaki tradíciók lenyomatai. Bár a Műszaki Tudományi Kar hallgatóinak részaránya a 2002–2005. közötti időszakban kis mértékben csökkent, a hallgatói létszám alapján mégis ez a kar tekinthető dominánsnak. A 2005/2006-os tanévben az egyetem nappali tagozatos hallgatóinak 65 százaléka a Műszaki Tudományi Karhoz tartozó szakok valamelyikén részesült képzésben, míg 30 százalékuk a Jog- és Gazdaságtudományi Kar, öt százalékuk pedig az Egészségügyi és Szociális Intézet vagy a Zeneművészeti Intézet képzésében vett részt. A létszámadatokat tekintve a 2005/2006-os tanévben a Műszaki Tudományi Karnak körülbelül 4500 nappali tagozatos hallgatója volt, míg a Jog- és Gazdaságtudományi Karon kétezer, a két említett önálló intézetben pedig együttesen 500-nál kevesebb hallgató folytatott felsőfokú tanulmányokat nappali tagozaton (6.3. ábra).

6.3. ÁBRA

*A SZE hallgatóinak karonkénti megoszlása (%),
2002/2003–2005/2006*

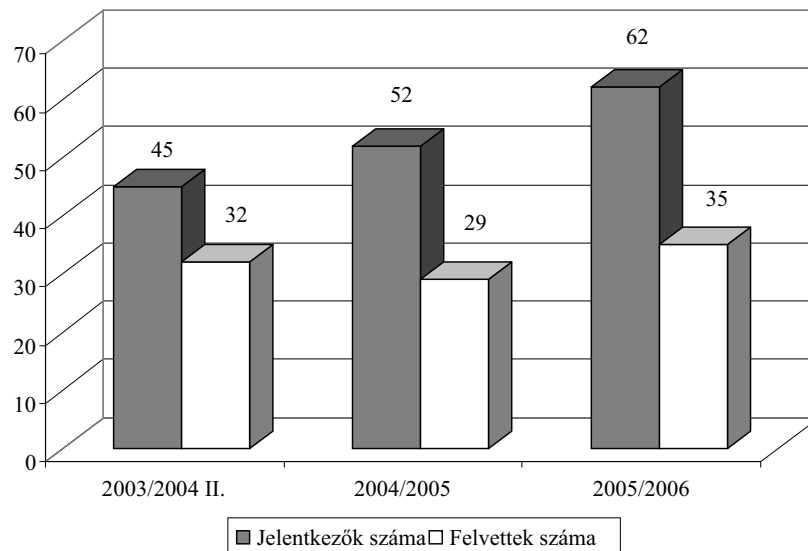
Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2002/2003, 2003/2004, 2004/2005, 2005/2006 alapján saját szerkesztés.

A Széchenyi István Egyetemen jelenleg két doktori iskolában folyik PhD képzés. 2004 februárjában kezdte meg működését a „Gazdaság, jog, társadalom és regionalitás az integrálódó Közép-Európában” nevet viselő Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola (iskolavezető: Dr. Rechnitzer János), majd egy évvel később, a 2005/2006 tanévben indult az „Infrastrukturális rendszerek modellezése és fejlesztése” névre keresztelt Multidiszciplináris Műszaki Tudományi Doktori

Iskola (iskolavezető: Dr. Keviczky László). A Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola iránt évről-évre folyamatosan nő az érdeklődés²⁵. Ezt jelzi a jelentkezők egyre nagyobb száma is, miközben a felvett hallgatók létszáma stabilan 30 fő körül mozog (6.4. ábra).

6.4. ÁBRA

A Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola hallgatói létszámának alakulása (fő), 2003/2004–2005/2006

Forrás: A Széchenyi István Egyetem 2005/2006. évi évkönyve alapján saját szerkesztés.

A Multidiszciplináris Műszaki Tudományi Doktori Iskolában 25 doktorandusz kezdte meg tanulmányait a 2005/2006-os tanévben, közülük 21 fő nappali tagozaton. A Széchenyi István Egyetem doktori képzéseinek kialakításához, az oktatási feltételek biztosításához és fejlesztéséhez több pályázati forrást használtak fel, amiből kiemelkedik egy százezer euró költségvetésű Phare CBC pályázat (SZE 2005a; SZE 2005b; SZE 2006).

6.1.3. Oktatók

A Széchenyi István Egyetem teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak száma a 2002–2005 közötti időszakban stabil volt, nagyságrendileg 300 fő körülire tehető. A 2005/2006-os tanévben az oktatók többsége – 63 százaléka – a Műszaki Tudományi Karhoz tartozott, míg 26 százaléka a Jog- és Gazdaságtudományi Karon tanított (6.1. táblázat).

²⁵ A Multidiszciplináris Műszaki Tudományi Doktori Iskola hallgatóiról – a megalakulása óta eltelt rövid idő miatt – még nem áll rendelkezésünkre hasonló idősor.

6.1. TÁBLÁZAT

A SZE teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak száma oktatói munkakörök szerint (fő), 2005/2006

<i>Szervezeti egység</i>	<i>Egyetemi</i>				<i>Főiskolai</i>				<i>Össz.</i>
	<i>tanár</i>	<i>doc.</i>	<i>adj.</i>	<i>tanárs.</i>	<i>tanár</i>	<i>doc.</i>	<i>adj.</i>	<i>tanárs.</i>	
Jog- és Gazdaságtud. Kar	7	15	34	7	1	9	3	0	76
Műszaki Tudományi Kar	15	37	66	15	11	39	0	0	183
Egészségügyi Szociális Intézet	1	1	0	0	1	1	4	2	10
Zeneművészeti Intézet	0	0	0	0	1	13	5	3	22
<i>Széchenyi István Egyetem</i>	<i>23</i>	<i>53</i>	<i>100</i>	<i>22</i>	<i>14</i>	<i>62</i>	<i>12</i>	<i>5</i>	<i>291</i>

Forrás: Felsőoktatás. Statisztikai tájékoztató 2005/2006.

A 2005/2006-os tanévben a Jog- és Gazdaságtudományi Karon az oktatók 9,2 százaléka (hét fő) egyetemi tanári, 1,3 százaléka (egy fő) pedig főiskolai tanári beosztásban volt. A Műszaki Tudományi Karon ezek az arányok rendre 8,2% (15 fő egyetemi tanár) és 6% (11 fő főiskolai tanár). Az egyetemi docensek aránya mindkét karon 20 százalék körüli, míg az egyetemi adjunktusoknak a kar teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóihoz mért aránya a Jog- és Gazdaságtudományi Karon 45 százalékot (34 fő), a Műszaki Tudományi Karon pedig 36 százalékot (66 fő) tesz ki.

Egyetemi szinten az oktatók egyharmada (34 százaléka) egyetemi adjunktusi beosztásban van, míg a teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatók 18 százaléka egyetemi docens, 21 százaléka pedig főiskolai docens. Az egyetemi tanárok aránya a Széchenyi István Egyetemen a 2005/2006-os tanévben közel nyolc százalékra tehető.

6.1.4. Képzési profil, kutatási irányok

A Széchenyi István Egyetem elsősorban műszaki, gazdasági és jogi képzéseket kínál, de emellett kisebb súllyal (kevesebb szak, kisebb hallgatói létszám) egészségügyi és zeneművészeti oktatás is folyik az intézményben. A Bolognai képzési rendszerre való áttérés eredményeként 2007. szeptember 1-jével a Széchenyi István Egyetemen 21 egyetemi alapképzési (BSc) szak indul (6.2. táblázat). A mesterképzés kialakítása még folyamatban van, az azonban már biztossá vált, hogy mérnöktanár és mechatronikai mérnök szakokon a 2007/2008-as tanévtől indul a mesterképzés. A jogász- és építészmérnök-képzés továbbra is egyciklusú egyetemi képzés marad.

6.2. TÁBLÁZAT
A SZE képzési profiljának alakulása

Hagyományos szakok	Egyetemi alapképzési (BSc) szakok
<i>Jog- és Gazdaságtudományi Kar</i>	
közgazdász gazdálkodási szakon (E)	nemzetközi igazgatási
jogász (E)	gazdálkodási és menedzsment
gazdálkodási (F)	közszolgálati
nemzetközi kapcsolatok (F)	nemzetközi tanulmányok
nemzetközi kommunikáció (F)	kereskedelem és marketing
<i>Műszaki Tudományi Kar</i>	
építészmérnöki (E, F)	építészmérnöki
építőmérnöki (E, F)	építőmérnöki
gazdasági informatika (E)	környezetmérnöki
közlekedésmérnöki (E, F)	közlekedésmérnöki
gépészmérnöki (F)	gazdaságinformatikus
környezetmérnöki (F)	mérnök-informatikus
mérnök-tanári (F)	villamosmérnöki
műszaki informatika (F)	műszaki szakoktató
műszaki menedzser (F)	gépészmérnöki
településmérnöki (F)	mechatronikai mérnöki
villamosmérnöki (F)	műszaki menedzser
<i>Petz Lajos Egészségügyi és Szociális Intézet</i>	
általános szociális munkás	ápolás és betegellátás
diplomás ápoló	egészségügyi szervező
	szociális munka
<i>Varga Tibor Zeneművészeti Intézet</i>	
zenetanár-kamaraművész	hangszeres kamaraművész
	ének kamaraművész

Megjegyzés: (F) főiskolai szak, (E) egyetemi szak

Forrás: SZE, 2005a; Tanulmányi Tájékoztató 2003.; www.uni.sze.hu

Az oktatás mellett az egyetem kutatási és tanácsadási tevékenységet is végez. A 2005/2006-os tanévben 11 belső kutatási főirány mentén folytak kutatások (6.3. táblázat). A tanszékeken ezen kívül számos kutatási projekt zajlik, s főként a Műszaki Tudományi Kar oktatói vállalati fejlesztésekbe is bekapcsolódnak.

6.3. TÁBLÁZAT

A SZE belső kutatási főirányai, 2004/2005

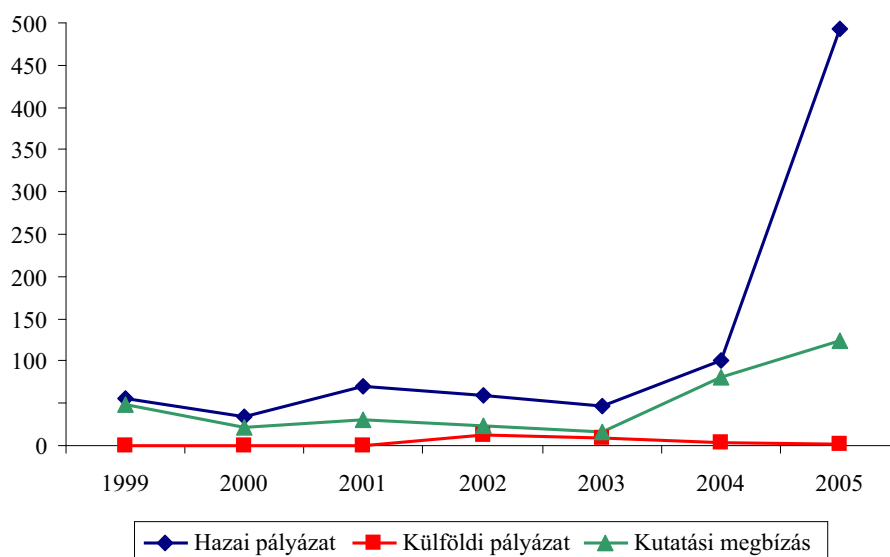
<i>Témavezető</i>	<i>Intézet, tanszék</i>	<i>Kutatási főirány témája</i>
Dr. Böhm Antal	Társadalomtudományi Tanszék	Karrier és életstratégiák a nyugat-magyarországi régióban
Dr. Bulla Miklós	Környezetmérnöki Tanszék	A környezeti erőforrások fenntartható hasznosításának tervezése
Dr. Józsa László	Marketing és Menedzsment Tanszék	Kihívás és siker
Dr. Kardos Károly	Anyagismereti és Járműgyártási Tanszék	Gépipari és járműipari folyamatok identifikációja
Dr. Kóczy T. László	Műszaki Tudományi Kar	Intelligens számítógépes rendszerek
Dr. Koren Csaba	Közülekedésépítési és Települmérnöki Tanszék	Az épített infrastruktúra fenntartható fejlesztése
Dr. Molnárka Győző	Matematika Tanszék	Alkalmazott matematikai kutatások
Dr. Rechnitzer János	Regionális Település-gazdaságtan Tanszék	Információs társadalom gazdasági és közösségi kihívásai
Dr. Szigeti Péter	Állam és Jogtudományi Intézet	A Köztársaság jogrendszerének állapota (1989-2004)
Dr. Sziray József	Informatika Tanszék	Biztonságkritikus számítógéprendszerek funkcionális verifikációja és validációja
Dr. Tóth Lajos	Logisztikai és Szállítási Tanszék	Közülekedés-logisztikai rendszerek, hálózatok és szolgáltatások innovációja

Forrás: SZE 2006, 16. o.

A Széchenyi István Egyetem K+F bevételei az évtized eleji hullámozást követően a 2004. és 2005. években ugrásszerű növekedésnek indultak. 2005-ben az egyetem 22 hazai pályázat és 36 gazdálkodó és más szervezet megbízásain keresztül jutott kutatás-fejlesztési forráshoz. A 2005. évben az egyetem K+F bevételei majdnem 619 millió forintot tettek ki, aminek közel 80 százalékát a hazai pályázatokon nyert összegek adták. A külföldi pályázatokból származó K+F bevételek csökkenő tendenciát mutattak, ezeknek a forrásoknak a részaránya a 2002. évi 13,5 százalékról 2005-re 0,2 százalékra csökkent. A Széchenyi István Egyetem kutatásainak piac-képességét tükrözi a kutatási megbízások összegének dinamikus emelkedése, amelyek a 2005. évi K+F bevételeknek egyötöd részét jelentették (6.5. ábra, 6.4. táblázat).

6.5. ÁBRA

*A SZE K+F bevételeinek alakulása 1999–2005
(folyó áron, millió Ft)*

Forrás: A Széchenyi István Egyetem adatai alapján saját szerkesztés.

6.4. TÁBLÁZAT

*A SZE K+F bevételeinek alakulása 1999–2005
(folyó áron, millió Ft)*

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Hazai pályázat	56,6	34,0	69,6	59,9	46,9	100,2	492,9
Külföldi pályázat	0	0	0	13,0	9,4	3,3	1,1
Kutatási megbízás	49,0	21,0	30,7	23,3	15,6	80,3	124,8
<i>Összesen</i>	<i>105,6</i>	<i>55,0</i>	<i>100,3</i>	<i>96,2</i>	<i>71,9</i>	<i>183,8</i>	<i>618,8</i>

Forrás: Széchenyi István Egyetem.

A Széchenyi István Egyetemen a 2005–2007 közötti időszakban működik a Járműipari, Elektronikai és Logisztikai Kooperációs Kutató Központ (KKK), amelynek forrásait 400 millió Ft pályázati támogatás és a 22 konzorciumi partner által felajánlott 465 millió Ft vállalati hozzájárulás biztosítja. A kutatóközpontban a járműgyártás, az elektronika, az informatika, az infrastruktúra fejlesztés és a regionális gazdaságtudomány területén folynak kutatások a vállalati partnerekkel közösen (Winkler 2006a).

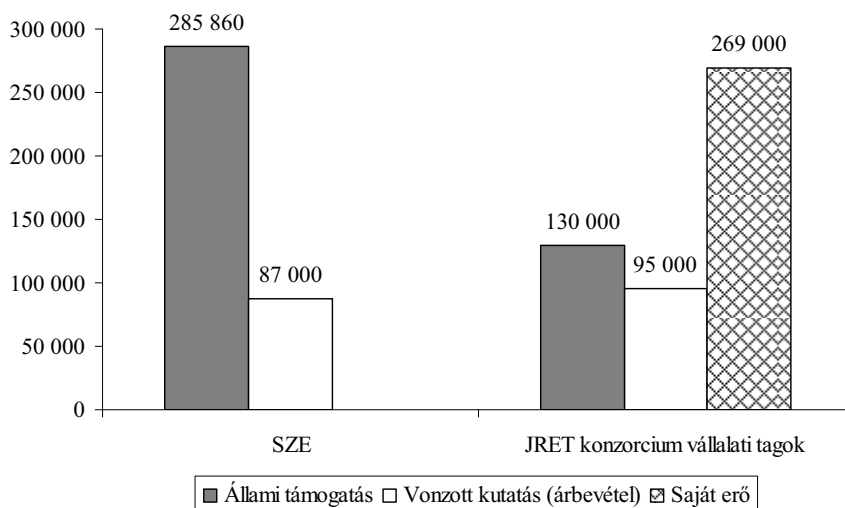
A Széchenyi István Egyetem jelentős kutatási egysége a 2006-ban megalakult és várhatóan 2008-ig működő Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont. A konzorcium vezetője a Széchenyi István Egyetem, konzorciumi partnerként a Rába Futómű Kft., a Borsodi Műhely Kft. és a SAPU Bt. (a német Schefenacker-cégcsoport leányvállalata) vesz részt az együttműködésben. A tudásközpont a járműgyártási technológiák keretén belül három kutatási területre fókuszál:

- nagy bonyolultságú, magas minőségi színvonalú járműipari alkatrészek gyártástechnológiájának és szerszámainak komplex kutatása;
- korszerű jármű főegységek fejlesztése és diagnosztikai eljárásainak kutatása;
- technológia- és tudástranszfer.

A 6.6. ábra mutatja a Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont 2006. évi finanszírozási szerkezetét. Az ábráról kitűnik, hogy a Széchenyi István Egyetem esetében a közel 286 milliós állami támogatás 87 millió forint kutatási árbevételt vonzott, míg a konzorciumi tagok esetén a vonzott kutatási árbevétel (95 millió Ft) megközelítette az állami támogatás nagyságrendjét (130 millió Ft). A tudásközpont finanszírozási szerkezetében a konzorciumi vállalati tagoknál közel 270 millió forint saját erő (magántőke) is megjelenik (JRET 2006).

6.6. ÁBRA

*A SZE Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont
finanszírozási struktúrája (ezer Ft), 2006*

Forrás: JRET 2006.

6.2. Nemzetközi, határ menti kapcsolatok

A Széchenyi István Egyetem 2002 óta működik egyetemenként, jogelődje főiskola volt. A felsőoktatási intézmény ezért egyetemenként fiatalnak számít, s mivel a főiskolák esetében a kutatás és a nemzetközi kapcsolatok nem tartoznak a súlyponti kérdések közé, ebből adódóan a Széchenyi István Egyetem nemzetközi kapcsolatai jelenleg még kevésbé mélyek és kiterjedtek, mint egy tradicionális egyetem nemzetközi kapcsolatai.

6.2.1. Szerződéses kapcsolatok, ösztöndíjprogramok

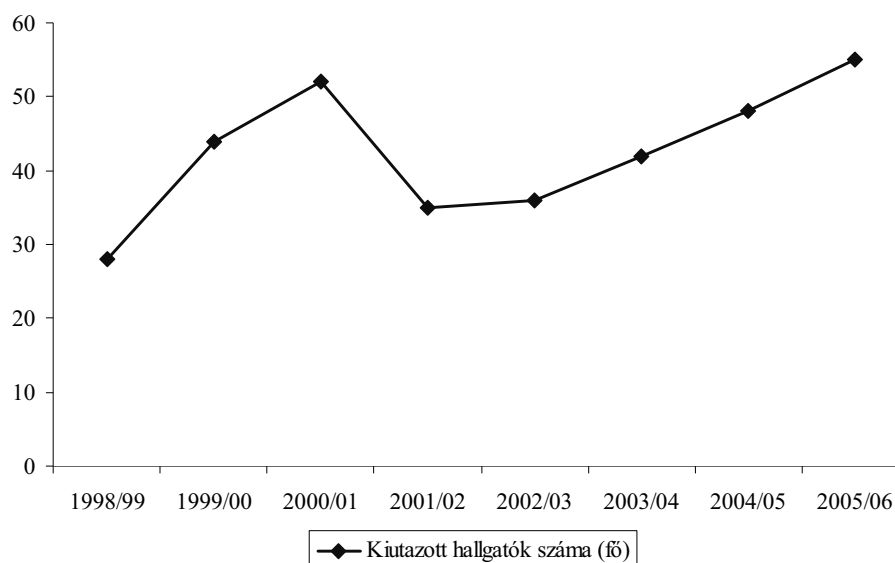
A Széchenyi István Egyetem külföldi kapcsolatai 1991 óta folyamatosan bővülnek. Az egyetemnek mára már 24 felsőoktatási intézménnyel van nemzetközi együttműködési keretszerződése, az Erasmus programon belül pedig 62 külföldi partnerintézménnyel áll kapcsolatban. A nemzetközi kapcsolatok további bővítése és elmélyítése az egyetem jövőbeli célkitűzései között szerepel.

Az átfogó szerződések között öt határ menti együttműködés található, két szerződés Ausztria, három pedig Szlovákia felé irányul. Ausztriában a linzi Johannes Kepler Egyetemmel 1999 óta él az együttműködés, 2006-ban pedig a kremsi Duna Továbbképző Egyetemmel bővült a szerződéses osztrák partnerintézmények listája. Szlovákiában a Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetemmel 1999 óta, a Zsolnai Egyetem Közlekedés- és Hírközlésüzemi, valamint Gazdasági Fakultásával 1997 óta létezik szerződéses kapcsolata a Széchenyi István Egyetemnek. Az egyetem további szerződéses szlovákiai partnere a Besztercebányai Művészeti Akadémia.

A Széchenyi István Egyetem több nemzetközi ösztöndíjprogramban vesz részt (Erasmus, Ceepus, Leonardo). Az 1995-ben indult Erasmus programba az egyetem 1997-ben kapcsolódott be. Az Erasmus ösztöndíjjal kiutazó hallgatók száma a kilencvenes évek végén dinamikusán emelkedett, majd a 2000/2001-es tanévet egy nagyobb visszaesés követte. Azóta viszont évről-évre emelkedik a külföldi részképzésre kiutazók száma, ami egyértelműen jelzi, hogy a hallgatók felismerték a külföldi tanulmányok jelentőségét, élnek a pályázati lehetőséggel, és megfelelnek az ösztöndíj által támasztott követelményeknek (nyelvtudás, motiváció stb.) (6.7. ábra). Öröndetes, hogy az évtized eleje óta nemcsak a kiutazó hallgatók száma, hanem a külföldön eltöltött idő is egyre nagyobb. 2005-ben egy hallgató átlagosan négy hónapot töltött valamelyik külföldi partnerintézményben Erasmus ösztöndíjjal.

A Széchenyi István Egyetem Erasmus ösztöndíjasainak egyharmad része Németországban folytat külföldi tanulmányokat, míg a szomszédos Ausztriában az ösztöndíjasok 13 százaléka tölti külföldi félévét. A partnerintézmények országok szerinti megoszlása hasonló képet mutat. A Széchenyi István Egyetemnek hét ausztriai, és 18 németországi intézménnyel van Erasmus szerződése. A Leonardo program résztvevőinek célországa között Ausztria a második helyen áll, a Széchenyi István Egyetem ösztöndíjasainak 15 százalékát fogadja (6.5. táblázat).

6.7. ÁBRA

Erasmus hallgatói mobilitás a SZE-en, 1998–2005

Forrás: A <http://rs1.szif.hu/tudkapcs/erasmus/erasmus.html> adatai alapján saját szerkesztés.

6.5. TÁBLÁZAT

*A SZE hallgatóinak részvétele
a nemzetközi ösztöndíj-programokban, 2005/2006*

Ország	ERASMUS		LEONARDO		CEEPUS	
	(fő)	(%)	(fő)	(%)	(fő)	(%)
Ausztria	7	13	2	15	1	100
Belgium	-	-	2	15	-	-
Németország	19	35	3	23	-	-
Dánia	1	2	-	-	-	-
Spanyolország	2	4	1	8	-	-
Franciaország	7	13	1	8	-	-
Olaszország	5	9	1	8	-	-
Írország	-	-	1	8	-	-
Hollandia	5	9	2	15	-	-
Finnország	8	15	-	-	-	-
Anglia	1	2	-	-	-	-
Összesen	55	100	13	100	1	100

Forrás: SZE 2005b, 3. o.

Az Erasmus program keretében az egyetemnek hét osztrák és két szlovák partnerintézménnyel van érvényes szerződése. Ezek a szerződések kétoldalúak, több évre szólnak, hallgató- és oktatócserére egyaránt vonatkoznak.

A Széchenyi István Egyetem szomszédos országokbeli partnerintézményei az alábbiak:

- Burgenlandi Szakfőiskolák Kft. – Pinkafeld (Ausztria)
- Burgenlandi Szakfőiskolák Kft. – Eisenstadt (Ausztria)
- Karl Franzens Egyetem Graz (Ausztria)
- Johannes Kepler Egyetem Linz (Ausztria)
- Karintiai Szakfőiskola és Technikum (Ausztria)
- Bécsi bfi Szakfőiskolája, Bécs (Ausztria)
- Bécsi Campus Főiskola (Ausztria)
- Zsolnai Egyetem (Szlovákia)
- Sellye János Egyetem (Szlovákia)

A 2004/2005-ös tanévben a 48 Erasmus ösztöndíjas hallgató több mint fele (59 százaléka) társadalomtudományi területen tanult – ide tartozik a nemzetközi kapcsolatok és a nemzetközi kommunikáció képzés is –, valamint jelentős még a műszaki területen tanulók külföldi részképzése. A Műszaki Tudományi Kar főként végzős hallgatókat és PhD hallgatókat küld külföldre, akik be tudnak kapcsolódni a nemzetközi kutatásba, és képesek nemzetközi teamben közös publikáció írására. Ugyanebben a tanévben 18 oktató részesült Erasmus ösztöndíjban, megoszlásuk azonban nem azonos az Erasmus ösztöndíjat elnyert hallgatókéval. Az oktatók esetében kiegyenlítettebb arányok jellemzők, a kiutazó oktatók 39 százaléka a műszaki tudományok területét, míg 28 százaléka a társadalomtudományokat képviselte.

Az Erasmus mellett a Széchenyi István Egyetem a CEEPUS program esetenként több, folyamatosan változó intézményhálózatának is tagja. Az egyik hálózatban (SK 18) a linzi Johannes Kepler Egyetem, a Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem, a Ljubljana Egyetem, valamint a varsói Skola Główna Handlowa a Széchenyi István Egyetem partnerei. 2004-ben új hálózat jött létre, amelyben – a Széchenyi István Egyetemmél együttműködve – a linzi Johannes Kepler Egyetem, a Bécsi Gazdasági Szakfőiskola és a Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem vesz részt. A Széchenyi István Egyetem tagja továbbá egy, a Kismartoni Szakfőiskola által koordinált CEEPUS intézményhálózatnak is (A 25), ennek keretében a 2002/2003-as tanévben két hallgató utazott ki Ausztriába (Kismarton), és a Széchenyi István Egyetem szintén két osztrák hallgatót fogadott (6.6. táblázat).

mellett a Bécsi Műszaki Egyetem és a Bécsi Agrártudományi Egyetem volt a Széchenyi István Egyetem partnere ebben a projektben. Osztrák oldalról szintén a Bécsi Agrártudományi Egyetem vesz részt abban az együttműködésben, amelynek keretében négy határ menti egyetem – Széchenyi István Egyetem, maribori egyetem, Szlovák Műszaki Egyetem, Bécsi Agrártudományi Egyetem – rendszeresen, minden év nyarán egyhetes nyári gyakorlatot szervez a hallgatók számára.

A Széchenyi István Egyetemen Phare CBC pályázat keretében történt meg a doktori iskolák előkészítése és elindítása, valamint a modellezés, informatika területén egy kutatási projekt megvalósítása. Interreg IIIA program keretében a „Ritkán lakott területek közlekedési ellátása” című projekt megvalósítása volt folyamatban a 2006. évben a Széchenyi István Egyetemen.

Az EU5 K+F keretprogramjában a Széchenyi István Egyetemnek két nyertes pályázata volt.

- A REGIONET program keretében 2002–2005 között valósították meg „A regionális fejlesztések fenntarthatósága” elnevezésű projektet, amelyben 16 európai intézmény alakított konzorciumot. A partnerszervezetek között osztrák részről a bécsi székhelyű Komparatív Társadalomtudományi Kutatások Interdiszciplináris Központja, valamint a Grazi Műszaki Egyetem szerepelt. A REGIONET program az EU regionális és szociális kohéziójának erősítéséhez kapcsolódik, hozzájárul a környezeti problémák regionális fejlesztési tervekbe és regionális menedzsmentbe való integrálásához, valamint a környezetvédelemnek a gazdasági fejlődéssel és a társadalompolitikával való összeegyeztetéséhez.
- Szintén a 2002–2005 közötti időszakban hajtották végre a „Városfejlesztés a fenntartható közlekedést segítő alkalmas struktúrák érdekében” címet viselő ECOCITY projektet, összesen 30 partnerszervezet részvételével. A projekt célkitűzése olyan települési minták kifejlesztése a fenntartható városok (ECOCITIES) számára, amelyekben egy környezetileg kompatibilis közlekedési rendszer megvalósításán van a hangsúly. A projektben öt európai város (Győr, Bad Ischl, Nagyszombat, Barcelona, Tampere és Umbertide) képviselte magát. Magyar részről Győr város és a Széchenyi István Egyetem, szlovák oldalról a Szlovák Műszaki Egyetem két fakultása (Általános Mérnöki Fakultás, Építészeti Fakultás) vett részt a projekt megvalósításában, míg osztrák oldalon Bad Ischl városa és az alábbi három partner intézmény egy-egy tanszéke vagy intézete működött közre a projektben:
 - Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem
 - Bécsi Agrártudományi Egyetem
 - Grazi Műszaki Egyetem

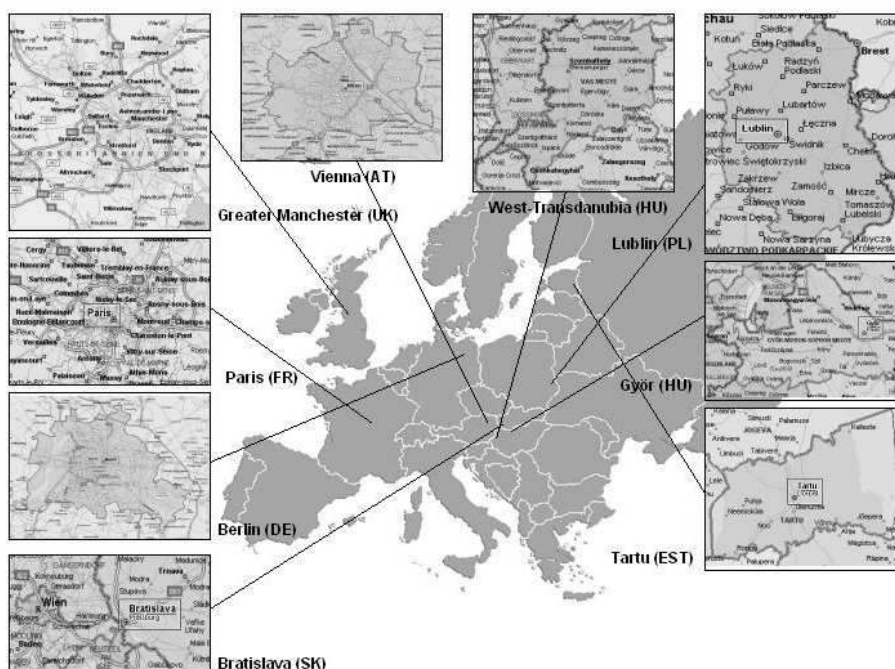
Az EU6 K+F keretprogramban az EURO-COOP elnevezésű projektben vesz részt a Széchenyi István Egyetem (6.8. ábra). A projekt a 2005–2007 közötti időszakban kerül megvalósításra, témája „A regionális fejlesztések fenntarthatóságának vizsgálata”.

Az EURO-COOP projekt fő célkitűzése egy, a kutatások és innovációs politikák hatását értékelő regionális szintű rendszer kifejlesztése a regionális kutatási és innovációs politikák különféle hatásai mérésének javítása érdekében. A projektben több európai szervezet vesz részt, Magyarországról a Nyugat-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség és a Széchenyi István Egyetem, míg Ausztria részéről két bécsi székhelyű szervezet, az Komparatív Társadalomtudományi Kutatások Interdiszciplináris Központja és a Bécsi Tudományos- Kutatási- és Technológiai Alap működik közre. Szlovákiából az alábbi két intézmény tagja a konzorciumnak:

- Szlovák Tudományos Akadémia Előrejelző Intézete (Pozsony)
- Pozsonyi Regionális Kormányzat.

6.8. ÁBRA

EURO-COOP partner régiók

Forrás: <http://www.iccr-international.org/euro-coop/regions/index.html>

A Széchenyi István Egyetem a szomszédos országokkal való együttműködés bővítésére, a mobilitás intenzitásának növelésére, valamint az idegen nyelvű képzés erősítésére törekszik. A kapcsolatok bővítésénél nem csak az intézmények körének növelése a cél, hanem az egyes intézményeken belül az együttműködési területek kiterjesztése is.

6.2.3. Egyéni akciók, nem formalizált kapcsolatok

A Széchenyi István Egyetem nemzetközi kapcsolatainak legnagyobb hányadát a személyes, nem formalizált kapcsolatok, tanszékek közötti együttműködések teszik ki. Gyakori, hogy a Széchenyi István Egyetem oktatói átjárnak tanítani a határ menti intézményekbe, meghívják őket vendégoktatónak. Az átiktatás lehet rendszeres vagy eseti jellegű. Az oktatáson kívül jellemzőek a bizottsági tagságra való felkérések, kölcsönös konferenciameghívások a határ menti intézmények között. Igaz ritkábban, de arra is van példa, hogy a Széchenyi István Egyetem valamely oktatója egy határ menti intézményben szerzi meg doktori fokozatát. Ezenkívül évente előfordulnak közös szervezésű rövidebb programok, például konferenciák, nyári egyetemek.

6.3. Regionális kapcsolatok

A Széchenyi István Egyetem két doktori iskolája a régió egész területéről vonz érdeklődőket, más régióbeli felsőoktatási intézményekből és a régió vállalataitól egyaránt, ugyanakkor a Széchenyi István Egyetem oktatói is részt vesznek más intézmények doktori programjaiban. A Széchenyi István Egyetem esetében elsősorban a Műszaki Tudományi Karon vannak olyan, nagy gyakorlati tudással rendelkező szakemberek, oktatók, akik részt vesznek vállalati fejlesztésekben (pl. MÁV fejlesztése, bécsi Alcatel, rádiófrekvenciás labor a finn Elcotec fejlesztéseit fogja tesztelni). A régió felsőoktatási intézményei között – a meglévő ellentétek ellenére – együttműködés is tapasztalható. A Széchenyi Egyetem Műszaki Tudományi Karának a Nyugat-Magyarországi Egyetemmel vannak termékeny szakmai kapcsolatai, doktori disszertációk bírálatára, előadások tartására kéri fel egymás oktatóit.

Létezik együttműködés az egyházi főiskolákkal, a Győri Hittudományi Főiskola, valamint a Pápai Református Teológia esetenként társadalomtudományi választható tantárgyakat oktat az egyetem Műszaki Tudományi Karán.

A Széchenyi István Egyetem bázisán, a győri járműipari hagyományokra alapozva jött létre és működik a 2006-2008 közötti időszakban a Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont. A projektben az egyetem mellett három régióbeli vállalat (Rába Futómű Kft., Borsodi Műhely Kft., SAPU Bt.) működik közre konzorciumi partnerként, ami a Széchenyi István Egyetem regionális beágyazottságát, a régió gazdasági szervezeteivel való együttműködését kiválóan mutatja. További példa az egyetem és a régió kapcsolatára a Járműipari, Elektronikai és Logisztikai Kooperációs Kutató Központ, amely a Széchenyi István Egyetem és 22 vállalat együttműködésén alapul.

1996-ban az Európai Unió Phare programjának támogatásával indult, és azóta is működik a Széchenyi István Egyetemen az ún. Practing program, amelynek célja az iparban gyakorlati jártassággal is rendelkező mérnökök képzése, a hallgatók ismereteinek bővítése, a modern technológiák és a cégek napi tevékenységének megismertetése. A Practing program keretében a hallgatóknak lehetőségük nyílik arra, hogy a tanulmányi időszakon kívül egy félévet eltöltsenek egy vállalatnál gyakorlatszerzés

céljából. Ebben a programban – a hazai cégek mellett – külföldi vállalatok is részt vesznek. A szakmai felkészítésben az AUDI Hungária Motor Kft., az Opel Magyarorszag Autóipari Kft. és a Rába Járműipari Holding Rt. mellett a hazai és a nyugat-európai közlekedési, szállítmányozási, gépipari szakma több mint félszáz meghatározó cége vesz részt. A költségek csökkentése érdekében a külföldi gyakorlati helyet kereső hallgatók számára előnyös lehet egy határhoz közeli vállalkozás kiválasztása.

6.3.1. Megyével való együttműködések

Győr-Moson-Sopron megye és a Széchenyi István Egyetem egyetlen közös pályázata, amelyet a közös egyetemi-megyei könyvtár új épületére adtak be, sikertelen volt. Az egyetemnek azonban jól működő kapcsolatai vannak megyei intézményekkel. Ezek közé sorolható a Petz Aladár Megyei Oktatókórházzal való együttműködés, amely 2005-ben megújításra került, s a partnerek az együttműködés intenzívebbé tételéről döntöttek, mindenekelőtt az informatika és az orvosi műszerek területén. A Megyei Fejlesztési Tanács a megyét, régiót érintő dolgokban rendszeresen kikéri az egyetem véleményét, pl. közlekedés, térinformatikai ügyek. A megyei és regionális főépítésznek szakértői hálózata van, amelybe az egyetemről is felkérnek tagokat.

6.3.2. Várossal való együttműködés

A város és az egyetem között jónak mondható együttműködés van, ami azonban nem rendszeres anyagi támogatás formájában nyilvánul meg. A város és az egyetem együttműködésének egyik alapja az egyetem fejlesztésének beemelése a pólus programba. A programban kijelölt fő ág Győr esetében a járműgyártás lett, ami szervesen kapcsolódik a Széchenyi István Egyetemhez. A tervezett fejlesztés keretében egy négy épületből álló új blokk építését tervezik, ahol K+F létesítmények, doktori iskolák és laborok kapnak helyet, valamint egy iroda szerepel a tervekben spin off cégek számára.

A várossal való együttműködés másik dimenzióját a cégek vonzása, letelepedése jelenti. Vannak olyan külföldi és hazai vállalatok, amelyek az egyetem miatt települnek Győrbe (pl. DANA – amerikai anyavállalat egy leányvállalata, amely futóműveket, hűtési rendszereket gyárt). Az egyetemen a vállalatok számára szükséges mérésekhez, próbamérésekhez, tesztelésekhez megfelelő infrastruktúra elérhetősége nagy vonzerőt gyakorol a telephelyet kereső vállalkozásokra. A tradicionális egyetemvárosokban megvan már a kutatáshoz szükséges infrastruktúra és a kutatói állomány, és az ottani egyetemek ehhez keresik a gazdasági kapcsolatokat. Győrben fordított a helyzet: erős gazdasági kapcsolatok állnak rendelkezésre, de jelenleg még kevés a kutatói állomány, nem megfelelő az infrastruktúra. Ezért a városnak a kutatók idevonzására kell törekedniük, aminek előfeltétele az ő letelepedésükhöz szükséges infrastruktúra (lakások, épületek stb.) megteremtése. Ezen felül ösztöndíj-programokkal lehet idevonzani, itt tartani, illetve visszacsábítani a kutatókat. Ilyen például a „Brain back” és a Széchenyi ösztöndíj program, amelyek célja a kiváló szakemberek itt tartása, illetve visszavonzása.

Győrben alkalmazott kutatás, esetleg termékfejlesztés meghonosítását, bővítését, valamint a spin off cégeknek egy inkubátor jellegű épület létrehozását tervezik az egyetem közelében. A cégek hajlandók fizetni egy ilyen helyért, a tervezett intézkedés célja annak elérése, hogy presztízs dolog legyen a vállalkozások számára egy egyetemi iroda.

Egy egyetemi város életében fontos szerepet játszanak a városi szolgáltatások: élhető város megteremtése és az infrastruktúra fejlesztése a cél. Az elismert kutatók számára nem csak a pénz fontos, hanem maga a feladat, a kihívás, a körülmények, az élhető város. A kutatókat a jó körülmények biztosításával lehet ide vonzani, amihez például bérlakásrendszer, rekreációs központ kiépítése szükséges.

Fontos, hogy a város támaszkodni tudjon a helyi egyetemre, ne máshonnan kelljen megvennie a szolgáltatásokat. Az egyetem a kutatás-fejlesztés, az innováció révén gazdasági fejlődést indukál, idevonzza a beruházókat, az ide érkező vállalatok pedig hozzájárulnak a város fejlődéséhez. Ez egy kétirányú kapcsolat, amely mind az egyetem, mind a város fejlődésére kedvező hatást gyakorol.

6.4. Összefoglalás

A Széchenyi István Egyetem 2002. évi egyetemmmé válását követően az oktatás és a kutatás területén egyaránt dinamikus fejlődést mutatott. Hallgatóinak száma emelkedett, összetétele átstrukturálódott, ami új kihívások elé állította és állítja folyamatosan az intézményt. Új képzési formaként megjelentek a doktori programok, és egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik a levelező és távoktatásos képzések iránt. Megtörtént az egyetem képzési szerkezetének átalakítása: az alapképzési szakok elindultak, míg a mesterképzés kialakítása folyamatban van. Az egyetem kutatási potenciálja 2003-tól kezdődően különösen kedvező képet mutat, a K+F bevételek dinamikus emelkedése figyelhető meg. Az egyetemi kutatások egy része vállalati partnerek bevonásával történik, e tekintetben külön ki kell emelni a Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont, valamint a Járműipari, Elektronikai és Logisztikai Kooperációs Kutató Központ konzorciumi partnervállalatait.

A Széchenyi István Egyetem egy fiatal egyetem, ezért nemzetközi kapcsolatai – bár folyamatosan bővülnek – még nem olyan mélyek és kiterjedtek, mint egy tradicionális egyetem nemzetközi kapcsolatai. A nemzetközi kapcsolatok körülbelül kétharmad részét az oktatási együttműködések, egyharmadát pedig a kutatási együttműködések adják. Az egyetem kiemelten fontosnak tartja a jövőben a nemzetközi kapcsolatok bővítését, az együttműködések számának és intenzitásának növelését. Kíváncsú lenne a neves nemzetközi egyetemekkel való kapcsolatépítés, amihez mindenképpen jó alapot szolgáltatnak a doktori iskolák. A külföldi egyetemekre ösztöndíjat nyert doktorandusz hallgatók jelentősen hozzájárulhatnak az egyetem hírnevének, nemzetközi ismertségének növeléséhez ezáltal a Széchenyi István Egyetem nemzetközi kapcsolatainak bővítéséhez.

Irodalom

- JRET (2006) Éves jelentés 2006. Járműipari Regionális Egyetemi Tudásközpont. Széchenyi István Egyetem Győr.
- SZE (2005a) A Széchenyi István Egyetem 2004/2005. évi évkönyve <http://w3.sze.hu/trh>
- SZE (2005b) Széchenyi István Egyetem szöveges beszámolója 2005. http://www.okm.gov.hu/letolt/minisz/eves_beszamolo_2005/szechenyi_istvan_egyetem.pdf Letöltve: 2007. február 13.
- SZE (2006) A Széchenyi István Egyetem 2005/2006. évi évkönyve. Letöltve: 2007. 01. 30. <http://w3.sze.hu/trh/evkonyv0506.pdf>
- Szervezeti és Működési Szabályzat. Széchenyi István Egyetem, 2003 (utolsó módosítás: 2005. 12.13.). [http://rs1.szif.hu/Intranet/FH/Szab%e1lyzatok/Egyetemi%20Szab%e1lyzatok/SZMSZ/Egyetemi%20SZMSZ%20\(051213-\).doc#_Toc114457255](http://rs1.szif.hu/Intranet/FH/Szab%e1lyzatok/Egyetemi%20Szab%e1lyzatok/SZMSZ/Egyetemi%20SZMSZ%20(051213-).doc#_Toc114457255)
- Tanulmányi Tájékoztató (2003) Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- Winkler Cs. (2006a) A jövő járművét kutatják a győri egyetemen. Kisalföld-Online, 2006. 10. 19. <http://www.kisalfold.hu/cikk.php?id=182&cid=184956> Letöltve: 2007. február 14.
- Winkler Cs. (2006b) Középpontban a járműgyártás. Kisalföld-Online, 2006. 11. 08. <http://www.kisalfold.hu/cikk.php?cid=186905&id=182> Letöltve: 2007-02-14
- www.nkth.gov.hu
- www.sze.hu
- www.sze.hu/jret/

7. „ZALAI EGYETEM”²⁶

BIRKNER ZOLTÁN

Zala megye esetében három zalaegerszegi intézmény, és a Pannon Egyetem keszthelyi és nagykanizsai telephelyeinek felmérése történt meg. Mind a három város esetében önkormányzati tisztviselők, illetve választott vezetők is részt vettek a közös munkában. Az intézmények saját kiadványai, internetes oldalak, az Oktatási Minisztérium letölthető anyagai, a Zalaegerszeg Felsőfokú Oktatásáért Közalapítvány (ZFOK) által nyújtott tájékoztatás, illetve a Georgikon Karra vonatkozó dékáni jelentés segítette az interjúk kiegészítését.

7.1. A régió és Zala megye helyzete

A régióról elmondható, hogy Magyarországon a szerencsés fekvésű és fejlett területek közé tartozik, ahova jelentős többeáramlás történt a rendszerváltást követően, aminek következtében az egyik legiparosodottabb régióvá vált. Infrastrukturális adottságai megfelelőek (ha a 9-es főút megépül, akkor az adottságai jók lesznek), a foglalkoztatási adatok romlottak, de még mindig a legjobbak közé tartozik, a hazai és külföldi vállalkozások száma átlagos, a szolgáltatási szektor komoly fejlődési lehetőséggel rendelkezik. A régió gyenge területe az innovációs képességet jelentősen meghatározó felsőoktatás, K+F és intézményi háttér, amely nagyon komoly veszélyeket rejt magában, ugyanis a verseny ezekre a területekre tolódik át. Nyugat-Dunántúl a gyenge tudásalkalmazó (Lengyel 2006) régiók közé tartozik nemzetközi tipizálás alapján, ahol a közeljövő fejlesztései döntenek el, hogy felzárkózik-e az európai középmezőnybe, vagy a kezdeti szerencsés fejlődés után a többi régió (Közép-Magyarországot kivéve) szintjére süllyed.

A régióhoz tartozó megyék között innovációs képességek alapján óriási különbségek mutathatók ki. A legrosszabb mutatókkal Zala megye rendelkezik, különösen a munkanélküliség és felsőoktatási intézmények, kutatóhelyek nagysága, súlya alapján. A régión belül csak minden tizedik hallgató választja a megye felsőoktatási intézményeit, jelentősebb tudományos potenciállal csak a Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar rendelkezik. Az intézmények nem önállóak, döntéshozatali szempontból gyakran

²⁶ A tanulmány elkészítéséhez a következő személyekkel készített interjúk járultak hozzá: Dr. Tóth József (BGF Zalaegerszegi Intézet), Dr. Gyimesi Endre (Zalaegerszeg Megyei Jogú Város) Zsigmond Edit (Pécsi Tudományegyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Zalaegerszegi Képzési Központ), Jurisits János (BME Zalaegerszegi kihelyezett képzési helye), Pintérné Grundmann Frida (Nagykanizsa Megyei Jogú Város), Dr. Gáborjányi Richárd (Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar), Petrovics Ernő (Keszthely Város Önkormányzat Ifjúsági és Sportosztály).

kiszolgáltattak az anyaintézményeiknek. Ezek alapján különösen érdekes a nemzetközi és régiós kapcsolatok vizsgálata, következtetések levonása, amelyek segíthetik a zalai képzőhelyek fejlesztési irányainak a meghatározását.

7.2. Az intézmények főbb jellemzői

7.2.1. BGF Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézet

A tanárképző tagozat megszűnése után fél évtizeddel új lehetőséget kapott Zalaegerszeg. A felsőfokú technikumok főiskolává fejlesztése során az 1962-ben létrehozott Felsőfokú Pénzügyi és Számviteli Szakiskolát 1970-ben főiskolai rangra emelték, és az 1970/71-es tanévben Pénzügyi és Számviteli Főiskolaként kezdte meg működését (www.zfok.zalaegerszeg.hu/5-felsookt/bemut-pszf-2005.htm).

Ahogy a hatvanas években a tanárképzés iránt, a hetvenes évektől a gazdasági szakemberek iránt mutatkozott egyre nagyobb kereslet. A munkaerőpiaci igények mellett a helyi törekvések és az itt biztosított források is szerepet játszottak abban, hogy létrehozták a főiskola két vidéki tagozatát, az elsőt 1971-ben Zalaegerszegen, a másikat egy évvel később, 1972-ben Salgótarjánban. Kezdetben egy tanulócsoporthoz indult, ami Zalaegerszegen évfolyamonként úgy emelkedett tovább, hogy a harmincadik tanévére elérte az évfolyamonkénti 12 tanulócsoporthoz. A cél elsősorban felsőfokú pénzügyi és számviteli, valamint informatikai ismeretekkel rendelkező üzemgazdászok képzése volt, akik elsősorban a gyakorlat oldaláról kapták az ismeretek zömét, így diplomájuk kézhezvétele után a gazdasági élet minden területén teljes értékű munkát tudtak végezni.

A nappali képzés mellett megjelent a levelező képzés, mely a kilencvenes évek végén távoktatássá alakult át. Ugyanakkor új elemként jelent meg a másoddiplomások öt féléves önköltséges képzése (négy félév oktatás, egy félév diplomakészítés), szakközgazdász és közgazdasági szakokleveles mérnök szakon.

A posztgraduális képzést már nemcsak Zalaegerszegen, hanem a Dunántúl más városaiban, Kaposváron, Pécsen, Szekszárdon, Székesfehérváron, Veszprémben, Győrben és Szombathelyen is végzik az oktatók. Emellett a szaktanfolyami (okleveles könyvvizsgálói, adótanácsadói, mérlegképes könyvelői) képzéseket is felvállalta az intézet, létrehozva az ezzel foglalkozó Továbbképzési Osztályát.

Az 1999. évi LII. törvény 2000. január 1-jei hatállyal a Külkereskedelmi Főiskolából, a Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolából, valamint a Pénzügyi és Számviteli Főiskolából létrehozta a fővárosi székhelyű Budapesti Gazdasági Főiskolát, a korábban önálló főiskolák karokként működtek tovább. A korábbi Pénzügyi és Számviteli Főiskola két nem budapesti képzési helye, a zalaegerszegi és a salgótarjáni a Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar intézeteként illeszkedik az egyesüléssel létrejött legnagyobb magyarországi főiskola szervezetébe.

A zalaegerszegi intézetnek az egyházak kárpótlását lehetővé tevő törvény alapján 2000. június 30-áig el kellett hagynia a Zárda utcai épületet, és a használaton kívüli, egykori Petőfi honvédlaktanyában kapott – annak átalakítása és felújítása után – megfelelő elhelyezést.

A főiskolának sikerült értékesíteni az APEH részére 500 millió Ft értékben a Balatoni úton található kollégiumát, ez növelte a lehetőségeket. Az épületek felújítása, a terep rendezése és a terület rendbetétele összességében 1,2 milliárd Ft-os beruházást jelentett. A kivitelezésben vezető szerep jutott a ZÁÉV Rt-nek, de emellett rendkívül sokat segítettek a kisebb, helyi cégek is a különböző munkálatoknál és az átköltöztetésnél is.

Jelenleg tehát nappali tagozaton hét féléves képzési időben tanulnak a hallgatók. A beiskolázás az ország egész területére kiterjed, de legjellemzőbb a dunántúli hallgatók jelentkezése.

Mára a felsőoktatási intézmények akkreditációja után hivatalos nevén a Budapesti Gazdasági Főiskola lett a város legnagyobb felsőoktatási intézménye. A Petőfi laktanya felszámolása után a főiskola átköltözött a modern, európai igényeket is kielégítő új, Gasparich utcai komplexumba, amely valódi campuszá vált.

A főiskolán a az alapképzésben 1071 nappali tagozatos hallgató, 138 távoktatásban részt vevő hallgató és 146 akkreditált felsőfokú képzésben részt vevő hallgató tanul. Ez azt jelenti, hogy összesen az alapképzésben 1355 fő vesz részt (7.1. táblázat).

7.1. TÁBLÁZAT

A BGF-PSZFK-ZA hallgatói létszámadatai (fő), 2005/2006

	<i>Hallgatói létszám</i>
Nappali tagozatos hallgató	1071
Levelező tagozatos hallgató	-
Távoktatásban részt vevő hallgató	138
Felsőfokú szakképzésben részt vevő hallgató	146
<i>Összesen</i>	<i>1355</i>

Forrás: Az intézmény által megadott adatok alapján saját szerkesztés.

A nappali tagozatos közgazdász szak hét féléves képzésű, a második tanévtől választhatók különféle szakirányok. Az intézmény képzési irányai: pénzügy, számvitel és gazdasági informatika.

A pénzügy szak szakirányai: adó-, vám-, illeték szakirány, közpénzügyek szakirány, pénzügyi intézeti szakirány és biztosítási szakirány. A számviteli szak szakirányai: vállalkozási szakirány és vállalkozásszervező szakirány. A gazdasági informatika szak szakirányai: számvitel-szervezés szakirány és banki informatika szakirány. Ezenkívül fontos még a humán erőforrás menedzser szak és a vállalkozásszervező szak.

A pénzügyi és számviteli főiskola főállású oktatóiról a következő táblázat ad bővebb felvilágosítást (7.2. táblázat).

7.2. TÁBLÁZAT

A BGF-PSZFK-ZA főállású oktatói (fő), 2005/2006

<i>Megnevezés</i>	<i>Fő</i>	<i>PhD</i>	<i>Egyetemi doktor</i>
1. Egyetemi tanár	2	2	2
2. Főiskolai tanár	3	2	3
3. Főiskolai docens	19	-	16
4. Főiskolai adjunktus	19	-	4
5. Főiskolai tanársegéd	8	-	-
<i>Összesen</i>	<i>51</i>	<i>4</i>	<i>25</i>

Forrás: Az intézmény által megadott adatok alapján saját szerkesztés.

Az intézetben öt fő vesz részt PhD képzésben, a következő években öt minősített oktatóval bővül az oktatói állomány.

A főiskola gyakorlatorientált jellege miatt fontos az oktatás szempontjából rendkívül hasznos és elvárt szakmai végzettség is. Az intézetben hét fő okleveles könyvvizsgáló, 11 fő adótanácsadó, adószakértő, három fő szakfordító és négy fő szakkönyvtáros. A főiskola a szakmai idegen nyelv színvonalas oktatása érdekében rendszeresen foglalkoztat angol és német anyanyelvű lektorokat is, általában egy-két-főt.

A főiskola oktatói aktívan dolgoznak a veszprémi és pécsi akadémiai bizottságokban. A tudományos kutatást, a szakmai munkát és a tanulást jelentősen segíti a nyilvános működésű szakkönyvtár. A kutatási témák tanszékekhez, oktatókhoz kapcsolódnak, a fő terület a pénzügy és a számvitel.

Összesen 440 kollégiumi férőhely van, s erre a számra a 2003/2004-es tanévben 616 hallgató jelentkezett. Ez azt jelenti, hogy 176 hallgató más lakhatási megoldásra kényszerült. Az összes nappali tagozatos hallgatóhoz viszonyított elhelyezési arány 32,2 százalék. A kollégium jelenleg két épületben működik (egy a campus területén a Gasparich utcában, egy pedig a Vizslaparki utcában).

Jelenleg folyamatban van a Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézetének önálló karrá alakítása a Budapesti Gazdasági Főiskolán belül. Az új – negyedik – kar a tervek szerint 2007 szeptemberében jön létre (BGF Közszolgálati és Vállalkozási Főiskolai Kar). A karrá válás egyben azt is jelenti, hogy a későbbiekben új szakok indulnak (közszolgálati BSc, turizmus–vendéglátás BSc, kereskedelem és marketing BSc), nő a hallgatói és oktatói létszám.

2006 szeptemberében a következő szakok indultak Zalaegerszegen a kétciklusú képzésnek megfelelően:

- gazdálkodási és menedzsment BA (szakirányok: vállalkozásszervező, közgazdász informatikus, statisztikus elemző),
- pénzügy és számvitel BA (szakirányok: pénzügy, számvitel),
- banki szakügyintéző,

- számviteli szakügyintéző,
- pénzügyi szakügyintéző,
- informatikai statisztikus és gazdasági tervező,
- idegenforgalmi szakmenedzser,
- kereskedelmi szakmenedzser,
- vendéglátó szakmenedzser.

7.2.2. PTE Egészségtudományi Kar Zalaegerszegi Képzési Központ

1989. augusztus 18-án kelt az egészségügyi miniszter szakindító határozata, melylyel 1990-ben 31 fővel megindult az egészségügyi főiskolai képzés – Pécs, Kaposvár és Szombathely mellett – Zalaegerszegen is (www.zfok.zalaegerszeg.hu/5-felsookt/bemut-efkzkk-2005.htm).

A Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Karának Zalaegerszegi Tagozatán az első három évben csak a gyógytornász szak indult, ám 1993-tól fokozatosan bővült a zalaegerszegi tagozat képzési kínálata.

Második szakként a diplomás ápoló szakot honosították (1993) nappali, harmadikként egy évvel később ugyanezt levelező képzés keretében (1994). A következő fejlesztés 1997-ben történt: a már meglévő három mellett az egészségbiztosítási szak is megindult, mind nappali, mind pedig levelező képzéssel.

2000 szeptemberében indult a képi diagnosztikai és intervenciók asszisztens felsőfokú képzést nyújtó levelező oktatás is. Ekkor a zalaegerszegi tagozatnak már 400 fő nappali és 236 fő levelező hallgatója volt.

A tagozat létrehozása nem volt egyszerű feladat. Bár az egykori MSZMP Oktatási Igazgatóság és a KISZ Iskola épületeiben az oktatótermek és a kollégiumi férőhelyek egyaránt rendelkezésre álltak, ki kellett alakítani és fel kellett szerelni a főiskola speciális igényeiből fakadó szaktantermeket, könyvtárat, informatikai termeket. A képzés gyakorlati része természetesen a Zala Megyei Kórházban folyik.

A felsőoktatási intézmények integrációja után a Pécsi Orvostudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Karának Zalaegerszegi Tagozata a Pécsi Tudományegyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Zalaegerszegi Képzési Központja néven működik tovább.

A 2005/2006-os tanévben a hallgatói létszámokkal kapcsolatban a következő táblázat ad felvilágosítást, amely mutatja szakonként a nappali és a levelező tagozatos hallgatók arányát is. Az AIFSZ-es képi diagnosztikai és intervenciók asszisztens képzés kivételével a gyógytornász, a diplomás ápoló és az egészségbiztosítási szakok nyolc féléves képzési idejűek (7.3. táblázat).

7.3. TÁBLÁZAT

PTE-ETK-ZA hallgatói létszámadatok (fő), 2005/2006

<i>Szak/tagozat</i>	<i>Hallgatói létszám</i>
Gyógytornász szak, nappali tagozat	256
Gyógytornász szak, levelező tagozat	-
Diplomás ápoló szak, nappali tagozat	16
Diplomás ápoló szak, levelező tagozat	111
Egészségbiztosítási szak, nappali t.	79
Egészségbiztosítási szak, levelező t.	115
Képi diagnosztikai és intervencióss asszisztens	-
<i>Összesen</i>	<i>577</i>
	<i>(nappali 351, levelező 226)</i>

Forrás: Az intézmény által megadott adatok alapján saját szerkesztés.

A hallgatók számára az egészségügyi főiskola tud kollégiumi elhelyezést biztosítani. A főiskola a korábban említett két épületének (Landorhegyi u. 33. és 23.) felső szintjein kollégiumi szobákat alakított ki. Az „A” épületben (Landorhegyi u. 33.) 100 kollégista, míg a „B” épületben (Landorhegyi u. 23.) 63 kollégista él. Ezen túl a főiskola többéves együttműködési szerződés alapján a Munkácsy Mihály Szakközépiskola Kollégiumában albérleti jogviszonnyal 64 hallgatót tudtak elhelyezni. Így a kollégisták száma összesen 227 fő. A többi, nem zalaegerszegi diák a városban albérletben él.

2002. február 8-án dr. Gyimesi Endre polgármester Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata nevében szándéknyilatkozatot írt alá a Pécsi Tudományegyetem, a Pécsi Tudományegyetem Egészségügyi Főiskolai Kar, és a Pécsi Tudományegyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Zalaegerszegi Képzési Központjának vezetőivel, melynek célja az, hogy az egészségügyi főiskola még hatékonyabban vegyen részt Zalaegerszeg város életében, és a helyi felsőoktatási intézményekkel együttműködve nagyobb szerepet vállaljon a város további fejlődésének előmozdításában.

A zalaegerszegi képzési központnak tehát jelenleg 22 főállású, két mellékállású és egy részfoglalkozású oktatója van. A minősítettek száma négy fő. Emellett 57 óraadó tanár is segíti a színvonalas oktatást. PhD képzésben jelenleg négy oktató vesz részt.

A Zalaegerszeg Felsőfokú Oktatásáért Közalapítvány és a Pécsi Tudományegyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Zalaegerszegi Képzési Központjának együttműködésében a 2005-ös év folyamán két fontos pályázati forrást is sikerült megszerezni, így kiépül a főiskolán egy biomechanikai, valamint egy ultrahangos kutatólaboratórium 100 millió Ft-os beruházással. Ezek a pályázatok egyben a fő kutatási irányt is jelzik, az ultrahang új alkalmazásainak lehetőségét tárják fel az intézmény munkatársai a következő években.

A BSc szintű szakok indítása érinti Zalaegerszeget is. Az új rendszernek megfelelően a következő szakok indulnak a PTE ETK Zalaegerszegi Képzési Központjában:

- ápolás és betegellátás (BSc) szak nappali tagozat, gyógytornász szakirány,
- egészségügyi szervező (BSc) szak nappali tagozat, egészségbiztosítás szakirány és egészségügyi ügyvitelszervező szakirány.

7.2.3. BME Gépészmérnöki Kar Zalaegerszegi Képzés

Zalaegerszeg az utóbbi években gyors gazdasági és ipari fejlődésen ment keresztül. Számos nagy cég és vállalat létesített üzemet a városban és annak vonzáskörzetében (pl.: Flextronics International Kft., General Electric Hungary Rt. Tungstram Lighting Alkatrészgyára, Schneider Electric, Opel Magyarország Autóipari Kft.). Ezen új vállalkozásoknak jelentős a műszaki szakember kereslete.

A város vezetése 2000 áprilisában kezdett tárgyalásokat a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépészmérnöki Karával egy székhelyen kívül indítandó gépészmérnöki képzésről (www.zfok.zalaegerszeg.hu/5-felsookt/bemut-muszaki-2005.htm).

A General Electric Hungary Rt. Tungstram Lighting Alkatrészgyára, a Flextronics International Kft., az Opel Magyarország Autóipari Kft., a FEMAT Hungária Mezőgazdasági Gép- és Acélszerkezetgyártó Kft. 2000 szeptember elején a zalaegerszegi Polgármesteri Hivatalhoz írt leveleikben szakember-utánpótlásuk szempontjából fontos lépésnek tartották és üdvözlötték a kihelyezett képzés gondolatát. Emellett nemcsak szakemberigényüket hangoztatták, hanem a kihelyezett képzésben való aktív részvételüket (gyakorlati képzés, szakdolgozat témák, oktatói közreműködés) és anyagi támogatásukat is felajánlották.

A Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) 2001. november 9-i ülésén elfogadta a gépészmérnöki szak elindítását, november 16-án pedig dr. Pálinkás József oktatási miniszter úr engedélyezte a plusz ötven fő államilag finanszírozott hely megadását.

Így az akkreditációs eljárás gyorsan és sikeresen megtörtént, s a zalaegerszegi képzés már szerepelt is a 2002-es felvételi tájékoztatóban. Ez azt jelenti, hogy 2002 szeptemberében elindult Zalaegerszegen a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépészmérnöki Karának székhelyen kívüli kihelyezett képzése. A szak 50 államilag finanszírozott és 20 költségtérítéssel hallgatói keretlétszámú, nappali tagozatú, kreditrendszerben működő, főiskolai szintű (három éves, azaz hat féléves), gyártástechnológia és informatika szakirányú gépészmérnöki alapképzés (7.4. táblázat). A szak 2004 szeptemberében mechatronika szakiránnyal bővült.

Az elméleti képzések a volt laktanya helyén kiépült felsőoktatási centrumban (Zalaegerszeg, Gasparich U. 18/A), míg a gyakorlati képzések iparvállalatoknál és a zalaegerszegi műszaki szakközépiskolákban a magas műszaki színvonalra fejlesztett laborokban folynak.

Helyi oktatói bázis egyenlőre nincs, de a kialakítása érdekében hárman vesznek részt PhD tanulmányokban, akik a minősített, tudományos fokozat megszerzése után le tudnak telepedni Zalaegerszegen, és ők alkotják majd a műszaki felsőoktatás oktatói gárdájának gerincét. A fiatal oktatók-kutatók az egyetem tanszékein folyó kutatásokba kapcsolódtak be.

Az alaptárgyakat zalaegerszegi oktatók tanítják, míg a többi szakmai tárgyat Budapestről lejáró egyetemi oktatók.

7.4. TÁBLÁZAT

BME-GÉK-ZA hallgatói létszámadatok (fő)

	2002	2003	2004	2005
Nappali (összesen)	23	50	79	98

Forrás: Az intézmény által megadott adatok alapján saját szerkesztés.

2006 szeptemberében a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) Gépészmérnöki Kara nappali tagozatú mechatronikai mérnöki BSc szintű képzést indít Zalaegerszegen. A zalaegerszegi képzés nappali tagozatú, kreditrendszerben működő, három és fél év (hét félév) időtartamú, 40 államilag finanszírozott és 20 költségterítéses hallgatói keretlétszámú.

Szakirányok: gyártástechnológia, mechatronikai eszközök.

A szakon a továbbtanulás lehetősége adott, hiszen a BME Gépészmérnöki Kara a szakmai ismeretek elmélyítése céljából MSc szintű mechatronikai mérnöki szakot is fog indítani.

Minden hallgató számára kollégiumi elhelyezést és ingyenes Internetes hozzáférést biztosít a képzési hely.

2006 szeptemberétől a szervezeti felépítés:

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Gépészmérnöki Kar, mechatronika szak Zalaegerszegi képzés (telephelyen kívüli akkreditált képzés), gyártástechnológia és mechatronikai eszközök szakirány.

7.2.4. Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar

A keszthelyi Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar jogelődeit tekintve Európa legrégebbi rendszeres mezőgazdasági felsőoktatási intézménye (www.georgikon.hu). 1797. július 1-jén kezdte meg működését, nevét a csehországi Bulla Károly professzor javaslatára az intézményt alapító Festetics György gróf nevére, illetve Vergilius tankölteményeiről nevezték el. Bár az intézmény főleg a gróf tisztjeinek a képzésére alakult, nyilvánosságát jelzi, hogy bárki fizetés vagy tandíj nélkül hallgathatta a kívánt órákat, a választott tárgyakból vizsgázhatott. Az alapító ösztöndíjak adományozásával azokat a hallgatókat is támogatta, akik nem az ő birtokán akartak elhelyezkedni, vagy csak tanulás céljából érkeztek Keszthelyre. A tanári karban a

kibontakozó hazai agrár-szakoktatás kiemelkedő alakjai találhatók: Pethe Ferenc, Nagyváthy János, Rummy Károly György stb. Az iskola hivatalosan a latin és a német nyelvet használta, mivel nem minden oktató tudott magyarul, illetve voltak külföldi diákok is. A magyar nyelv 1846-ban vált egyeduralkodóvá mind az oktatásban, mind az ügyiratok kezelésében.

A Georgikon épülete a hasonló nevű utcában állott egykoron. A gyakorlati oktatást szolgáló tangazdaság is már az alapítás évében létrejött, hiszen a szakoktatási intézményhez a kezdetektől majorság is tartozott. Az eredeti épületek már nincsenek meg, a másodikként felépült épületegyüttes egy részében jött létre 1972-ben a Georgikon Majormúzeum az intézmény fennállásának 175. évfordulója tiszteletére.

Az 1797. évi alapítás után, mintegy fél évszázados működést követően, az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc, s a leveretést követő önkényuralmi időszak megszakította a Georgikon működését. Az iskola igazi újjászületése a kiegyezéshez közeledő politikai-társadalmi időszakban, 1865-ben történt meg, Országos Gazdászati és Erdészeti Felsőbb Tanintézet néven. Az intézmény működését a következő évtől Országos Gazdászati Tanintézet, majd 1869-től Magyar Királyi Felsőbb Gazdászati Tanintézet néven folytatta. 1865-ben felépült a major is, mely megfelelt a kor gazdasági kívánalmainak.

Az intézmény szervezeti keretei 1874-ig gyakorlatilag ugyanazok maradtak. Az iskola az egykori mezőváros, Keszthely ma is létező, azonos nevű részén, a Fő téren 1790-ben elkészült épületben kapott helyet, ahol a gazdasági tanintézet 1865–1897 között működött. Az 1874-ig terjedő időszak az újraindításért, a tárgyi és szakmai feltételek megteremtéséért folytatott küzdelem korszaka volt. A Habsburgok magyarországi birtokán, Magyaróváron 1818-ban létrehozott gazdasági intézet 1874-ben akadémiai rangot kapott, Keszthely, Debrecen, Kassa és Kolozsmonostor gazdasági tanintézet lett.

1906-ban, a magyarországi agrárszakoktatás reformja során a többi gazdasági tanintézethez hasonlóan a keszthelyi M. Kir. Gazdasági Tanintézetet is akadémiává szervezték át. Így a középfokú gazdasz képzés helyébe ismét a felsőfokú szakoktatás lépett.

1945 után a megváltozott politikai-társadalmi és gazdasági viszonyok új helyzetet teremtettek. A 4050/1945. M. E. rendelet szerint, minden agrárokutatói intézmény a földművelésügyi tárca ellenőrzése alá került. Az Akadémiát először főiskolává szervezték át, majd a 8740/1945. sz. törvény szerint létrejött a budapesti székhelyű Magyar Agrártudományi Egyetem és ennek lett Keszthely, valamint Mosonmagyaróvár és Debrecen is szervezeti egysége. Még ugyanebben az évben az egyetemen belül négy kart alakítottak ki: mezőgazdaság-tudományi, állatorvos-tudományi, erdőgazdasági és kertészet-szőlészeti tudományos területeket különböztetve meg.

A keszthelyi osztály 1949 márciusáig működött. 1953-ban, elkülönítve egymástól a nagy múltú szakoktatási intézményeket, létrejött a három Mezőgazdasági Akadémia: Mosonmagyaróváron, Keszthelyen és Debrecenben. Így a keszthelyi intézmény öt évnyi kényszerszünet után 1954-től folytathatta munkáját immár Keszthelyi Mezőgaz-

dasági Akadémia néven. Az 1957. évi 35. sz. törvényerejű rendelet szerint az akadémiák újból egyetemi rangot kaptak, tanulmányi idejük öt évre emelkedett, s a végzeteket mezőgazdasági mérnökké nevezték ki. 1960-ban az intézményhez csatolták a Dél-nyugat-Dunántúli Kísérleti Intézetet, sikeresen ötvözve az oktatást és a kutatást. 1963-tól az éppen kiépülő szaktanácsadási hálózat irányítása is Keszthely feladata lett.

1962-ben létrehozták a keszthelyi és mosonmagyaróvári Agrártudományi Főiskolákat, majd 1970-től Agrártudományi Egyetem, Keszthely néven egyesítették őket. 1987-ben a Kaposvári Mezőgazdasági Főiskolából alakult Állattenyésztési Kar is része lett az intézménynek. 1990-ben következett be a Pannon Agrártudományi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Karának végső szervezeti átalakulása. Az ekkor kialakított szervezeti keretek között működött a kar 2000. január 1-jéig, amikor is a Pannon Agrártudományi Egyetem a felsőoktatási intézmények integrációja következményeként megszűnt. Az országgyűlés a több mint 200 éves intézményt a Veszprémi Egyetemhez (ma Pannon Egyetem) csatolta. A Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Karán az alábbi szakokon folyt oktatás (7.5. táblázat).

7.5. TÁBLÁZAT

A PE-GMK hallgatói létszámadatai (fő), 2005/2006

<i>Szak</i>	<i>Létszám (fő)</i>
Agrármérnöki szak	267
Gazdasági agrármérnöki szak	264
Agrárkémikus agrármérnöki szak	15
Növényorvosi szak, I. szint	47
Növényorvosi szak, II. szint	74
Kertészmérnöki szak (nappali és levelező)	138
Környezetmérnöki szak	101
Agrármenedzser szak (levelező)	30
Informatikai statisztikus és gazdasági tervező (FSZ)	83
Gazdasági idegen nyelvi levelező (FSZ)	14
<i>Összesen</i>	<i>1033</i>

Forrás: Dékáni jelentés a Pannon Egyetem 2006. május 4-i Szenátusi ülésének 4. napirendi pontja.

A felsorolt szakok mellett újdonság a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Kara és a Georgikon közös képzése a vendéglátó és szálloda szak, amely egyben az új fejlesztési irányokat is jelöli. Az új szak iránt jelentkező jelentős érdeklődés ellensúlyozni képes a hagyományos mezőgazdasági képzések esetében fellépő érdeklődéscsökkenést.

7.6. TÁBLÁZAT

A PE-GMK főállású oktatói (fő), 2005/2006

<i>Megnevezés</i>	<i>Főállású oktatók száma</i>
Egyetemi tanár	15
Egyetemi docens	34
Egyetemi adjunktus	20
Egyetemi tanársegéd	17
<i>Oktatók összesen</i>	<i>86 (minősített 69 fő)</i>

Forrás: Dékáni jelentés a Pannon Egyetem 2006. május 4-i Szenátusi ülésének 4. napirendi pontja.

A közalkalmazottak száma a kar oktatói létszámánál jóval nagyobb (218 fő), hiszen a mezőgazdasági képzéseknek óriási az eszköz-, ingatlan- és humán erőforrás-igénye. A minősítettek száma Zala megyében és a régióban is kiemelkedő, amely remek alapként szolgál a doktori képzések szervezéséhez. Problémát az oktatói kar korfája jelent, jelentős fiatalításra szorul a kar (7.6. táblázat).

A Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar kutatóhelyein folyó tudományos munka eredményei 2005-ben összesen 479 publikációban kerültek közzétételre. A tudományos eredmények és publikációk számszerűen növekedtek az előző évhez képest, amely a korábbi K+F támogatások „beérésének” és a doktoranduszok tudományos munkájának egyre meghatározóbb megjelenésének köszönhető.

7.7. TÁBLÁZAT

A PE-GMK-on működő doktori iskolák létszámadatai (fő), 2004–2006

	<i>IDI*</i>	<i>ÁTDI</i>	<i>NKTDI</i>	<i>GSZTDI</i>	<i>Összesen</i>
Abszolutóriumot szerzettek száma	9	7	5	1	22
Szigorlatoztak	6	4	7	1	18
Védtek	6	1	2	1	10
Avatottak	4	2	2	1	9
Felvettek: 2004/2005	5	6	8	3	22
2005/2006	10	6	9	4	29
Létszám: 2004/2005 N	15	12	11	5	43
L	7	11	8	2	28
2005/2006 N	15	10	14	5	44
L	5	9	6	5	25

* Megjegyzés: IDI – Interdiszciplináris Doktori Iskola, ÁTDI – Állattenyésztési Tudományok Doktori Iskola, NKTDI – Növénytermesztési és Kertészeti Tudományok Doktori Iskola, GSZTDI – Gazdasági Tudományok Doktori Iskola

Forrás: Dékáni jelentés a Pannon Egyetem 2006. május 4-i Szenátusi ülésének 4. napirendi pontja.

A Pannon Egyetemen a 2005/2006-os tanévben tíz akkreditált doktori iskola (DI) működött. Ebből három, nevezetesen a Növénytermesztési és Kertészeti Tudományok DI (iskolavezető: Dr. Gáborjányi Richard egyetemi tanár), az Állattenyésztési Tudományok DI (iskolavezető: Dr. Szabó Ferenc egyetemi tanár) és az Interdiszciplináris Doktori Iskola (iskolavezető: Dr. Várnagy László egyetemi tanár) teljes egészében Keszthelyen működik, míg a Gazdálkodás és Szervezéstudományok DI (vezetője: Dr. Major Iván egyetemi tanár) a Pannon Egyetem központjával közösen, veszprémi vezetéssel végzi munkáját (7.7. táblázat).

A létszám nappali tagozaton 2005 októberében 44 fő, a levelező létszám 25 fő volt.

A fő kutatási területek bemutatása a tanszékeken keresztül lehetséges. A Georgikon kiemelkedik ezen a téren is a Zala megyei intézmények közül, hiszen ezen a karon 70 különböző témában²⁷ folynak vizsgálatok (*Dékáni jelentés* 2006). A kutatási témák között a magyar–horvát határ régiók sajátosságainak vizsgálata, valamint – a határ régiók versenyképességének javítása érdekében – a gazdaság igényeinek megfelelő képzési program kialakítása is megtalálható.

2006 szeptemberében a következő szakok indulnak Keszthelyen:

- Állattenyésztő mérnöki (BSc) szak nappali tagozat,
- Gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnöki (BSc) szak nappali tagozat,
- Kertész-mérnöki (BSc) szak nappali és levelező tagozat,
- Környezetgazdálkodási agrármérnöki (BSc) szak nappali tagozat,
- Mezőgazdasági mérnöki (BSc) szak nappali tagozat,
- Növénytermesztő mérnöki (BSc) szak nappali tagozat,
- Természetvédelmi mérnöki (BSc) szak nappali tagozat.

Kiegészítő alapképzés:

- Nővényorvosi (egyetemi) szak nappali tagozat

Felsőfokú szakképzések:

- Agrárkereskedelmi menedzser-asszisztens nappali tagozat,
- Gazdasági idegen nyelvi levelező nappali tagozat,
- Hulladékgazdálkodási technológus nappali tagozat,
- Informatikai statisztikus és gazdasági tervező nappali tagozat.

²⁷ Néhány kiemelt kutatási téma (a teljesség igénye nélkül): a mustármag etetésének hatása a növekedéscsirkék pajzsmirigyfunkciójára; broiler szülőpár állományok termelésének optimalizálása takarmányozási és tartástechnológiai módszerekkel; a csuka intenzív tápos nevelése; almástermésűek poloska faunája, poloska-faunisztikai kutatások; a növényi produkció érzékenysége a térállással szemben, mikroklíma szimulációs modell fejlesztése; Magyarországon először állítottak össze folyamatszemplétű környezeti mérlegeket mezőgazdasági vállalatok adatai alapján; tartós műtrágyázás hatása a talajok nehézfém felhalmozására; néhány fontosabb évelő gyomnövény kártétele, szaporodási stratégiája és integrált gyomszabályozása; florisztikai kutatások; környezetgazdálkodási kutatások; az élhetőbb környezet kialakítását segítő high-tech eljárások fejlesztése; a Mavicell hordozóanyag további vizsgálata a kukoricabogár elleni védekezésben; a repce betegségeinek kutatása; a fotoszintetikus rendszer vírusfertőzésre kialakult morfológiai és molekuláris változásai.; az interneten keresztül elérhető automatikus eróziós modell fejlesztése; környezetvédelmi célú P vizsgálatok összehasonlító elemzése szabadföldi tartamkísérletek talajain.

7.2.5. Pannon Egyetem Nagykanizsai Telephely

Nagykanizsa polgárait, szellemi életét jelentősen sújtotta, amikor húsz éve megszüntették felsőfokú intézményét, a Mezőgazdasági Főiskolát. A rendszerváltás után a városban közös célként fogalmazódott meg egy felsőoktatási központ létrehozásának szükségessége, a tárgyi- és személyi feltételek megteremtése, valamint a felsőoktatási központ fenntartásának és működtetésének biztosítása. A város önkormányzatának képviselőtestülete 319/1997. számú közgyűlési határozatában kinyilvánította szándékát a felsőoktatási központ létrehozásáról, így 1998. április 16-án kilenc alapító taggal létrejött a Kanizsa Felsőoktatásért Alapítvány, amely lehetőséget nyújtott arra, hogy összefogja mindazokat a szellemi és anyagi erőforrásokat, melyek mozgósíthatóak voltak Nagykanizsán és környékén.

Prof. Dr. Gaál Zoltán a Veszprémi Egyetem rektora, a város és az Alapítvány munkatársai közös munkájának az eredménye, hogy 2000-ben megszületett a Veszprémi Egyetem Kihelyezett Képzési Helye. Ugyanebben az esztendőben indult el az államilag finanszírozott, nappali tagozatos oktatás idegenfogalmi és szálloda szakon. Mindezt az tette lehetővé, hogy Pokorni Zoltán akkori oktatási miniszter 2000. július 19-én külön eljárásban jóváhagyta a főiskolai szak indítását.

2002-ben újtára indult a műszaki informatikai államilag finanszírozott, nappali tagozatos főiskolai szak is. Egy évvel később tovább szélesedett az oktatási kínálat, két felsőfokú szakképzés – számviteli szakügyintéző és műszaki informatikai mérnökasszisztens – bevonásával. 2005 szeptemberében pedig a logisztikai műszaki menedzserasszisztens szak is csatlakozott a felsőfokú szakképzések sorához. 2004 szeptemberétől idegenforgalmi és szálloda szakon lehetőség van levelező tagozaton is a tanulmányok folytatására. 2004-ben végeztek a felsőoktatási központ első hallgatói, akik a Veszprémi Egyetem diplomáját vehették át.

2006. március 1-jével a Veszprémi Egyetem nevét Pannon Egyetemre változtatták, majd a tanév végére a kanizsai képzési helyszín az egyetem hivatalos telephelyévé vált, ennek megfelelően a neve is megváltozott: Pannon Egyetem nagykanizsai telephelye.

A telephelyen az oktatás célját két épület szolgálja, amelyeknek a teljes kapacitása 700 fő. Az elmúlt öt évben 300 millió forintot költött a képzési hely az oktatási épületeinek és technikai adottságainak a fejlesztésére.

Az induló 40 fős hallgatói létszám a hatodik évre átlépte az 500 főt, ami elsősorban a népszerű képzéseknek és az anyaintézmény magas szintű elfogadottságának köszönhető. A hallgatók zöme (353 fő) államilag finanszírozott nappali tagozatra jár, ami középtávon biztonságot jelenthet egy fiatal intézménynek (7.8. táblázat).

7.8. TÁBLÁZAT

A PE-NK hallgatói létszámadatai (fő), 2005/2006

	<i>Hallgatói létszám</i>
Nappali tagozatos hallgató:	383
– idegenforgalmi és szálloda szak	154
– műszaki informatika szak	229
Levelező tagozatos hallgató (idegenforgalmi és szálloda)	33
Felsőfokú szakképzésben részt vevő hallgató	90
<i>Összesen</i>	<i>506</i>

Forrás: Az intézmény által megadott adatok alapján saját szerkesztés.

A telephely a szakok gyakorlatorientáltsága miatt jó szakmai kapcsolat kialakítására törekszik a régió vállalkozásaival, vállalataival, amit 40 szakképzési szerződés bizonyít.

7.9. TÁBLÁZAT

A PE-NK főállású oktatói (fő), 2005/2006

<i>Főállású oktatók</i>	<i>Száma</i>	<i>Ebből</i>	
		<i>PhD</i>	<i>PhD hallgató</i>
Egyetemi docens	1	1	-
Egyetemi adjunktus	1	1	-
Egyetemi tanársegéd	7	-	7
PhD hallgató (nappali)	2	-	2
<i>Összesen</i>	<i>11</i>	<i>2</i>	<i>9</i>

Forrás: Az intézmény által megadott adatok alapján saját szerkesztés.

Jelenleg a Nagykanizsán főállásban lévő minősítettek száma kevés, de néhány éven belül minden főállású megszerzi a minősítettséget, kihasználva az anyaintézmény által biztosított doktori képzéseket (7.9. táblázat). A letelepített fiatal oktatók mellett a Pannon Egyetem Műszaki Informatikai és Gazdaságtudományi Karának neves oktatói biztosítják a képzések megfelelő színvonalát, illetve a gyakorlati tárgyak oktatásában a szűkebb régió elismert szakemberei kapcsolódtak be. A veszprémi és nagykanizsai telephelyű főállású oktatók, illetve az óraadók együttes létszáma 40 fő.

2004. december 10-én alakult meg a Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) Kommunikáció Munkabizottsága Nagykanizsán, amely a meglévő akadémiai bizottságok mellett segíti a helyiek szakmai fejlődését. Az oktatók részt vesznek az anyaintézmény tanszékein folyó kutatásokban, önálló műhely felállítása folyamatban van, a távközlés-informatika, illetve a turizmus-területfejlesztés témakörökre koncentrálna.

Összesen 250 kollégiumi férőhely áll a hallgatók rendelkezésére, aminek köszönhetően minden igénylőnek (még a költségtérítéses hallgatóknak is) biztosított a kollégiumi ellátás.

2006 szeptemberében a következő szakok indultak Nagykanizsán a kétciklusú képzésnek megfelelően:

- Turizmus és vendéglátás (BA) szak nappali és levelező tagozat,
- Mérnök informatikus (BSc) szak nappali tagozat.

Felsőfokú szakképzések:

- Műszaki informatikai mérnökasszisztens nappali tagozat,
- Logisztikai műszaki menedzserasszisztens nappali tagozat.

7.3. Nemzetközi és regionális kapcsolatok

Az elkészült interjúk alapján az intézmények közül kiemelkedik a Georgikon Kar a nemzetközi kapcsolatok számával, minőségével és összetettségével. Jól érezhető a 209 éves múlt, illetve az, hogy egykoron önálló intézményként komoly kapcsolati háló kialakítására törekedett. Az oktatói-hallgatói mobilitás nagysága, a külföldi gyakornoki helyek száma, a közös pályázatok, a futó kutatási programok és a határ menti együttműködések mind bizonyítják az intézmény nyitottságát, ami a szerény hallgatói létszám mellett különösen figyelemre méltó.

Az alábbiakban a nemzetközi kapcsolatok Keszthelyen jellemző típusaiból érdemes kiemelni néhányat, természetesen a teljesség igénye nélkül (*Dékáni jelentés* 2006).

A Kar nemzetközi együttműködési szerződéseket kötött:

- Genti Egyetem– Gent, Belgium (Erasmus),
- Modenai Egyetem, Olaszország (Erasmus),
- Cseh Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar, Prága, Csehország,
- Josip Juraj Strossmayer Egyetem Mezőgazdaságtudományi Kar – Eszék, Horvátország,
- Szlovák Agrártudományi Egyetem, Nyitra, Szlovákia (virtual studies),
- Paraguay-i Amerika Egyetem – Asunción, Paraguay.

A 2005. és 2006. évben a kar 10 különböző pályázatot nyújtott be (Interreg III/A, Interreg III/C Cadses, illetve a Phare CBC Kisprojekt programokra), egy kivételével a horvát–magyar–szlovén határ menti együttműködés lehetőségét hangsúlyozva. Két példa ezek közül (*7.10. táblázat*).

Oktatók-kutatók tanulmányút, illetve tárgyalás céljából 14 országban jártak, legtöbbször Németországban (10 fő) és Ausztriában (három fő), leghosszabb ideig az USA-ban (122 nap), illetve Németországban (85 nap) tartózkodtak a Georgikon munkatársai.

7.10. TÁBLÁZAT

A PE-GMK két kiválasztott határ menti projektjének adatai

<i>Kutatási projekt adatai</i>	INTERREG III/A Szlov.-Magyar.-Horvát. Szomszédsági Program 2004-2006 – a határtérség vizsgálata, a vidékfejlesztés helyzetét feltáró kutatás és közös tananyagfejlesztés, tapasztalatcsere	PHARE CBC 2003 Kisprojekt Alap – kutatási projekt
<i>Projekt címe</i>	„Határregiók sajátosságainak vizsgálata”	„Láprekonstrukció a Hévízi csatorna mentén”
<i>Partnerek</i>	Krizevci Mezőgazdasági Főiskola, Keszthely-Hévíz Fejlesztési és Többcélú Társulás	Fertő tavi Nemzeti Park, Ilmitz
<i>Elnyert támogatás</i>	11.351 ezer Ft	10.575 ezer Ft

Forrás: Az interjúk alapján saját szerkesztés.

Nemzetközi konferenciákon 49 fő vett részt, a legtöbben Szlovéniában (22 fő) jártak, emellett Csehország, Belgium, Olaszország, Spanyolország, Svédország, Mexikó és Ausztrália emelhető ki.

A hallgatói kiutazások is jelentősnek mondhatók tanulmányút, konferenciárésztétel, nyelvtanfolyam, illetve farmgyakorlat céljából. Összesen 33 hallgató 864 napot töltött el az elmúlt években kilenc különböző országban (például Szlovénia, Franciaország, Németország, Belgium és Ausztria).

Külföldi oktatók, hallgatók fogadása is része a nemzetközi kapcsolatoknak, összesen 54 fő látogatott el a Georgikonra, legtöbben Ausztriából (40 fő) érkeztek az elmúlt években.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az intenzív nemzetközi kapcsolat nemcsak a határ menti régióra korlátozódik, a távolabbi országok egyetemeivel is élnek a hallgatói-oktatói mobilitást segítő együttműködések. Az Erasmus esetében a Konstantin Filozófus Egyetem (Nyitra) jelent meg partnerként, emellett Szlovénia és Ausztria a konferenciák lehetőségével, illetve oktatók, hallgatók küldésével emelkedik ki.

A megye többi képzőhelyének nemzetközi kapcsolatai nagyon szerények, különösen a BGF Zalaegerszegi Intézete nem helyezett nagy hangsúlyt a külföldi partnerek keresésére. A Grazi Pénzügyi Akadémiával korábban meglévő diákcserére és a szakmai anyagok egyeztetésére korlátozódó együttműködés már nem élő, a Ljubljana Egyetemen a következő évben terveznek közös nyelvi képzést indítani. Holland, skót és francia intézményekkel működnek együtt, melynek keretében évente 20–30 hallgató vehet részt diákcseré programokon. Az okok között az időhiányát és a szűkös anyagi erőforrásokat emelte ki az interjú során az igazgató.

A PTE Zalaegerszegi Képzési Központja szerény méretéhez képest keresi a lehetőségeket, melynek eredménye, hogy a Ljubljana Egyetem Fizikoterápiás Tanszékével 1997 óta hallgatói csereprogramot működtetnek, eddig 18 hallgató tölthette kint a gyakorlatának egy részét Szlovéniában. A Heiligenstadti Fizikoterápiás Intézettel meglévő kapcsolat keretében 11 hallgató járt Németországban. Két osztrák intézettel sikertelen próbálkozása volt a képzőhelynek, de az Interreg III/A program keretében közös kutatás indul a Bécsi Orvostudományi Egyetem Fizikoterápiás Intézetével, a már korábban is említett ultrahangos laboratórium felállításával. Az anyaintézmény által biztosított Erasmus programokon keresztül 14 hallgató járt Finnországban és Svédországban, illetve a partnerek magyarországi tartózkodása alkalmával az egerszegi intézet is néhány napra vendégül látja a külföldi diákokat.

A Pannon Egyetem nagykanizsai telephelye szintén az anyaintézmény Erasmus programjaihoz kapcsolódott, melynek keretében eddig hat hallgató töltött el szemesztereket finn és olasz egyetemeken. A külföldi együttműködés másik típusa a gyakorlati helyekhez kapcsolódik, amelynek keretében évente néhány hallgató a kötelező turisztikai gyakorlatát Németországban, Angliában, illetve Olaszországban szakmai partnereknél szerezheti meg.

A BME zalaegerszegi képzése nem épített ki nemzetközi kapcsolatokat, de az egyetem által biztosított külföldi lehetőségek minden helyi hallgató előtt is nyitottak.

A régió intézményei és a zalai képzőhelyek között alkalmi kapcsolatokról lehet csak beszélni, a szoros együttműködések nem jellemzőek, az egy „akolba” tartozók (a PTE zalaegerszegi és szombathelyi képzése, illetve a Pannon Egyetem keszthelyi és nagykanizsai kampuszai) közös pályázatokkal, kölcsönös átoktatással erősítik egymást. A Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar a korábbi státuszának köszönhetően a Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdasági és Élelmiszertudományi Karával, illetve a Kaposvári Egyetemmel ápolja a kapcsolatát.

Más a helyzet, ha a helyi, megyei gazdasági szervezetek és a képzőhelyek együttműködési formái kerülnek elő kérdésként. Jellemző, hogy ezek a szerény méretű intézmények átlagosan 30-40 céggel működnek együtt, ennek a legegyszerűbb formája a szakképzési szerződések megkötése, de jellemzőek a szakmai gyakorlati szerződések, sőt a fiatal képzőhelyek esetében közvetlen piaci igények generálták az adott szakok megszületését. Kutatási együttműködések a Georgikon kivételével csak néhány esetben fordulnak elő, amelynek a fő oka a minősített oktatók, kutatók, kutatási témák és helyek szerény száma.

A város és a felsőoktatási intézmények együttműködése példaértékű, különösen Zalaegerszeg és Nagykanizsa esetében. Mind a két megyei jogú településen a cégek, intézmények összefogásának az eredménye a helyi felsőoktatás fejlesztéséért felelős alapítványok létrehozása, amelyek a fő fejlesztési irányok kiszabásában, a működés támogatásában, a pályázati partnerek felkutatásában és a szükséges önrészek előteremtésében veszik ki a részüket (nagyságrendileg ez évente 30-50 millió forintot jelent). Emellett Zalaegerszegen az összekötő kapocs szerepét is betölti a ZFOK, hiszen a három képzőhely különböző székhellyel rendelkezik, ezért különösen fontos az intézmények fejlesztési terveinek az összehangolása. A felsoroltak mellett a

városok épületek átadásával, tanári lakások kialakításával, költségvetési támogatással, a hallgatói programok finanszírozásával, közös kulturális rendezvények tartásával is kifejezik, hogy milyen fontosnak tartják a felsőoktatás fejlesztését, jelenlétét. A városok arculatának kialakításában, a befektetők vonzásában, a helyi kereskedelmi egységek „életben tartásában” is fontos szerep jut az intézményeknek. A település-fejlesztési stratégia kialakítása az oktatók, kutatók nélkül ma már elképzelhetetlen, különösen az adott oktatási központ képzési profiljába tartozó területeken.

7.4. Összefoglalás

A Nyugat-Dunántúl versenyképességének javítása során egyre nagyobb hangsúlyt kap a felsőoktatás és a K+F fejlesztése, hiszen az ehhez kapcsolódó mutatók alapján az egyik legrosszabb pozícióban lévő terület Magyarországon. Nincs jelentős méretű tudományegyetem a régióban, létrejött ugyan a térségben a felsőoktatás integrációja, azonban ez egy csonka szervezeti kapcsolatrendszerre épül, így nem született meg a célként meghatározott regionális egyetem (Rechnitzer – Hardi 2003). A hallgatói, oktatói és kutatói létszámok elmaradnak a lakosság számarányától, ráadásul ezt a kedvezőtlen képet az aránytalanságok tovább rontják. Zala helyzete a legrosszabb, nincs önálló felsőoktatási intézménye, ezzel szemben öt különböző képzőhely jelenti a választási lehetőséget a továbbtanulók számára. Az intézmények méretéből adódik, hogy korlátozottak a gazdasági, tudományos mozgásterük, a Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar kivételével nincs jelentősebb kutatási bázisuk, és a képzési kínálatuk együttesen 15 BSc, BA program. A megyén belül nem jellemző a tudatos összefogás, a képzési kínálat egyeztetése és az átoktatások, csak „házon belül” pályáznak közösen az intézmények. Ezek alapján nem meglepő a nemzetközi régiós együttműködések száma, minősége, ami a Georgikont kivéve meglehetősen egyoldalú, leginkább a hallgatócserére terjed ki (*Hálózatos együttműködés* 2005). A keszthelyi kar kimagaslik ebből a csoportból, a régió viszonylatában is jelentős külföldi kapcsolatokkal rendelkezik. Az intézmények helyi kapcsolati ereje meglepően nagy, a várossal sok szállal kötődnek egymáshoz, a lokális társadalom büszke a felsőoktatására, amit Nagykanizsa és Zalaegerszeg esetében pénzügyi, politikai támogatással is kifejeznek. A határ menti együttműködés feltételeinek kialakításához először a megyei, régiós szintet kell újragondolni, ugyanis a zalai öt intézmény még a legalapvetőbb fejlesztések esetében sem egyeztet. Az új keretek megteremtésében segíthetnek azok az egyeztető fórumok, együttműködési formák, amelyek most teljesebben ki a régióban, ráadásul, ha jól fogalmazzák meg a nemzeti fejlesztési terv regionális céljait, akkor a remélt pályázati források elnyeréséhez elengedhetetlen az együttműködés. Ennek számtalan formája elképzelhető, virtuális egyetem létrehozása, KKV akadémia felállítása, bázisvállalati rendszer kiépítése, kutatási térkép felállítása, oktatói-hallgatói csere elősegítése, közös képzések megvalósulása. Ha ezek a rendszerek a régióon belül működni kezdenek, akkor a határ menti együttműködésekre is könnyen kiterjeszthetők, ami egy jóval intenzívebb szakasz kezdetét jelentheti (*Egyetemek a határ menti együttműködésben*, Rechnitzer 2006).

Irodalom

- Dékáni jelentés a Pannon Egyetem 2006. május 4-i Szenátusi ülésének 4. napirendi pontja (Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar)
- Hálózatos együttműködés fejlesztésének támogatása a Nyugat-Dunántúli Régió felsőoktatásában. (2005) Előzetes megvalósíthatósági tanulmány. BFH Európa Kft. Szombathely.
- Lengyel I. (2006) A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje. – *Területi Statisztika*. 2.
- Rechnitzer J. – Hardi T. (2003) A Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére. Tudományos Füzetek, Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet, Győr.
- „Egyetemek a határ menti együttműködésben“ Projektzáró Konferencián elhangzott előadások („Egyetemek a határ menti együttműködésben“. A projekt eredményeinek bemutatása. Dr. Rechnitzer János, egyetemi tanár, intézetigazgató, MTA RKK NYUTI, dékán, Széchenyi István Egyetem, Hochschulen und Regionalentwicklung in der Vienna-Region. Univ-Prof. Dr. Gerhard Strohmeier, IFF Wien, A Széchenyi István Egyetem nemzetközi és regionális kapcsolatai. Smahó Melinda, tudományos segédmunkatárs, PhD hallgató, MTA RKK NYUTI), Győr, 2006. szeptember 26.)
- Internet: www.om.hu, www.zfok.zalaegerszeg.hu, www.uni-pen.hu, www.georgikon.hu

8. BERZSENYI DÁNIEL FŐISKOLA²⁸

RECHNITZER JÁNOS – SMAHÓ MELINDA

8.1. Az intézmény főbb jellemzői

Önálló intézményként 1974-ben kezdte meg működését a Szombathelyi Tanárképző Főiskola, amely tíz évvel később felvette Berzsényi Dániel nevét, s 1984-től 1999-ig Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolaként volt jelen hazánk felsőoktatási palettáján. A főiskola képzési kínálata folyamatosan bővült, eleinte csak a tanárképzés területén, majd 1999-től nem tanári szakok (elsőként kommunikáció és nemzetközi tanulmányok) is kezdtek megjelenni a főiskola profiljában, melyek száma azóta tovább nőtt. A változás következtében az intézmény elvesztette kimondott tanárképző jellegét, s erre való tekintettel ismét nevet változtatott, 2000. január 1-jétől Berzsényi Dániel Főiskola néven működik. A főiskolán 2002-ben három kar alakult: Bölcsészettudományi Főiskolai Kar (BTK), Természettudományi Főiskolai Kar (TTK), Testnevelési és Művészeti Főiskolai Kar (TMK). Az intézményben 2006-ban 25 BSc szakot akkreditáltak. A Berzsényi Dániel Főiskolához egy gyakorló iskola – a Bolyai János Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium – is tartozik.

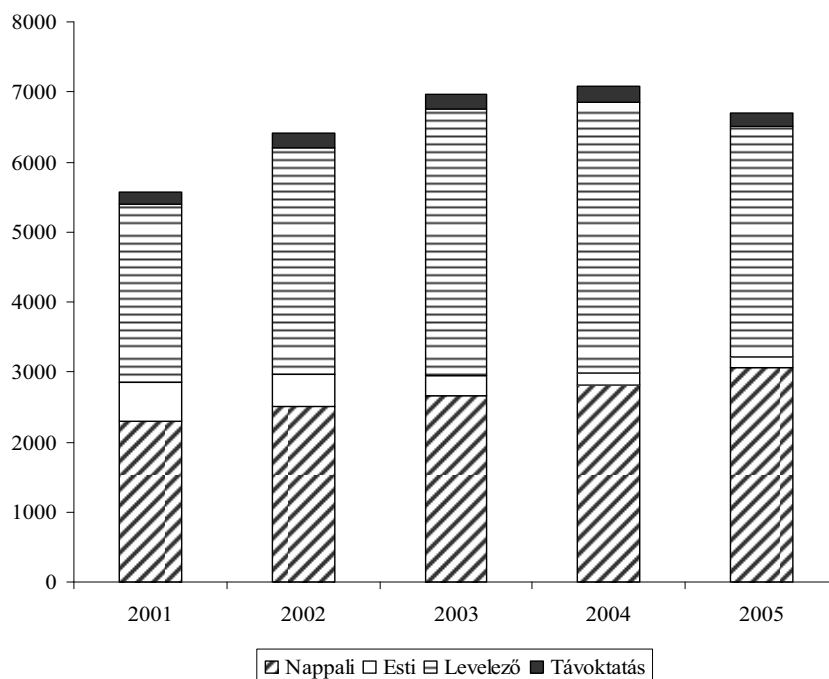
8.1.1. Hallgatói, oktatói létszám alakulása

A Berzsényi Dániel Főiskola hallgatói létszáma nagyságrendileg 5500 és 7000 fő között mozgott a 2001-től 2005-ig terjedő időtartamban. A 2001. évi hallgatói állományhoz képest 2002-ben 15 százalékos, 2003-ban pedig 25 százalékos létszámnövekedés (2001=100%) következett be, ám 2004-ben már a stagnálás jelei mutatkoztak, amit a következő évben 2004-hez képest hat százalékos hallgatószám-csökkenés követett (8.1. ábra).

A hallgatói létszám növekedéséhez a különböző képzési formák eltérő mértékben járultak hozzá. A nappali tagozatos hallgatók száma évről-évre növekedett, 2001-2005 között összességében 33 százalékkal. A levelező és távoktatásos képzések hallgatói létszáma érdekes tendenciát mutat: bár a kezdeti növekedés lendülete mérséklődött, 2005-re a levelező tagozaton közel 30 százalékos, míg a távoktatás esetében 11 százalékos növekedés volt tapasztalható a 2001. évi hallgatószámhoz képest. Esti tagozaton drasztikusan, több mint 70 százalékkal csökkent a hallgatók száma a vizsgált időszakban.

²⁸ A tanulmány a Prof. Dr. Gadányi Károllyal készült interjú alapján íródott. Az interjút készítette: Csiszár Zsófia.

8.1. ÁBRA

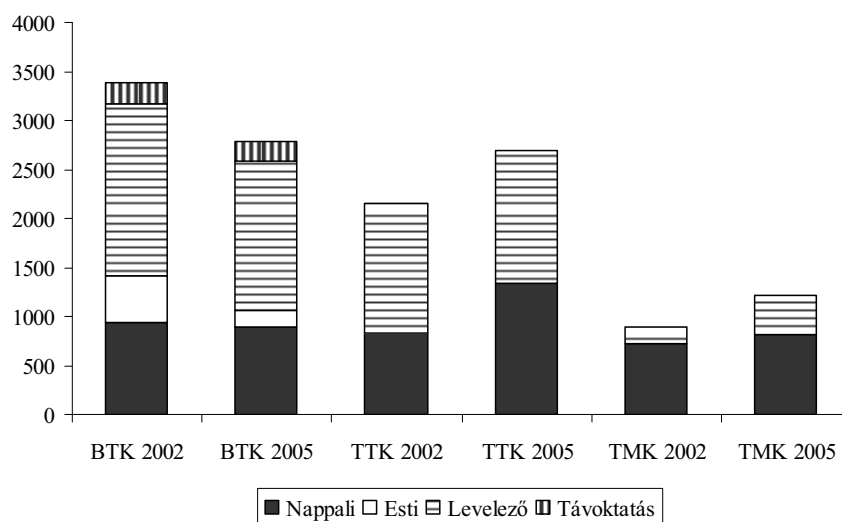
A BDF hallgatói létszámának alakulása (fő), 2001–2005

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2001/2002; 2002/2003; 2003/2004; 2004/2005; 2005/2006 adatai alapján saját szerkesztés.

A főiskola képzési területeinek súlyára utal a hallgatók számának karok szerinti megoszlása, valamint ennek időbeli változása (8.2. ábra). A Bölcsészettudományi Karon 18 százalékkal csökkent a hallgatók száma 2002-ről 2005-re, ezzel szemben a Természettudományi Karon 25 százalékos, a Testnevelési és Művészeti Főiskolai Karon pedig 37 százalékos növekedést mutatott a hallgatói létszám. A Természettudományi Kar esetében a nappali tagozatos hallgatók, a Testnevelési és Művészeti Főiskolai Kar esetében pedig a levelező tagozatos hallgatók létszámnövekedése kiemelkedő (rendre 60% és 154%). Ezzel az aránymódosulással kiegyenlítettebbé vált a főiskola képzési szerkezete, a Bölcsészettudományi Kar hallgatóinak az összes hallgatóhoz viszonyított aránya a 2002. évi 53 százalékról 2005-re 42 százalékra csökkent, míg a Természettudományi Kar hallgatói bázisának részaránya 33 százalékról 40 százalékra erősödött. A Testnevelési és Művészeti Főiskolai Kar hallgatóinak összhallgatószámokon belüli aránya kis mértékben, 14 százalékról 18 százalékra nőtt, ami elsősorban a levelező tagozatos hallgatók létszámnövekedésének tudható be.

8.2. ÁBRA

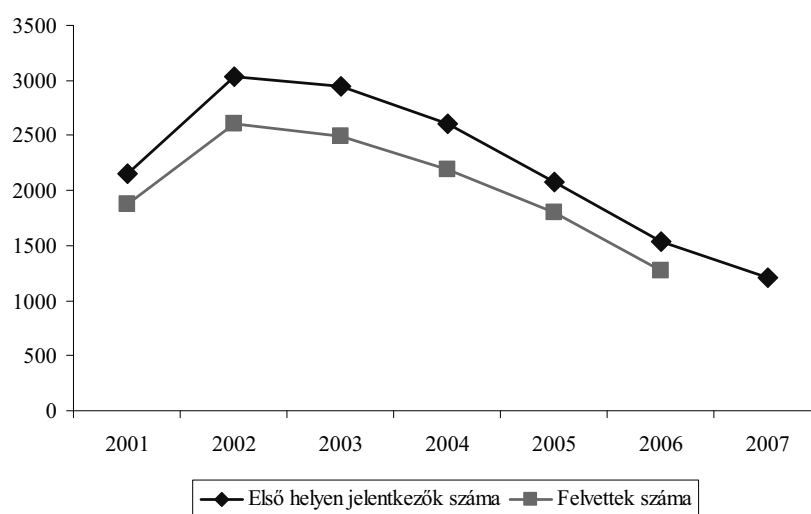
A BDF hallgatói létszámának változása karonként és képzési formánként (fő), 2002, 2005

Forrás: Felsőoktatás, Statisztikai tájékoztató 2002/2003; 2005/2006 adatai alapján saját szerkesztés.

8.3. ÁBRA

A BDF-ra első helyen jelentkezők és a felvettek számának alakulása (fő), 2001–2006

Forrás: www.felvi.hu adatai alapján saját szerkesztés.

Ha megvizsgáljuk a Berzsenyi Dániel Főiskolára jelentkezők számát, akkor egyértelműen a hallgatószám további stagnálását, sőt akár csökkenését prognosztizálhatjuk. A főiskolára első helyen jelentkezők száma 2006-ról 2007-re 22 százalékkal csökkent, a felvételizők számának csökkenése 2002 óta folyamatos (8.3. ábra).

A teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatók száma csak kis mértékben változott a vizsgált öt évben, tehát nem követte a hallgatószám által mutatott tendenciát. Az oktatók besorolását illetően az egyetemi tanárok számában következett be kiemelendő változás: számuk ötről kilenc főre emelkedett, ám arányuk így is nagyon alacsony, mindössze a főiskola oktatóinak négy százaléka. A főiskolai tanársegédek, adjunktusok és docensek száma stagnál. A főiskolai tanársegédek részaránya alacsony, – 2005-ben 14 százalékot tett ki –, szemben az adjunktusok és docensek 32–32 százalékos súlyával, ami az oktatói utánpótlás szempontjából nem túl kedvező (8.1. táblázat).

8.1. TÁBLÁZAT

A BDF teljes munkaidőben foglalkoztatott oktatóinak létszáma (fő), 2001–2005

	2001	2002	2003	2004	2005
Egyetemi tanár	5	6	6	6	9
Egyetemi docens	0	0	0	0	0
Egyetemi adjunktus	0	0	0	0	0
Egyetemi tanársegéd	0	0	0	0	1
Főiskolai tanár	32	34	33	27	29
Főiskolai docens	68	75	74	74	75
Főiskolai adjunktus	85	83	79	79	75
Főiskolai tanársegéd	39	32	35	32	32
Nyelvtanár	12	13	13	13	12
Testnevelő tanár	0	1	0	0	0
Egyéb oktató	1	1	0	0	2
<i>Összesen</i>	<i>242</i>	<i>245</i>	<i>240</i>	<i>231</i>	<i>235</i>

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2001/2002; 2002/2003; 2003/2004; 2004/2005; 2005/2006 adatai alapján saját szerkesztés.

A tudományos fokozattal rendelkező oktatók aránya 15 százalékkal emelkedett 2001 és 2005 között, a minősítettek nagy részét a kandidátusi és a doktori (PhD) fokozattal rendelkező oktatók teszik ki. 2005-ben a minősítettek 10,5 százalékának volt MTA doktori címe, míg a habilitáltak aránya 14%. Az MTA doktora címmel rendelkező oktatók száma 2004-ről 2005-re jelentős mértékben, kettőről kilenc főre emelkedett (8.2. táblázat).

8.2. TÁBLÁZAT

A BDF tudományos fokozattal rendelkező oktatóinak száma (fő)

<i>Tudományos fokozat</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>
MTA doktora	2	2	2	2	9
Tudományok kandidátusa	23	23	20	17	15
Doktor (PhD)	20	25	27	34	47
Mester (DLA)	0	0	2	3	3
Habilitált	6	10	12	11	12
Tudományos fokozattal rendelkezők száma	51	60	63	67	86
Teljes munkaidős oktatók összesen	242	245	240	231	235
Tudományos fokozattal rendelkező oktatók aránya (%)	21,1	24,5	26,3	29,0	36,6

Forrás: Statisztikai tájékoztató. Felsőoktatás 2001/2002; 2002/2003; 2003/2004; 2004/2005; 2005/2006 adatai alapján saját szerkesztés.

8.1.2. Kutatási tevékenység

A Berzsényi Dániel Főiskola berkeiben Phare támogatással jött létre a Társadalomtudományok és Európa Tanulmányok Intézete²⁹, amely európai integrációs kérdések kutatásával és oktatásával foglalkozik, multidiszciplináris megközelítésben. Európa tanulmányok szakon nappali és másoddiplomás képzés, valamint a Budapesti Corvinus Egyetem „Nemzetközi Kapcsolatok” Doktori Iskolájának kihelyezett tagozataként – 2003 óta – PhD képzés folyik az intézetben. Az intézet folyamatos kutatómunkát végez, amit egyrészt a helyben működő Európai Dokumentációs Központ és Integrációs Szakkönyvtár (EDC) támogat, másrészt pedig a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Fejlesztéstanulmányok és Mikrointegrációs Kutatócsoportja is erősít, ami 2002-től az intézethez csatoltan működik (www.ises.hu).

A Berzsényi Dániel Főiskola 2005-ben kilenc millió forintot fordított kutatás-fejlesztésre, amiből részben a doktoranduszok képzését támogatták (költségtérítés), részben pedig az intézményi egységek rendezvényeinek költségeit fedezték (BDF 2005).

8.2. Nemzetközi, regionális kapcsolatok

A Berzsényi Dániel Főiskolán a földrajzi helyzet fontos szempont a nemzetközi kapcsolatok kialakításánál, ezért az osztrák és szlovén intézmények a nemzetközi kapcsolatokon belül nagy súllyal szerepelnek.

²⁹ Institute for Social and European Studies (ISES)

A főiskola 20 éve tagja az 1979-ben alapított Alpok-Adria Rektori Konferenciának, ebből adódóan több osztrák és szlovén felsőoktatási intézménnyel jó kapcsolatokat ápol (<http://elisa.uni-mb.si/podrocje.aspx?id=22>). Együttműködési szerződést Ljubljana, Maribor, Koper (Szlovénia), Graz, Klagenfurt (Ausztria) és Nagyszombat (Szlovákia) felsőoktatási intézményével kötöttek, amely – többek között – oktatási programjaik kicserélésére is kiterjed.

A Maribori Egyetem Pedagógia Karával 35 éves múltra tekint vissza az együttműködés, s bár rövidebb ideje, de a közgazdaságtudomány és a műszaki tudományok területén is élő kapcsolat van az intézmények között. Az együttműködés a nemzetiségi pedagógusképzés szempontjából jelentős, de közös tankönyv és közös publikációk elkészítésére, valamint közös mesterprogram kidolgozására is sor került. A Ljubljana Egyetemen 20 éve fennálló kapcsolat a hungarológiára és a szlavisztikára helyezi a hangsúlyt, míg a Karl-Franzens Egyetemen (Graz) nemzetiségi- és történelemtudományok területén folyik közös kutatás. A szlavisztika az Alpok-Adria Egyetemen (Klagenfurt) és a Bécsi Egyetemen is közös pontot jelent, bár utóbbi intézmény esetében még a történelemtudomány és az uralisztika is együttműködési területként vehető számításba.

A főiskola 2004-ben hét külföldi intézménnyel írt alá az oktatásra és a kutatásra egyaránt kiterjedő együttműködési megállapodást, melyek közül egy-egy található az osztrák-magyar, a szlovén-magyar, illetve a szlovák-magyar határregióban:

- Alpok-Adria Egyetem, Klagenfurt (Ausztria)
- Maribori Egyetem (Szlovénia)
- Cirill és Metód Egyetem, Nagyszombat (Szlovákia)

A Berzsényi Dániel Főiskola az Erasmus program keretében 14 országban összesen 25 intézménnyel áll kapcsolatban, melyek közül kimagasló (44%) a német nyelvterületen található felsőoktatási intézmények aránya (hat osztrák és öt német partnerintézmény). Az osztrák–magyar–szlovák határregióban összesen hét intézménnyel kötöttek Erasmus-szerződést (<http://www.bdf.hu/erasmus/Build/Partnerintezmenyek.aspx>):

- Bécsi Egyetem, Bécs (Ausztria)
- Karl-Franzens Egyetem, Graz (Ausztria)
- Joanneum Szakfőiskola, Graz (Ausztria)
- Stamsi Pedagógiai Akadémia, Stams (Ausztria)
- Leopold-Franzens Egyetem, Innsbruck (Ausztria)
- Burgenlandi Szakfőiskolák Kft., Kismarton (Ausztria)
- Comenius Egyetem, Pozsony (Szlovákia)

A főiskolán belül a Társadalomtudományok és Európa Tanulmányok Intézete is kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Ezek keretében a diákoknak és az oktatóknak egyaránt lehetősége nyílik arra, hogy hosszabb-rövidebb ideig külföldön tanuljanak, illetve oktassanak. Ausztriában az Osztrák Tudományos Akadémiával és az Európai Béke Egyetemen (Stadtschlaining) nevű intézménnyel építettek ki kapcsolatot.

Az ISES partnerei között – a külföldi egyetemek mellett – több magyar, köztük régióbeli intézmény is megjelenik, ami az intézet regionális beágyazottságára enged következtetni. Régióon belül a Nyugat-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, az MTA Regionális Kutatások Központja Nyugat-magyarországi Tudományos Intézete, valamint a megyei és városi önkormányzatok, munkaügyi központok az intézet fő partnerszervezetei (www.ises.hu).

A Berzsényi Dániel Főiskola fontosnak tartja, hogy a különféle nemzetközi kapcsolatok és együttműködések a hallgatók és oktatók nyelvtudásának gyarapodását, valamint a magyar nyelv külföldi ismertségének növekedését eredményezzék. Az iskola profiljának, a számos nyelvtanári szaknak köszönhetően nyelvi problémáik nincsenek az együttműködések során, inkább a személyes kapcsolatok hiánya és a finanszírozás jelent nehézséget.

A Berzsényi Dániel Főiskola regionális beágyazódása a jövőben várhatóan jelentős fordulatot vesz. 2007 januárjában döntés született a főiskola és a Nyugat-Magyarországi Egyetem egyesüléséről, amelynek eredményeként – a tervek szerint – egy új, az ország ötödik legnagyobb felsőoktatási intézménye jön majd létre. Az új egyetem előreláthatólag 2008 augusztusában kezdi meg működését (*Egyetemi egyesülés ...*).

Irodalom

- BDF (2005) A Berzsényi Dániel Főiskola 2005. évi beszámolójának szöveges indoklása. http://www.okm.gov.hu/letolt/minisz/eves_beszamolo_2005/berzsényi_daniel_foiskola.pdf Letöltve: 2007. január 16.
- Egyetemi egyesülés. Vas Népe, Vas megyei Napilap, 2007. február 1.
- www.bdf.hu
- www.ises.hu
- <http://elisa.uni-mb.si/podrocje.aspx?id=22>

III. RÉSZ

EGYETEMEK A HATÁR OSZTRÁK OLDALÁN

9. EGYETEM, VÁROS, RÉGIÓ BÉCSI REGIONÁLIS NÉZŐPONTBÓL

FÁTH JÁNOS

9.1. Város és egyetem

9.1.1. Régi alapítású egyetemek

A híres alexandriai könyvtár – leégése után mintegy kétezer évvel később történt – újjáépítése egyedülálló példája a tudás, a tudásközpontok, az egyetemek valamilyen földrajzilag definiálható hellyel, településsel, várossal való gondolati összekapcsolásának. A könyvtár újjáépítésében az állam és a város mellett korunk egyik univerzális, globális intézménye, az UNESCO is döntő részt vállalt. Nélküle aligha sikerült volna ez a vállalkozás.

A tradicionális európai egyetemeket, amelyeknek a története gyakran a középkorba nyúlik vissza, városokkal asszociáljuk. Ezek az intézmények a városi identitás és folytonosság kiemelkedő hordozói. Az „egyetemi város” státuszt, és egyben kihívást is jelent (IDM 2003). Nem véletlen, hogy az EU nagy egyetemi reformkezdményezését Bolognával kapcsoljuk össze, annak a városnak a nevével, amelynek egyeteme a legrégebbinek számít Európában: alapítási éve 1119.

Az UniRégio projektben vizsgált osztrák intézmények közül a Bécsi Egyetem alapítási oklevele a legrégebbi, 1365-ből való. Jellegzetes módon az alapításban egy Habsburg herceg, a pápa és Bécs városa működött közre. A katonai és kézműipari-műszaki szakiskolák környezetéből nőtt ki az 1815-ben alapított k.k. Polytechnisches Institut, a mai Bécsi Műszaki Egyetem (TU Wien) őse. A Bécsi Agrártudományi Egyetem (BOKU) hagyománytiszteelő tanáraiban még él az egyetem mosonmagyaróvári gyökereinek emlékezete, hiszen a BOKU az 1818-ban alapított Magyaróvári Gazdasági Magánintézetből vált ki 1872-ben, mint Bécsi Mezőgazdasági Főiskola. A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem (WU Wien) története az 1898-ban alapított császári és királyi Exportakadémia alapításáig nyúlik vissza.

A történelmi környezet és múlt az egyetemek erejének és egyéniségének egyik forrása, de ugyanakkor visszahúzó erő is lehet. Az egyetemek aktív részesei, alakítói vagy éppen áldozatai a mindenkor „korszellemnek”. Ezzel összefüggésben is fontos megemlíteni, hogy az egyetemek aktív, többé-kevésbé autonóm részekből, karokból és szakokból tevődnek össze. Ha a „bécsi közgazdaságtani iskoláról” beszélünk (Leser 1986), akkor egy, az egyetemen képviselt tudományágat helyezünk előtérbe. Kiváló művelői vitték ezt a tudományágat olyan szintre, hogy a neki otthont adó intézményt kívülről mint „iskolát” ismerik el és fel. Közülük a tudományban még

ma is világszerte idézik Böhm-Bawerket (1851–1914), Mengert (1840–1921), Schumpetert (1883–1950), vagy – az iskola gondolatvilágának Nobel-díjat nyert továbbfejlesztőjét –, Hayeket (1899–1992). Ilyen iskolát nem lehet alapítani, egy ilyen intézménynek belső erőkből szervesen – nem ritkán heves akadémiai ellenállás dacára – kell kialakulnia, mint a freudi pszichoanalízis esetében, ami ugyancsak a Bécsi Egyetemen jött létre.

9.1.2. Új egyetemek

Speciális, új egyetemi intézmény az 1994-ben alapított kremsi Duna Továbbképző Egyetem. Az egyetemnek otthont adó város, az alsó-ausztriai Krems. Az egyetem legújabb ismertetőjében azonban nem a várost, hanem “Európa egyik legszebb kultúrtáját, a Wachau-t” mondja telephelyének, amely “egy rendkívüli tanulási környezetet magas életminőséggel” kapcsol össze. Az intézmény életre hívásának alap gondolatát a minőségi posztgraduális továbbképzés jelentette: továbbtanulás a karrier alátámasztására MBA regular, MBA professional, Executive MBA és más, sokoldalú és változatos formákban. A kremsi egyetem nagy súlyt helyez a nemzetközi jellegre, a régiók közötti kapcsolatokra (régióon belül a tartományi kormánnyal való együttműködésre), a kulturális sokrétűsége. Az egyetem így túlnő a szűkebb regionális-kisvárosi kereteken, európai kompetencia-központként határozza meg magát. Jellegénél fogva oktatási és kutatási tevékenységét csak más, főleg bécsi egyetemekkel (mint a Bécsi Műszaki Egyetemmel, de pl. a Széchenyi István Egyetemmel (Győr) is) együttműködve – mint intézményekkel, vagy egyéni oktatói megbízatások révén – tudja teljesíteni.

Az új egyetemek alapításának, fejlesztésének egyik sajátossága, hogy az alapítók eleve egy „elit” egyetem létrehozásán dolgoznak. Így például 2007-ben Bécs mellett, Maria Guggingban új műszaki egyetem, az Austrian Institute of Advanced Science and Technology (AIAST) kezdi meg a működését több száz millió eurós forrással (10 évre biztosítva), nemzetközileg elismert kutatók és oktatók (tervezett) megnyerésével.

Egy nemzetközileg elismert bécsi biológus és egy ugyancsak nemzetközileg elismert bécsi fizika professzora kezdeményezte ennek az elit-egyetemnek a létrehozását. Nem a klasszikus, teljes képzési palettát kínáló egyetem, hanem a biológia, a matematika és a fizika területére, valamint egyes természettudományi és műszaki ágazatokra specializált, továbbképző- és kutatóintézet jellegű intézmény kerül felállításra. A döntést éles vita előzte meg – többek között, de nem elsősorban – a választott telephely miatt. A kis község, Maria Gugging ugyanis Alsó-Ausztriához tartozik, s az ottani tartományi kormány politikai és anyagi támogatásának döntő szerepe volt a telephely (mindazonáltal bizottsági úton történt) kiválasztásában. Az ellenzők a bécsi intézményektől való távolságot (30 km) kifogásolták, és aggodalmukat fejezték ki az alsó-ausztriai tartományi kormány vélt politikai befolyása miatt is. Mindenesetre előny, hogy a földrajzi közelség – még így is – szoros kapcsolatot tesz lehetővé bécsi oktató, kutató és ipari intézményekkel, így a Bécsi Műszaki Egyetemmel és a Bécsi Agrártudományi Egyetemmel.

Egy egyetem létrehozása ugyanakkor más indítékokból és más alapítókkal is történhet. A Bécsi Gazdasági Kamara kezdeményezésére és támogatásával kezdi meg működését 2007-ben a bécsi Kahlenbergen a „Modul University Vienna”. Az új intézmény lépcsőzetesen, modul formában alakul ki. Először egy alapképzési és egy MBA-program indul turizmus menedzsment szakon. Az alapképzésre járó hallgatók hat félév után turizmus menedzsmentből BSc címet kaphatnak. Jelenleg szervezés alatt van a képzés WU-n történő folytatása, s ott a mester cím megszerzési lehetőségének kialakítása. A turisztikai kutatásban az idegenforgalmi statisztikára és prognózisra helyezik majd a hangsúlyt. Ezen felül egy másik MBA program is indul önkormányzati finanszírozás és menedzsment („Public Governance and Management”) szakon. Az oktatás angol nyelven történik, a képzés költségeinek finanszírozása a tandíjából valósul meg. A hallgatók felét külföldről, elsősorban Ázsiából várják. A bécsi telephely, a város, valamint az ország turisztikai híre és potenciálja játszott szerepet a kezdeményezésben. A Bécsi Gazdasági Kamara elnökének elvárása szerint az Egyetem Bécsnek, mint telephelynek, jelentős „reklámhordozója” lesz.

9.1.3. Szakfőiskolák

A főiskoláknak dinamikusan fejlődő részét teszik ki a szakfőiskolák a Bécsi régióban. Ezek az intézmények újak, létesítésüknél erős szakosodás érvényesül. A kis létszámú osztályokban szinte középiskolás módszerekkel dolgoznak. A rendszer arra irányul, hogy a kitűzött négy évet késedelem nélkül végezzék el a hallgatók, s a végzősöknek sikerüljön gyorsan bekapcsolódniuk a gyakorlati életbe.

Bár Bécsnek számos szakfőiskolája van, érdekes példát nyújtanak a vizsgált régióban, „Európa szívében” a burgenlandi főiskolák. A Fachhochschulstudiengänge Burgenland Szakfőiskolák Kft. eisenstadti és pinkafeldi képzési helyein a kelet-közép európai országok állnak a gazdaságtudományi szakok középpontjában. A kelet-közép európai nyelveket anyanyelvi tanárok oktatják, nemzetközi gazdasági kapcsolatok szakon pedig akár mester címet is lehet szerezni. A főiskola érdekes regionális vonatkozása a nemzetközi bormarketing alap- és mesterképzés. Ez a program a regionális potenciál oktatásban és a kutatásban való érvényesítésének egyik példája.

A régió egy másik szakfőiskolája a Bécsújhelyi Szakfőiskola, amely műszaki és gazdasági szakokból áll, s székhelyén kívül Wieselburgban és Tullnban rendelkezik telephellyel. Az intézmény nagy súlyt helyez nemzetközi jellegére: erős határon túli kapcsolatokkal rendelkezik, s vannak elgondolások e kapcsolatok további bővítésére, főként az üzletalapítás, a vállalkozásfejlesztés terén. Szoros kapcsolatot tartanak fenn a régió vállalataival, a bécsújhelyi technológiai centrummal (RIZ), de ugyanakkor olyan egyetemekkel is együttműködnek, mint a BOKU vagy a Pécsi Tudományegyetem. A Bécsújhelyi Szakfőiskola jellegzetesen regionális intézmény: a hallgatók mintegy 80 százaléka jön a három osztrák tartományból. Az alap- és mesterképzési szakok ugyanakkor a külföldieket is vonzzák, az intézménynek számos

magyar hallgatója van. Ez a főiskola meggyőző példája a szakfőiskolák által képviselt újszerű dinamikának, ami jelentős szerepet játszik a régió fejlődésében.

A határon átnyúló kapcsolatok nem jelentenek egyirányú utat. Bécs 19. kerületében a Sales Manager Academy – Hohe Warte a Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetemmél együttműködésben Business MBA programot nyújt a résztvevőknek.

9.1.4. *Unirégió projekt (Ausztria)*

A fentiekben leírt egyetemek, szakfőiskolák jó része értelemszerűen tárgya volt az osztrák Unirégió projektnek (*Unirego Projekt* 2005). Ezek az intézmények – számos más egyetem és szakfőiskola mellett – fontos kulturális és gazdasági tényezőt jelentenek a Bécsi régióban. A bécsi projekt az egyetemek és főiskolák regionális fejlődésben játszott szerepének feltárására irányult, arra, hogy milyen feladatai vannak a vizsgált intézményeknek az oktatás, a tanácsadás és a kutatás terén, jelenleg hogyan látják el ezeket a feladatokat. A kutatás további fontos kérdése volt, hogy miként jelenik meg a régió az oktatásban, milyen kooperációs lehetőségek és elvárások jelentkeznek (vagy kellene, hogy jelentkezzenek) a régió (Bécs, Alsó-Ausztria, Burgenland és a nyugat-magyarországi régiók) intézményeinek oldaláról.

A továbbiakban nem a projekt eredményeivel foglalkozunk – ez egy másik tanulmány témája ebben a kötetben. E helyett a projektben található kérdésfelvetésre, valamint az eredmények értelmezésére irányítjuk a figyelmet, tehát arra, hogy mennyiben indokoltak az elvárások az egyetemek regionális szerepét illetően az oktatásban és a kutató/tanácsadó munkában; milyen fenntartások vannak az egyetemek állítólagos túlzott gyakorlati irányvételével kapcsolatban; mit mutat a pannon gyakorlat; milyen tapasztalatok vannak, hogyan lehet az elvárásoknak megfelelni.

9.2. *Hagyomány és modernség az egyetemek regionális helymeghatározásában*

9.2.1. *Bécsi Műszaki Egyetem*

A műszaki- és természettudományok területén Ausztriában a Bécsi Műszaki Egyetemet tekintik a legnagyobb kutató- és oktatóintézménynek. A 2005/2006-os tanévben az intézmény főállású oktatóinak száma közel kétezerre (1891 fő), s ez az oktatói állomány 16536 rendes hallgatót lát el, melynek 20 százaléka (3287 fő) külföldi.

A táblázatos formában rendkívül érdekesen összefoglalt célrendszerben – öt elsőrendű és huszonkét másodrendű cél meghatározásával – az egyetem alapvető feladata abban áll, hogy az embereknek műszaki tudást, tudományos felkészültséget és átfogó szaktudást közvetítsen. Az öt elsőrendű cél között elsőként jelenik meg a tartósan megalapozott versenyképességre való törekvés az oktatás és a kutatás terén. Ugyancsak az elsőrendű célok között szerepel a vállalatokkal, a területi

intézményekkel és az érdekképviselőkkel való intenzív együttműködés. A másodrendű célok között – többek között – a régió iránti felelősségvállalás is megtalálható. Figyelemreméltó a fogalmazás, ugyanis a régiót nem definiálja közelebbről. A felelősségvállalás előírása ugyanakkor regionális vonatkozásban mintegy erkölcsi jellegű elkötelezettséget ír elő az egyetemnek. Egy további másodrendű célkitűzés szerint az egyetem a nyilvánosság felé megfelelő kép (imázs) kialakítására, és a társadalom iránti felelősség vállalására törekszik. A modern vezetési/piaci menedzsment eszközöket illetően – az idézett másodrendű célok között – feltűnik a szervezeti identitás erősítése is, mint cél.

Témánkhoz közel fekszik a Bécsi Műszaki Egyetem egy újonnan létrehozott egysége, amely a területfejlesztés, az infrastruktúra és a környezeti tervezés tárgyait foglalja magában. Ide tartoznak az olyan, korábban is meglévő szakágazatok, mint a regionális tervezés és régiófejlesztés, a területi tervezés, az építésztársadalom, a város- és régiókutatás, a helyi területtervezés, a jogtudományok, a pénzügy- és infrastruktúrapolitika, valamint a közlekedéstervezés. Ebben az új intézményi egységben szakadatlanul folytatnak eszmecserét a városi és a regionális fejlődésről, és fejtenek ki ilyen irányú tevékenységet, anélkül azonban, hogy ezeket az egyetem regionális felelősségéből folyó munkának tekintenék, vagy feltétlenül a pannon régió „fejlesztésével” kapcsolnák össze.

A tér- és településfejlesztési szak évente 40–50 végzős hallgatót bocsát ki. A pannon régióról nincsen egy összefoglaló, elemző tantárgy a tantervben. A régiók (vagy egyes települések, városok, kistérségek) mint illusztrációk vagy példák jelennek meg az oktatásban, a telephelytanulmányokban, esetenként a határon átnyúló összefüggésekben is (*Technische Universität* 2003). Az elméleti tudás gyakorlati alkalmazásaként a hallgatók két féléven keresztül együtt dolgoznak a község- és városvezetőkkel, jelenleg például a Fertő tó melletti Ruston. Az akár interdiszciplinárisan vezetett program keretében a hallgatók közös jelentés formájában készítik el a fejlesztési tervet és a szükségesnek tartott rendszabályokat. A téma jellegéből adódik, hogy az intézményegység egyes szakrészlegei kapcsolatot tartanak a bécsi városi hivatalokkal, a városi intézményekkel, Burgenland, Alsó-Ausztria tartományi kormányaival, a Felső-Ausztriai Fejlesztési Ügynökséggel, községekkel, városokkal, a Bécsi Gazdasági Kamarával. A kapcsolatok azonban túlnyomóan szakágazati vagy személyi jellegűek. A kutatások finanszírozásában fontos szerepet játszik a Bécsi Gazdasági Kamara és a város által létesített „Műszaki Egyetem Alapítvány” is (*Giffinger* 2003, 2004).

Mint a műszaki egyetemekenél hagyományos, a TU Wien számos tanszéke az elméleti és gyakorlati problémák megoldásában fonódott össze Bécs városának fejlődésével, többek között az építészet, a területi tervezés, a közlekedés, vagy az energia- és vízellátás terén. Számos példa van arra, hogy egy adott műszaki létesítmény második, harmadik generációjával lényegében ugyanaz a – időközben továbbfejlesztett, korszerűsített – tanszék foglalkozik, a városi intézmények vagy üzemek megbízásából. A régióból Bécs városa, Burgenland és Alsó-Ausztria tartományi kormányai, közszolgálati vállalatok, a községek és a városok veszik igénybe a Bécsi

Műszaki Egyetem tudományos kapacitását elsősorban a vízgazdálkodás, az energia-gazdaság, a közlekedés- és városfejlesztés terén (*Technische Universität* 2004).

A Bécsi Műszaki Egyetemen is a regionális kutatás és oktatás fontos elemét képezik a tudásmenedzsment és a minősítés kérdései. Így a „Tanuló Régiók” téma-körében (*Scheff* 1999) tárgyalják a lakosság aktivizálásának formáit, az endogén (humán) erőforrások erősítésének lehetőségeit és eszközeit, többek között:

- a gazdasági, szociális és ökológiai körfolyamatok optimalizálását a régióban,
- a régió identitásának és a lakosságnak az erősítését (empowerment),
- a kompetenciák és a struktúrák további kialakítását, a (sajátos) régiófejlődést és a civil társadalom erősítését,
- a struktúrák, az intézmények és egyének hálózati összekapcsolását,
- a regionális tudásmenedzsment megteremtését, a regionális tudásállomány megőrzését és gazdagítását.

A Bécsi Műszaki Egyetem regionális felelősségének érvényesítésében – mint közvetítő és kezdeményező szervezet – az 1979-ben létesített, és azóta jelentősen továbbfejlesztett Külkapcsolati Intézet lát el fontos feladatokat. Így szoros kapcsolatot tart fenn az iroda a Bécsi Gazdasági Kamarával például információs rendezvényekkel kapcsolatosan, amiből elsősorban a bécsi telephelyű vállalatok, kutatási intézmények, ügynökségek profitálnak. Az említett intézet a regionális fejlesztési intézmények irányában is az első kapcsolatot jelenti, főleg azokkal a szervezetekkel, amelyek/akik az egyetem infrastruktúráját nem ismerik eléggé, vagy nem rendelkeznek személyes összeköttetésekkel.

9.2.2. Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem

A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem – a Bécsi Egyetem után – Ausztria második legnagyobb hallgatói létszámmal rendelkező egyeteme: 2005-ben a rendes hallgatók száma 20 127 fő, a főállású oktatói/kutatói létszám 921 volt (9.1. táblázat). A Bécsi Műszaki Egyetemhez hasonlóan az intézményi célok között a nemzetközi verseny elemei jelentkeznek elsődlegesen. Az egyetem legfontosabb törekvése, hogy szakterületén Európa egyik vezető kutató- és képzőintézményévé váljék, azaz hosszú távon a német nyelvű közgazdasági képzést nyújtó intézmények rangsorában az első öt hely valamelyikén álljon, Európában pedig a legjobb tizenöt intézmény között legyen (*Rektori Célmeghatározás* 2003–2007).

A nemzetközi verseny ugyanakkor élesebb specializációra, szakosodásra készteti az egyetemeket. Ez abban nyilvánul meg, hogy a mikroökonómia/menedzsment tárgyaknak és szakirányoknak – a hagyományoknak megfelelően – az egyetemen különösen nagy jelentősége van. A „Business School” orientáció különösen a tercier képzés terén erős. A nem mikroökonómiai tárgyakat, így a regionális fejlődésre vonatkozókat is, egyes nézetek szerint, mint alapozó (kontext) tárgyakat kezelik, ami mindenesetre nem marad ellentmondás nélkül az egyetemen. A gazdaságföld-

rajz, a regionális fejlődés és a környezetvédelem a WU-n a társadalomtudományok között nyert elhelyezést. A regionális gazdaságtan és közigazgatás (public management) témakörében tervezett mesterprogram elindítása – amelyben az említett tárgyak szerepeltek volna döntő súllyal – nem sikerült. A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem képzési szerkezetében a régió nem szerepel önálló tárgyként, szemináriumi munkákban, diplomamunkákban, kisebb mértékben disszertációkban azonban megjelenik a Bécsi régió.

A szakosodás a Bolognai folyamat egy centrális eleme volt, amelynek keretében az egyetem helyének, jövőjének meghatározása került előtérbe. Ez a folyamat a bécsi egyetemeken lényegében befejeződött. Korábban az osztrák egyetemekről olyan kép alakult ki, hogy az államtól való függés és alárendeltség régi hagyománya egy befelé néző és passzív intézményi kultúrát alakított ki (Davies 2000). Az utóbbi években jelentős változások történtek, és vannak továbbra is folyamatban. Így a szükségletre érzékenyen és aktívan reagáló vállalkozó szellem szükségességét idézi fel a Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem rektora (Badelt 2003). Úgy látja, hogy ma nem az egyetemek vállalkozási jellege a kérdés, hanem inkább az, hogy milyen mértékben érvényesüljön ez a mentalitás. Kompromisszumot keres a különböző álláspontok között: miután egy egyetemnek „különböző piacokon(!)” kell mozognia, arra kényszerül, hogy az „outputot” és az „inputot” üzemgazdaságilag mérlegelje. Badelt nem hanyagolja el, sőt hangsúlyozza a társadalom megalapozott követelményeit az egyetemmel szemben. Ami az outputot illeti, a körületekintő keresletkutatást tartja elsőrendű feladatnak, s ennek megfelelően a specializációnak is elsősorban a kereslet elemzésén kell alapulnia. A változtatásokat ugyanakkor a meglévő oktatói és kutatói személyzet adottságainak, valamint, az intézmény tradícióinak figyelembevételével kell végrehajtani. Ebben az „összegyetemi” intézményi koncepcióban a belső irányítási felelősség a kari tanácstól a rektorig, azt őt támogató tanácsig terjed. „A professzorok köztársaságából vállalkozói egyetemmé alakulunk át” állítja Peter Frankenberg, Baden-Württemberg oktatásügyi minisztere (Frankenberg 2006).

Az egyes részlegeknek biztosított önállóság rugalmasságot, kezdeményezést tesz lehetővé, nagyobb várakozásokra jogosít az oktatásban és a kutatásban, így a régió belüli együttműködésben is. Az egyetemi autonómia védelmi jelleggel is érvényesülhet. A WU éppen ezidőtájt korlátozza a doktori képzésben résztvevők számát: a tervek szerint félévenként 200 hallgató kezdene ilyen tanulmányokat, és a minisztérium tiltakozása ellenére is csak egyharmad részükre van minősített személyzet.

Egy másik modern menedzsmentgyakorlat, a „branding”, azaz a teljesítmény, az ajánlat pregnáns minőségi meghatározása és ismertté tétele mind fontosabbá válik az egyetemi vezetésben. Ez a szemlélet a karok és kisebb részlegek vezetésében éppúgy érvényesül, mint nemzetközi, országos, sőt regionális vonatkozásban. A „márkanév” vonzza a jó hallgatókat, a kiváló oktatókat és a kutatási forrásokat.

A WU nemzetközi helyezését illető célkitűzéseknek (világklasszis egyetem, „Weltklasseuniversität”) közvetlen gyakorlati vonatkozása van, megnő a kitűzött cél elérését befolyásoló tényezők jelentősége. Így a tercier képzésben egyre nagyobb

súlyt tulajdonítanak a nemzetközi akkreditációs (minősítési) eljárásoknak, például a 2006-ban megkezdett EQUIS-akkreditációnak. Ezek nélkül aligha sikerül az oktatást meggyőzően átalakítani, és vonzóan, nemzetközileg versenyképesen “piacra vinni”(WU-memo, Jahrgänge 2005/2006).

Az egyetem vezetésében a nemzetközi orientáció új formájaként jelenik meg a 2006-ban felállított 13 tagú nemzetközi testület (International Board), amely tanácsadó jelleggel a rektort hivatott segíteni az egyetem kutatási és oktatási profiljának a továbbfejlesztésében, továbbá az egyetem nemzetközi pozíciójának erősítésében. A tanácsban a Prágai Közgazdaságtudományi Egyetem egyik professzora – az intézmény volt rektora – is részt vesz.

Versenyt érvényesül a különböző oktatási formákban és irányokban is. Bécsben tíz intézménynél lehet üzleti MBA fokozatot szerezni, ebből két intézmény együttműködik (Executive Academy der Wirtschaftsuniversität, Österreichisches Controller-Institut und WU Executive Academy). A külföldi kapcsolattal rendelkező, MBA képzést kínáló intézmények közül az egyik a pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetemmel dolgozik együtt (Sales Manager Academy – Hohe Warte), míg a másiknak kremsi partnere van (Duna Továbbképző Egyetem Krems, Alsó-Ausztria). Ezeken felül még számos egyéb intézménynél lehet Ausztriában MBA fokozatot szerezni.

A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetemen jelenleg 11 posztgraduális szak van, ám tematikailag egyik sem köthető közvetlenül regionális kérdésekhez. Talán a turizmus szaknak van legközvetlenebb kapcsolata a régióval, az ide járó hallgatók egyes programokat Bécsen kívül bonyolítanak le. Ugyanakkor vannak olyan képzések, amelyeket egyes vállalati igényekre alapoznak, és helyileg is ott bonyolítják le. A résztvevőkön keresztül természetesen a régió erősen profitál ezekből a programokból.

Egy világklasszis egyetem nem képzelhető el, és egyben értelmetlen is nemzetköziesedés nélkül. A WU-nak mintegy 200 partnerszerződése van külföldi egyetemekkel, ebből 18 kelet-közép-európai felsőoktatási intézményekkel. A magyar egyetemek közül azonban egyedül a budapesti Corvinus Egyetem szerepel a WU partnerlistáján.

Az oktatók, kutatók, hallgatók mobilitásának erősítésére számos új kezdeményezés van a WU-n, amelyek még ki nem használt lehetőségeket jelentenek a kelet-közép-európai régió számára is. A célegyetemet illetően a kezdeményezést maguktól az oktatóktól, hallgatóktól várják, így a külföldi egyetemek ismertsége, a karrier szempontjából nyújtott előnyök döntőek a pályázatoknál.

A WU hallgatóinak 70 százaléka jön a régióból (becslés), és a hallgatók fele a régióban marad a képzés befejezése után, ebben a térségben vállal munkát. Ebből adódóan felmerül a kérdés, hogy a régió nem szerepelhetne-e többet az oktatásban, a gyakorlati munkában, ami az egyéniség fejlődése szempontjából is előnyös lehet. A végzősök – különösen bachelor szinten – a régióról szerzett korszerű és előrettekintő ismeretekkel felszerelve még kedvezőbb helyzetbe kerülhetnének az álláskeresés során. Az adott régióhoz való emocionális és racionális kötődés mindkét fél részére előnnyel járna.

Ezekkel az új a lehetőségekkel a szakfőiskolák is élni kívánnak. Így az Osztrák Gazdasági Kamara Bécsi Szakfőiskolája hat félév alatt teljes értékű, a vállalatokkal összehangolt, a gyakorlati életre kiválóan felkészítő képzést kíván nyújtani. Az esetleges mestertanulmányok előtt gyakorlati tapasztalatok szerzése javasolt, ami erősíti a főiskolák jelentőségét, hatásosságát a régióban.

9.3. Nemzetköziség és nagyrégió

A “pannon” régió, valamint az európai, illetve a globális dimenzió között egy figyelemreméltó regionális szintet képez a fentiekben már többször említett kelet-közép-európai régió. A WU tevékenységében és célkitűzéseiben ez a szint – “Kompetenciate-riület Kelet-Közép-Európa” egyértelműen jelen van. (*Wirtschaftsuniversität Wien* 2006).

A WU külföldi hallgatóinak kétharmada a kelet-közép-európai országokból jön. A WU világklasszis egyetem képe összeurópai és globális keretbe ágyazva összeegyeztethető a makroregionális (Pannon–Bécsi régió) súlypontképzéssel. Ehhez azonban az szükséges, hogy az egyetem *egyidejűleg több szinten* – mint arra Davies is rámutat (*Davies* 2000) – céltudatosan működjön.

A Közép-Kelet-Európa menedzsment szakirány tananyagában közgazdasági és exportpiaci kérdések, valamint kisebb súllyal kulturális (nyelvi) és közép-kelet-európai menedzserpozíciókkal kapcsolatos témák szerepelnek. Ezt a kérdéskört a nemzetközi közgazdaságtan című tantárgy keretei között dolgozzák fel a hallgatók.

A szakosodás során a megalapozott kezdeményezések ellenére sem sikerült egy kultúrspecifikus, közép-kelet-európai vonatkozású modul kiépítését keresztül vinni, amely egy kifejezetten gazdaságföldrajzi/regionális orientációjú mesterképzés lett volna, interkulturális, határon átnyúló nyelvi és egyéb témákkal. Ez az oktatás/kutatás elősegítette volna a közép-kelet-európai régióknak az oktatásba és kutatásba való komplexebb gazdasági és kulturális beépítését. Ezek a témák a WU-n képviselve vannak ugyan, de olyan súlypontok kialakítására nem került sor, mint amit a képzés kezdeményezőik kívántak volna.

A Jozsef-Program keretében WU-hallgatókat és Kelet-Közép-Európából beiratkozó résztvevőket készítenek elő menedzsment-pozíciókra. Ebben a programban az egyetem együtt dolgozik régióbeli társegyetemekkel. A Meisterklasse Osteuropa elnevezésű program két féléves kiegészítő képzésből áll a Vállalatvezetés Tanszék irányításával, amelyen 25 – szigorú kritériumok szerint kiválasztott – hallgató vehet részt. A makroregionális kooperációk megjelenésének további példáit jelentik – ha még viszonylag szerény méretben is – a kolozsvári Bolyai Egyetemről és a krakkói egyetemről fogadott cserehallgatók, vagy a brünni egyetemmel való együttműködés. A továbbképzési programok az Executive Education – WU Executive Academy keretében jelennek meg.

A WU nyári egyetemei a makrorégióban – Bécs, Prága, Pozsony, Zágráb, Konstanca, Trogir, Kijev, Belgrád helyszínekkel – további formái a regionális témák feldolgozásának. Ezek egyben további alkalmat nyújtanak a személyes kapcsolatok,

hálózatok kiépítésére, speciális szakmai együttműködések elindítására, erősítésére (*Wirtschaftsuniversität Wien* 2005).

Tartós együttműködés alakult ki a budapesti Közép-Európai Egyetemmel (Central European University), amelynek egy jellegzetes eseménye a közösen vezetett a "Doing Business in Central-Eastern Europe" címet viselő, közösen vezetett szeminárium, amerikai résztvevőkkel (WU-memo 2005-2006).

A szakfőiskolák (Eisenstadt/Pinkafeld) és a makrorégió kapcsolatának egyik alkotó elemét képezi a nemzetköziesedés, amit – többek között – interkulturális tantárgyak bevezetésével, kelet-közép-európai nyelvek anyanyelvi tanárokkal történő oktatásával, valamint pozsonyi, prágai tanulmányi programokkal kívánnak megvalósítani.

9.4. Veszélyben a „hagyományos” egyetem?

Ha az egyetemek regionális szerepét vizsgáljuk, tehát nagyon is gyakorlati orientációját elemezzük, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a nézeteket, amelyek aggodalmat és tartózkodást fejeznek ki egyes európai fejleményekkel kapcsolatban.

Így Hörisch, a mannheimi egyetem germanisztika-média professzora szerint a Bolognai folyamatban a hasznosság, a hatékonyság és a funkcionalizmus követelményei uralkodtak el. Az egyetem teljes egészében gazdasági jellegű intézménnyé válik. Nem valós a hallgatók és oktatók közössége, hiányzik az egyetemi campus szelleme, az Alma Mater ideálja. Idegennek tartja ettől az ideáltól a távolról beutazó külső oktatók nagy arányát, mivel ők nem tudnak igazán részt venni az egyetem életében, az alkotó kezdeményezésekben, a tudományos és oktatói vitákban. Egyik – talán ironikus, provokatív – javaslata szerint a helyben lakó oktatóknak nagyobb fizetést biztosítana (*Hörisch* 2006).

Liessmann, a Bécsi Egyetem filozófia professzora nem tartja meggyőzőnek a nemzetközi rangsorolás most divatos formáit, valamint az azokból levont – az egyetemek fejlesztésével kapcsolatos – következtetéseket. A Bologna reformokkal kapcsolatban az a véleménye, hogy ha az egyetemek a képzés bachelor-fázisát komolyan veszik, akkor szakfőiskolává alakulnak át, ha viszont nem veszik komolyan, akkor rosszul képzett "majdnem akadémikusokat" bocsátanak ki a munkaerőpiacra, ahol gyengéik hamarosan kitűnnek majd *Liessmann* (2006). A bázeli Schatz professzor is úgy véli: sok egyetem nem más, mint szakiskolák laza kollekciója (*Schatz* 2006). A továbbiakban Liessmann szerint az egyetemeket, azok európai (humboldti) hagyományait az ökonomizmus, a piacgazdasági gondolkodás lerombolja. Liessmann az elit és kiválóság mostani fogalmait a korszellem termékeinek tekinti. Úgy véli, hogy korábban is 4-5% „elit” képződött, most ezek képzését elkülönülten, "elit egyetemeken", "elit intézetekben" kísérlik meg biztosítani. Aggódik a szellemtudományok jövőjéért, a humboldti oktatási ideálért, az oktatás és kutatás egységéért.

Ennek az úgynevezett egységnek azonban a belső arányai is fontosak. Az előbb idézett, nagynevű, nemzetközileg elismert, bázeli biokémikus professzor emeritus

Gottfried Schatz arra a kérdésre, hogy mit tenne jobban, ha újra kezdené a pályáját, azt válaszolta: „Az oktatást mindenestre legalább olyan komolyan venném, mint a kutatást“.

Az előbbieken idézett ökonomizmus az alapkutatás elhanyagolásában is jelentkezhet. Alap- vagy alkalmazott kutatás: relatív fogalmak. A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetemen és a Bécsi Műszaki Egyetemen az oktatás és a kutatás összekapcsolását az egyetemi munka alapvető, nélkülözhetetlen elemének tekintik. A regionális horizont az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásának egyik fontos területe az egyetemi munkában. Ezt láttuk az előbbieken a Bécsi Műszaki Egyetem városok, községek műszaki problémáinak megoldásában való aktív részvételében. További példa erre az a gyakorlat, mely szerint a WU a Bécs városa által rendelkezésre bocsátott pénzügyi alapok felhasználásánál az alapkutatásnak is igyekszik helyet biztosítani. A kutatás finanszírozás kérdése is: az egyetem prémiummal ösztönzi az oktatókat külső szereplők, szervezetek által finanszírozott („Drittmittel“) projektek megszerzésére.

A WU-n folytatott közgazdaságtani kutatások többségükben – jellegüknél fogva – alkalmazott kutatások. Vannak olyan megbízatások, amelyeknél helyi, vállalati, vagy éppen országos szintű döntések, rendszabályok meghozatalának előkészítése a feladat. Nem mindegyik professzor vállal ilyen kutatásban való részvételt: van, aki a közvetlen területi, regionális vonatkozást is eleve elutasítja, kutatási témáit általános jellegűnek tekinti, amelynek természetesen lehet releváns regionális vonatkozása is.

Fenntartások vannak a politikai tanácsadással, valamint az Európai Unió által finanszírozott projektekkel szemben a sok adminisztráció és hosszú elfogadási eljárás miatt. Egy másik érvelés szerint Bécsben – és Ausztria szerte is – vannak kiváló adatbázissal rendelkező, ám oktatási kötelezettség nélküli, regionális kutatásokat folytató kutatóintézetek, amelyek a regionális vonatkozású kutatómunkákat hatékonyabban el tudják végezni. E nézetek képviselői szerint a jól felkészült tanácsadói irodák – kedvezőbb anyagi feltételeiknek köszönhetően – konkurenciát jelentenek az egyetemeknek, az egyetemi oktatóknak.

Az egyetemen az alap- és alkalmazott kutatás egyensúlya a tudomány és a gyakorlat integrációjának egyik formája. Schürer professzor (Universität St. Gallen) hangsúlyozza: „A tudomány és a gyakorlat integrálása meghatározó az egyetemi képzés és továbbképzés minden szakaszában. Ez az integrálás mind a kutatásnak, mind pedig az oktatásnak javára válik, mert a tudás és a megértés széles horizontján alapul” (Schürer 2006).

A regionális tudományok terén – éppen úgy mint számos más szakterületeken – az egyetemi munkában mód, alkalom és lehetőség nyílik az elmélet és gyakorlat összekapcsolására, amely a szakemberek egy részének elkötelezettségével párosul. A közeli régióval való összefonódás az elmélet és a gyakorlat összekapcsolásának is egyik fontos – az UniRégió projekt által is hangsúlyozott – területe.

9.5. A regionális együttműködés intézményi szereplői a Bécsi régióban

Azt, hogy az egyetemek milyen hatásokkal tudnak részt venni egy város vagy egy régió fejlődésében, egymással összefüggő, komplex tényezők határozzák meg. Ha *fejlesztést* mondunk, akkor inkább az intézményi szereplők, például a tartományi kormányok, városok, községek, regionális fejlesztő intézmények, technológiai centrumok szerepe, valamint az azokkal való lehetséges együttműködés kerül előtérbe. A többnyire közületi, vagy félig közületi szervezetek mellett egy másik dimenziót jelentenek a gazdasági, üzleti szervezetek, továbbá a főiskolák, egyetemek, kutatóintézetek.

A partnerek kiválasztása az egyetemek, főiskolák számára döntő stratégiai lépés. Davies hangsúlyozza, hogy amennyiben az egyetemek, főiskolák nem tudnak eredményesen kommunikálni a közvetlen közelükben lévő partnerekkel, akkor kevés a remény arra, hogy eredményes párbeszédre lesznek képesek országos vagy nemzetközi szinten. Az egyetemnek mindenestre egyidejűleg több szinten kell aktívnak lennie. Ez mindkét oldalon összefügg a vezetők ad hoc kapcsolatokon túlmenő, tartós intézményi együttműködések kialakítását szolgáló képességeivel, de ugyanakkor a döntéshozatal színvonala, kultúrája és nem utolsósorban az ilyen együttműködésekre rendelkezésre álló pénzügyi források (EU, város, állam) is befolyásolják. Az egyetemi munkától várható pozitív hatások létrejöttének mindemellett feltétele az aktív, befogadóképes környezet (Davies 2000).

Bécs városa részéről Ehalt központi jelentőségűnek tartja az egyetemeknek a városi gazdaságfejlesztő munkában való részvételét, de nem tartja kielégítőnek az egyetemek, a főiskolák és a gazdaság között meglévő hálózatos összekapcsolódást. Ehalt már tanulmánya címében utal az „Universitas” – a hagyományos egyetem és a „tudáskonszern” kép közötti ellentmondásra, amely áthidalásra szorul. Az egyetemi profil, főleg a teljesítmények, a „termékek”, a lehetséges partnereket illetően nincsenek elég élesen definiálva a társadalom és a gazdaság felé. Szerinte az egyetemeken hiányzik a know-how az intellektuális termékek nyilvánosság számára történő megfelelő bemutatására. Ez a múltban azzal a hatással járt, hogy alig mutatkozott érdeklődés az egyetemek teljesítményei, „termékei” iránt (Ehalt 2003).

Az osztrák UniRégio projektben kiemelten szerepeltek a regionális politika intézményei, mint az egyetemek partnerei a regionális fejlesztésben. Ezek a regionális fejlesztési intézmények részben az EU regionális fejlesztési programjainak eredményeképpen erősödtek meg (Burgenland pl. első számú célterület volt), s mostanra az egyetemek lehetséges partnereivé váltak.

Az 1995-ben alapított burgenlandi regionális menedzsment iroda (Regional Management Burgenland) fő tevékenységi köre az EU által nyújtott regionális támogatások felhasználásának koordinációja, regionális együttműködések kiépítése, tanácsadás, tanulmányok és tervezési anyagok készítése, ösztönző és kísérleti projektek, valamint az EU projektek figyelése és értékelése.

A burgenlandi Business&Innovation Centre nevű szervezet nemzetközi projekteket vezet és koordinál, valamint bekapcsolja ezekbe a programokba a burgenlandi és külföldi kis-és középvállalatokat. Számos határon átnyúló hálózati együttműködésben vesz részt, így például az RDA-net-CEDA hálózatban, amelyekben osztrák, cseh, magyar, olasz és szlovák regionális fejlesztő ügynökségek tevékenykednek.

Az alsó-ausztriai ECO Plus egy korszerű, innovatív regionális fejlesztési ügynökség, amely Ausztrián kívül több közép-kelet-európai országban rendelkezik irodákkal (Csehország, Szlovákia, Magyarország, Lengyelország). Programjában a határon átnyúló és régiók közötti projektek kezdeményezése, támogatása, tanácsadó projektek megvalósítása, határon átnyúló technikai parkok kialakítása és vezetése szerepel a „közép-európai illetékesség” hangsúlyozása mellett. A szervezet részt vesz a Lower Austrian Network for Central Europe (LANCE) projektben, valamint az Interreg IIIA program keretében a regionális kooperáció erősítésében (*Plus letter* 2005–2006).

A Bécs városa által létesített pénzügyi alapok rendkívül fontos és hatásos formái az egyetemek városfejlesztésbe való bevonásának. Az egyetemek igyekeznek a források egy részét olyan kutatásokra fordítani, amelyeket alapkutatásnak, elméleti kutatásnak, nem közvetlen alkalmazási jellegű munkának tekintenek.

A Bécsi Tudományos- Kutatási- és Technológiai Alap az osztrák főváros fontos eszköze a városfejlesztési stratégiai célok megvalósítására. A pénzeszközök felhasználásánál a tradíció, a jövőbeli potenciál és a „szomszédokkal kialakulóban lévő nagyrégió”, valamint a város aktív technológiapolitikája, a városi vállalkozások segítése, az egyetemek kutatási potenciáljának kihasználása és erősítése jelenik meg stratégiai célként.

A bécsi Gazdaságfejlesztési Alap az egyetemi kutatók regionális és határon átnyúló, gyakran az EU által is finanszírozott projektekbe való bevonására is lehetőséget nyújt.

Bécs Város Jubileumi Alapját 1998-ban, a Közgazdaságtudományi Egyetem fennállásának 100 éves évfordulója alkalmából olyan közgazdaságtudományi kutatások támogatására létesítette a város, melyek alkalmasak arra, hogy a bécsi gazdaságnak új impulzusokat adjanak. Ugyanebből az alkalomból jött létre a „100 éves a Közgazdaságtudományi Egyetem” Alapítvány, amelyet 20 vállalt alapított azzal a céllal, hogy segítsen az osztrák fővárosnak a tudomány és az innováció városává válni. Ehhez hasonló kezdeményezés a „Műszaki Egyetem Alapítvány” létrehozása.

9.6. Példák régióon belüli és határon átnyúló együttműködésekre

A Bécsi Műszaki Egyetem a tudás- és technológiaátadás terén valósít meg közös projekteket a bécsi és az alsó-ausztriai kamarával, például az elektronikus kommunikáció terén. A TU Wien a Bécsi Agrártudományi Egyetemmél az Egyetemenkői Agrobiológiai Intézetben dolgozik együtt az alsó-ausztriai Tullnban, de ugyanakkor a kremsi Duna Továbbképző Egyetemmél is szoros együttműködést tart fenn.

Néhány jellegzetes példa a Bécsi Műszaki Egyetem tevékenységére a technológia-transzfer terén:

- határon átnyúló együttműködés az építőanyag-iparban: soproni építőanyag napok megrendezése, kutatási együttműködés a Magasépítészeti és technológia tanszék és a Nyugat-Magyarországi Egyetem (Sopron) között;
- egyetemi mester program a megújuló energiatechnológiák továbbfejlesztése és alkalmazása terén a Bécsi Műszaki Egyetem, az Energiapark Bruck/Leitha (Alsó-Ausztria), a Nyugat-Magyarországi Egyetem (Mosonmagyaróvár) és a pozsonyi Energiacentrum között. Ez jó példa az EU-ban is hangsúlyozott tudásháromszögre, a képzés, kutatás és innováció kapcsolatára, egységére. Bruck a.d. Leitha-ban 150 millió euró fölötti összeget ruháztak már be megújuló energiaforrásokba;
- a bécsi víztisztító megújítása tekintetében Bécs város illetékes szervei, valamint a simmeringi üzem 40 éve dolgoznak együtt az egyetem illetékes tanszékével;
- a lakossággal történő kapcsolattartás és párbeszéd egyik formája az építészeti diplomatervek kiállítása (a tervek mintegy felének a tárgyát a város és a környező települések épületei, terei, tervezési problémái alkotják);
- tájékoztató rendezvények a lakosság és szakmai körök részére műszaki jellegű témákról;
- a bécsi Gazdaságfejlesztési Alap a szuburbanizáció és a térkihasználás témakörében, valamint a kerületek revitalizációjával kapcsolatban finanszíroz kutatást.

Elméletibb jellegű téma az alternatív szociális-gazdasági fejlődési modellek keresése Bécs városára és a környező nagyrégió nagyvárosi agglomerációira, amely – történetileg és perspektívában – egy több régiót átfogó kutatás. Bár egy nemzetközi program részeként nyilván nem közvetlen gyakorlati jelentőségű ez a projekt, de a regionális fejlődés értelmezése, megértése szempontjából egy fontos kutatás.

Jellegzetes kutatássorozat regionális partnerekkel a “Régiófejlesztés Béctől keletre” című program, továbbá jelentősek a határon átnyúló együttműködést támogató programok (INTERREG, CADSES) által finanszírozott projektek: Gmünd-Ceske-Velenice, Weinviertel-Südmähren, Euregio March-Thaya, Waldviertel-Böhmen, Retz-Znojmo-Polkautal, és számos más projekt (*Technische Universität* 2004).

A kutatás és innováció terén való együttműködés egy másik példája a Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem “Idea Generation” elnevezésű programja, amely a vállalkozás- és vállalatalapítás-kutatás tantárgy keretében valósul meg. Ennek keretében a WU hallgatói csoportokba szerveződve, a Bécsi Műszaki Egyetem, a Bécsi Egyetem, a Bécsi Állatorvostudományi Egyetem és a Bécsi Agrártudományi Egyetem kutatóival együtt vizsgálják az alapkutatási eredmények konkrét gyakorlati, üzleti alkalmazási lehetőségeit. A program felveti a vállalkozás/menedzsment oktatás gyakorlatának és a fejlesztési rendszabályoknak a hálózatos összekapcsolás segítségével történő folyamatos, kölcsönös figyelését a pannon régió egyetemi intézetei, tanszékei között (*Wirtschaftsuniversität* 2006).

A Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetemen egy átfogóbb jellegű, de a közvetlen határon átnyúló együttműködés szempontjából is releváns kutatási téma például a diffúzióelmélet alkalmazása a kelet-közép-európai országok társadalmi-gazdasági átalakulásában (Mayrhofer–Iellaschitz 2005).

9.7. A Bécsi régió az osztrák felsőoktatásban

Az Unirégió projektben vizsgált régió (Bécs, Alsó-Ausztria, Burgenland) lakossága Ausztria lakosságának 49% százalékát adja, ám az ország nemzeti jövedelmének több mint felét állítja elő. Az ország által kutatásra fordított összegeknek ennél nagyobb hányada kerül ebben a régióban felhasználásra.

Mint a 9.1. táblázat mutatja, 2005-ben több mint 123 155 hallgató tanult a bécsi egyetemeken, ami az osztrák egyetemeken tanulók 60,5 százalékát jelenti. Ebből a külföldi hallgatók aránya 18,3 százalékra tehető, ami szinte azonos a külföldi hallgatók országos szinten 18,5 százalékos részesedésével. Egyetemek és szakok szerint azonban nagy eltérés van a női hallgatók arányában. Míg országos szinten a nők aránya 53,5%, a Bécsi Egyetem esetében ez az arány 63,3 százalékra tehető. Ugyancsak magas a nők aránya a Bécsi Orvostudományi Egyetemen, a Bécsi Állatorvostudományi Egyetemen (81,5%), a Bécsi Iparművészeti Egyetemen, a Bécsi Zene- és Színművészeti Egyetemen, valamint a Bécsi Képzőművészeti Egyetemen. Bár a Bécsi Agrártudományi Egyetemen és a Bécsi Műszaki Egyetemen kisebbségben vannak a női hallgatók, a Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetemen 49 százalékos arányt képviselnek.

Míg a vizsgált akadémiai évben a rendes hallgatók több mint 60,5 százaléka tanult Bécsben, az egyetemi tudományos személyzetnek csak 47,4 százaléka koncentrált a fővárosban. A professzorok esetében valamivel kedvezőbb – 52,5 százalékra tehető – ez az arány. Az asszisztenseknek 49,4 százaléka jelenik meg a bécsi egyetemi létszámban. A nők aránya a professzori állományban országos szinten mindössze 14,2%, a vizsgált régióban azonban – 13,9% – ennél is alacsonyabb volt (9.2. táblázat).

Ausztriában a dinamikusan fejlődő szakfőiskolák hallgatóinak száma 2005-ben elérte a 23 939 főt (9.3. táblázat), és továbbra is növekvő tendenciát mutat. Ebből 45,6 % esett a Bécsi régióra. Figyelemre méltó, hogy a régión belül Alsó-Ausztriában tanul a szakfőiskolai hallgatók 47,5%-a, így arányuk meghaladja Bécset. A helyiek aránya majdnem egyformán magas Bécsben (47,2%) és Alsó-Ausztriában (47,9%), a legalacsonyabb Burgenlandban (40,1%).

A nők aránya a szakfőiskolai hallgatók között a régióban a vizsgált évben csak 42,7%-ot ért el. Arányuk jóval alacsonyabb az egyetemi rendes hallgatókénál (53,5%). Mint láttuk, a női hallgatók aránya egyetemek és szakok szerint is nagyon eltérő, így feltehető, hogy alacsonyabb részarányuk a szakfőiskolákon azok szakirány szerinti összetételével is összefüggésben van.

9.1. TÁBLÁZAT
*Belföldi és külföldi rendes hallgatók száma
a Bécsi régióban és Ausztriában (fő), 2005/2006*

<i>Egyetemek</i>	<i>Összesen</i>	<i>Nő</i>	<i>Férfi</i>
Bécsi Egyetem	64 125	40 605	23 520
– belföldi	53 932	34 187	19 745
– külföldi	10 193	6 418	3 775
Bécsi Orvostudományi Egyetem	10 024	5 958	4 066
– belföldi	8 094	4 909	3 185
– külföldi	1 930	1 049	881
Bécsi Műszaki Egyetem	16 536	3 865	12 671
– belföldi	13 249	2 870	10 379
– külföldi	3 287	995	2 292
Bécsi Agrártudományi Egyetem	5 438	2 396	3 042
– belföldi	4 637	2 006	2 631
– külföldi	801	390	411
Bécsi Állatorvostudományi Egyetem	2 228	1 816	412
– belföldi	1 757	1 441	316
– külföldi	471	375	96
Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem	20 127	9 880	10 247
– belföldi	16 054	7 794	8 260
– külföldi	4 073	2 086	1 987
Bécsi Iparművészeti Egyetem	1 348	787	561
– belföldi	935	541	394
– külföldi	413	246	167
Bécsi Zene- és Színművészeti Egyetem	2 394	1 401	993
– belföldi	1 321	778	543
– külföldi	1 073	623	450
Bécsi Képzőművészeti Akadémia	935	564	371
– belföldi	637	404	269
– külföldi	262	160	102
<i>Bécsi régió egyetemei összesen</i>	<i>123 155</i>	<i>67 272</i>	<i>55 883</i>
– belföldi	100 652	54 960	45 722
– külföldi	22 503	12 312	10 161
<i>Egyetemek a Bécsi régión kívül</i>	<i>80 298</i>	<i>41 839</i>	<i>38 459</i>
– belföldi	65 247	33 935	31 282
– külföldi	15 051	7 904	7 177
<i>Ausztria összesen</i>	<i>203 453</i>	<i>109 111</i>	<i>94 342</i>
– belföldi	165 899	88 895	77 004
– külföldi	37 554	20 216	17 338

Forrás: A Statistisches Taschenbuch, 2006, Bundesministerium für Bildung und Kultur alapján a szerző összeállítása.

9.2. TÁBLÁZAT
Az egyetemek főállású tudományos és művészi személyzete a
Bécsi régióban és Ausztriában (fő), 2005

Egyetem	Összesen	Nők	Férfiak	Professzorok			Asszisztensek		
				Összesen	Nők	Férfiak	Összesen	Nők	Férfiak
Bécsi Egyetem	3 598	1 688	1 910	310	41	269	1 645	653	992
Bécsi Orvostudományi Egyetem	3 586	1 902	1 684	125	11	114	1 399	445	954
Bécsi Műszaki Egyetem	1 891	632	1 259	148	9	139	857	166	691
Bécsi Agrártudományi Egyetem	833	377	486	63	8	55	310	83	227
Bécsi Állatorvostudományi Egyetem	737	426	311	29	3	26	232	134	98
Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetem	921	505	416	71	8	63	389	172	217
Bécsi Iparművészeti Egyetem	340	170	170	34	11	23	190	79	111
Bécsi Zene- és Színművészeti Egyetem	728	310	418	187	44	143	268	126	142
Bécsi Képzőművészeti Akadémia	283	147	136	27	8	19	101	45	56
Duna Továbbképző Egyetem, Krems	243	168	75	9	2	7	64	37	27
Bécsi régió összesen	11 901	6 325	6 065	1 108	155	976	5 321	1 710	3 664
Oszttrák egyetemek összesen	25 061	11 129	13 532	2 111	300	1 811	10 776	3 597	7 179

Forrás: A Statistisches Taschenbuch, 2006, Bundesministerium für Bildung und Kultur alapján saját szerkesztés.

(Megjegyzés: A rendes hallgató olyan személy, aki valamelyik állami egyetem menetrendszerű BSc, MSc, illetve doktori képzésére felvételt nyert. Az ún. rendkívüli hallgatók valamelyik állami egyetem rendkívüli studiumára (pl. egyetemi tanfolyam, egyes kiválasztott tárgyak) nyernek felvételt, s a vendéghallgatók is az ő csoportjukba tartoznak.)

Az osztrák egyetemek rendes hallgatóinak 18,5 százaléka volt külföldi 2005-ben (9.1. táblázat). A külföldi hallgatók 40,6 százalékát a szomszédos Németország és Olaszország (Dél-Tirol) adta. Az őket követő 13 országból (6,3–1,3% közötti részaránnyal) 10 ország földrajzilag Kelet-Közép- és Délkelet-Európához tartozik. A magyar diákok a külföldi hallgatóknak – 603 férfi és 448 női hallgatóval – 2,8 százalékát tették ki (9.4. táblázat). A külföldi női hallgatók 53,8 százalékos részaránya meghaladja a külföldi férfi hallgatókét: ez az arány egészen közel van a belföldi női rendes hallgatók 53,5 százalékot kitevő országos értékéhez (9.1. táblázat).

Az osztrák szakfőiskolákon a külföldi hallgatók (1 700 fő) 7,1 százalékot kitevő aránya jelentősen elmarad az egyetemeken 2005-ben jelentett külföldi részaránytól. Ebben az esetben is Németország (53,9%) és Olaszország (7,5%) voltak a legjelentősebb származási országok, Magyarország 4,6%-kal a harmadik helyen állt (9.5. táblázat).

9.3. TÁBLÁZAT

Szakfőiskolák belföldi hallgatói származási régiók szerint a Bécsi régióban (fő), 2005/2006

<i>Hallgatók származási régiója*</i>	<i>Az adott régióban található szakfőiskolák hallgatóinak száma</i>			
	<i>Összesen</i>	<i>Burgenland</i>	<i>Alsó-Ausztria</i>	<i>Bécs (egyéb tartományok nélkül)</i>
Burgenland	1 029	413	298	218
– nők	477	205	130	93
– férfiak	552	208	168	125
Alsó-Ausztria	5 219	304	2 504	1 786
– nők	2 255	159	1 211	636
– férfiak	2 964	145	1 293	1 150
Bécs	4 733	145	680	3 653
– nők	1 962	74	361	1 426
– férfiak	2 771	71	319	2 227
Bécsi régió	10 981	862	3 482	5 657
– nők	4 694	438	1 702	2 155
– férfiak	6 287	424	1 780	3 502
Összesen	23 939	1 169	4 531	6 390
– nők	9 977	598	2 231	2 485
– férfiak	13 962	571	2 300	3 905

*Beleértve a külföldi lakóhelyűeket is

Forrás: A Statistisches Taschenbuch, 2006, Bundesministerium für Bildung und Kultur alapján saját szerkesztés.

9.4. TÁBLÁZAT

Külföldi rendes hallgatók száma (fő) és részaránya (%) az osztrák egyetemeken a legjelentősebb származási országokból, 2005

<i>Származási ország</i>	<i>Össze- sen</i>	<i>Nők</i>	<i>Férfiak</i>	<i>A külföldi hallgatók részaránya</i>
Németország	9 210	4 889	4 321	24,5
Olaszország	6 054	3 143	2 911	16,1
Bosznia-Hercegovina	2 347	1 157	1 190	6,3
Törökország	2 049	917	1 132	5,5
Bulgária	1 357	814	543	3,6
Lengyelország	1 302	891	411	3,5
Kína	1 238	679	559	3,3
Szlovákia	1 190	719	471	3,2
Horvátország	1 133	716	417	3,0
Szerbia&Montenegro	1 125	551	574	3,0
Magyarország	1 051	603	448	2,8
Egyéb országok	9 498	5 137	4 361	25,2
<i>Összesen</i>	<i>37 554</i>	<i>20 216</i>	<i>17 338</i>	<i>100,0</i>

Forrás: A Statistisches Taschenbuch, 2006, Bundesministerium für Bildung und Kultur alapján saját szerkesztés.

9.5. TÁBLÁZAT

Külföldi hallgatók száma (fő) és részaránya (%) az osztrák szakfőiskolákon, 2005/2006

<i>Származási ország</i>	<i>Adott országból származó hallgatók száma</i>	<i>Külföldi hallgatók részaránya (%)</i>
Németország	964	53,9
Olaszország	134	7,5
Magyarország	83	4,6
Kína	82	4,6
Horvátország	55	3,1
Bosznia-Hercegovina	45	2,5
Lengyelország	39	2,2
Szlovákia	38	2,1
Románia	23	1,3
Törökország	21	1,2
Egyéb országok	216	17,0
<i>Külföldi hallgatók összesen</i>	<i>1 700</i>	<i>100,0</i>

Forrás: A Statistisches Taschenbuch, 2006, Bundesministerium für Bildung und Kultur alapján saját szerkesztés.

9.8. Összefoglalás

A hagyományos és a vállalkozói egyetem, a tudáskonszern új koncepciója körül Ausztriában is vita folyik, amely logikusan elvezet ahhoz a kérdéshez, hogy milyen szerepe van az egyetemeknek a közvetlen környezetükben – így a Bécsi régióban –, és milyen elvárások élnek a régióban az egyetemekkel szemben. Ez részben annak a nyomásnak az eredménye, amit a társadalom gyakorol az egyetemekre az oktatási tevékenység, a kutatási eredmények létrehozása és hasznosítása területén. Még átfogóbban: ez a kérdésfelvetés az egyetemi oktatásban és kutatásban az elmélet és a gyakorlat integrációjára irányuló törekvéseknek is részét képezi.

Az egyetemi, főiskolai szektor a Bécsi régióban mind szakmai struktúrájában, mind pedig a menedzsmentet illetően dinamikus változásban van. A régi alapítású intézmények mellett új egyetemi és főiskolai egységek létesülnek, mint például egy biológiával, matematikával és fizikával foglalkozó kutató- és továbbképző jellegű intézet (egyetem); vagy egy egyetem azzal az elvárással, hogy a turizmus területén folytatott oktatási és kutatási tevékenység mellett, eredményeik és profiljuk révén Bécs városának nevét vigyék a világba.

A régió felsőoktatási intézményeinél feltűnik a makroregionális (Kelet-Közép-Európa), az európai és a nemzetközi, globális célok hangsúlyozása. Ennek elemei értelemszerűen a közvetlen, határon átnyúló együttműködésben is jelentkeznek. A Bécsi régió mint tantárgy az oktatásban kifejezetten nem szerepel, inkább gyakorlati foglalkozásoknál, diplomamunkáknál, kisebb mértékben disszertációknál ismerhető fel. Miután a hallgatók mintegy 50 százaléka a diplomaszerzés után a régióban marad, egy intenzívebb regionális irányú képzési lehetőség – különösen a bachelor szintű diplomával rendelkezők számára, akiknél a helyben maradási arány valószínűleg még magasabb lesz – az elhelyezkedés szempontjából előnyökkel járhatna.

Az intézményekben feltűnik a hosszú távú versenyképességre való törekvés, bár a verseny egyes kritériumait, a rangsorolás szempontjait és azoknak a teljesítmények elbírálásában való meggyőző alkalmazhatóságát mindenestre tekintélyes helyekről is vitatják.

A fentiekből adódik, hogy a Bécsi régió egyetemeinek legalább három szinten, a közeli pannon régióban, a kelet-közép-európai régióban és egy tágabb európai, globális térben kell jelen lenniük. Az egyetemek – szakmai és tárgyi struktúrájukból adódóan – közeli régiójukban és a közvetlen, határon átnyúló együttműködések által lefedett területeken részt vesznek a társadalom, a gazdaság és a vállalatok fejlődésében, a problémák felismerésében és megoldásában. Ennek az együttműködésnek számos ismert formáját alkalmazzák a Bécsi régióban is. Mindemelllett a régió életében való részvétel nem egyirányú, hanem kölcsönös, hiszen a városok, községek, technológiai centrumok, regionális fejlesztési intézmények különféle kapcsolatokon, szerződéseken, alapítványokon keresztül befolyásolják a régió és az egyetem viszonyát, illetve igénybe veszik az egyetemek szolgáltatásait a regionális fejlesztési projekteken. Erre is számos kiváló példát lehet találni a Bécsi régióban.

Az egyetemi kutatás és a gyakorlat integrációjában a személyiségnek, a személyes kapcsolatoknak, a személyes motivációnak különösen nagy jelentősége van. A projekt figyelemre méltó eredménye, hogy felmerült és tudatosodott az igény és a lehetőség arra, hogy az egyetem és a környezete közötti informális, gyakran csak ad hoc (bár mégis jelentős) kapcsolatokat intézményesítsék. Ennek formái adottak – egy részüket alkalmazzák is –, ám a kapcsolatok, együttműködések kiszélesítésére a jövőben még sok lehetőség nyílik, amihez mind az egyetemi, mind a regionális oldalon sok új kezdeményezésre van szükség.

Irodalom

- Badelt, C. (2003) *Die unternehmerische Universität: Herausforderung oder Widerspruch in sich?* Picus Verlag, Wien.
- Bundesministerium für Bildung und Kultur: Statistisches Taschenbuch (2006) Wien.
- Davies, J.L. (2000) The dialogue of universities with their stakeholders: comparisons between different regions of Europe, Analysis of case studies, Anglia Polytechnic University, United Kingdom, (mimeographed).
- ECO Plus: Plus letter – Niederösterreichischer Wirtschaftsreport, Jahrgänge 2005/2006, Herausgeber: ecoplus.Niederösterreichische Wirtschaftsagentur GmbH, Wien
- Ehalt, C. (2003) Die Universität zwischen Universitas-Anspruch und Wissenschaftskonzern. – *Die unternehmerische Universität: Herausforderung oder Widerspruch in sich?* Picus Verlag, Wien. 11–15. o.
- Frankenfeld, P. (2006) Vállalkozói egyetem, International Herald Tribune/New York-Paris, 2006. okt. 20.
- Giffinger, R. (et al.) (2003) Sozialverträgliche Stadtentwicklung im Städtewettbewerb, am Beispiel von Wien und Budapest, gefördert aus den Mitteln des Jubiläumsfonds „150 Jahre Technische Universität“ sowie der Gemeinde Wien,
- Giffinger, R. (et al.) (2004) Kleinräumige Wirtschaftsentwicklung im dicht genutzten Stadtgebiet von Woen – Standortmuster ausgewählter wirtschaftlichen Aktivitäten, Studie im Auftrag der Stadt Wien, durchgeführt von Institut für Stadt- und Regionalforschung an der Technischen Universität Wien,
- IDM-Studien: Institut für den Donaauraum und Mitteleuropa: Die Bedeutung Wiens als Universitätsstadt für Mitteleuropa und den Donaauraum, Referate an der Tagung am 21 Februar 2003, in Wien, herausgegeben von der Kulturabteilung der Stadt Wien (MA 7).
- Hörsch, J. (2006) *Die ungeliebte Universität*, Edition Akzente Hanser, Verlag, München/Wien.
- Leser, N. (Hg) (1986) *Die Wiener Schule der Nationalökonomie*, Böhlau, Schriftenreihe des Ludwig Boltzmann-Instituts für neuere österreichische Geistesgeschichte. 3. Wien.
- Liessmann, K.P. (2006) *Theorie der Unbildung, Irrtümer der Wissensgesellschaft*, Paul Zsolnay Verlag.
- Mayrhofer-Iellaszitz (Hrsg.) (2005) *Globalisierung und Diffusion*, IKO – Verlag für Interkulturelle Kommunikation, Frankfurt a/Main, London.
- Schatz, G. (2006) *Gebrauchsanweisung für Universitäten*, Vortrag im Rahmen des EuroRegio Projekt Universität Basel.
- Scheff, J. (1999) *Lernende Regionen, Regionale Netzwerke als Antwort auf globale Herausforderungen*, Linde Verlag, Wien.
- Schürer, W. (2006) *Lebenslanges Lernen, Plädoyer für ein neues Selbstverständnis der Universitätsgemeinschaft*, Neue Zürcher Zeitung, 28.August.
- UniRegio Projekt (2005) *Universität und Regionalentwicklung, Profilbildung von Universitäten und Wissenschaftstransfer in der Regionalentwicklung*, Zwischenbericht, Dezember
- Technische Universität (2003) *Archdiploma/Diplomarbeiten, Architecture, Wegweisungen 06*, Fakultät für Architektur und Raumplanung. Wien.
- Technische Universität (2004) *Globale Lehre und Forschung 1992–2002 Wegweisungen 08*, Fakultät für Architektur und Raumplanung. Wien.
- Thom, N.–Harasymowicz-Birnback, J. (2005) *Wissensmanagement im privaten und öffentlichen Sektor*. Forum für Universität und Gesellschaft, Universität Bern, vdf Hochschulverlag AG an der ETH Zürich.
- WU-memo – Jahrgänge 2005, 2006. Herausgeber: Rektorat der Wirtschaftsuniversität. Wien.
- Wirtschaftsuniversität Wien (2006) *Jahresbericht 2005*, Rektorat der Wirtschaftsuniversität, Wien.

10. AZ EGYETEMI PROFILALKÍTÁS ÉS A TUDÁSTRANSZFER SZEREPE A REGIONÁLIS FEJLESZTÉSBEN

GERHARD STROHMEIER

Az osztrák Unirégió projekt annak feltárására irányult, hogy a „Bécsi régió” (Bécs, Alsó-Ausztria és Burgenland) egyetemei és egyéb felsőoktatási intézményei hogyan látják regionális szerepüket, eddig hogyan vettek részt a Kelet-Ausztria és Nyugat-Dunántúl által alkotott határ menti térség regionális fejlesztésében, továbbá hogy milyen szerepet játszik a regionális fejlesztés témaköre a felsőoktatás területén. Az osztrák kutatási téma súlypontját a „Bécsi régió” fejlesztése képezi, de a projekt célterülete az EuRegio West/Nyugat-Pannónia keretében megragadott, határon átnyúló térséget alkotó régiókra, vagyis Burgenlandon túlmenően Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyékre is kiterjed.

Regionális fejlesztés alatt olyan – egy adott régióban zajló – professzionális tevékenységeket értünk, amelyek a régió gazdasági, társadalmi és kulturális szerkezetének alakításával jobb fejlődési lehetőségeket céloznak meg. A regionális (és város-) fejlesztést megvalósító szervezetek és intézmények túlnyomórészt teljes egészében vagy részlegesen köztulajdonban vannak, ilyen szervezeti egységek például az eurégiók, a regionális menedzsmentszervezetek, a regionális fejlesztési ügynökségek, az innovációs központok, az impulzusközpontok, stb. Ezen szervezetek határon átnyúló tevékenysége egyre jelentősebb, felsőoktatási intézményekkel való együttműködések, illetve a tőlük kapott támogatás a határ mindkét oldalán fontos impulzusokat adhatna a határrégió közös fejlesztéséhez. A projekt osztrák oldali eredményeit kilenc témacsoportba rendezve foglaljuk össze.

1. Tudomány- és technológiaalapú fejlődés: a felsőoktatási intézmények és a régiók fokozott együttműködési törekvéseinek háttérében álló társadalmi trend

A ipari társadalom fejlődésében központi szerepet kapott a tudomány és a technológia, amelynek szerepe a radikális modernizálódás folyamatában tovább erősödik. Ezért a tudományos és műszaki oktatási intézmények, valamint a tudományos és kutatási létesítmények jelentősége világszerte nőtt. A modern társadalmak a tudáson és a tudományon alapulnak, gazdaságuk és kultúrájuk fontos fejlődési impulzusokat kap az egyetemektől és a főiskoláktól. Ezért a társadalom különböző cselekvési területein felmerül a kérdés, hogy miképpen lehetne javítani a kapcsolatot a főiskolákkal, egyetemekkel és más tudományos és kutatási intézményekkel. Különösen a

gazdasági fejlődés esélyei függenek ezektől az innovatív, technológiailag érdekes területekkel fennálló kapcsolatoktól.

E kapcsolatok alakításának fontos eleme a főiskolák és egyetemek bevonása térbeli–társadalmi környezetükbe, vagyis a régió életébe. Itt egy további lényeges társadalmi trend érvényesül, amely különösen az európai integráció stratégiáiban, valamint az Unió kohéziós stratégiáiban jelenik meg, ez pedig nem más, mint a régiók szerepének felértékelődése az Európai Unió stratégiai politikájában (EU, 2004). A régió, mint összefüggő térségi cselekvési rendszer az EU stratégiailag fontos politikai területévé válik, elsősorban a strukturális fejlesztés, de a kutatás- és tudománypolitika területén is. A strukturálisan hátrányos helyzetű régiók fejlesztésének támogatása mellett – amely az EU-n belüli társadalmi kohézió javítását hivatott szolgálni –, napjainkban a modernizálás és a társadalom tudásalapú fejlesztésének politikája – az ún. lisszaboni stratégia – is különleges jelentőséggel bír. Ez a stratégia többek között a felsőoktatási intézmények és a kutatással foglalkozó szervezetek regionális összefüggésekbe való integrálására is irányul.

A felsőoktatási intézmények igen fontosak a regionális fejlesztés szempontjából, aminek következtében verseny alakul ki azok letelepítéséért. A régiók versenyében ma az dönti el a helyezéseket, hogy egy térség képes-e K+F tevékenységet folytatni és annak eredményeit gazdaságilag hasznosítani, azaz a kutatóintézetek és a gazdaság között tudástranszfert végrehajtani, valamint az emberi erőforrásokat képzéssel erősíteni.

A régiók felsőoktatási intézmények letelepítéséért folytatott versenyét azonban sokféle, az intézmények által az egyes régiókban kiváltott közvetlen hatás is fokozza. A főiskolák, egyetemek különálló gazdálkodó szervezetként, illetve a személyi állomány, a tantestület és a hallgatók fogyasztása révén közvetlenül és hatékonyan hozzájárulnak az áruk és szolgáltatások regionális fogyasztásának növekedéséhez. Élénkítik a lakás- és ingatlanpiacot, a vendéglátást és a kereskedelmet, jelentős mértékben bővítik az adott régió vagy település kulturális kínálatát, amely aztán a turizmus élénkülését ugyancsak maga után vonja. Az NSZK-ban már az 1970-es években végeztek erre vonatkozó részletes vizsgálatokat (*Fisch* 2006). A felsőoktatási intézményekből tehát sokrétű közvetlen és közvetett gazdasági impulzus indul ki, amelyek a felsőoktatási beruházásokat regionális gazdaságtani szempontból rendkívül jövedelmezővé teszik.

Az Unirégió projekt központi kérdésének – azaz hogy a felsőoktatási intézmények milyen módon járulhatnak hozzá a regionális fejlődéshez – megválaszolása során a regionális fejlesztés szereplői általánosságban a felsőoktatási intézmények három tevékenységi körére, funkciójára utalnak: művelődési és képzési intézmények, tudásképző és kutatóintézmények, továbbá impulzusadók és innovátorok. Ezzel az adott régió emberi erőforrás potenciáljának növelésében, gazdasági és társadalmi innovációs képességének javításában játszott szerepükre, valamint a technológiai és gazdasági fejlődéshez való hozzájárulásukra gondolnak. Mindezek az EU regionális fejlesztési stratégiáinak és kutatástámogatásának is lényeges elemei.

2. Európai stratégiák: „a régiók tudásalapú fejlesztése“, valamint „tudás régiók“

A régiók jelentősége nem csak az Európai Unió területi egységeiként nő, az EU oldaláról stratégiaiilag „tudásrégió“-ként (Regions of Knowledge) vagy „tanuló régió“-ként (Learning Region) kívánatos ezeknek a területi egységeknek a támogatása annak érdekében, hogy a régiók tudásbázisa és innovációs képessége erősödjön. Ezt a stratégiát nem csak az EU regionális támogatási programjai és a kutatási keretprogramok nevesítik, hanem a regionális fejlesztési koncepciókban is egyértelműen látható ez az irányultság. (LEK-NÖ 2005).

Az EU kohéziós politikája keretében rendelkezésre álló, strukturális támogatásokkal kapcsolatos dokumentumok kiemelik, hogy a regionális fejlesztésnek a „fenntartható tudásalapú társadalom“ irányába kell történnie. A strukturális alapokat fokozottan és célzottan kutatási- és fejlesztési beruházások, valamint kutatótevékenységek céljaira is szükséges fordítani. Az új programperiódus 3. célkitűzése, a „területi együttműködés“ a határon átnyúló programok súlypontjai között előírnyozza, hogy fejleszteni kell a „transznacionális közös technológiai kutatás-fejlesztési tevékenységet“ (Inforegio 2004).

A 7. kutatási keretprogram a régiókat a kutatás és fejlesztés fontos szereplőiként nevesíti, és a „tudásorientált régiók“ intézkedési területen különleges szerepet szán a tudásbázisok felépítésének az európai régiókban. Ezzel nem csak a kutatókat és a tudósokat, a kutatással foglalkozó intézményeket és egyetemi létesítményeket szólítja meg, hanem explicit módon a regionális hatóságok, közintézmények, regionális fejlesztési szervezetek, gazdasági vállalkozások és kutatással foglalkozó intézmények, főiskolák és egyetemek területi együttműködésére is ösztönöz. Az EU kutatástámogatási rendszere tehát a kutatással foglalkozó szervezetek, felsőoktatási intézmények, közszervezetek és a gazdaság fokozottabb regionális integrációjához is szeretne hozzájárulni. Ezt az integrációt regionális szinten a kommunikáció és kooperáció fokozására irányuló transznacionális tevékenységek, transzferorientált projektek, valamint a keresletorientált és a problémákra fókuszáló kutatások segíthetik elő.³⁰

3. A felsőoktatási reform folyamata: stratégiai célkitűzések és profilalakítás

A tudomány- és technológialapú társadalom kialakulása a felsőoktatásban is felgyorsítja a változásokat. Az egyetemek és főiskolák teljesítménye egyre fontosabbá válik a társadalom számára, ami jelentős nyomás alá helyezi a felsőoktatási intézményeket, és nagyon dinamikus változásokat von maga után: Európában az utóbbi évtizedekben reformhullám söpört végig az egyetemeken és főiskolákon, amelynek intenzitása és mélysége még tovább fokozódik. Ausztria e trend keretében az utóbbi

³⁰ Az Unió kutatásfejlesztéssel kapcsolatos stratégiája vonatkozásában lásd a 7. keretprogram előkészítő dokumentumait: www.rp6.de/inhalte/rp7

években fontos lépéseket tett felsőoktatási rendszerének megváltoztatásában: a szakfőiskolák létrehozása révén társadalom- és gazdaságközeli felsőfokú képzések születtek, a legutóbbi egyetemi reform eredményeként pedig megvalósult az egyetemek teljes jogi önállósága és autonómiája.

A szakfőiskolákat – ezirányú igényfelmérések alapján – kifejezetten regionális centrumokban hozták létre, és elvárják tőlük, hogy szakjaik konszolidálása után kiépítsék kutatási kapacitásaikat annak érdekében, hogy régiójukat kutatótevékenységet végző szervezetként is szolgálhassák. Az osztrák Oktatási Minisztérium³¹ 2005–2010 közötti időszakra vonatkozó szakfőiskola fejlesztési és finanszírozási tervében³² az alkalmazott kutatás fejlesztésének ösztönzése mellett a főiskolák nemzetköziségének és a régióhatárokon átnyúló vonzerejének erősítése is célként szerepel. Ez annyit jelent, hogy e szervezetek regionális feladatai mellett a régió határain átnyúló pozicionálásuk is nagy hangsúlyt kapjon.

Az egyetemek autonóm és piacorientált fejlődésük során szembesülnek azzal a kihívással, hogy profiljuk kialakításánál a regionális kutatásokkal is összefüggő súlypontokat sem hagyhatják figyelmen kívül. A költségvetési források elosztásának alapját képező szolgáltatási szerződésekben³³ az egyetemek teljesítményének társadalmi relevanciája – és regionális hatásai is – fontos érvként szerepelhetnek. A társadalmi ügyekre való nyitottság, a külső kommunikáció iránti igény és a hatékony belső struktúrák kiépítése a felsőoktatási intézmények vezetésének és az egyetemek szervezetének továbbfejlesztését kívánja meg, de ezek a folyamatok többnyire még gyerekcipőben járnak.

4. A Bécsi régió és Nyugat-Magyarország felsőoktatási intézményei

A Bécsi régió és Nyugat-Magyarország felsőoktatási intézményeinek földrajzi eloszlása jelentősen eltér, és ennek következtében teljesen különböző regionális tudományos potenciálok alakultak ki a két régióban. A Bécsi régió, amely Bécs, Alsó-Ausztria és Burgenland tartományokból áll, a felsőoktatási intézményekkel való regionális ellátottság jellegzetes mintázatát mutatja. Míg a bécsi koncentrált urbanus térségben található Ausztria kutatási potenciáljának több mint fele – vagyis a legtöbb és a legnagyobb egyetemek segítségével Bécs dominálja az oktatást és kutatást –, Burgenland egyetlen szakfőiskolájával, néhány kutatási intézményével, kismértékű kutatási és fejlesztési tevékenységével, a gazdaság innováció-orientáltságának alacsony szintje mellett peremhelyzetben van (ARCS 2005). Már

³¹ Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur

³² Fachhochschul-Entwicklungs- und Finanzierungsplan 2005/06–2009/10, http://www.bmwf.gv.at/uploads/media/fhef_III.pdf

³³ A szolgáltatási szerződés egy közjogi szerződés, ami az osztrák felsőoktatási törvény (Bundesgesetz über die Organisation der Universitäten und ihre Studien; Universitätsgesetz 2002) értelmében az egyes osztrák egyetemek és a szövetségi állam között jön létre három évre. http://www.bmwf.gv.at/submenu/service/recht/universitaetsgesetz_2002/

történelmi okokból is – nagyvárosi centrumként – Bécs rendelkezik a régió felsőoktatási intézményeinek túlnyomó részével. Az egyetemek, amelyek politikai és szervezeti szempontból a szövetségi államhoz tartoznak, Bécsben mégis sajátos, „területen kívüli” státuszban vannak; Bécs városának az egyetemekhez fűződő közvetlen kapcsolatai bizonyos tudomány- és technológiapolitikai szegmensek mentén kerültek kialakításra, és csak érintőlegesen. Bécs a tudomány- és kutatástámogatási tevékenysége keretében számos olyan intézményt, programot és projektet hozott létre, amelyek révén a város megállja a helyét a nemzetközi versenyben. Ennek keretében kevés közös együttműködési stratégia ismerhető fel például Alsó-Ausztriával. A felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek regionális aktivitására sem jellemző a Bécsi régióra irányultság, pontosabban a Bécsi régió belül megvalósuló képzési és kutatási együttműködés.

Bár Alsó-Ausztria gazdaság- és kutatáspolitikája igen ambiciózus és a Bécsi régió belül a legaktívabb és legagresszívabb stratégiákkal rendelkezik, a lényegesen kevesebb felsőoktatási és kutatóintézmény miatt mégis jelentősen elmarad Bécsről. Alsó-Ausztria a szakfőiskolák létesítésének ösztönzésével, a kremsi Duna Továbbképző Egyetem nagyon dinamikus fejlesztésével, és újabban egy elit egyetem Klosterneuburg-Gugging-ban tervezett letelepítésével figyelemre méltó erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy felsőoktatási intézményeket hozzon létre a régióban.

Nyugat-Magyarország (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala megye) ehhez képest teljesen más képet mutat. A régióban több kisebb egyetem található: a győri Széchenyi István Egyetem, valamint a soproni székhelyű Nyugat-Magyarországi Egyetem, melynek több kara a régió más városaiban működik. A Nyugat-Magyarországi Egyetem a legnagyobb, a maga 14.000 hallgatójával és 550 dolgozójával³⁴. Ezen kívül más, a régió kívüli – budapesti, pécsi, veszprémi – székhelyű magyar egyetemeknek is vannak még kihelyezett tagozatai a régióban. Ezért magyar részről, valamint azon osztrák intézmények részéről is, melyek magyar egyetemekkel működnek együtt, többen is úgy foglaltak állást, hogy a magyar egyetemi térkép „széttörédezett” (10.1. ábra).

5. A felsőoktatási intézmények és a regionális fejlesztés

Az egyetemek és szakfőiskolák regionális kötődése, vagyis régióorientáltságuk, stratégiáik és tevékenységük tekintetében jelentős különbség mutatkozik a kétféle intézménytípus között. Míg az egyetemeknél a régió és a térségi környezet általában csekélyebb szerepet játszik, addig a szakfőiskolák stratégiai pozicionálásának alapvető eleme a regionális kötődés.

³⁴ 2007. februárjában született döntés arról, hogy a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola és a Nyugat-Magyarországi Egyetem közösen egy nagy egyetemet alapít. Az így létrejövő oktatási intézmény Magyarország 5. legnagyobb egyeteme lesz.

10.1. ÁBRA

Felsőoktatási intézmények és regionális fejlesztési intézmények a Bécsi régióban és a Nyugat-Dunántúlon³⁵

Forrás: Saját szerkesztés.

³⁵ A térkép forrása: Az egész projektrégiót bemutató térkép, in: Unirégió-honlap, „projekt-régió”, forrás: saját grafika, 2005. www.iff.ac.at/uniregio/docs/region.html

A bécsi egyetemekről általánosságban elmondható, hogy inkább nemzetközi irányultságúak, a régióorientáltság explicit módon nem jelenik meg a küldetésnyilatkozataikban (Mission Statement). A verseny fokozódásával pedig a nemzetköziesedési törekvések erősödésére lehet számítani. A nemzetközi rangsorok, az európai kutatástámogatás és a nemzeti költségvetés – szolgáltatási szerződések alapján meghatározott – támogatásai szempontjából a teljesítmények nemzetközi elismertsége fontos kritérium, s ez arra ösztönzi az intézményeket, hogy nemzetközi síkon jól pozícionálják magukat. A nemzetközi kiválóságnak nem kell ellentmondásban állnia a régióorientáltsággal, de úgy tűnik, ezt nem nagyon veszik figyelembe. Az egyetemek csak érintőlegesen hivatkoznak társadalmi–területi környezetükre, mindössze néhány egyetem – például a Bécsi Műszaki Egyetem, a BOKU és a Klagenfurti Egyetem bécsi telephelye – stratégiai dokumentumai tartalmazznak regionális utalásokat.

Ettől eltérő a helyzet a kremsi Duna Továbbképző Egyetemen, amely jövőképében – például a „nyitottság a világra és regionális beágyazottság” című pontban – nemzetközi és regionális kötődését egyaránt kifejezésre juttatja. Több kutatási projektjük – köztük az EU által támogatottak is –, közvetlenül kapcsolódik az Alsó-Ausztriai régióhoz³⁶. Az oktatás területén számos szak tartalmában, valamint a hallgatók és oktatók összetételében is megjelenik a regionalitás.

Az egyetemek tanszéki és intézeti szintjén összességében lényegesen több szervezeti egység juttatja kifejezésre stratégiaileg is a régióban folyó tevékenységét, főként azok, amelyek regionális kérdésekkel foglalkoznak és ilyen témájú tárgyakat oktatnak. Az oktatás és kutatás során éppen a regionális- és városfejlesztéssel foglalkozó tanszékek és intézetek helyeznek sokféle tevékenységet regionális környezetbe. Ilyen, tematikusan regionális fejlesztéssel foglalkozó tanszékek és intézetek a bécsi BOKU-n, a Bécsi Műszaki Egyetemen, a Bécsi Közgazdaságtudományi Egyetemen és a Bécsi Egyetemen találhatók.

Bár az egyetemeknél is játszik bizonyos szerepet a vonzáskörzet – a hallgatók túlnyomó része ugyanis az egyetem régiójából érkezik és ott is marad –, a hallgatókért folytatott regionális verseny az egyetemeken mégis jóval gyengébb, mint a szakfőiskolákon. A szakfőiskolák versenyeznek egymással a régióból és a szomszédos országokból érkező hallgatókért, ami egyrészt ügyes reklámstratégiák kialakításához, másrészt kihelyezett tagozatok megnyitásához vezet. Utóbbira példa a Bécsúj-helyi Szakfőiskola tulli kihelyezett képzése.

A szakfőiskolák – már csak a rájuk vonatkozó törvényben előírt igényfelmérés miatt is – kevés kivételtől eltekintve kezdettől fogva saját régiójukra, annak munkaerőpiacaira és képzési igényeire alapozzák tevékenységüket. A bécsi szakfőiskolák – a helyi gazdaság szereplői közötti viszonyrendszer nehezebb átláthatósága miatt – inkább az általános képzési igények lefedésére törekednek.

³⁶ Elsősorban a RUISNET-projekt kapcsolódik közvetlen módon Alsó-Ausztria regionális fejlesztéséhez: www.donau-uni.ac.at/de/studium/fachabteilungen/tim/zentren/timlab/projekte/archiv/01855/index.php

Alsó-Ausztria déli részén a Bécsújhelyi Szakfőiskola aktív és közvetlen személyes kapcsolatokat tart fenn a regionális gazdaság szereplőivel, valamint a transzfer- és innovációs intézményekkel, továbbá az igényfelmérésekből leszűrhető aktuális képzési és szaktudási igényekhez igazodik. A szakfőiskolák általában erősebben igazodnak a regionális fejlesztéspolitika súlypontjaihoz. Különösen igaz ez Alsó-Ausztriára, ahol támogatási programok és projektek segítségével próbálják erősíteni a képzési intézmények és a regionális gazdaság közötti kapcsolatokat. Az alsó-ausztriai tartományfejlesztési koncepcióban például kifejezetten benne van a felsőoktatási struktúrák ezirányú kiépítésének stratégiája³⁷ (LEK-NÖ 2005).

A Burgenlandi „kompetenciaregió”³⁸ esetében – a Burgenlandi Szakfőiskola eisenstadti és pinkafeldi képzési helyeinek, valamint a hat technológicentrum telephelyeinek stratégiai pozicionálását leszámítva – gyakorlatilag nincsenek a tudományra vonatkozó politikai súlypontok: megmaradnak a telekommunikáció és az energiatechnológia praktikus és bevált kompetenciái mellett. Burgenland – elsősorban kisvállalkozásokkal jellemezhető – gazdasági struktúrája azt eredményezi, hogy a vállalkozások alapvetően passzívan és várakozó álláspontra helyezkedve állnak hozzá az innovációkhoz és a kreatív újdonságokhoz, kutatás-fejlesztésre amúgy is alig lenne lehetőségük.

6. A regionális fejlesztés és a felsőoktatási intézmények

A regionális fejlesztés szereplőinek helyzete az Unirégió projekt 2. workshopján Győrben elhangzott állásfoglalás alapján világítható meg: „A régióknak annyi felsőoktatási intézményre van szüksége, amennyi csak lehetséges.” Ezeket az intézményeket olyan, jelentős értéknek tekintik, amely a régiót fontos előnyökhöz juttathatja.

Alsó-Ausztria a tudományos létesítményekkel kapcsolatos telephelypolitikájában regionális súlypontokat alakított ki, a regionális gazdaságtámogatás kifejezetten tudomány- és innovációorientált, és a tartomány regionális menedzsment szervezetei is aktívan foglalkoznak a képzés, valamint a tudomány által támogatott innováció kérdéseivel. Alsó-Ausztria esetében elmondható, hogy a regionális politikai koncepciókban és súlyponti kérdésekben a tudomány és a kutatás aránytalanul fontos szerephez jut.

Bécs esetében pozitívan hat a tudományos és kutatási létesítményekkel való sűrű és koncentrált ellátottság, ami a város központi hely pozíciójából ered. Bécs – eme „természetes” előnye mellett – súlyt helyez az aktív kutatáspolitikára, önmagáról

³⁷ Alsó-Ausztriai Tartományfejlesztési Koncepció: „Ki kell építeni és konszolidálni kell a tercier oktatási területet (szakfőiskolák, szakfőiskolai szakok, Duna Továbbképző Egyetem), aminek során hangsúlyt kell helyezni a regionális gazdasági struktúrákhoz és fejlesztési potenciálokhoz való kapcsolódásra”. www.noe.gv.at/service/ru/ru/landesentwicklungskonzept

³⁸ A „kompetencia-regió” fogalma a 2000–2006 időszakra vonatkozó, burgenlandi Cél-1 programtervezési dokumentumban található.

kialakított képében és stratégiai nyilatkozataiban „a kutatások városának” nevezi magát³⁹, offenzív tudástranszfer-politikát folytat és aktív szerepet játszik a tudomány és a kutatás gazdaságba történő integrálásában. A legutóbbi telephelyi döntések során azonban Bécs nem örülhetett nagyobb sikereknek: egy elit egyetem előreláthatólag nem Bécsbe, hanem Alsó-Ausztriába fog települni, a Bécsi Műszaki Egyetem egy további, a korábbi asperni reptérre tervezett kihelyezett intézménye nem jött létre, és a BOKU egy újabb lehetséges telephelyét is Alsó-Ausztria szerezte meg. Mindez Alsó-Ausztria rendkívüli elkötelezettségét mutatja.

A regionális fejlesztés szervezetei – a velük készített interjúkban – pozitívan értékelik a szakfőiskolák regionális kötődését: a szakfőiskolák fontosak a régió számára, ott jól beágyazottak, a regionális kötődés elsőbbséget élvez, és ez teljesítményükben, valamint – legalábbis túlnyomórészt – a regionális politika súlypontjai iránti nyitottságukban is megmutatkozik.

A regionális fejlesztés szereplői ugyanakkor némileg kétkedve is tekintenek az egyetemek régióban betöltött szerepére. Bár látják, hogy az egyetemi létesítmények nagy jelentőséggel bírnak a régió számára, ennek ellenére úgy gondolják, hogy a „regionális nézőpontot” elfedi a nemzetköziesedés elsődlegessége. A régióhoz való kötődés szerintük – különösen a Bécsi régió egyetemeinél – nem elsődleges kérdés. Az egyetemek hajlandóságát a regionális szemlélet stratégiai szintű rögzítésére inkább alacsonynak értékelik. Egyes regionális fejlesztési intézmények mégis ápolnak együttműködéseket a hasonló témákat gondozó intézetekkel és tanszékekkel, valamint a projektek közös megvalósítása során szerzett jó tapasztalatokra is történik utalás. Megítélésük szerint könnyebb a kooperáció az alkalmazott jellegű kutatási területeken és a technológiák esetében.

Az együttműködés szervezeti akadályai között elsősorban az erőforrások szűkösségét (pénz, idő – és az eltérő időperspektívák) és a problémás jogi helyzetet említik (pl. az egyetemek és a gazdaság közötti munkaerő-átjárás területén).

Összefoglalóan elmondható, hogy a Bécsi régióban folyó regionális fejlesztés szereplői sok-sok hálózatot és kommunikációs lehetőséget szeretnének a felsőoktatási intézményekkel, köztük az egyetemekkel is. A szereplők közötti stabil kommunikációs kapcsolatok pedig elengedhetetlenül fontosak a hatásos és hatékony együttműködések létrejöttéhez.

7. A felsőoktatási és a regionális fejlesztési intézmények együttműködésének akadályai

Az egyetemek újjászerveződése következtében egyre nagyobb egységek alakulnak ki. Minél nagyobb egy egység, annál többet foglalkozik saját szervezetével és annál nagyobb súllyal esnek latba a vezetés hibái: „A régióknak problémáik, az egyetemeknek tanszékeik vannak” (Ada Pellert). Mivel a külső kapcsolatokért is az

³⁹ Bécs város honlapján a „Bécs – a kutatások városa” címszó alatt kerülnek nyilvánosságra a kutatás- és tudománypolitika hírei: www.wien.gv.at/forschung.

egyetemek, illetve a tanszékek vezetése felelős, ezek a hibák – közvetett módon – a régióval, a regionális létesítményekkel és a transzferintézményekkel fennálló kapcsolatokra is kihatással vannak. Továbbá: minél nagyobb egy egyetem, tanszék vagy intézet, annál kevésbé koncentrálnak a közvetlen térségi környezetére, és annál inkább a régiók feletti, nemzetközi viszonyrendszerben próbálja megtalálni a helyét. Ezt a tendenciát az Európai Kutatási Térségre és a nemzetközi publikációs tevékenységekre irányuló fokozott figyelem még tovább erősíti. Mindeközben különbségek mutatkoznak a különféle szakterületek között. Azok a szakok, amelyeknél kézenfekvőbb a térségi környezettel való kapcsolat – mint pl. területfejlesztés, tájépítés, földrajz –, fokozottabban vesznek részt a regionális fejlesztésben.

Az egyetemi tudás egyre inkább specializálódik, miközben kontextuális irányultsága csökken. Ez azt jelenti, hogy az akadémiai tudás egyre gyakrabban inkompatibilis a kontextuális tudást igénylő regionális tudásbázissal.

A régióban elsősorban a közvetlenül átadható, alkalmazásorientált tudás iránt van kereslet. Az alapkutatást és az elméleti jellegű tudást használhatatlannak tekintik, aminek következtében az akadémiai tudás leértékelődik.

A tudományos- és kutatási létesítményeknek a központi és metropolisz jellegű régiókban tapasztalható egyre nagyobb koncentrációja és sűrűsége tovább erősíti a divergenciát ezen intézmények és a régió között. Az olyan perifériális régióknak, mint például Burgenland, régiók közötti összehasonlításban jelentős hátrányokkal kell szembenéznük képzési és kutatási erőforrásaik – és ezzel az emberi erőforrásaik – elmaradottsága miatt, még akkor is, ha aktívan próbálnak felzárkózni.

A régió cselekvési rendszere – tendenciaszerűen – egyre bonyolultabbá válik: számos intézmény és szereplő koordinálatlan és gyorsan változó viszonylatokban áll egymással, amelyeket erőteljes verseny és legitimációs nyomás jellemez (Draxl 2004). A regionális strukturális támogatások komplex formái még tovább erősítik ezt a jelenséget. Egyes régiókban a felsőoktatási intézmények nehezen tudják megítélni, hogy mely releváns szereplőkkel és szereplői csoportokkal törekedjenek együttműködésre, s ez szórványos, szigetszerű kapcsolatok kialakulását eredményezi.

8. *A felsőoktatási intézmények és a regionális fejlesztés együttműködésének lehetőségei*

Ennek ellenére a felsőoktatási intézmények és a régió közeledésére utaló tendenciák is tapasztalhatók, ami optimizmusra ad okot a jövőbeni erősebb kapcsolatok kialakulását illetően.

Az egyetemek kényszerítve érzik magukat arra, hogy a közszférával kötött szolgáltatási szerződésekben bizonyítsák fontosságukat, jelentőségüket. Ennek során hivatkozni lehet az egyetem társadalmi és gazdasági hasznosságára, országos és regionális szempontból egyaránt. Nyitott kérdés marad azonban, hogy a szolgáltatási szerződésekben megjelennek-e egyáltalán a regionális hasznosság melletti érvek, és ha igen, akkor milyen irány felé tendálnak? Ausztria még csak a kezdetén jár ennek a

folyamatnak, és egyelőre inkább bizonytalanság uralkodik ebben a tekintetben. A nemzetközi, főleg skandináv példák mégis a felsőoktatási intézmények regionális fejlesztésekbe való bevonását célzó törekvések sikerét mutatják (*Persson–Westford* 2003; *Hudson* 2006). Ezeket a példákat az európai felsőoktatási közösség nagyon pozitívan fogadja, s kiindulópontjai lehetnek a közép-európai egyetemek saját régiójukon belüli újrapozicionálásának.

Ennek során érdekes tendencia figyelhető meg az unió új tagállamainak körében, a közép- és kelet-európai térségben: az új tagországok egyetemei gyors felzárkózási folyamat keretében egyrészt nemzetközi pozíciójukat próbálják javítani az európai együttműködések és hálózati stratégiák segítségével, másrészt kihívást látnak a saját régiójuk gazdaságának gyors felzárkózási és átalakulási folyamatában, s erre reagálnak. Éppen a nyugat-magyarországi egyetemek példájában vált világossá egyrészt a regionális gazdasági fejlődésre történő utalás, másrészt pedig az európai tudományos- és kutatóintézetekkel való transznacionális kapcsolatok kialakítására irányuló aktív törekvés.

Az Európai Unió stratégiáiban is nagy lehetőségek rejlenek a felsőoktatási intézmények és a régiók együttműködésének javítására, melyek mind a kutatásfinanszírozás mind a regionális fejlesztés témakörében megfogalmazásra kerülnek. Ezt mutatja a fokozottabb „disszemináció” elvárása, vagyis a kutatásnak és eredményeinek társadalmi megvalósítása és alkalmazása, a partneri és transznacionális kutatás támogatása, a „tudásalapú régiók” létrehozására irányuló törekvések támogatása és a „tudásalapú regionális fejlesztés”. A regionális támogatások most véget érő programperiódusát és az azt megelőző 6. kutatási keretprogramot összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy ezek a stratégiai elemek a következő programperiódusban kiemeltebbek és hangsúlyosabbak, s a 2007-ben kezdődő új programperiódusban az együttműködési törekvések erősítésére sarkallnak.

A tudásalapú regionális fejlesztés európai stratégiái a jövőben még nagyobb kihívás elé fogják állítani a szereplőket a képzés, a tudomány és a kutatás területén, és ezek alapján kézenfekvőnek tűnik a felsőoktatási intézményekkel való kapcsolatfelvétel. Ehhez kedvező kiindulópontnak tekinthető, hogy a felsőoktatási intézményeket már ma is a „régióban lévő kincsnek” tekintik.

A transzferintézmények, a gazdaságfejlesztés, valamint a professzionizált és intézményesített regionális menedzsment között az utóbbi években felerősödött hálózatképződés következtében is gyakrabban jönnek létre kapcsolatok a felsőoktatási intézményekkel, mint a regionális fejlesztés ún. „magányos harcosai”-nak időszakában (*Heintel* 2005).

Végül soron a konvergálódó tendenciák tekintetében utalni kell még a társadalomnak a tanulmány elején említett, „tudásalapú” irányba mutató általános fejlődésére. Társadalmunkat a tudomány és a technológia az utóbbi évtizedek során olyannyira átjárta, hogy még a perifériális régiók önkormányzatai is világosan látják, hogy tudományos és technológiai jellegű tudás és kompetenciák nélkül nincs esély igazi fejlődésre.

9. Szemléletváltás: a felsőoktatási intézmények és a regionális fejlesztés közötti együttműködés újfajta értelmezése és új stratégiái

Először is még mindig releváns az a társadalmi törekvés, ami már több, korábbi egyetemi reform motívuma is volt, mégpedig az a szándék, hogy az egyetemek nyissanak a társadalom irányába. Azaz, az egyetem teljesítményeként létrejött tudás jusson érvényre a társadalomban, terjedjen el, és közeledjen a társadalmi tudás különféle más formáihoz. Az akadémiai tudást is lehet használni a (mindennapi) gyakorlatban. Mathiesen a tudástermelő intézményeket, mint pl. az egyetemeket a tudás nyolc fajtájával szembesíti, amelyek a társadalmi cselekvésben érvényesülnek ugyan, de ezeket a felsőoktatási intézmények – bonyolultságuk miatt – mégis csak kevésbé veszik figyelembe (Mathiesen 2005). Különösen a mindennapi életre vonatkozó tudás, a helyi jellegű ismeretek és az intézményesített tudás jelentenek kihívást a felsőoktatási intézmények újfajta kezdeményezései számára.

Emellett szinte feleslegesnek tűnik megemlíteni, hogy az inter- és transzdiszciplináris tudás termelése fontos kötőelem a felsőoktatási intézmények és a társadalmi alkalmazási területek között, beleértve a régiókat is (Davies 1998). Ennek ellenére ez csak részben tudatosult a felsőoktatási intézmények gyakorlatában. Még mindig túl erősek az egyes tudományos diszciplínák, és a tudományterületek szerinti rendezésre törekvő hagyományos szerveződési elvek.

Az egyetemi tudás közvetítésére vonatkozólag szintén kellő mértékben ismert követelmény, hogy a nyelvezetet az egyetemi szak- és tekintély-jellegű zsargon helyett – összefüggéseiben – közelebb hozzuk a mindennapi beszélt nyelvhez, azaz érthetőbbé tegyük. Az Unirégió workshopokon gyakori téma volt a tudósok és kutatók mindennapi élettől – és ezzel a regionális környezet szereplőitől – való nyelvi távolsága.

A tudás formájával és a közvetítő médiákkal szorosan összefüggő dolog a tudás, mint közjó kérdése is, amely a társadalmi fejlődés aktuális és fontos kérdése. Az egyetemek, mint közintézmények hagyományosan elsősorban a nyilvános tudásnak voltak elkötelezve. A tudományos teljesítmények piaci hasznosításáról folyó eszmecsere kapcsán azonban egyre élesebben felmerül a kreatív, tudományos eredmények tulajdonjogának kérdése. A magánszemélyeket és a cégeket a tudás piaci hasznosítása kapcsán szabadalmi jogilag védett titoktartási stratégiák alkalmazására intik. Ennek kapcsán nem csak az a probléma, hogy a köztulajdonban lévő infrastruktúrából és állami finanszírozásból, adókból fizetett tudás magántulajdonba kerül, és ezt a tulajdonjogot aztán a gazdasági hasznosítás során jogvédelem illeti meg. Nagyobb problémát jelentenek az ebből keletkező akadályok, amelyek a felsőoktatási intézményekből kiinduló és a regionális gazdaságba – elsősorban kis és közepes vállalkozásokba – irányuló tudástranszfert hátráltatják. Épp ehhez szükséges a jövőben is a nyilvánosan hozzáférhető tudás, ennek létrehozása, valamint hozzáférhetőségének elősegítése társadalmi és regionális gazdasági ügy.

Ebben az összefüggésben utalni kell a felsőoktatási intézmények egyes vállalkozásokkal fenntartott túl szoros kapcsolatának vagy akár függőségének problémájára

is, ami azt a veszélyt rejti magában, hogy a köztulajdonú felsőoktatási intézmények egyes konszernnek különbejáratú tudományos és kutatóintézeteivé válnak. Ez a kérdés, amely Ausztriában csak marginális problémát jelent, egy kisebb egyetem valamely nagy konszernről való erős függése esetén veszélyeztetheti az intézmény közfeladatának ellátását és a tudomány szabadságát.

Abban is meglepetésként mutatkozik az egyetemek szemléletváltása, hogy fokozott figyelmet szentelnek humán erőforrásaik fejlesztésének és a vezetés kérdéseinek: a vezető pozíciók betöltése során, főleg a rektori hivatalban, kifejezetten ügyelni lehet a nyitottságra, a kifelé, a „régiora vetett pillantásra”. Ezzel összefüggésben az Unirégió-workshopokon a felsőoktatási menedzserek együttműködési hajlandósága is jelentős ismérvként szerepelt, hiszen a regionális fejlesztés irányába kiépíthető fontos kapcsolatok függenek tőlük. Ha kizárólag csak a versenyt tartjuk szem előtt, ez nem képezheti a regionális fejlesztési intézményekkel vagy akár más felsőoktatási intézményekkel fenntartható kapcsolatok alapját. A kooperációnak „a struktúrák ellenére” kell működnie (Ada Pellert), és ehhez a felsőoktatási intézmények vezetésének nyitott alapbeállítottsága szükséges.

A regionális fejlesztés szereplői számára ez azt is jelenti, hogy a felsőoktatási intézményekkel való együttműködések tartalmát illetően újfajta szemléletet kell kialakítani: a tudomány és kutatás „kemény szempontjai”, tehát a könnyen és közvetlen módon megvalósítható eredmények mellett a „puha faktorokat”, vagyis a tudomány kritikus, innovatív és kreatív impulzusait is szem előtt kell tartani. Az innovációra azonban nem csak műszaki szempontból kell tekinteni: a hagyományok és a bevett szokások kritikus megközelítése, valamint a társadalmi innovációra való hajlandóság a gazdasági és technológiai újítások fontos előfeltételeit jelentik.

A felsőoktatási intézmények központokban való koncentrációját illetően is újfajta felfogás érvényesül. Az egyetemek és főiskolák először természetesen a koncentrált régiókban (metropoliszrégiók, nagyvárosok és nagyvárosi agglomerációk) létesülnek. Ennek kiegyenlítése érdekében támogatni kell a tudományos intézmények vagy egyetemi tevékenységek koncentrált helyeken kívüli létesítésére irányuló törekvéseket. A nemzetközi példák is azt mutatják, hogy a tudomány és a kutatás fejlődést elősegítő tényezőként igen hasznos lehet a perifériális régiókban.⁴⁰ Osztrák példa erre az „Alpbachi Európai Fórum”, amely pozitív hatással van a régióra, továbbá a kremsi Duna Továbbképző Egyetem kisugárzását is pozitívnak értékeli a perifériális Waldviertel és Weinviertel régiókban.

A regionális fejlesztés szereplői kinyilvánították, hogy a felsőoktatási intézményeket a jövőben erőteljesebben be kívánják vonni a regionális hálózatokba. Itt is a regionális fejlesztés és a felsőoktatási intézmények közötti kapcsolatok újszerű felfogása fejeződik ki: miszerint a sok közvetlen, személyes találkozás tegye lehetővé a kooperációt. Az együttműködések csak akkor válnak lehetségessé, ha működőképes személyes kommunikáción alapulnak, amely megteremti a bizalmat.

⁴⁰ A szakfőiskolák alapítása Svédország (Umea, Lulea) és Finnország (Oulu) északi részén kimondottan az északi periféria élénkítése érdekében történt, és szintén pozitív hatásokat mutat.

Ajánlások és stratégiai utalások

Milyen lehetőségek vannak tehát a felsőoktatási intézmények és a regionális fejlesztés közötti kapcsolatok erősítésére az itt nyert felismerések alapján? Milyen szereplő- illetve cselekvésorientált opciók vezethetők le az Unirégió projektből?

A felsőoktatási intézményekben dolgozó, a téma iránt érdeklődő, lelkes munkatársaknak ma még nehézséget okoz, hogy – egyes projekteken és kontaktusokon túlmenően – stabil és intézményesített kapcsolatokat ápoljanak a regionális fejlesztés szereplőivel, és ez a másik oldalra, a regionális fejlesztésben dolgozókra is igaz. Hiányoznak ennek a szervezeti előfeltételei, amelyek például olyan kulcspozícióban levő egységek lehetnének, mint a skandináv országokban a regionális kapcsolatokért felelős rektori vagy rektorhelyettesi hivatalok. Ezek elsősorban Finnországban jellemzőek, de létezik ilyen a svéd regionális főiskolákon is.⁴¹ A regionális menedzsmentnél, illetve a regionális támogatásokat nyújtó szerveknél egyaránt rendkívül ritkán fordulnak elő olyan szervezeti egységek, valamint felelősségi körök, amelyek ezeket a kapcsolatokat folyamatosan ápolni engednék. A gazdasági támogatásokat nyújtó szervezeteknél észlelhető bizonyos elmozdulás abba az irányba, hogy egyes esetekben ilyen feladatot is kiosztanak már. Alsó-Ausztriában a felsőoktatási intézmények és a regionális fejlesztés közötti feladatok, illetve kapcsolatok intézményesítésének támogatására létezik már egy szervezet, az Alsó-Ausztriai Képzési Társaság, melynek feladata a régióbeli főiskolák és képzési intézmények koordinálása a nagyobb hatékonyság elérése érdekében (www.noebildung.at).

A felsőoktatás és a régió közötti kapcsolatok intézményesítésének csirái tehát már léteznek. A példák olyan, már működő szervezeteket mutatnak, amelyek a felsőoktatási intézmények bonyolult struktúrái és a regionális fejlesztés szereplőinek szintű komplex struktúrái között helyezkednek el. A regionális fejlesztés a társadalmi cselekvésnek éppen egy olyan területe, amelyre számos, különböző tevékenységi körökkel, eltérő politikai stratégiákkal és érdekekkel rendelkező intézmény, szervezet, projekt és kezdeményezés hatást gyakorol. Tehát további intézményeket kellene még létrehozni, hogy a komplexitás tovább fokozódjon? Bármennyire is paradoxnak tűnik a válasz első pillantásra, az mégis így hangzik: igen! A fokozódó komplexitás kezelésének egyik lehetősége az, hogy megfelelő struktúrákat teremtünk a szereplők, szereplői csoportok, intézmények közötti kommunikáció céljára: hálózatokat, regionális munkacsoportokat, kerekasztalokat, workshopokat és más kommunikációs viszonylatokat. Tény, hogy ezek kezdetben növelik az intézménysűrűséget, viszont lehetővé teszik a résztvevők számára, hogy személyes kapcsolatot tartsanak fenn egymással, valamint hogy az egyes szereplők és szervezetek jobban tudjanak tájékozódni, és nagyobb rálátásuk legyen a szereplőkre és a szervezetekre.

⁴¹ Regionális kapcsolatokkal foglalkozó rektori alhivatalok Finnországban pl. Ouluban és Turkuban működnek. További jó példaként említhető a dalarna-i és lulea-i főiskolák együttműködése a Glesbyggdverket-tel (Svédország regionális fejlesztési szövetsége).

A szervezett kommunikáció eme új formái mind a két oldal, az egyetem és a régió számára is biztosítanak játéktérrel.

Szervezeti jellegű előfeltételeket mind az egyetemeken – például olyan intézmények formájában, amelyek feladatai speciálisan a regionális kapcsolatok ápolására irányulnak –, mind a regionális fejlesztésben – mondjuk a humán erőforrások menedzselése, valamint a regionális tudományos- és kutatási együttműködések körében felmerülő feladatok ellátására – célszerű létrehozni.

A felsőoktatási intézmények részéről példaként említhető az európai RUISNET projekt (Regional University-Industry Strategies Network), melynek osztrák partnerprojektje a kremsi Duna Továbbképző Egyetemen zajlik. A RUISNET az uniós INTERREG IIIC program keretében hálózatokat épít az egyetemek és a gazdasági vállalkozások közötti regionális együttműködések erősítésére. Workshopok keretében kommunikációs lehetőséget teremtenek e rendszerek között. Jelenleg azonban még nem lehet megítélni, hogy kialakul-e ebből a felsőoktatási intézmények és a régió közötti együttműködésnek valamiféle, a projekt futamidején túlmenő szervezett és intézményesített alapja.

Egy másik példaértékű kezdeményezés a HEMARD projekt („A felsőoktatás menedzsmentje és a regionális fejlesztés” – Higher Education Management and Regional Development), amely az Unirégió keretében folyó munka közben született, és az egyik Unirégió-partner, a kremsi Duna Továbbképző Egyetem valósította meg az EU Socrates programja (IP, intenzív programok) keretében. A HEMARD-projektben a felsőoktatási vezetők továbbképzésén van a hangsúly, mégpedig a regionális fejlesztés intézményeivel való együttműködés érdekében. Az együttműködés előfeltételei tekintetében tehát a felsőoktatással foglalkozik a projekt, a felsőoktatási intézmények vezetőinek az irányú motivációját és hajlandóságát támogatja, hogy alkalmas szervezeti kereteket teremtsenek a jobb kommunikáció elősegítésére.

Miközben a felsőoktatási intézmények esetében már említhető néhány példa a régiókkal való együttműködés elősegítésére, addig a regionális fejlesztés területén alig tapasztalható ilyen kezdeményezés. A felsőoktatási intézmények együttműködése révén született egyik ilyen projekt – az IPSOIL projekt – számos európai egyetemre kiterjed, és közvetlenül részt vesz a CENTROPE-régió fejlesztésében. A projektet a bécsi BOKU munkatársainak lelkesedése tartja életben, és olyan alapvető erőforrások, mint a víz vagy a talaj határon átnyúló fenntartható fejlesztésével foglalkozik. Az Ausztria, Szlovákia és Magyarország határ menti régióinak önkormányzataival fennálló szoros együttműködés révén ez a projekt a regionális fejlesztés szereplői részére igen pozitív kiindulási alap a felsőoktatási intézményekkel való együttműködésre. A projekt jelenlegi állapotában azonban nem képes hosszabb távon intézményesített kommunikációs struktúrákat biztosítani.

A közeljövőben a strukturális alapokban rejlenek esélyek és lehetőségek a régiófejlesztésre. A Bécsi régió és Nyugat-Magyarország (esetleg a CENTROPE-régióra is kiterjedően, vagyis Nyugat-Szlovákiát és Dél-Morvaországot is bevonva) a strukturális alapoknak a 3. célkitűzés („Területi együttműködés”) keretében nyújtott

támogatásait használhatja fel arra, hogy „tanuló régió”-ként olyan struktúrákat hozzon létre, amelyek segítségével megvalósítható a tudomány- és tudásalapú regionális fejlesztés. Kísérleti projektként kommunikációs platformot lehetne kialakítani a regionális fejlesztés, a regionális gazdaság és a szociális, illetve a kulturális intézmények, valamint a felsőoktatási intézmények között. E körben különlegesen sűrű kapcsolatok, ismeretségek, kooperációk és hálózatok hozhatók létre. A várható előnyök, amelyek a gazdaság teljesítőképességének növekedésében, az innovációs potenciál emelkedésében és a kulturális kínálat élénkítésében nyilvánulnak meg, különféle európai példák tapasztalatai alapján igen jelentősnek tekinthetők.

Egy másik kínálkozó lehetőség az, hogy megfogalmazzuk a CENTROPE-régió tudásrégióvá fejlesztésének stratégiáját. A „tudásrégió” az Unió 7. kutatási keretprogramjában újra külön támogatási súlypontot fog képezni. A fejlesztés e területén már kezdenek körvonalazódni egyes elképzelések: a bécsi Európaforum a CENTROPE régión belüli egyetemi együttműködések vonatkozásában bemutatott egy támogatási irányvonalat, amely az egyetemek hosszabb távú együttműködésére irányuló első lépések alapját jelentheti, és ezért a „tudásrégió” irányába is hatása lehet. A felsőoktatási intézmények és a régió között több együttműködés is előkészület alatt áll, ezek jelenleg a kölcsönös érdekek tartalmi egyeztetésének stádiumában vannak.

Végül pedig, az együttműködés minden formájával kapcsolatban utalni kell a számtalan, már működő hálózatokkal foglalkozó projekt azon tapasztalatára, miszerint valamennyi kommunikációs struktúra a résztvevők személyes elkötelezettségére épül. Ennek keretében a motívumok és elvárások többnyire személyes kapcsolatokhoz és kapcsolati hálózatokhoz kötődnek, amelyek mindig személyes eszmecserén, a kölcsönös jelenlétben alapulnak. Ezért az eszmecsere, a személyes ismeretségek és kapcsolatok lehetőségein is múlik az, hogy a hosszabb távú együttműködésnek milyen szervezeti keretei kerülnek megvalósításra. A folyamatos személyes találkozások elősegítik és erősítik a szereplők közötti kapcsolatokat, és alapját képezik az együttműködésben megvalósuló közös érdekeknek.

Irodalom

- ARCS (2005) ARCS (Hg.) Untersuchung der Innovationsorientierung im Rahmen der begleitenden Evaluation der Strukturfonds, (Studie), Wien.
- Davies, J.L. (1998) The Dialogue of Universities with their Stakeholders: Comparisons between Different Regions of Europe, CRE (Association of European Universities) – 11th General assembly, The Public Role of Universities, Freie Universität Berlin, Berlin.
- Draxl, P. (et al.) (2004) Systemische Evaluierung des Regionalmanagements in Österreich, Wien.
- EU (2004) Europäische Union (Hg.) Eine neue Partnerschaft für die Kohäsion. Konvergenz/Wettbewerbsfähigkeit/Kooperation, Dritter Bericht über den wirtschaftlichen und sozialen Zusammenhalt (Kohäsionsbericht), http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion3/cohesion3_de.htm
- Fisch, R. (2006) Die Rolle der Wissenschafts- und Bildungseinrichtungen bei der Entstehung von Metropol-Regionen am Beispiel Rhein-Neckar, UniRegio-Konferenzbeitrag <http://www.iff.ac.at/uniregio/docs/konferenz.html>
- Heintel, M. (2005) Regionalmanagement in Österreich. Professionalisierung und Lernorientierung, Institut für Geographie und Regionalforschung d. Universität Wien, Abhandlungen zur Geographie und Regionalforschung. 8. Wien.

- Hudson, C. (2006) Regional development partnerships in Sweden: a way for higher education institutions to develop their role in the process of regional governance? – *Higher Education*. 3. Springer Verlag, 387–410. o.
- Inforegio (2004) Die Kohäsion am Wendepunkt, in: Inforegio, Mitteilungsblatt http://europa.eu.int/comm/regional_policy/index_de.htm
- LEK-NÖ (2005) Landesentwicklungskonzept Niederösterreich, LEK-NÖ: www.noe.gv.at/service/ru/ru/landesentwicklungskonzept/
- Mathiesen, U. (2005) KnowledgeScapes. Pleading for a knowledge turn in socio-spatial research, Erkner. www.irs-net.de/download/KnowledgeScapes.pdf
- Persson, L.O.–Westford, P. (2003) Forskning om stockholmsregionen. En inventering av forskning om regionen och en undersökning av dialogen mellan högskola och samhälle. Regionplane- och trafikkontoret, Stockholms läns landsting.
- Wien (2005) Magistrat der Stadt Wien / MA 18 – Stadtentwicklung (Hg.): Stadtentwicklungsplan 2005 (STEP 05), Wien.
<http://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/step/step.htm>
www.noe-bildung.at

IV. RÉSZ

FÜGGELÉK

A NYUGAT-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEI

<i>Intézmény/ intézményi egység rövidítése</i>	<i>Intézmény/intézményi egység neve</i>	<i>Képzés helye</i>
BDF	Berzsényi Dániel Főiskola	Szombathely
BDF-BTK	Berzsényi Dániel Főiskola Bölcsészettudományi Főiskolai Kar	Szombathely
BDF-TTK	Berzsényi Dániel Főiskola Természettudományi Főiskolai Kar ⁴²	Szombathely
BDF-TMK	Berzsényi Dániel Főiskola Testnevelési és Művészeti Főiskolai Kar	Szombathely
BGF-PSZFK-ZA	Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar Zalaegerszegi Intézet	Zalaegerszeg
BME-GÉK-ZA	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gépészmérnöki Kar Zalaegerszegi Képzés	Zalaegerszeg
GYHF	Győri Hittudományi Főiskola	Győr
NYME	Nyugat-Magyarországi Egyetem	
NYME-AK	Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar	Győr
NYME-BPK	Nyugat-Magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar	Sopron
NYME-EMK	Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar	Sopron
NYME-FMK	Nyugat-Magyarországi Egyetem Faipari Mérnöki Kar	Sopron
NYME-GEO	Nyugat-Magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar	Székesfehérvár
NYME-KTK	Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar	Sopron
NYME-MÉK	Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar	Moson-magyaróvár
PE-GMK	Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar	Keszthely
PE-NK	Pannon Egyetem Nagykanizsai Telephely	Nagykanizsa
PTE-ETK-ZA	Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar Zalaegerszegi Képzési Központ	Zalaegerszeg
SZE	Széchenyi István Egyetem	Győr
SZE-JGK ⁴³	Széchenyi István Egyetem Jog- és Gazdaságtudományi Kar	Győr
SZE-ESZI	Széchenyi István Egyetem Petz Lajos Egészségügyi és Szociális Intézet	Győr
SZE-MTK	Széchenyi István Egyetem Műszaki Tudományi Kar	Győr
SZE-ZMI	Széchenyi István Egyetem Varga Tibor Zeneművészeti Intézet	Győr

⁴² 2007-ben a Berzsényi Dániel Főiskola karainak elnevezése az alábbiak szerint változott: Berzsényi Dániel Főiskola Bölcsészettudományi Kar; Berzsényi Dániel Főiskola Természettudományi és Műszaki Kar; Berzsényi Dániel Főiskola Művészeti, Nevelés- és Sporttudományi Kar.

⁴³ 2007. január 1-jével a Széchenyi István Egyetem Jog- és Gazdaságtudományi kara szétvált, helyette két új kar jött létre: Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar (SZE-ÁJK), Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar (SZE-GK).

A KÖNYVBEN GYAKRAN ELŐFORDULÓ INTÉZMÉNYNEVEK⁴⁴

<i>Ország</i>	<i>Intézmény neve magyar nyelven</i>	<i>Intézmény neve</i>	<i>Intézmény rövidítése</i>	<i>Intézmény székhelye</i>
Ausztria	Alpok-Adria Egyetem	Alpen-Adria Universität		Klagenfurt
	Alsó-Ausztriai Agrárkamara	Landwirtschaftskammer Niederösterreich		
	Bécsi Agrártudományi Egyetem	Universität für Bodenkultur	BOKU	Bécs (Wien)
	Bécsi Állatorvostudományi Egyetem	Veterinärmedizinische Universität Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi bfi Szakfőiskolája	Fachhochschule des bfi Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi Campus Főiskola	Fachhochschule Campus Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi Egyetem	Universität Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi Gazdasági Szakfőiskola	Fachhochschule der Wirtschaft Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi Gazdasági Kamara	Wirtschaftskammer Wien	WKO Wien	Bécs (Wien)
	Bécsi Iparművészeti Egyetem	Universität für angewandte Kunst, Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi Képzőművészeti Akadémia	Akademie der bildenden Künste, Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi Közgazdaság- tudományi Egyetem	Wirtschaftsuniversität Wien	WU WU Wien	Bécs (Wien)
	Bécsi Műszaki Egyetem	Technische Universität Wien	TU Wien	Bécs (Wien)
	Bécsi Orvostudományi Egyetem	Medizinische Universität Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi Szövetési Élelmiszervizsgáló és Kutató Intézet	Bundesanstalt für Lebensmittelforschung und Lebensmitteluntersuchung, Wien		Bécs (Wien)

⁴⁴ A könyv szövegében – a könnyebb érthetőség és az egységes nyelvezet miatt – a gyakran előforduló intézménynevek magyar nyelven, illetve az intézmény országának nyelve szerinti rövidítéssel szerepelnek. A magyar elnevezések nem hivatalos fordítások, elsősorban az intézmények egységes megnevezésére szolgálnak. Az egyértelmű azonosíthatóság érdekében a táblázatban megadjuk az intézmények adott országbeli elnevezését és székhelyét/telephelyét.

<i>Ország</i>	<i>Intézmény neve magyar nyelven</i>	<i>Intézmény neve</i>	<i>Intézmény rövidítése</i>	<i>Intézmény székhelye</i>
Ausztria	Bécsi Tudományos- Kutatási- és Technológiai Alap	Wiener Wissenschafts-, Forschungs- und Technologiefonds	WWTF	Bécs (Wien)
	Bécsi Zene- és Színművészeti Egyetem	Universität für Musik und darstellende Kunst, Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi helyi Szakfőiskola	Fachhochschule Wiener Neustadt		Bécsújhely (Wiener Neustadt)
	Burgenlandi Agrárkamara	Landwirtschaftskammer Burgenland		Kismarton (Eisenstadt)
	Burgenlandi Pedagógiai Akadémia Alapítvány	Stiftung Pädagogische Akademie Burgenland		Kismarton (Eisenstadt)
	Burgenlandi Szakfőiskolák Kft.	Fachhochschul-Studiengänge GmbH Burgenland		Kismarton (Eisenstadt), Pinkafeld
	Burgenlandi Szövetségi Pedagógiai Intézet	Pädagogisches Institut des Bundes für Burgenland		Wolfarten, Kismarton (Eisenstadt)
	Burgenlandi Tartományi Kormányzati Hivatal	Ant der Burgenländischen Landesregierung		Kismarton (Eisenstadt)
	Duna Továbbképző Egyetem Krems	Donau Universität Krems Universität für Weiterbildung	DUK	Krems
	Európai Béke Egyetem	European University Center for Peace Studies (EPU)		Stadtschlaining
	Grazi Műszaki Egyetem	Technische Universität Graz	TU Graz	Graz
	Gyermekepedagógiai Intézet	Bildungsaustalt für Kinderpädagogik		Felsőőr (Oberwart)
	Házasság- és Családsegítő Intézet	Institut für Ehe und Familie		Bécs (Wien)

<i>Ország</i>	<i>Intézmény neve magyar nyelven</i>	<i>Intézmény neve</i>	<i>Intézmény rövidítése</i>	<i>Intézmény székhelye</i>
Ausztria	Ilmitzi Biológiai Allomás	Biologische Station Ilmitz		Ilmitz
	Joanneum Szakfőiskola	Fachhochschule Joanneum		Graz
	Johannes Kepler Egyetem	Johannes Kepler Universität		Linz
	Karintiai Szakfőiskola és Technikum	Fachhochschule Technikum Kärnten		Spittal
	Karl-Franzens Egyetem	Karl-Franzens Universität Graz		Graz
	Kismartoni Püspökség Hittanárképző Intézete	Religionspädagogisches Institut der Diözese Eisenstadt		Kismarton (Eisenstadt)
	Kismartoni Szakfőiskola	Fachhochschule Eisenstadt Bakkalaureatsstudiengang		Kismarton (Eisenstadt)
	Kismartoni Szövetségi Kereskedelmi Akadémia és Kereskedelmi Iskola	Bundeshandelsakademie und Bundeshandelsschule in Eisenstadt		Kismarton (Eisenstadt)
	Komparatív Tudományok Kutatások Interdiszplináris Központja	Interdisciplinary Centre for Comparative Research in the Social Sciences	ICCR	Bécs (Wien)
	Leopold-Franzens Egyetem	Leopold-Franzens Universität Innsbruck		Innsbruck
	Marianum Szakfőiskola	Fachhochschule Marianum		Graz
	Mező- és Erdőgazdasági, Környezeti és Vízgazdálkodási Minisztérium	Bundesministerium für Land- und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserversorgung		Bécs (Wien)
	Művészeti- és Iparművészeti Egyetem Linz	Universität für Künstlerische und Industrielle Gestaltung		Linz

<i>Ország</i>	<i>Intézmény neve magyar nyelven</i>	<i>Intézmény neve</i>	<i>Intézmény rövidítése</i>	<i>Intézmény székhelye</i>
Ausztria	Osztirák Gazdasági Kamara	Fachhochschule Wien		Bécs (Wien)
	Bécsi Szakfőiskolája	Studiengänge der WKO Wien		Bécs (Wien)
	Osztirák Tudományos Akadémia	Österreichische Akademie der Wissenschaften	ÖAW	Bécs (Wien)
	ÖVQ Tréning és Hitelesítő Kft.	ÖVQ Training, Certification GmbH		Linz
	Rudolfiner-láz	Rudolfnerhaus		Bécs (Wien)
	SPES Oktató- és Tanulmányi Akadémia Kft.	SPES Akademie Bildungs- und Studiengesellschaft m.b.H.		Schlierbach
	Stamsi Pedagógiai Akadémia	Pädagogische Akademie Stams		Stams
	Szociális Ügyek és Fogyasztóvédelem Minisztériuma	Bundesministerium für Soziales und Konsumentenschutz		Bécs (Wien)
	Szövetségi Óvodapedagógiai Intézet	Bundesbildungsaustalt für Kindergartenpädagogik		Bécs (Wien)
	Szövetségi Pedagógiai Akadémia, Karintia	Pädagogische Akademie des Bundes in Kärnten		Klagenfurt
Belgium	Szövetségi Pedagógiai Akadémia, Stajerország	Pädagogische Akademie des Bundes in der Steiermark		Graz
	Városi Oktatási Tanács	Stadtschulrat		Bécs (Wien)
	WIFI Kismarton	WIFI Eisenstadt		Kismarton (Eisenstadt)
	Genti Egyetem	Universiteit Gent		Gent
	Cseh Agrártudományi Egyetem	Česká zemědělská univerzita v Praze		Prága (Praze)
	Mendel Mezőgazdaságtudományi és Erdészeti Egyetem	Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně		Brno (Brne)

<i>Ország</i>	<i>Intézmény neve magyar nyelven</i>	<i>Intézmény neve</i>	<i>Intézmény rövidítése</i>	<i>Intézmény székhelye</i>
Csehország	Prágai Közgazdaságtudományi Egyetem	Vysoká škola ekonomická v Praze		Praga (Praze)
Dánia	Skarup Főiskola	Skarup Statsseminarium		Skarup
Egyesült Királyság	Glamorgani Egyetem	University of Glamorgan		Pontypridd
Franciaország	Mesterképző Intézet, Caen	Institut Universitaire de Formation des Maîtres	IUFM Caen	Caen
	Nemzetközi Sporttudományi és Testnevelési Tanács	Les Sciences du Sport en France et en Allemagne (International Council of Sport Science and Physical Education)	(ICSSPE)	Párizs
	Orleans-i Egyetem	Université d'Orléans		Orleans Cedex 2.
Hollandia	Zuyd Főiskola	Hoogeschool Zuyd		Heerlen
Horvátország	Josip Juraj Strossmayer Egyetem	Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku		Eszék (Osijek)
	Krizevci Mezőgazdasági Főiskola	Visoko Gospodarsko Učilište u Krizevcima (College of Agriculture at Krizevci)		Krizevc
Kanada	Brit-Kolumbiai Egyetem	University of British Columbia		Vancouver
Lengyelország		Skola Główna Handlowa		Varsó
Németország	Christian-Albrecht Egyetem	Christian-Albrechts Universität, Kiel		Kiel
	Drezdai Műszaki Egyetem	Technische Universität Dresden		Drezda (Dresden)
	Georg-August Egyetem	Georg-August-Universität Göttingen		Göttingen

<i>Ország</i>	<i>Intézmény neve magyar nyelven</i>	<i>Intézmény neve</i>	<i>Intézmény rövidítése</i>	<i>Intézmény székhelye</i>
Németország	Osnabrücker Egyetem	Universität Osnabrück		Osnabrück
	Rendsburgi Evangélikus Ifjúsági Falu	Evangelisches Jugenddorf Rendsburg		Rendsburg
	Stuhr-Brinkumi Kooperatív Iskola	Kooperative Gesamtschule Stuhr-Brinkum	(KGS Stuhr-Brinkum)	Stuhr
Norvégia	Oslói Egyetem			
Olaszország	Modenai Egyetem	Università degli Studi di Modena e Reggio Emilia		Modena
Oroszország	Szentpétervári Állami Egyetem			Szentpétervár
	Ural Állami Egyetem			Jekatyerinburg
	Jekatyerinburg			
Paraguay	Paraguay-i Amerika Egyetem	Universidad Americana		Asunción
Portugália	Coimbrai Egyetem	Universidade de Coimbra		
Románia	Pro Agricultura Harghitéi Universitas Alapítvány	Fundatia Pro Agricultura Harghitei Universitas		Csikszereda (Miercurea Ciuc)
	Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem	Sapientia Erdelyi Magyar Tudományegyetem		Csikszereda (Miercurea Ciuc)
	Transilvania Egyetem Brassó	Universitatea Transilvania din Brasov		Brassó (Brasov)
	Vasile Goldis Egyetem	Universitatea de Vest „Vasile Goldis” Arad		Arad (Arad)
Spanyolország	Santiago de Compostelai Egyetem	Universidad de Santiago de Compostela		Santiago de Compostela
Szlovákia	Besztercebányai Művészeti Akadémia	Akadémia Umění v Banskéj Bystrici		Besztercebánya (Banská Bystrica)
	Cirill és Metód Egyetem	Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave		Nagyszombat (Trnava)

<i>Ország</i>	<i>Intézmény neve magyar nyelven</i>	<i>Intézmény neve</i>	<i>Intézmény rövidítése</i>	<i>Intézmény székhelye</i>
Szlovákia	Comenius Egyetem	Univerzita Komenského v Bratislave		Pozsony (Bratislava)
	Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra	Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre		Nyitra (Nitra)
	Nyitrai Egyetem	Tnavaská univerzita v Tnave		Nagyszombat (Tnava)
	Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem	Ekonomická univerzita v Bratislave		Pozsony (Bratislava)
	Pozsonyi Regionális Kormányzat	Bratislavský samosprávny kraj Regional Government Bratislava	BSK	Pozsony (Bratislava)
	Sellye János Egyetem	Sellye János Egyetem		Révkörmáron (Komarno)
	Szlovák Agrártudományi Egyetem	Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre		Nyitra (Nitra)
	Szlovák Faipari Kutató Intézet	Slovak Forest Products Research Institute		Pozsony (Bratislava)
	Szlovák Műszaki Egyetem	Slovenská Technická Univerzita v Bratislave	STU	Pozsony (Bratislava)
	Szlovák Tudományos Akadémia Előrejelző Intézete	Prognostický ústav Slovenská akadémia vied (Institute for Forecasting, Slovak Academy of Sciences)		Pozsony (Bratislava)
Szlovénia	Zólyomi Műszaki Egyetem	Technická univerzita vo Zvolene		Zólyom (Zvolen)
	Zsolnai Egyetem	Žilinská univerzita		Zsolna (Žilina)
	Ljubljanai Egyetem	Univerza v Ljubljani		Ljubljana
	Maribori Egyetem	Univerza v Mariboru		Maribor

A KUTATÁS SORÁN HASZNÁLT KÉRDŐÍV

0. Melyik oktatási intézmény nappali tagozatos hallgatója?

NYME SOPRON
 NYME-MÉK (Mosonmagyaróvár)
 NYME-AK (Győr)
 SZE (Győr)
 GYHF (Győr)
 BDF (Szombathely)
 BGF-PSZFK-ZA (Zalaegerszeg)
 BME-GÉK-ZA (Zalaegerszeg)
 PTE-ETK (Zalaegerszeg)
 PE-GMK (Keszthely)
 PE-NK (Nagykanizsa)

1. Milyen szak(ok)ra jár? A szakon hányad éves?

*Csak azokat a szakokat írja be, ahol még nem végzett és jelenleg aktív a féléve!
 Szakpárok esetében egy helyre írja a szakpárt!*

2. Állandó lakóhelye?

3. Ha nem a [a felsőoktatási intézmény városa] van az állandó lakóhelye, hogyan oldja meg a [a felsőoktatási intézmény városa] tartózkodását?

(1) Közeli településről naponta bejár	(2) Rokonoknál lakik
(3) Kollégiumban lakik	(4) Albérletben lakik többedmagával
(5) Albérletben lakik egyedül	(6) Saját lakása van
(7) Egyéb, éspedig.....	

4. Állandó lakóhelyén szülőkkel él, vagy önálló háztartást vezet?

- (1) Szülőkkel él
 (2) Önálló háztartást vezet
 (3) Egyéb, éspedig.....

5. Ha Ön nem állandó [a felsőoktatási intézmény városa] lakos, milyen gyakran utazik haza állandó lakóhelyére?

(1) Naponta	(2) Hetente	(3) Kéthetente
(4) Havonta	(5) Ritkábban, mint havonta	(6) Egyéb, éspedig:.....
(7) Nem tudja		

6. Milyen közlekedési eszközt vesz igénybe a hazautazásához? (Több választ is megjelölhet)

- (1) Vonat (2) Autóbusz
(3) Gépkocsi (4) Egyéb, éspedig:.....

7. Mennyibe kerül egy hazautazása (oda-vissza)?

.....Ft/alkalom Nem tudja

8. Milyen gyakran vesz Ön igénybe [a felsőoktatási intézmény városa] helyi tömegközlekedési eszközt?

- (1) Naponta (2) Hetente többször
(3) Hetente (4) Ritkábban, mint hetente
(5) Soha (6) Nem tudja

9. Átlagosan mennyi pénzből gazdálkodik Ön egy hónapban ([a felsőoktatási intézmény városa] tartózkodása alatt)?

.....Ft Nem tudja

10. „Jövedelme” milyen arányban tevődik össze az alábbi forrásokból?

- (1) Családi támogatás%
(2) Tanulmányi ösztöndíj%
(3) Diákhitel%
(4) Bursa Hungarica%
(5) Alapítványi ösztöndíj%
(6) Szociális támogatás és egyéb juttatás%
(7) Munkavégzésből származó jövedelem%
(8) Vállalkozásból származó jövedelem%
(9) Értékpapírból származó bevétel%
(10) Egyéb, éspedig:..... %

11. Rendelkezik Ön?

	Igen	Nem
(1) Saját tulajdonú lakással		
(2) Saját gépkocsival		
(3) Mobil telefonnal		
(4) Számítógéppel		
(5) Nagyobb összegű (100 000 Ft feletti) megtakarítással		

12. Van Önnek vállalkozói igazolványa?

- (1) Igen (2) Nem

13. Van Önnek valamilyen gazdasági társaságban (Bt., Kft.) érdekeltsége?

- (1) Igen, tulajdonos vagyok
- (2) Igen, tag vagyok
- (3) Nincs

14. Dolgozik Ön tanulmányai mellett?

- (1) Igen, teljes állásban
- (2) Igen, részmunkaidőben
- (3) Igen, alkalmi munkát vállal
- (4) Vállalkozási tevékenységet folytat
- (5) Nem, de szeretne
- (6) Nem

15. Mennyit költ havonta átlagosan az alábbiakra?

	Költ	Nem költ	16. Átlagos havi összeg (Ft) /nem tudja
(1) Szállásköltség			
(2) Rezsiköltség			
(3) Étkezés			
(4) Utazás (bérlet, benzin)			
(5) Taneszköz (pl. tankönyv, fénymásolás)			
(6) Kulturális kiadások (pl. könyv, színház)			
(7) Szórakozás			
(8) Ruházkodás			
(9) Megtakarítás			
(10) Egyéb, éspedig:			

17. Ön szerint a helyzete a hasonló korú társaihoz (a többi fiatal helyzetéhez) képest

- (1) Sokkal rosszabb
- (2) Rosszabb
- (3) Átlagos
- (4) Jobb
- (5) Sokkal jobb
- (6) Nem tudom

18. Ha van megtakarítása, milyen terve van annak felhasználására?

.....
Nem tudja

19. Lakossági folyószámláját

- (1) [a felsőoktatási intézmény városa] vezeti
- (2) Más településen vezeti
- (3) Nem tudja

20. Mit gondol Ön, a főiskola/egyetem elvégzése után anyagi helyzete mennyiben változik meg? (Értékelje az alábbi 5 fokú skálán! Az 5: jelentősen javul, 4: némileg javul, 3: nem változik, 2: némileg romlik, 1: erősen romlik)

1 2 3 4 5 Nem tudom

21. Mit gondol mennyi időn belül fog tudni elhelyezkedni a főiskola/egyetem elvégzése után?

- (1) Már most is dolgozik, ott is tud maradni
- (2) Tanulmányi szerződéssel tanul, tehát megvan a helye
- (3) Még nincs helye, de szerintem azonnal
- (4) Fél éven belül
- (5) Egy éven belül
- (6) A szakmájában egyáltalán nem
- (7) Tanulni akar a végzés után is
- (8) Nem tudja

22. A főiskola/egyetem elvégzése után következő időszakra vonatkozóan milyen tervei vannak?

- (1) A városban marad és munkát keres
- (2) Hazakötözik és munkát keres
- (3) Más településre költözik és munkát keres
- (4) Budapestre költözik és munkát keres
- (5) Külföldre költözik és munkát keres
- (6) Továbbtanul Magyarországon
- (7) Továbbtanul külföldön
- (8) Nem tudja

23. Kérem írja, le hogy a döntése mögött milyen elképzelés áll!

.....

Nem tudja

24. Milyen nyelv(ek)en beszél Ön?

	Nem beszéli	Alapszint	Társalgás-képes	Tárgyaló-képes
1 angol				
2 német				
3 francia				
4 olasz				
5 spanyol				
6 orosz				
7 egyéb				

25. A felsorolt nyelvekből milyen nyelvvizsgálója van?

	Nyelvvizsga
1 angol	alap/közép /felső/nincs
2 német	
3 francia	
4 olasz	
5 spanyol	
6 orosz	
7 egyéb	
.....	

26. Tud-e arról, hogy intézményének van kapcsolata osztrák felsőoktatási intézményekkel?

- (1) Igen
(2) Nem

27. Részt vett-e már valamilyen ösztöndíjas külföldi tanulmányúton?

- (1) Igen
(2) Nem, de tervezi, hogy részt vesz
(3) Nem, és nem tervezi, hogy részt vesz

28. Ha igen, hol?

(Legutolsó hármát jelölje be)

29. Ha nem volt ösztöndíjas, de tervezi, hova tervezi?

Írjon be három országot, ahová tervezi, hogy elmegy. Elsőnek azt, ahová a legszívesebben menne.

30. Nem volt ösztöndíjas és nem is tervezi. Mi a legfőbb oka, hogy nem tervezi?

- (1) nem érdekli
(2) tanulmányi eredményei nem megfelelőek
(3) pénzhány
(4) kellő nyelvismeret hiánya
(5) információhiány
(6) nem tudja

31. Az alább felsorolt országokban milyen kapcsolatokkal rendelkezik?

(Több válasz is lehetséges)

	Nincs	Rokon(ok)	Barát(ok)	Internetes kapcsolat (icq, CHAT)	Szakmai/munkakapcsolat
Ausztria					
Szlovákia					
Szlovénia					

32. Az elmúlt évben hány napot töltött összesen az alábbi országokban?*Ausztria**Szlovákia**Szlovénia**Egyéb Uniós ország**Egyéb, nem uniós, európai ország***33. Az alább felsorolt médiumok közül melyiket milyen gyakran használja (hallgatja/nézi/olvassa)?**

	Soha	Nagyon ritkán	Hetente	Naponta
Osztrák tévéadó				
Osztrák rádióadó				
Osztrák honlap				
Osztrák újság				
Szlovák tévéadó				
Szlovák rádióadó				
Szlovák honlap				
Szlovák újság				
Szlovén tévéadó				
Szlovák rádióadó				
Szlovén honlap				
Szlovén újság				

34. Szakdolgozatának témája az alább felsorolt országok/régiók közül melyikhez kötődik valamiképpen? (több válasz is lehetséges)

Nyugat-Dunántúl	
Lakóhelye régiója	
Ausztria	
Szlovákia	
Szlovénia	
Európa más országa	
Európán kívüli ország	
Nem köthető egyikhez sem	

35. Jelölje be azokat a szervezeteket, amelyeknek munkáját ismeri!

	nem hallott róla	hallott róla	hallott róla, ismeri a tevékenységét
Centropa			
Nyugat Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség			
Nyugat Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács			
Eurégió West-Nyugat Pannónia			
Mobilitás			
Tempus Közalapítvány			
Régióinnovátor Kht			

36. Kérem jelölje, hogy az alábbi földrajzi lehatárolásokhoz mennyire kötődik!

(Ha a lakóhely/lakóhelye kistérsége,- megyéje/régiója ugyanaz, mint a felsőoktatási intézményé, akkor mindkét helyre ugyanazt írja!)

	Nem kötődik	Kis mér- tékben kötődik	Közepesen kötődik	Nagy mértékben kötődik	Teljes mértékben kötődik	Nem tudja
Lakóhely (település)						
Felsőoktatási intézménye városa						
Lakóhelye kistérsége, tájegysége						
Felsőoktatási intézménye kistérsége, tájegysége						
Lakóhelye megyéje						
Felsőoktatási intézménye megyéje						
Nyugat-Magyarország						
Lakóhelye régiója						
Magyarország						
Kelet-Európa						
Európa						

37. A kérdezett neme

(1) Férfi (2) Nő

38. A kérdezett életkora:..... év.**39. Családi állapota**

(1) Hajadon/Nőtlen (2) Házas/Élettársi kapcsolat

40. Gyermeke

(1) Van (2) Nincs

41. Ha van gyermeke, számuk:.....**42. Édesanyja legmagasabb iskolai végzettsége:**

kevesebb, mint általános iskola
általános iskola
szakmunkás bizonyítvány
középiskolai érettségi
technikum
felsőfokú szaktanfolyam
főiskolai diploma
egyetemi diploma
nem tudja

43. Édesanyja jelenlegi foglalkozása:.....

munkanélküli nem tudja

44. Édesapja legmagasabb iskolai végzettsége:

kevesebb, mint általános iskola
általános iskola
szakmunkás bizonyítvány
középiskolai érettségi
technikum
felsőfokú szaktanfolyam
főiskolai diploma
egyetemi diploma

45. Édesapja jelenlegi foglalkozása:.....

munkanélküli nem tudja

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA**SZABÓ IMRÉNÉ**

A felsőoktatás szerepe a társadalmi-gazdasági fejlődésben, különös tekintettel a területi folyamatokra

Önálló kiadványok

BALÁZS Éva 2005: Közoktatás és regionális fejlődés. – Budapest : Országos Közoktatási Intézet. – 290 p. : ill. – (Tények és érvek)

BÁLINT Julianna – POLÓNYI István – SIKLÓS Balázs 2006: A felsőoktatás minősége. – Budapest : Felsőoktatási Kutatóintézet. – 159 p. : ill. – (Felsőoktatás és munkaerőpiac)

BÁNFALVY Csaba 1997: A munkanélküliség. – 2. átd. és bőv. kiad. – Budapest : Magvető. – 214 p.

BARKÓ Endre (szerk.) 1992: A magyar felsőoktatás fejlesztése 2000-ig : háttér-tanulmányok. – Budapest : Felsőoktatási Koordinációs Iroda. – 189 p.

BERDE Éva et al. 2006: Diplomával a munkaerőpiacon. – Budapest : Felsőoktatási Kutatóintézet. – 128 p. : ill. – (Felsőoktatás és munkaerőpiac)

BERTRAND, Oliver 1993: Az emberi erőforrások tervezése : módszerek, tapasztalatok, gyakorlat. – Budapest : Felsőoktatási Koordinációs Iroda. – 121 p. – (A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások)

BORBÉLY Zsolt 2004: Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök a frissdiplomások elhelyezkedésénél. – Szakdolgozat ; Debreceni Egyetem (Debrecen). Jog- és Államtudományi Kar. – 74, [21] fol.

BUDA Mariann – KOZMA Tamás (szerk.) 1997: Határmenti együttműködés a felsőoktatásban. – Debrecen : KLTE. – 78 p. : ill. – (Acta paedagogica Debrecina ; 96.)

CSÁSZÁR Zsuzsanna, M. 2004: Magyarország oktatásföldrajza : a magyar közoktatás területi sajátosságai. – Pécs : Pro Pannonia. – 189 p. : ill. – (Pannonia tankönyvek)

FIDÉV 2001: Jelentés a felsőoktatás nappali tagozatán 1999-ben végzett fiatal diplomások munkaerő-piaci életpálya-vizsgálatának eredményeiről. – Budapest : Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem. – Kézirat.

FORRAY R. Katalin – PRIBERSKY, Andreas (szerk.) 1992: A határmenti együttműködés és az oktatás : tudományos tanácskozás : Szombathely, 1992. április 27–29. = Grenzüberschreitende Zusammenarbeit und Bildung : wissenschaftliche Tagung : Szombathely, 27–29. April 1992. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 179 p + 1 füz. (18 p.)

FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás 1999: Az oktatáspolitikai regionális határai, 1990–1997. / közrem.: Híves T., Radácsi I. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – Kézirat.

FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás 1999: Regionális folyamatok és térségi oktatáspolitikai. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 71 p., [24] t. : ill. – (Educatio füzetek ; 225.)

FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás 1992: Társadalmi tér és oktatási rendszer. – Budapest : Akadémiai Kiadó. – 176 p. : ill. – (Közoktatási kutatások)

FURLONG, Andy – STALDER, Barbara – AZZOPARDI, Anthony 2003: Sebezhető ifjúság : sebezhetőség az oktatásban, a munkavállalásban és a szabadidőben Európában : perspektívák. – Szeged : Belvedere Meridionale. – 70 p. – (Ifjúsági korszakváltás)

GALASI Péter – VARGA Júlia 2006: Hallgatói létszám és munkaerőpiac. – Budapest : Felsőoktatási Kutatóintézet. – 157 p. – (Felsőoktatás és munkaerőpiac)

GALASI Péter – VARGA Júlia 2005: Munkaerőpiac és oktatás. – Budapest : MTA KTI. – 149 p. : ill. – (KTI könyvek ; 1.)

GALASI Péter 2004: Túlképzés, alulképzés és bérhozzam a magyar munkaerőpiacon, 1994–2002. – Budapest : MTA KTI. – 36 p. : ill. – (Budapest working papers on the labour market = Budapesti munkagazdaságtani füzetek ; 2004/4.)

GALASI Péter 2004: Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? : a munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon, 1994–2002. – Budapest : MTA KTI. – 14 p. : ill. – (Budapest working papers on the labour market = Budapesti munkagazdaságtani füzetek ; 2004/3.)

GARACZI Imre – SZILÁGYI István (szerk.) 1998: Város és egyetem. – Veszprém : Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány. – 277 p. : ill. – (Carmen saeculare ; 2.)

GIDAI Erzsébet (szerk.) 1997: Gazdaság, oktatás, kutatás. – Budapest : Akadémiai Kiadó. – 133 p. : ill.

GOCSÁL Ákos (szerk.) 2002: Az oktatás mint befektetés. – Pécs : Pécsi Tudományegyetem, Pollack Mihály Műszaki Főiskolai Kar Pedagógiai Tanszék. – 243 p. : ill.

GYÉMÁNT Iván (szerk.) 2006: A természettudományi alapképzés és a munkaerőpiac kapcsolata I. : Budapest, 2006. április 13. : konferenciakiadvány. – Szeged : Bába. – 63 p. : ill.

HALÁSZ Gábor (szerk.) 1993: Az oktatás jövője és az európai kihívás. – Budapest : Educatio. – 218 p. – (Társadalom és oktatás)

HEGEDŰS T. András 1992: A regionális beiskolázás a felsőoktatásban : tervtanulmány. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 29 p. – (Kutatás közben ; 172.)

HIDLI Mária 2005: Pályakezdő diplomás munkanélküliség [elektronikus dok.] : a multinacionális vállalatok pályakezdők iránti keresletének alakulása, a pályakezdőkkel való elégedettség mérése. – Szöveg. – Szakdolgozat ; Berzsenyi Dániel Főiskola (Szombathely).

HORVÁTH Éva 2006: A szakképzés és felsőoktatás fejlesztése a Nyugat-Dunántúli Régióban a Nemzeti Fejlesztési Terv pályázatainak támogatásával [elektronikus dok.]. – Szöveg. – Szakdolgozat ; Berzsényi Dániel Főiskola (Szombathely).

HORVÁTH Ildikó 2006: A felsőoktatásban tanulók helyzete és lehetőségei Magyarországon [elektronikus dok.].- Szöveg. – Szakdolgozat ; Berzsényi Dániel Főiskola (Szombathely).

HRUBOS Ildikó – SZENTANNAI Ágota – VEROSZTA Zsuzsanna 2003: A „bolognai folyamat” : az európai felsőoktatási térség gondolatának megjelenése és a megvalósítás esélyei. – Budapest : Oktatókutató Intézet : Új Mandátum . – 119 p. – (Társadalom és oktatás ; 22.)

HRUBOS Ildikó 2002: A „bolognai folyamat” : európai trendek : a Bolognai Nyilatkozatból adódó strukturális változások megvalósíthatósága a magyar felsőoktatásban. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 28 p. – (Kutatás közben ; 235.)

HRUBOS Ildikó 1999: A felsőoktatás dilemmái a tömegessé válás korszakában. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 86 p. – (Educatio füzetek ; 224.)

HRUBOS Ildikó – POLÓNYI István (szerk.) 2000: Felsőoktatás, tömegoktatás. – 200 p. – (Educatio 200/1.)

HRUBOS Ildikó – SZENTANNAI Ágota – VEROSZTA Zsuzsanna 2003: A gazdálkodási filozófia és gyakorlat érvényesülése az egyetemeken. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 72 p. – (Kutatás közben ; 246.)

HRUBOS Ildikó (szerk.) 2004: Gazdálkodó egyetem. – Budapest : Felsőoktatási Kutatóintézet : Új Mandátum. – 132 p. : ill. – (Társadalom és oktatás. Új foly. ; 24.)

JEREB Anna 2005: Pályakezdő diplomások elhelyezkedési esélyeinek változása a rendszerváltás hatására [elektronikus dok.]. – Szöveg. – Szakdolgozat ; Berzsényi Dániel Főiskola (Szombathely).

KOZMA, László – TARRÓSY, István (eds.) 2002: „University and society” : current problems of regional co-operation. – Pécs : University of Pécs. – 174 p. : ill.

KOZMA Tamás 1990: A felsőoktatás fejlesztése : regionális megközelítés .- Budapest : Oktatókutató Intézet : Edukáció. – 30 p. – ((Kutatás közben ; 133.)

KOZMA Tamás 2002: Határokon innen, határokon túl : regionális változások az oktatásügyben, 1990–2000. – Budapest : Oktatókutató Intézet : Új Mandátum. – 232 p : ill. – (Társadalom és oktatás ; 20.)

KOZMA Tamás 2004: Kié az egyetem? : a felsőoktatás nevelésszociológiája. – Budapest : Új Mandátum. – 242 p. : ill.

KOZMA Tamás et al. 1995: Oktatásdemográfiai változások : térségi előrejelzés 1990–2010. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – Kézirat.

KOZMA Tamás 2002: Regionális egyetem. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 63 p. : ill. – (Kutatás közben ; 233.)

KOZMA Tamás 2000: Regionális együttműködések a harmadfokú képzésben / közrem.: Híves Tamás, Radácsi Imre. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 57 p., [20] t. : ill. – (Educatio füzetek ; 227.)

KOZMA Tamás et al. 1995: Tudomány az egyetemen : a kutatás irányítása, szervezése és finanszírozása a felsőoktatásban : kutatási beszámoló a Művelődési és Közkutatási Minisztérium megbízásából. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – Kézirat.

KRÁMER Dániel 2000: A felsőoktatás és a munkaerő piacának kapcsolata. – Budapest : Struktúra–Munkaügyi Kiadó. – 35 p. : ill. – (Fiatal szakemberek tanulmányai)

LADÁNYI Andor 1992: A felsőoktatás mennyiségi fejlődésének nemzetközi tendenciái. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 176 p. – (A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások)

LADÁNYI Andor 2002: A magyar felsőoktatás nemzetközi összevetésben. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – Kézirat.

MEZEI Katalin – CSIZMADIA Zoltán – VASVÁRI Bálint (szerk.) 2004: A tudás- és technológiatranszfer lehetőségeinek jobb kihasználása a regionális különbségek csökkentésére / témavezető: Rechnitzer János. – Győr : MTA RKK NYUTI. – 306 p. : ill. – (Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet közleményei ; 162.)

MÜNNICH Ákos (szerk.) 2002: A jövő vezetőinek jelene : az egyetemi diákság karrierépítésének lélektani háttere. – Budapest : ELTE Eötvös Kiadó. – 270 p.

NAGY Ferencné (szerk.) 1998: Az egyetem és társadalmi környezet : konferenciakötet : Pécs, 1998. május 29. – Pécs : Janus Pannonius Tudományegyetem. – [6], 79 p. : ill.

PÁLVÖLGYI Mihály (szerk.) 2000: Regionális felsőoktatási együttműködés : Berzsenyi Dániel Főiskola Társadalomtudományok és Európa Tanulmányok Intézete, Könyvtár- és Információtudományi Tanszéke, Fachhochschul-Studiengang Informationsberufe : 1999. július 1 – 2000. június 30. : tanulmányok. – Szombathely : Berzsenyi Dániel Főiskola ; Eisenstadt : Fachhochschul-Studiengang Informationsberufe. – 158 p.

PÉTERI Gábor 1990: Mire, mennyit, hogyan? : az oktatás finanszírozása. – Budapest : Edukáció. – 182 p. – (Társadalom és oktatás)

POLÓNYI István 1996: A felsőoktatás gazdasági jellemzői. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 66 p. : ill. – (Kutatás közben ; 213.)

Kritikája: Taxner-Tóth Ernő. – Magyar Felsőoktatás 1997. 1–2., p. 20–22

POLÓNYI István 2004: A hazai oktatás gazdasági jellemzői a 20–21. századfordulón. – Budapest : Felsőoktatási Kutatóintézet : Új Mandátum. – 106 p. : ill. – (Társadalom és oktatás. Új foly. ; 25.)

POLÓNYI István 2003: A magyar felsőoktatás finanszírozási jellemzői az ezredfordulón. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – Kézirat.

POLÓNYI István 2004: Milyen legyen a hazai felsőoktatás finanszírozása holnap? – Budapest : Felsőoktatási Kutatóintézet. – Kézirat.

POLÓNYI István 2002: Az oktatás gazdaságtana. – Budapest : Osiris. – 425 p.

POLÓNYI István 1998: Oktatáspolitikai, oktatásfinanszírozás – Budapest : Felsőoktatási Koordinációs Iroda. – 305 p. – (A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások)

POLÓNYI István 2004: Patyomkin finanszírozás – hogyan tovább a felsőoktatás finanszírozásával? – Budapest : Felsőoktatási Kutatóintézet. – 39 p. : ill. – (Kutatás közben ; 262.)

POLÓNYI István – TÍMÁR János 2001: Tudásgyár vagy papírgyár. – Budapest : Új Mandátum. – 165 p. : ill.

PUSZTAI Gabriella (szerk.) 2005: Régió és oktatás. – Debrecen : Doktoranduszok Kiss Árpád Közh. Egyesülete. – 309 p. – (Tanulmányok a nevelés-szociológia köréből ; 1.)

RADÁCSI Imre 2003: Regionális oktatáspolitikai és területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – 67 p. : ill. – (Kutatás közben ; 245.)

RECHNITZER János – SMAHÓ Melinda 2005: A humán erőforrások regionális sajátosságai az átmenetben. – Budapest : MTA KTI. – 83 p. : ill. – (KTI könyvek ; 5.)

RECHNITZER János – HARDI Tamás (szerk.) 2003: A Széchenyi István Egyetem hatása a régió fejlődésére. – Győr : Széchenyi István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Intézet. – 161 p. : ill. – (Tudományos füzetek ; 5.)

RŐFI Mónika 2005: A Debreceni Egyetem szerepe az Észak-Alföldi Régió fejlődésében. – Szakdolgozat ; Debreceni Egyetem (Debrecen. – 64 fol.

SAÁD József (szerk.) 1991: Regionális együttműködés a felsőoktatásban. – Budapest : Educatio. – 223 p. : ill. – (Társadalom és oktatás)

SEMJÉN András 2001: Oktatás és munkaerőpiaci érvényesülés. – Budapest : MTA Közgazd. Kutatóközp. – 224 p. : ill. – (Munkatudományi kutatások)

SZABÓ Márta 1993: A régió felsőoktatásának jelene és jövője : a MTA Veszprémi Területi Bizottságának ankétja, 1992. november 27. – Veszprém : MTA VEAB. – 44 p. : ill.

TARRÓSY, István – ROSSKOGLER, Gerald (eds.) 2003: Twenty years 1983–2003 : Danube Rectors' Conference. – Pécs : Centre for International Relations of the University of Pécs. – 81 p. : ill.

TEMESI József 2004: Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban. – Budapest : Aula. – 443 p. : ill.

TEPERICS Károly 2002: A Hajdú-Bihar megyei diplomások munkaerőpiaci helyzetének vizsgálata : a Debreceni Egyetem hatása a humán erőforrásokra. – Debrecen : Debreceni Egyetem. – 159, [30] p. : ill. – (Studia geographica / Institutum Geographiae Universitatis Debreceniensis ; 10.)

TÍMÁR János 1998: Munkaerő-kínálat – foglalkoztatáspolitikai. – Budapest : Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem. – 69 p.

VÁMOS Dóra 2002: A diplomások iránti szükséglet és a felsőoktatás. – Budapest : Oktatókutató Intézet. – Kézirat.

VÁMOS Dóra (szerk.) 1993: Ki fizessen a diplomáért? – Budapest : Felsőoktatási Koordinációs Iroda. – 317 p. : ill. – (A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások)

VÁMOS Dóra (szerk.) 1992: A szürkeállomány fehér foltjai : a szellemi potenciál térszerkezete Magyarországon. – Budapest : Felsőoktatási Koordinációs Iroda. – 203 p. – (A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások)

VARGA Júlia 1998: Oktatás-gazdaságtan. – Budapest : Közgazdasági Szemle Alapítvány. – 162 p. : ill.

Tanulmánykötetekben megjelent írások

BOURDIEU, Pierre 1998: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: LENGYEL György – SZÁNTÓ Zoltán (szerk.): Tőkefajták : a társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája. – Budapest : Aula. – p. 155–176.

GALASI Péter 2004: Átmenet az oktatásból a munkaerőpiacra : felsőfokú végzettségű pályakezdők munkaerőpiaci képzése. In: FAZEKAS Károly – VARGA Júlia (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2004. Budapest : MTA KTI [etc.]. – p. 119–125.

GALASI Péter 2004: Átmenet az oktatásból a munkaerőpiacra : felsőfokú végzettségű pályakezdők munkaerőpiaci sikeressége. In: FAZEKAS Károly – VARGA Júlia (szerk.): Munkaerőpiaci tükrök, 2004. Budapest : MTA KTI [etc.]. – p. 110–118.

GALASI Péter 2002: Fiatal diplomások életpálya-vizsgálata. In: KOLOSI Tamás – TÓTH István György – VUKOVICH György (szerk.): Társadalmi riport 2002. – Budapest : TÁRKI. – p. 245–255.

GALASI Péter – TÍMÁR János – VARGA Júlia 2001: Pályakezdő diplomások a munkaerőpiacon. In: SEMJÉN András (szerk.): Oktatás és munkaerőpiaci érvényesülés. – Budapest : MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont. – p. 73–89.

HERVAINÉ Szabó Gyöngyvér 2000: A felsőoktatás helye, szerepe a kormányzati, helyi regionális politikában. In: BESZTERI Béla – HERVAINÉ SZABÓ Gyöngyvér (szerk.): Regionális és helyi együttműködési stratégiák : tudományos konferencia. – Székesfehérvár : MTA Veszprémi Területi Bizottság : Kodolányi János Főiskola. – p. 53–69.

LEVELEKI Magdolna 2005: Diplomások a munkaerőpiacon. In: SZTRETYKÓ György (szerk.): Az ifjúság helyzete és világképe : adalékok az ifjúság szociológiai elemzéséhez. – Pécs : Comenius. – p. 81–97.

MEZEI Katalin 2005: A Pécsi Tudományegyetem hatása a város gazdaságára. In: ENYEDI György (szerk.): A magyar városok kulturális gazdasága. – Budapest : MTA Társadalomkutató Központ. – p. 143–178.

POLÓNYI István 2002: A normatív finanszírozás bevezetésének (probléma)története a hazai felsőoktatásban. In: BOJDA Beáta (szerk.): Intézményi kutatá-

sok a felsőoktatásban. – Debrecen : Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tansz. – (Acta pedagogica Debrecina ; 101.)

SÜLI-ZAKAR István 1997: Határon átnyúló kapcsolatok. In: BUDA Mariann – KOZMA Tamás (szerk.): Határmenti együttműködés a felsőoktatásban. – Debrecen : KLTE. – (Acta paedagogica Debrecina ; 96.). – p. 13–66.

Folyóiratokban megjelent cikkek, tanulmányok

BÁNFALVY Csaba 1995: Diplomás munkanélküliek. – Társadalmi Szemle 11., p. 60–68.

BARA Zoltán 2000: A felsőoktatás finanszírozása rendszerelméleti nézőpontból. – Magyar Felsőoktatás 5–6., p. 8–13.

BARAKONYI Károly 1998: Egyetemek stratégiai managementje. – Marketing & Menedzsment 2., p. 31–36.

BARAKONYI Károly 1997: A felsőoktatás hatékonyságáról. – Magyar Felsőoktatás. 4., p. 8–10.

BAZSA György 1997: A felsőoktatás finanszírozásának szintjei és módjai. 1–2. – Magyar Felsőoktatás 9., p. 8–9.; 10., p. 14–15.

BERDE Éva 1998: A felsőoktatás mint kvázi piaci vállalkozás. – Vezetéstudomány 7–8., p. 26–36.

BERDE Éva 2005: A pályakezdő diplomások munkanélkülisége. – Statisztikai Szemle 12., p. 1093–1110.

BEREINÉ DOBOS Irma 1993: Felsőfokú végzettségű munkanélküli pályakezdők. – Magyar Felsőoktatás 3–4., p. 31–32.

BLASKÓ Zsuzsa 2002: Pályakezdő diplomások a munkapiacon – egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat néhány tanulsága. – Educatio 2., p. 301–312.

BRÓDY András 2000: A magyar felsőoktatás ingadozásairól. – Közgazdasági Szemle 10., p. 817–831.

CSEGÉNY Péter et al. 1996: Felsőoktatás és munkaerőpiac. – Társadalmi Szemle 8–9., p. 98–110.

CZUCZOR József 2001: Diplomások a munkaerőpiacon. – Tudásmenedzsment 1., p. 61–66.

DARÓCZI Mária – VENTER György 1995: Universitasok, főiskolai egyesülések : a magyar felsőoktatás megújításának egy alternatívája. – Magyar Felsőoktatás 5–6., p. 12–16.

DINYA László 1998: A világbanki kölcsön és a felsőoktatási reform. – Magyar Felsőoktatás 9., p. 8–10.

DONCSECZ[-MERKLI] Ibolya 2001: Maribor – Szombathely : harmincéves együttműködés a felsőoktatásban. – Barátság 3., p. 3184–3187.

ENGLER Ágnes – NAGY Zsuzsa Eszter 2006: Egyetemi és főiskolai hallgatók jövőképe egy regionális kutatás alapján. – *Educatio* 1., p. 163–169.

FÁBRI György 2001: A felsőoktatás munkaerőpiaci visszajelzései. – *Magyar Felsőoktatás* 3., p. 33–35.

FÁBRI György 2005: Felsőoktatás, rendszer, változtatások. – *Magyar Tudomány* 6., p. 775–781.

FÁBRI György 2001: Felsőoktatási kínálat; Oktatás és munkaerőpiac. – *Magyar Felsőoktatás* 1–2., p. 27–28.

FÁBRI György 2000: Gazdaság és felsőoktatás. – *Magyar Felsőoktatás* 1–2., p. 33–34.

FALUSNÉ SZIKRA Katalin 2001: Munkanélküliség és diplomás túltermelés. – *Közgazdasági Szemle* 11., p. 950–964.

FÉNYES Hajnalka – PUSZTAI Gabriella 2006: Férfiak hátránya a felsőoktatásban egy regionális minta tükrében. – *Szociológiai Szemle* 1., p. 40–59.

FÉNYES Hajnalka 2000: Kísérletek az egyenlőtlenségek csökkentésére a felsőoktatásban. – *Statisztikai Szemle* 2–3., p. 151–169.

FERENCZI Zoltán 2001: A felsőoktatás jelentősége egy város gazdasági életében. – *Comitatus* 1–2., p. 94–102.

FORRAY R: Katalin – HÍVES Tamás 2002: Jelentkezés a felsőoktatásba, 2001. – *Tér és Társadalom* 1., p. 99–115.

GÁBOR Kálmán – DUDIK Éva 2000: Középosztályosodás és a felsőoktatás tömegesedése. – *Educatio* 1., p. 95–114.

GALASI Péter 2002: Fiatal diplomások a munkaerőpiacon a tömegesedés időszakában. – *Educatio* 2., p. 227–236.

GALASI Péter – NAGY Gyula 2006: A fiatal diplomások munkaerőpiaci helyzetének változása, 1999–2003. – *Educatio* 2., p. 268–287.

GALASI Péter – TÍMÁR János – VARGA Júlia 2000: Pályakezdő diplomások munkaerőpiaci helyzete. – *Munkaügyi Szemle* 12., p. 22–26.

GAZSÓ Ferenc 1997: A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer. – *Századvég. Új foly.* 7., p. 73–107.

GELLERT, Claudius 1999: Elit és tömeg a felsőoktatásban / ford. Berényi Gábor. – *Világosság* 10., p. 67–73.

GROSZ András – CSIZMADIA Zoltán – SZÉPVÖLGYI Ákos 2004: A regionális innovációs rendszer kínálati oldala a Közép-Dunántúlon. – *Tér és Társadalom* 3., p. 111–125.

GYÖRGYI Zoltán 2004: Friss diplomás fiatalok a munkaerőpiacon – *Educatio* 1., p. 163–172.

HALASI Réka 2004: Nyugat-magyarországi fiatalok a munkaerőpiacon. – *Új Ifjúsági Szemle* 3., p. 67–79.

HÍVES Tamás 2003: A felsőfokú végzettségűek területi megoszlása. – *Educatio* 3., p. 465–470.

HÍVES Tamás 2003: Szakképzési szerkezet a kistérségekben. – *Educatio* 1., p. 139–142.

HORVÁTH Gyula 1999: Kutatás, felsőoktatás és regionális átalakulás : az innováció szerepe a regionális fejlődésben. – *Magyar Tudomány* 4., p. 447–458.

HORVÁTH Kornélia 2004: Az innováció-alapú regionális fejlesztés lehetőségei Magyarországon : az egyetemi kutatások szabályozási, finanszírozási környezete. – *Tér és Társadalom* 4., p. 29–49.

HRUBOS Ildikó 2005: A 21. század egyeteme : megújulási kényszerek, megőrzendő értékek. – *Iskolakultúra* 2., p. 120–123.

HRUBOS Ildikó 2002: Differenciálódás, diverzifikálódás és homogenizálódás a felsőoktatásban. – *Educatio* 1., p. 96–106.

HRUBOS Ildikó 1995: A felsőoktatási rendszerek válaszai a változó társadalom kihívásaira. – *Szociológiai Szemle* 4., p. 93–109.

HRUBOS Ildikó 2001: Gazdálkodó egyetem – szolgáltató egyetem – vállalkozói egyetem. – *Társadalom és Gazdaság Közép- és Kelet-Európában* 3–4., p. 7–27.

HRUBOS Ildikó 2000: Új paradigma keresése az ezredfordulón. – *Educatio* 1., p. 13–26.

ILLÉS Péter 2004: Együttműködés, felsőoktatás. – *Educatio* 1., p. 159–163.

IMRE József – ROBOZ András 2003: Regionális egyetemi tudásközpontok : a felsőoktatási intézmények regionális integráló szerepe. – *Magyar Felsőoktatás* 4–6., p. 10–12.

INZELT Annamária 1999: Kutatóegyetem a finanszírozás tükrében. – *Közgazdasági Szemle* 4., p. 346–361.

JUHÁSZ Erika – MÁRKUS Edina 2002: Felsőoktatás és régió kapcsolata Európában. – *Educatio* 3., p. 463–472.

KERTESI Gábor – KÖLLŐ János 2006: Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. – *Közgazdasági Szemle* 3., p. 201–225.

KISS Tamás, T. – TIBORI Tímea 2003: Válságok és változások a felsőoktatásban. – *Iskolakultúra* 5., p. 3–12.

KOTÁN Attila – POLÓNYI István 2003: A világbank szerepe a hazai felsőoktatás fejlesztésében. – *Educatio* 1., p. 33–50.

KOZMA Tamás 2000: Negyedik fokozat? – *Info-Társadalomtudomány* 49., p. 61–74.

LADÁNYI Andor 2003: A felsőfokú képzettségű szakemberállomány a kilencvenes években. – *Közgazdasági Szemle* 1., p. 76–85.

LAKNER Zoltán et al. 2002: Hogyan gondolkodnak, tanulnak, élnek napjaink egyetemi-főiskolai hallgatói? 1–2. – *Magyar Felsőoktatás* 8., p. 46–78.; 9., p. 51–54.

LAMPL Zsuzsanna 2003: Ténykép a határontúli felsőoktatási, kutatási és fejlesztési támogatásokról és hasznosulásukról. – Fórum : Társadalomtudományi Szemle 3., p. 101–118.

LÉNÁRD Sándor – RAPOS Nóra 2000: A felsőoktatás modernizálásának néhány tendenciája. – Magyar Pedagógia 1., p. 33–51.

LUKÁCS Péter 2001: Tömeges felsőoktatás globális versenyben. 1. – Magyar Felsőoktatás 10., p. 23–25.

LUKÁCS Péter 2002: Tömeges felsőoktatás globális versenyben. 2. – Magyar Felsőoktatás 1–2., p. 27–28.

MAZSU János 1995: Helyét kereső felsőoktatásunk. – Debreceni Szemle 1., p. 93–99.

Mit gondol a fiatal diplomások munkanélküliségéről? – Új Ifjúsági Szemle 2004. 1., p. 7–61.

MOLNÁR Péter – SZEGŐ Szilvia 1997: Ifjúság : tanulás és munka a munkanélküliség fenyegetettségében. – Társadalmi Szemle 1., p. 15–33.

NAGY János 2005: Tudományos együttműködés és régiófejlesztés. – Debreceni Szemle 1., p. 36–45.

A Nemzetközi Europass Központ sajtóközleménye : új tanműhely Kazincbarcikán : a bolognai folyamat hatása a munkaerőpiac és a felsőoktatás kapcsolatára. – Szakoktatás 2006. 4., p. 40–41.

NEUWIRTH Gábor 2006: A településtípusok, megyék és nagyvárosok néhány eredményességi mutatója. – Területi Statisztika 1., p. 64–80.; 2., p. 167–178.

PÁLINKÁS József 2005: A magyar felsőoktatás finanszírozásáról. – Polgári Szemle 2., [p. sztl.]

PLÉH Csaba 1997: A magyar egyetemek látszatamerikanizációja és az álmok egyeteme. – Beszélő. Új foly. 11., p. 24–31.

POLÓNYI István 2000: Egyre többet, egyre kevesebbet? – Educatio 1., p. 43–61.

POLÓNYI István 2005: A felsőoktatás és a gazdaság szakemberigénye. – Munkaügyi Szemle 5., p. 26–30.

POLÓNYI István 2000: A felsőoktatás finanszírozásának jellemzői. – Info-Társadalomtudomány 49., p. 15–24.

POLÓNYI István 2006: A felsőoktatás minősége és a gazdaság elvárásai. – Magyar Minőség 10., p. 3–8.

POLÓNYI István 1999: Finanszírozás és a felsőoktatás minősége. – Educatio 3., p. 598–608.

POLÓNYI István 2002: A hazai felsőoktatás gazdálkodásának szabályozása. – Competitio 1., p. 27–44.

POLÓNYI István 2006: Ígérek és tények a felsőoktatás finanszírozásáról. – Educatio 1., p. 53–76.

POLÓNYI István – TÍMÁR János 2006: A magyar felsőoktatás-politika és a diplomás túlképzés. – *Külgazdaság* 4–5., p. 96–105.

POLÓNYI István – TÍMÁR János 2004: Munkaerőpiac és oktatáspolitikai Magyarországon a rendszerváltás után : van-e élet a munkagazdaságtani főáramon kívül? – *Közgazdasági Szemle* 11., p. 1065–1072.

POLÓNYI István – TÍMÁR János 2006: Az oktatás költségei és finanszírozása. – *Competitio* 1., p. 11–50.

RECHNITZER János – CSIZMADIA Zoltán – GROSZ András 2004: A magyar városhálózat tudásalapú megújító képessége az ezredfordulón. – *Tér és Társadalom* 4., p. 117–156.

RÓBERT Péter 2000: Bővülő felsőoktatás : ki jut be? – *Educatio* 1., p. 79–94.

SEMJÉN András 1992: A magyar felsőoktatás fejlesztése és finanszírozása : egy reformelképzelés. – *Esély* 6., p. 116–126.

SEMJÉN András 2002: Normatív finanszírozás : merre van előre? 1–2. – *Magyar Felsőoktatás* 7., p. 53–54.; 8., p. 53–54.

SETÉNYI János 1993: A főiskolai szektor modernizálódása. – *Educatio* 3., p. 463–474.

SIMONYI Ágnes 2000: Az evaluáció mint a felsőoktatás fejlesztésének eszköze. – *Vezetéstudomány* 9., p. 12–19.

SZENTANNAI Ágota 2001: A Magyarországon tanult fiatalok karrier növekedése. – *Regio* 4., p. 113–131.

SZEMERSZKI Marianna 2004: Új lehetőségek a felsőoktatásban. – *Educatio* 1., p. 55–66.

SZÉP Zsófia – ZACHÁR László 1994: Képzés és munkaerőpiac I-II. – *Szak-képzési Szemle* 2., p. 29–42.; 3., p. 6–19.

SZIGETI Miklós Gábor 1996: Felsőoktatás – hitelből. – *Educatio* 4., p. 585–595.

SZÖRÉNYI Ágnes 2003: Versenyfutás ólomcipőben : a felsőoktatás modernizációs folyamatának megkezdéséről. – *Egyenlítő* 5–6., p. 37–39.

TÍMÁR János 1993: A felsőoktatás fejlesztésének lehetőségei és korlátai : a „társadalmi kereslet” prognózisa 2005-ig. – *Magyar Tudomány* 7., p. 785–796.

TÍMÁR János 1999: A fiatalok iskolázása és foglalkoztatása. – *Új Pedagógiai Szemle* 2., p. 20–26.

TÍMÁR János 1992: A magyar felsőoktatás fejlesztése. – *Közgazdasági Szemle* 9., p. 824–836.

TÍMÁR János 1996: Munkaerő-kereslet 2010-ben – ágazatok, foglalkozások és képzettség szerint. – *Közgazdasági Szemle* 11., p. 995–1009.

TÍMÁR János 1996: A munkaerő-kínálat alakulása 2010-ig. – *Közgazdasági Szemle* 7–8., p. 682–698.

TÍMÁR János 1997: A munkaerőpiac egyensúlyi problémái 2010-ben : foglalkoztatáspolitikai és oktatáspolitikai következtetések. – Közgazdasági Szemle 1., p. 42–55.

TÍMÁR János 1997: A munkaerőpiac változásai 1997 és 2002 között. – Közgazdasági Szemle 11., p. 987–999.

VÁMOS Dóra 1994: Az állam részvétele a felsőoktatás finanszírozásában. – Társadalom és Gazdaság Közép- és Kelet-Európában 5., p. 83–98.

VÁMOS Dóra 2002: A hatékonysági kérdések a felsőoktatásban. 1–4. – Magyar Felsőoktatás 4., p. 36–38.; 5–6., p. 22–24.; 7., p. 42–44.; 8., p. 43–45.

VÁMOS Dóra 2000: A munkapiac – diplomával. – Educatio 1., p. 62–78.

VARGA Attila 2004: Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. – Közgazdasági Szemle 3., p. 259–275.

VARGA Júlia 1995: Az oktatás megtérülési rátái Magyarországon. – Közgazdasági Szemle 6., p. 595–605.

VIDRA Anikó – ILLÉS Péter 2002: Az egyetem szerepe a regionális fejlesztésben. – Educatio 4., p. 613–616.

VIZVÁRI Béla 2003: A magyar felsőoktatás 1990 után. – Valóság 1., p. 1–15.

VIZVÁRI Béla 2005: A magyar felsőoktatás valódi finanszírozási kérdései. – Polgári Szemle 9., [p. sztl.]

A KÖTET SZERZŐI

- Bertalan Laura* PhD hallgató, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron
- Birkner Zoltán* oktatási igazgató, Pannon Egyetem Nagykanizsai Telephely
- Bősze Viktória* PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr
- Fáth János* egyetemi előadó, Wirtschaftsuniversität Wien
- Hardi Tamás* PhD, tudományos munkatárs, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr
- Mezei Katalin* tudományos segédmunkatárs, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr
- Páthy Ádám* tudományos segédmunkatárs, Széchenyi István Egyetem, Győr
- Reisinger Adrienn* PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr
- Rechnitzer János* az MTA doktora, intézetigazgató, egyetemi tanár, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr
- Smahó Melinda* tudományos segédmunkatárs, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr
- Gerhard Strohmeier* Ao.Univ.-Prof. Dr., Abteilungsleiter, Fakultät für Interdisziplinäre Forschung und Fortbildung Universität Klagenfurt Standort Wien, Abteilung Stadt, Region und räumliche Entwicklung
- Szabó Imréné* könyvtáros, MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr
- Tóth Péter* PhD hallgató, Széchenyi István Egyetem, Győr

MTA Regionális Kutatások Központja • 7621 Pécs, Papnövelde u. 22.; 7601 Pécs, Pf.: 199.; Tel.: (72) 523 800; <http://www.rkk.hu> • A kiadásért felel: Dr. Horváth Gyula főigazgató • Műszaki szerkesztő: Kasztnerné Kőműves Mária • Olvasó szerkesztő: Patakyné Bathányi Piroska, Szabó Imréné • Nyomdai kivitelezés: Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr, Felelős vezető: Radek József • Borító: Saxon-Szász János • Rendelés: MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, 9022 Győr, Liszt F. u. 10.; 9002 Győr, Pf.: 420.; Tel.: (96) 516 570; Fax.: (96) 516 579; e-mail: info-nyuti@rkk.hu, <http://www.rkk.hu/nyuti>.

ISBN 978-963-06-2629-3